

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XXIV Nr. 3 - 4 MARTIE - APRILIE 1965

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXIV Nr. 3-4
MARTIE - APRILIE
1965

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI.

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

În amintirea Președintelui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

	Pag.
REDAȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (martie-aprilie 1965)</i>	191

PASTORALE

P. F. Patriarh JUSTINIAN, <i>Pastorală de Sfintele Paști</i>	197
P. S. Episcop ANTIM AL BUZAULUI, <i>Pastorală de Sfintele Paști</i>	203
P. S. Episcop CHESARIE AL DUNĂRII DE JOS, <i>Pastorală de Sfintele Paști</i>	209
* * *, <i>De Sfintele Paști</i>	215

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Diac. Prof. N. BALCA, <i>Creștinul în fața Judecătorului suprem: valoarea faptei pentru destinul său în veșnicie</i>	220
Pr. Prof. P. REZUȘ, <i>Despre post</i>	224
Prof. DUMITRU RADU, <i>La Bunăvestire</i>	227
Pr. I. VESA, <i>La Duminica a IV-a din post: «Scara virtuților» a Sfințului Ioan Scărarul</i>	231
Asist. ȘT. ALEXE, <i>La Duminica a III-a din post a Sfintei Cruci</i>	234
Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU, <i>La Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica</i>	236
Pr. DINU PROVIAN, <i>Despre Învierea Domnului</i>	240

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. AL. N. CONSTANTINESCU, <i>Pe drumul spre Emaus cu Luca și Cleopa</i>	244
Pr. ILIE GH. DIACONESCU, <i>Materiale documentare istorice la monumentele feudale bisericesti din raionul Găiești, regiunea Argeș</i>	249

	Pag.
AURELIAN SACERDOȚEANU, <i>Pomelnicele a 60 bisericii din București</i>	294
Prof. VICTOR BRĂTULESCU, <i>Acte, note și însemnări despre biserica fostului schit Brazi de lângă Panciu</i>	319
STELIAN METZULESCU, <i>Apoteoza în fresca românească</i>	331

DOCUMENTARE

Pr. EM. PĂSCULESCU-ORLEA, <i>Expulzarea lui Popa Șapcă și anii exilului său: 1849—1856</i>	357
--	-----

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

REDACȚIA, <i>Conferințele de orientare pe primul trimestru al anului 1965</i>	366
ASISTENT, † <i>Preotul Nicolae Călinescu</i>	371
ASISTENT, † <i>Preotul Nicolae Madan</i>	372

EPISCOPIA BUZĂULUI

Pr. MARIN M. NEGULESCU, † <i>Preotul Traian D. Popescu</i>	373
† <i>Preotul Hristache Tatu</i>	374
† <i>Preotul Ioan Negoșescu</i>	374

NOTE DE LECTOR ; RECENZII

<i>Constantin Tischendorf</i>	376
<i>Emil Brunner</i>	377
WOLFGANG HANS HOLLWEG, <i>Getrennt im der Einheit Willen</i> (Despărțiți de dragul unității) München, 1964, de Prof. O. BUCEVSCHI	377
D. TUDOR, <i>Drobeta</i> , București, 1965, de N. NEAGA	379
VIOREL COSMA, <i>Ion Vidu — Un maestru al muzicii corale</i> , București 1965, de Pr. ALEX. DELCEA	380
ALEXANDRU PIRU, <i>Liviu Rebreanu</i> , București 1965, de ADRIAN N. POPESCU	383
<i>Cercetări și precizări noi cu privire la arta medievală, de IOAN F. STĂNCULESCU</i>	389
<i>Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1965, Viena, 1965 de G. A.</i>	395

REVISTA REVISTELOR

C. BĂRBULESCU, <i>Trei studii noi despre Invățăturile lui Neagoe Băsarab</i>	397
--	-----

IN AMINTIREA PREȘEDINTELUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

La 19 martie 1965, când vâlul înserării începea să se așternă peste uriașul clocot de viață din Capitala țării, iubitul și înțeleptul conducător al poporului, Gheorghe Gheorghiu-Dej, închidea ochii pentru totdeauna.

Răspîdită cu înfeala fulgerului în întreaga țară, știrea încetării din viață a marelui și încercatului nostru cărmuitor a umplut de durere și de grea întristare întreaga suflare românească.

Trăind din fragedă copilărie o viață aspră, de lipsuri materiale și umilinte morale; dobîndind încă de tînar convingerea că sistemul social care împarte pe oameni în flămînzi și îmbuibați este o orînduire nedreaptă și inumană; format sufletește în spiritul care își propune să așeze viața obștească pe temeliiile dreptății sociale, — Gheorghe Gheorghiu-Dej constituie pentru noi toți întruchiparea desăvîrșită a adevăratului patriot și simbolul luptătorului neînfrîocat care se dăruiește pentru libertatea și fericirea mulțimilor trudnice, ingenunchiate și năpăstuite chiar de semenii lor.

Pînă să ajungă conducător al întregului popor, în urma actului de răscruce istorică de la 23 August 1944, Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost vreme îndelungată conducătorul unânim recunoscut al muncitorimii din țara noastră, organizatorul eroicelor lupte pentru pîine și dreptate din anul 1933, cel dintîi trîmbițaș al conștiinței naționale împotriva tiraniei fasciste.

De-a pururea neșterse vor rămîne în inimile a milioane de oameni cuvintele sale de foc rostite în fața Tribunalului militar din Craiova, — acel rechizitoriu magistral în care, pe de o parte, au fost zugrăvite toate silniciile orînduirii burghezo-moșierești de la noi și de pretutîndeni, iar pe de altă parte, au fost deschise primele ferestre către viitorul luminos al unei țări descătîșate, avîntată pe căile progresului material și cultural.

Factor de prim ordin al eliberării României de sub jugul fascist, Gheorghe Gheorgiu-Dej și-a închinat, după aceea, întreaga sa putere de muncă, toată priceperea și inegalabilul său spirit de jertfă, dezvoltării multilaterale a scumpei noastre patrii, — inspirînd și prezidînd toate marile înfăptuiri care au dus la înflorirea țării și la sporirea prestigiului ei pe arena internațională : abolirea monarhiei și instaurarea Republicii Populare Române, naționalizarea bogățiilor naturale și a principalelor mijloace de producție, crearea unei industrii naționale, reforma agrară și cooperativizarea agriculturii, înzestrarea ei cu mijloace mecanizate de lucru și cu îngrășăminte chimice care să ducă la fertilizarea solului și la sporirea producției, făurirea sistemului energetic național și electrificarea satelor, reorganizarea învățămîntului și legarea cercetării științifice de cerințele producției și ale dezvoltării economice, o vastă rețea de spitale, policlinici, dispensare, maternități și creșe, stațiuni balneare și climaterice destinate slujirii sănătății poporului, grija statornică pentru o politică externă de pace și pentru coexistența pașnică a statelor cu sisteme social-politice diferite, — și încă atîtea alte înfăptuiri de seamă care poartă pecetea marii sale personalități.

Inima generoasă a acestui încercat, prețuit și iubit conducător a încetat să mai bată. Încremenită de durere, țara întreagă deplînge moartea marelui dispărut.

Clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, conștienți de marea pierdere pe care o încearcă întregul popor în aceste zile, încredințează Ocîrmuirea scumpei noastre patrii că participă cu neșărmurită durere la strămutarea din această viață a înțeleptului și iubitului conducător al țării, președintele Gheorghe Gheorghiu-Dej. Ei vor păstra o vie amintire omului de largă viziune politică și luptătorului dîrz pentru triumful binelui în lume.

REDACTIA

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(martie—aprilie 1965)

PENTRU ASIGURAREA PĂCII ȘI ÎNȚELEGERII ÎNTRE POPOARE. — După cum ne relatează revista «Pentru apărarea păcii» (nr. 3, martie 1965), editată de Comitetul național pentru Apărarea Păcii din R. P. Română, la New York a avut loc un simpozion internațional asupra problemelor asigurării păcii și înțelegerii între popoare. Tema simpozionului — la care au participat peste 2000 de personalități din viața politică, culturală și religioasă — a constat din «dezbaterile problemelor păcii în lumina ultimei Enciclice a papii Ioan al XXIII-lea — *«Pacem in terris»*»

Din cuvântările rostite cu acest prilej s-a desprins, printre altele, ideea că în ceea ce privește coexistența pașnică, aceasta este o «necesitate care trebuie să preocupe toate țările».

PENTRU STABILIREA UNEI ATMOSFERE DE PRIETENIE ȘI DE ÎNCREDERE RECIPROCA. — Revista «Lumea» (nr. 10, din 4 martie 1965) publică răspunsul dat de Prof. Charles H. Townes, directorul Institutului tehnologic din Massachusetts (S.U.A.), laureat al Premiului Nobel pentru fizică în anul 1964, în legătură cu schimburile cultural-științifice între toate țările lumii.

«Schimburile culturale, inclusiv cele științifice, mi se par extrem de importante pentru stabilirea unei atmosfere de prietenie și de încredere reciprocă», a precizat de la bun început profesorul american. Subliniind că asemenea schimburi ar trebui să se extindă pînă ce vor deveni un lucru de la sine înțeles, directorul Institutului tehnologic din Massachusetts (S.U.A.) a afirmat, printre altele, următoarele: «Ne putem aștepta ca posibilitățile omenirii să crească continuu iar știința și tehnologia să revoluționeze în viitor stilul de viață și traiul oamenilor. Ele pot elibera omenirea de lipsuri și pot aduce o mare abundență de bunuri materiale. Pentru aceasta însă sînt necesare înțelepciune, curaj și simț moral din partea noastră, a oamenilor, astfel încît energiile noastre să se concentreze spre realizarea unor bunuri utile și productive și spre într-ajutorarea reciprocă».

Arătînd că nu trebuie să ne lăsăm pradă unor acțiuni egoiste, dăunătoare sau necumpătate, Prof. Charles H. Townes a declarat: «Sînt optimist în ce privește viitorul, dar văd de asemenea mari primejdii care necesită o atenție constantă și nuanțată. Omenirea — a continuat D-sa — are în fața ei posibilitatea unei alegeri, care prin muncă și înțelepciune, poate da naștere unei mari civilizații, abundenței și frăției între oameni».

La încheierea răspunsului său, Prof. Charles H. Townes a afirmat că «înspre aceasta trebuie să ne îndreptăm, împreună, eforturile și să evităm prețul imens în vieți omenești și demnitate, pe care lipsa de înțelepciune, de înțelegere sau de simț moral ne-ar putea face să-l plătim».

A XIV-A CONFERINȚA PUGWASH. — După cum ne anunță ziarele, a XIV-a conferință Pugwash, avînd ca temă «Știința și problemele mondiale», s-a ținut la Veneția între 11 și 16 aprilie, întrunindu-se sub semnul «Anului colaborării internaționale», denumire dată, după cum se știe, anului 1965, de către O.N.U.

Participantii la această conferință — la care a fost prezentă și țara noastră — au lucrat în cele 5 grupuri, cercetînd următoarele probleme: Grupul I: Institute de cercetări naționale, regionale și internaționale; Grupul II: probleme ale colaborării (cooperării) internaționale în știință; Grupul III: colaborarea (cooperarea) internațională în educația științifică; Grupul IV: probleme curente ale controlului armamentelor și Grupul V: probleme ale dezarmării generale și totale.

Rezultatele obținute se vădese în găsirea unor puncte de vedere care să promoveze progresul și înțelegerea.

MESAJ DE SIMPATIE POPORULUI ROMÂN. — Răspunzînd la întrebările adresate de redacția revistei «Lumea» în legătură cu schimburile multilaterale (vezi nr. 10 din 4 martie 1965), președintele Consiliului Municipal al Parisului, D-l Jean Legaret a declarat următoarele: «Parisul este și dorește să fie pe larg deschis persoanelor și ideilor într-un climat de ospitalitate și discuții fără prejudecăți. Aceasta reprezintă pentru capitala noastră o tradiție — și în plus, e datoria sa, deoarece este sediul organizației U.N.E.S.C.O.».

După ce a precizat că primarul Parisului nu se poate pronunța «decît în favoarea schimburilor turistice, culturale și economice între toate țările, indiferent de regimul lor politic sau orientarea lor ideologică», Dl. Jean Legaret a afirmat că «pacea lumii fiind legată de coexistența pașnică dintre Est și Vest — care presupune atît de o parte cît și de cealaltă respect reciproc și spirit de înțelegere — este firesc ca între aceste țări să aibă loc schimburi de orice natură». De aceea, «asemenea schimburi sînt dorite din toată inima și ele răspund profundelor aspirații spre fericire ale tuturor oamenilor și popoarelor».

În încheiere, primarul Parisului, Dl. Jean Legaret, a adresat un mesaj de prietenie poporului român: «În numele locuitorilor Parisului,

adresez un călduros mesaj de simpatie poporului român. Noi, francezii, îi considerăm pe români ca pe frații noștri de la Dunăre și le urăm din toată inima fericire și prosperitate».

MARTIRUL DE LA SELMA. — În ziarul «România liberă» din 12 martie 1965, citim următoarele: «Duminică, 7 martie 1965, pe străzile orașului Selma din Statul Alabama a curs sânge, atunci când sute de soldați ai trupelor acestui stat au atacat o mulțime neînarmată alcătuită din bărbați, femei și copii, în cea mai mare parte negri, în momentul în care aceștia își începeau marșul de la Selma spre capitala statului Alabama, Montgomery, pentru a protesta împotriva refuzului orașului Selma de a le recunoaște dreptul de a se înscrie în listele electorale».

În continuare ziarul arată că brutalitățile din acest oraș au stîrnit în întreaga țară o reacție plină de revoltă, determinînd «sute de preoți și de studenți albi care au plecat la Selma spre a sprijini luptele negrilor. Printre aceștia se afla și pastorul J. Reeb, de 38 de ani și tată a patru copii, care văzînd la televizorul său atrocitățile săvîrșite, și-a lăsat familia și cei patru copilași, venind la Selma pentru a lua apărarea drepturilor negrilor. Ajuns aici, ieșind dintr-un restaurant de negri, a fost atacat de patru rasiști albi, care i-au fracturat baza craniului. Transportat la spital, cu toate intervențiile chirurgicale făcute, a murit fără să-și fi putut căpăta cel puțin cunoștința. Moartea lui a zguduit întreaga omenire. Pastorul James J. Reeb a murit ca un martir.

Conduși și sfătuiți de pastorul Martin Luther King, laureat al premiului Nobel pentru pace, negrii din Selma porniți în marș către capitala statului Alabama, au răspuns la acțiunile violente ale rasiștilor, cu atitudinea de non-violență.

Consiliul Național al Bisericilor din S.U.A. a convocat de urgență o întrunire la Washington pentru a lua o poziție hotărîită față de teroarea rasială care domnește la Selma și căreia i-a căzut victimă tînărul pastor James J. Reeb, Directorul adjunct al Consiliului Național al Bisericilor. Pastorul J. Oscar Lee, a declarat, cu acest prilej, următoarele: «a sosit ceasul pentru ca toți liderii religioși să se unească spre a manifesta pentru redeschimbarea conștiinței Americii».

«UN LUPTĂTOR ÎNDRĂZNET PENTRU DREPTURILE NAȚIUNII ROMÂNE—IOAN PIUARIU-MOLNAR». — Printre figurile reprezentative românești de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, recomandate de U.N.E.S.C.O., pentru a fi sărbătorite în acest an, se numără și Ioan Piuariu-Molnar, de la a cărui moarte se împlinesc — la 16 martie — 150 de ani. Ziarul «România liberă» din 14 martie 1965, îi închină un frumos medalion semnat de Prof. Vasile Netea.

Desprindem din acest medalion, cîteva date din viața și opera acestui înaintaș al științei și culturii românești din Transilvania de acum un veac și jumătate.

Ioan Piuariu-Molnar s-a născut în anul 1749 în satul Sadu, de lângă Sibiu. Și-a făcut studiile — calificate «excelente» — la Sibiu, Cluj și

Viena. După terminarea lor a fost numit în 1777 medic oculist la Sibiu, «fiind cel dintii medic din Transilvania», și apoi, în 1791, a fost chemat profesor de oftalmologie la Facultatea de medicină din Cluj. Până la el, studenții din Transilvania studiau bolile de ochi la Universitatea din Viena. Prelegerea sa inaugurală, tipărită în anul 1793, «a fost cea dintii lucrare medicală scrisă de un român».

Subliniind contribuția lui la stabilirea unei terminologii medicale românești, Prof. Vasile Netea precizează că «prin largile sale preocupări științifice și sociale, îmbrățișînd cu egală pasiune atît problemele medicale, cît și pe cele economice, didactice, lingvistice, politice și istorice, Ioan Piuariu-Molnar, în dubla sa calitate de om de știință și de militant social, a fost, alături de Samuil Micu, George Șincai și Petru Maior — avînd însă un cerc de inițiative mai variat decît aceștia — unul din întemeietorii școlii latiniste».

Merită să fie amintită încercarea lui din anul 1729, nereușită, de a scoate ziarul «Foaie românească pentru econom», pentru agricultură, pentru lumea satelor. Tot pentru folosul țărănimii a publicat *Economia stupilor* (1785) și *Povățuire către sporirea stupilor* (1807). În calitate de exponent al curentului luminării poporului, Molnar a intervenit în anul 1782 pe lingă oficialități «pentru sporirea școlilor primare din satele românești și pentru înmulțirea cadrelor didactice și a mijloacelor de învățămînt». Pe această linie se înscriu și preocupările sale pedagogice și lingvistice din gramatica sa *Deutsch-Walachische Sprachlehre*, tipărită la Viena (1788), care subliniază «necesitatea cunoașterii limbii române de către toți cei care vin în contact cu locuitorii Transilvaniei, Banatului și Bucovinei, aceasta fiind limba vorbită de majoritatea populației din aceste locuri». Tot în 1788 tipărește la Pesta *Retoria adică învățătura și întocmirea frumoasei cuvîntări*, destinată purtătorilor de cuvînt a «părții politicești și preoților «pentru a fi puternici în cuvîntare și folositori binelui de obște».

Apogeul al activității sale poate fi considerată contribuția sa la elaborarea și editarea vestitului *Supplex libellus valachorum* de la 1791 «prin care s-a cerut încadrarea națiunii române — pe baza vechimii, a numărului și a drepturilor sale naturale — în constituție și acordarea drepturilor «care aparțin în mod esențial tuturor cetățenilor».

În încheierea medalionului său, Prof. Vasile Netea caracterizează astfel pe Ioan Piuariu-Molnar : «Propagator neobosit al științei și culturii pentru popor, al negustoriei și meșteșugurilor, adversar al privilegiilor și al dreptului feudal și luptător îndrăzneț — în limitele iluminismului josefian — pentru drepturile națiunii române, Ioan Piuariu-Molnar reprezintă una din pozițiile cele mai avansate ale gândirii românești de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, un precursor fecund al revoluției de la 1848».

De aceea, «Opera sa se înscrie la un loc de cinste. — alături de cea a altor eminente personalități ale științei și culturii universale recomandate de U.N.E.S.C.O. pentru a fi sărbătorite în acest an».

CONTRIBUȚIE ACTIVĂ LA CONSOLIDAREA PĂCII. — În scrisoarea adresată Marii Adunări Naționale de Gheorghe Gheorghiu-Dej, publicată de presa noastră în ziua de 19 martie 1965, un loc important este acordat «cauzei socialismului și păcii în lumea întreagă». «Corespunzător intereselor fundamentale ale poporului român, ale cauzei socialismului și păcii în lumea întreagă, — se spune în scrisoare, — Republica Populară Română va înfăptui și în viitor o politică externă de prietenie și alianță frățască cu țările socialiste, de sprijinire a dreptului popoarelor de a dispune libere de soarta lor, de contribuție activă la consolidarea păcii și micșorarea încordării, o politică de dezvoltare a colaborării internaționale și de largire a relațiilor cu toate țările, pe baza principiilor coexistenței pașnice a statelor cu orînduiri social-politice diferite».

Afirmînd că la baza relațiilor sale internaționale, țara noastră așează ca principii de neclintit respectarea egalității, suveranității și independenței popoarelor, neamestecul în treburile lor interne și militează pentru promovarea acestor principii pe arena internațională, ca o cerință a dezvoltării colaborării și apropierii între popoare, scrisoarea adresată de Gheorghe Gheorghiu-Dej Marii Adunări Naționale, arată în încheiere, printre altele, că «Uriășele forțe ale păcii și progresului — sistemul mondial socialist, mișcarea muncitorească și democratică internațională, noile state independente, popoarele care luptă pentru pace și libertate, au capacitatea de a bara calea unei noi conflagrații mondiale, — condiția hotărîtoare fiind acțiunea lor comună, lupta lor unită».

CLIPÉ CERNITE. LA COMITETUL NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII DIN R. P. ROMÂNĂ. — Moărtea neașteptată a președintelui Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, Gheorghe Gheorghiu-Dej, a umplut de durere inima întregului popor român. În toată țara au avut loc adunări de doliu, omagiindu-se memoria marelui dispărut. După cum ne relatează revista «Pentru apărarea păcii» (1965, nr. 4, pe aprilie), la Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din R. P. Română, adunarea de doliu a avut loc în ziua de 20 martie 1965.

După ce asistența a păstrat un moment de reculegere pentru cinstirea memoriei președintelui Consiliului de Stat al R. P. Române, Gheorghe Gheorghiu-Dej, — Sanda Rangheț, secretar al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, a citit *Comunicatul* Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, Consiliului de Stat al R. P. Române și Consiliului de Miniștri al R. P. Române; *Hotărîrea* Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri al R. P. Române, privind organizarea funeraliilor și *Scrisoarea* adresată de Gheorghe Gheorghiu-Dej Marii Adunări Naționale.

În continuare a luat cuvîntul, evocînd figura marelui fiu al poporului român, Academicianul Geo Bogza, vicepreședinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, Prea Fericitul Părinte Justinian Marina Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, și Dl. Vasile Munteanu, șeful secției de propagandă al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii.

Cu acest prilej, participanții la Adunarea de doliu ținută la Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din R. P. Română au adresat Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și Consiliului de Stat al R. P. Române, o telegramă de condoleanțe, prin care, cei prezenți «și exprimă profunda durere pentru marea pierdere suferită prin încetarea din viață a celui mai iubit și devotat fiu și conducător al partidului și poporului, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej».

«Pentru noi — se spune în telegramă — ca și pentru întregul popor, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost și va rămâne întotdeauna un înalt exemplu de abnegație și patriotism fierbinte, de principialitate partinică și neclintită încredere în victoria cauzei celor ce muncesc». Afirmând cu tărie că de numele lui sînt legate toate mărețele realizări obținute pe calea desăvîrșirii construcției socialiste, a creșterii prestigiului și stimei de care se bucură astăzi pretutindeni țara noastră, telegrama de condoleanțe se încheie cu hotărîrea de nestrămutat de a continua munca «pentru transpunerea în viață a măreței cauze în care a crezut și pentru care a luptat pînă la ultima clipă tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej» și «de a înfăptui cu consecvență linia politică a Republicii Populare Române pentru desăvîrșirea construcției socialiste, întărirea prieteniei cu toate popoarele, pentru menținerea și consolidarea păcii».

LUNA MARȘURILOR DE PRIMĂVARA PENTRU PACE. — Pe drept cuvînt luna aprilie poate fi numită «luna marșurilor de primăvară pentru pace». Anul acesta, după cum relatează presa centrală din țara noastră, apărută în ziua de 20 aprilie 1965, printre cele mai însemnate marșuri trebuie amintit acela pe ruta Naphill-Trafalgar-Square. Marșul a durat trei zile și la el au participat peste 20.000 de cetățeni, tineri și bătrîni, oameni afiliați unor partide politice sau neafiliați, reprezentanți ai clerului, precum și pacifiști.

De asemenea în 16 orașe vest-germane au fost organizate de partizanii dezarmării din R. F. G. marșuri de primăvară. Cu acest prilej s-a anunțat «crearea unui comitet de acțiune care va avea menirea să studieze posibilitatea de a organiza acțiuni în favoarea păcii în cursul campaniei electorale care va avea loc în R.F.G. în toamna acestui an».

A treia ediție a marșurilor de primăvară împotriva înarmării atomice și pentru cooperarea pașnică între popoare a avut — după cum subliniază ziarele — un puternic ecou în Elveția. În acest an marșul de primăvară a fost împărțit în trei etape, începînd din orașelul Olten, reședința cantonului Soleure și terminîndu-se în orașelul Basel în piața catedralei acestui oraș. La acest marș au participat și delegați din Republica Federală Germană și din Franța. Marșurile tradiționale de primăvară, pentru pace, au devenit, în Apus, o formă activă de luptă pentru apărarea păcii, fiind urmărite cu interes de toți iubitorii de pace din lumea întreagă.

REDACȚIA

P A S T O R A L E

---

† JUSTINIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ȘI VOINȚA CLERULUI ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI, PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, LOȚIITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA CAPADOCIEI, MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR

**IUBITULUI NOSTRU CLER ȘI DREPT-
CREDINCIOȘILOR CREȘTINI,**

Har și pace de la Dumnezeu, iar de la Noi arhierescă binecuvîntare.

«Rămîneți întru Mine și Eu întru voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa nici voi dacă nu rămîneți întru Mine. Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele» (Ioan. XV, 4—5).

Iubiții mei fii sufletești,

HRISTOS A INVIAT !

El însuși, în ultimul Său drum la Ierusalim, a spus ucenicilor Săi „cele ce erau să I se întîmple“, — zicînd : „Iată mergem sus la Ierusalim și Fiul Omului va fi vîndut arhierilor și cărturarilor care-L vor osîndi la moarte și-L vor da în mîna păgînilor, care își vor bate joc de El, îl vor bate cu nu-

iele, îl vor scuipa și-L vor omori; dar, după trei zile, va învia“ (Marcu X, 32—34).

Și ajungînd în Ierusalim, toate s-au împlinit precum le-a vestit Iisus. În a treia zi, după îngroparea Lui, venind la mormînt „Maria Magdalena și Maria lui Iacob și celelalte femei împreună cu ele“ (Luca XXIV, 10) au găsit piatra răsturnată de la ușa mormîntului, iar în mormînt n-au găsit trupul Domnului Iisus. „Dar pe cînd ele erau în nedumerire... doi bărbați în haine strălucitoare s-au oprit în fața lor și le-au zis: pentru ce căutați pe cel viu între cei morți? Nu este aici, ci a înviat. Aduceți-vă aminte cum v-a vorbit pe cînd era în Galileea, cînd spunea că Fiul Omului trebuie să fie dat în mîinile oamenilor păcătoși și să fie răstignit, iar a treia zi să învieze. Și ele și-au adus aminte de cuvintele lui Iisus“ (Luca XXIV, 5—8). „Și pe cînd mergeau să vestească pe ucenici, iată Iisus le-a întîmpinat și le-a zis: Bucurați-vă! Iar ele venind aproape au cuprins picioarele Lui și s-au închinat Lui. Atunci Iisus le-a zis: Nu vă temeți! Duceți-vă și dați de veste fraților Mei ca să meargă în Galileea; acolo Mă vor vedea“ (Matei XXVIII, 9—10).

De atunci, în fiecare an, creștinii prăznuiesc această „zi sfîntă, praznic al praznicelor, sărbătoare a sărbătorilor“ în amintirea Învierii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Izvor de bucurie, sărbătoarea Învierii Domnului pune și cîteva întrebări cugetelor noastre cu privire la viața noastră pămîntească și la rostul Bisericii creștine în dobîndirea mîntuirii sufletelor noastre. Cu ajutorul Domnului Iisus, încerc să dau răspuns la aceste întrebări, spre zidirea noastră sufletească, pentru ca deplină să vă fie bucuria acestei zile, iar roadele ei duhovnicești să nu vă părăsească niciodată.

Iubiții mei fii sufletești,

Cînd și-a început lucrarea Sa mîntuitoare pe pămînt, Domnul Hristos s-a adresat oamenilor vremii Sale cu aceste cuvinte: „Pocăiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor“ (Matei IV, 17). Rostite nu de un om oarecare, ci de însuși Fiul lui Dumnezeu, cuvintele acestea au răscolit adînc inimile oa-

menilor, astfel că „poporul care stătea în întuneric a văzut lumină mare și celor ce ședea în laturea și în umbra morții lumină le-a răsărit“ (Matei IV, 16). Coborînd în ființa lăuntrică a omului, lumina lui Hristos a fost înțeleasă ca o chemare sfântă pentru prefacerea vieții, pentru așezarea ei pe alte temelii decît acelea ale lumii vechi. Chemînd pe oameni la pocăință, Mîntuitorul Hristos a înfățișat, pentru vremea aceea și pentru toate timpurile, o cale nouă pentru conviețuirea oamenilor, — arătată limpede în cuvintele: „Ați auzit că s-a zis celor de demult... Eu însă vă spun vouă“ (Matei V, 21—22, 27—28, 31—32...).

„Celor de demult“ le-a fost străin adevărul despre obîrșia comună a neamului omenesc. Ei n-au fost stăpîniți de convingerea că toți oamenii de pe pămînt sînt frați între ei, ca unii ce sînt fii ai aceluiași Părinte ceresc. Străini de ideea frăției universale, ei n-au văzut în fiecare din semenii cu care își împleteau viața un frate vrednic de cinstire și iubire. Dispreț și ură, nedreptate și asuprire, dreptul celui mai tare, — iată legea care a domnit în lume pînă la Hristos Mîntuitorul, Care a grăit către oamenii timpului Său: „Aceasta este porunca Mea, să vă iubiți unul pe altul, cum v-am iubit și Eu pe voi“ (Ioan XV, 12), că „Tatăl vostru unul este, cel din ceruri, iar voi sînteți frați“ (Matei XXIII, 8—9).

Ceva mai tîrziu, Sfîntul Apostol Pavel, aflîndu-se în mijlocul areopagului din Atena, a spus: „Dumnezeu care a făcut lumea aceasta și toate cele ce sînt într-însa, a făcut dintr-un sînge întregul neam al oamenilor, ca să locuiască peste toată fața pămîntului“ (Fapte XVII, 24—26). Oriunde s-ar afla deci sub soare, oricare le-ar fi trăsăturile feței și culoarea pielii, oamenii de pe toată fața pămîntului își au începutul „dintr-un sînge“, sînt frați între ei și își datorează unii altora: iubire, prețuire și într-ajutorare.

Dar rostul cel dintîi al venirii pe pămînt a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos a fost și rămîne izbăvirea noastră de păcate și din legăturile morții veșnice. El a împlinit această sfîntă chemare, îndurînd pentru noi umilințe și patimi, cruce și moarte. Fără de păcat, și nemuritor ca Dumnezeu „Hristos, la ceasul hotărît, a murit pentru cei păcătoși; sîntem răscumpărați acum prin sîngele Lui“ (Romani V,

6—8), ne spune Sfântul Apostol Pavel ; iar Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan adaugă: „Sîngele lui Iisus ne curățește pe noi de tot păcatul. Într-acestea am cunoscut iubirea, că El și-a pus sufletul Său pentru noi“ (I Ioan I, 7; III, 16). „Binecuvîntat fie Dumnezeu — zice și Sfântul Apostol Petru — Care după mare mila Sa, prin învierea lui Iisus Hristos din morți, ne-a născut pe noi din nou, spre nădejde vie, spre moștenire nesticăcioasă, neîntinată și neveștejită“ (I Petru I, 3—4).

Pentru a continua în lume lucrarea Sa mîntuitoare, Domnul nostru Iisus Hristos a întemeiat pe pămînt Biserica, acest așezămînt dumnezeiesc „cîștigat cu însuși sîngele Său“ (Fapte XX, 28), precum grăiește Pavel Apostolul către bătrîni comunității creștine din Efes. Biserica — continuînd în lume lucrarea întemeietorului ei — va trebui să propovăduiască adevărul dumnezeiesc în toată curăția lui, fără adăogiri sau știrbituri; va curăți și va sfinți pe cei credincioși prin Sfintele Taine și-i va călăuzi spre limanul fericit al vieții veșnice.

Mîntuitorul Hristos a încredințat Bisericii Sale această putere, mai ales după învierea Sa din morți, în răstimpul pe care a continuat să-l petreacă în apropierea ucenicilor iubiți. Acum a spus El acestora: „Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată zidirea. Luați Duh Sfînt, cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate; cărora le veți ține, vor fi ținute. Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului“ (Marcu XVI, 15; Ioan XX, 22—23; Matei XXVIII, 20).

Pentru a putea împlini în lume această sfîntă menire, Biserica — adică slujitorii și credincioșii ei — trebuie să simtă neconținut, în sîmul ei, prezența nevăzută a dumnezeiescului său întemeietor. Adevărul acesta a fost limpede arătat de Domnul nostru Iisus Hristos, cu puțin timp înainte de moartea Sa, cînd a spus: „Rămîneți întru Mine și Eu întru voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămîneți întru Mine. Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele. Cine rămîne întru Mine și Eu întru el, acela aduce roadă multă, că fără Mine nu puteți face nimic“ (Ioan XV, 4—5).

Două sînt învățămintele de reținut din aceste cuvinte. Întîiul privește grija Mîntuitorului Hristos pentru Biserica

Lui, pentru viitorul ei. Vrînd să așeze temeliile acesteia pe adevărul de neclintit al Dumnezeirii Sale, El a cerut urmașilor Săi „să rămîină întru El“, să nu se dezlipească de învățătura Sa, să trăiască spiritual prin seva care urcă spre mlađițele cele mai îndepărtate din tulpina trupului Său glorificat prin înviere. Al doilea învățămînt privește urmările nefericite care pîndesc Biserica Mîntuitorului în cazul unei înstrăinări de învățătura evanghelică. Cuvîntul Său îmbracă acum un veșmînt hotărît, zguduitor ca o amenințare: „Fără Mine nu puteți face nimic, — spune El. Dacă unul nu rămîne întru Mine, este lepădat ca o mlădiță ce s-a uscat: se adună, se aruncă în foc și arde“ (Ioan XV, 5—6).

Este vremea ca lumea creștină să ia aminte la înțelesul tainic al acestor cuvinte. Noi o spunem fără înconjur: Hristos nu e prezent acolo unde creștinii nu „sînt una în Hristos“ (Galateni III, 38) și unde a fost uitată învățătura Lui despre obîrșia comună a oamenilor; El nu este prezent acolo unde este nesocotită porunca iubirii de oameni și acolo unde mîini vrăjmașe pun în primejdie viața oamenilor și prin arme ucigașe prefac în ruine agonisita lor de mai multe generații. Nu se dovedesc „a fi rămas în Hristos“ și a face parte din Biserica Lui, cei care își disprețuiesc semenii și nu se rușinează cînd îi asupresc; cei care pîrjolesc pămîntul aproape-lui lor și doboară la pămînt căminele oamenilor pașnici, școlile unde dobîndesc lumină copiii, spitalele unde așteaptă vindecare bolnavii.

„Fericiți sînt făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema“, a spus Mîntuitorul Iisus Hristos (Matei V, 9). Este vremea deci ca acele căpetenii creștine ce se află în fruntea unor popoare creștine să gîndească tot mai mult la datoria lor de creștini de a face auzită și trăită în toată lumea chemarea lui Hristos: „Pace vă las, pacea Mea o dau vouă“ (Ioan XIV, 27).

Iubiții mei fii sufletești,

Ca oameni trăitori pe acest pămînt, să ne întoarcem privirile acum și spre nevoile noastre de fiecare zi. Sîntem în plină primăvară, anotimpul de care se leagă în bună parte

soarta recoltelor. Se cuvine ca plugarul să iasă acum „la lucrul său și la munca sa pînă seara“, cum spune psalmistul (Psalm CIII, 23). Ogoarele țării se cer muncite cu rîvnă, căci numai astfel putem nădăjdui la un belșug al roadelor pămîntului care să îndestuleze hrana tuturor.

Muncă răbdătoare și susținută se cere din partea fiecăruia pentru înflorirea țării, oriunde ne-am afla rînduiți de așezările vieții: în mine sau în păduri, în fabrici și ateliere, pe șantierele de construcții, în școli și laboratoare. Să dăruim țării toată puterea noastră de muncă, căci aceasta va aduce fericire și bunăstare în orice cămin.

„Izgoniți răul, lipiți-vă de ce e bine. În iubire frățească, unii pe alții iubiți-vă; în cinste, unii altora dați-vă înțîietate. La sîrguință nu pregetați, cu duhul fiți fierbinți, pe Domnul slujiți-L ca supușii Lui. Bucurați-vă cu bucuria nădejdiei, în suferință fiți răbdători, la rugăciune dați-vă toată stăruința... Pe cît stă în puterea voastră, trăiți în bună pace cu toți oamenii“ (Romani XII, 9, 21 și 18), aducîndu-vă aminte „că toți sînteți fii ai lui Dumnezeu, prin credința în Hristos Iisus“ (Galateni III, 26) cel înviat.

„Binecuvîntat să fie Dumnezeu, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Care, după îndurarea Sa cea mare, ne-a născut din nou prin învierea lui Iisus Hristos din morți“ (I Petru I, 3). Amin!

Al vostru Părinte sufletesc, de tot binele doritor și pururea rugător pentru voi către Dumnezeu, vă spune încă o dată:

HRISTOS A INVIAT !

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMANE

J. Justinian

† A N T I M

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPARHIEI
BUZĂULUI

*Iubitului nostru cler și binecredincioșilor creștini : har,
milă și pace de la Dumnezeu Tatăl și de la Mîntuitorul Iisus
Hristos ; iar de la Noi arhierească binecuvîntare.*

*«Acum toate s-au umplut de lumină : cerul
și pămîntul și cele dedesubt. Deci, să serbeze
toată făptura Învierea lui Hristos...».*

(Din Canonul Praznicului)

HRISTOS A ÎNVIAT !

Iubiți fii sufletești,

Am trecut cu suflet voios măsura sfîntului și marelui post, învrednicindu-ne ca să ne închinăm și Sfintei Învieri celei de a treia zi a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

În sfînta și marea Săptămîină a Patimilor, ne-am cutremurat și lăcrimînd ne-am zis : Vai nouă Iisuse al nostru, ce este aceasta ce vedem ? Ne-am întrebat : Pentru cine a pătimit și pentru cine a murit El răstignit pe cruce ? — „Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire... s-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponțiu Pilat și a pătimit și s-a îngropat“ (Simbolul Credinței).

Sfântul Apostol Pavel zice : „*Hristos ne-a răscumpărat din blestemul legii, făcîndu-se blestem pentru noi...*“ (Galateni III, 13).

Pe cruce fiind, El a pătimit pentru păcatele noastre. A primit bătăi și loviri și și-a vărsat scumpul Său sînge.

Sfîntă Fecioară, Maică, cunoști pe dulcele tău Fiu ? Unde sînt Apostolii și ucenicii ? Înfricoșează-te soare și oftați, voi, ceruri !

Pe ulițele Ierusalimului nu se mai aud strigăte de „Osana“, ci numai cuvinte de ocară. Domnul Iisus, sub povara crucii și cu sudoarea pe frunte, se suie pe Golgota, la locul osîndirii.

Răstignitorii se pregătesc : unii îl dezbracă, alții îl întind pe cruce și-I pironesc mîinile și picioarele și apoi toți, odată, ridică crucea, dîndu-I oțet și fiere.

Bînd pînă la fund paharul amar al Patimilor, a zis : „*Să-vîrșitu-s-a*“ și „*strigînd cu glas mare și-a dat duhul*“ (Luca XXIII, 46).

Cerul s-a acoperit cu întuneric adînc și pămîntul s-a clătit din temelii, încît catapeteasma Templului s-a rupt în două, pietrele s-au despicat, mormintele s-au deschis și mulți morți au înviat.

„*Și văzînd sutașul ceea ce se petrecuse, a proslăvit pe Dumnezeu și a zis : cu adevărat omul acesta a fost drept*“ (Luca XXIII, 47).

Cît privește îngroparea Domnului, la slujba Prohodului, ne-am înduioșat de acea jalnică privesițe, pe care soarele încă n-a văzut-o.

„*Iosif din Arimateea, fiind ucenic al lui Iisus, dar pe ascuns, ...a rugat pe Pilat ca să-l lase să pogoare trupul lui Iisus. Pilat i-a dat voie și el a mers și a luat trupul lui Iisus. Și a venit și Nicodim, cel ce venise mai înainte la Iisus noaptea, și a adus ca la o sută de litre de amestecătură de smirnă și aloe. Și au luat trupul lui Iisus și l-au înfășurat cu giulgiuri, după ce l-au uns cu aromate, cum e obiceiul la iudei a se îngropa*“ (Ioan XIX, 38—40).

Iubiților,

Printre cei ce urmaseră Domnului Iisus, se numărau și sfințele femei de mir purtătoare. Ele au rămas lângă crucea Domnului pînă în clipa cînd și-a dat duhul. Îndurerate, au privit cum cei doi sfetnici au asigurat Învățătorului lor o îngropare cinstită și cum L-au pus în mormînt nou. Nu așteptau decît să treacă ziua sîmbetei, ca să vie la mormînt să ungă trupul Domnului Iisus.

„Iar după ce a trecut sîmbăta, cînd se lumina, spre ziua cea dintîi a săptămîinii, a venit Maria Magdalena și cealaltă Marie, să vadă mormîntul. Și iată s-a făcut cutremur mare, căci îngerul Domnului pogorîndu-se din cer și venind, a prăvălit piatra de pe ușa mormîntului și a șezut pe dînsa... Și de frica lui s-au cutremurat străjerii și s-au făcut ca niște morți. Iar îngerul a zis femeilor : Nu vă temeți ! Căci știi că pe Iisus cel răstignit îl căutați. Nu este aici, ci s-a sculat. Veniți de vedeți locul unde a zăcut Domnul și duceți-vă degrab și spuneți ucenicilor Lui că s-a sculat din morți și va merge mai înainte de voi în Galileea ; acolo îl veți vedea. Iată, am spus vouă“ (Matei XXVIII, 1—8).

Cu grai evanghelicesc, Biserica ne aduce vestea învierii. „Acum toate s-au umplut de lumină : cerul și pămîntul și cele dedesupt. Deci să serbeze toată făptura Învierea lui Hristos...“ (Din Canonul Praznicului).

Să nu socotim că minunea învierii a fost lăsată fără mărturie.

Femeile au venit la mormînt și tot ele cele dintîi vor vedea pe îngeri și mai apoi pe Domnul Iisus cel înviat.

S-au arătat vrednice de aceasta, pentru că au urmat Domnului în vremea Patimilor și au fost cele dintîi la mormînt.

Mariei Magdalena, Sfinților Apostoli Petru și Ioan și celor doi ucenici în drum spre Emaus, precum și celor unsprezece, afară de Toma, în Ierusalim ; apoi în Galileea Domnul li se arată după înviere, tuturor iar Toma îi pipăie coasta și semnul cuielor și zice : Domnul meu și Dumnezeuul meu, Tu ești !

O altă scenă, care adevărea învierea, se petrecea în Ierusalim. Străjerii, văzînd cele petrecute la înviere, dau fuga în oraș și povestesc preoților și cărturarilor toate cele ce au văzut.

Sfîntul Apostol Pavel zice: „*Dacă Hristos n-a înviat, atunci zădarnică e propovăduirea noastră, zădarnică și credința noastră*“ (I Corinteni XV, 14).

Iubiților,

Învierea Domnului aruncă o adevărată lumină asupra morții. Fără înviere, moartea ni se înfățișează ca ceva cumplit și cea mai deznădăjduită întrebare. Învierea Domnului dezleagă această taină a morții și ne strecoară în suflet o bucurie de nemurire și de nădejde veșnică. Ea este chezașia învierii noastre. „*Iisus a nimicit moartea și a arătat viața și nemurirea prin Evanghelie*“ (I Timotei I, 10).

Care a fost acel cuvînt creator din ziua de Rusalii, cînd s-a întemeiat Biserica creștină? Nici un alt cuvînt, decît acela rostit de Sfîntul Petru și anume: „*Pe acest Iisus, Dumnezeu L-a înviat și la aceasta noi cu toții sîntem martori*“ (Fapte II, 32).

Care a fost acea credință care a transformat pe Apostoli și le-a dat puterea și curajul pînă la moarte pentru propovăduirea Sfintei Evanghelii? Este credința în învierea Domnului Iisus Hristos.

Din cele spuse, vedem că a trebuit mai întîi crucea, ca să credem în răscumpărarea noastră din blestemul cel de demult și mai trebuia și mormîntul gol pentru a crede în viața veșnică.

Iubiților,

„Cu trupul adormind ca un muritor, Împărate și Doamne, a treia zi a înviat...“, zicem și noi acum cu Biserica, iar cu femeile mironosițe gustăm și noi din fericirea lor, aflînd că Domnul a înviat. Împreună cu îngerul de la mormînt, ne încredințăm că Domnul Iisus este cu adevărat Fiul lui Dumne-

zeu și că a înviat precum însuși a grăit. După cum Maria Magdalena, cea plină de păcate și Petru care a tăgăduit pe Domnul, s-au învrednicit să vadă pe Iisus cel înviat, așa și noi cei căzuți în tot felul de păcate să ne întoarcem din calea acestor păcate la glasul Bisericii, prin care ea ne cheamă la pocăință. Cu Sfântul Apostol Toma să reparăm greșeala trecutului și să pornim pe calea fericită a virtuților.

Sîntem fericiți că știm toate acestea, dar se cuvine să culegem cu grijă toate învățăturile ce decurg din ele și să le punem în practică în viața noastră de credincioși ai Bisericii și cetățeni cinstiți ai patriei.

Din Patima cea de bună voie a Domnului, am înțeles că am fost răscumpărați din robia păcatului prin „Sîngele crucii“, cel scurs din ranele și coasta Mîntuitorului nostru.

Așadar, noi recunoaștem că în toți oamenii sînt suflete nemuritoare, create de Dumnezeu spre slava Sa. Paternitatea divină ne ajută să înțelegem frățietatea umană. Dacă această socotință că toți oamenii sîntem fiii aceluiasi Tată din ceruri, devine pe pămînt o realitate binecuvîntată, atunci nu vor mai fi în lume războaie și vești de războaie. Sîntem făpturi ale lui Dumnezeu și sufletul fiecăruia este destul de însemnat pentru a fi răscumpărat prin sîngele Mîntuitorului vărsat pe cruce.

Ce rost mai pot avea în acest caz dușmăniile și războaiele dintre oameni și popoare ? Disprețul necuviincios pentru rasele zise inferioare, luptele fratricide și justificările nesocotite a tot ceea ce reușește prin forță, ce rost mai pot avea ?

Învățăm, așadar, să iubim pe aproapele, așa după cum Dumnezeu a iubit pe oameni pentru pacea și mîntuirea acestora.

Cel dintîi cuvînt pe care Domnul Iisus îl adresează sfinților Apostoli în seara învierii, a fost cuvîntul „Pace Vouă“.

Pacea este bunul suprem pe care Domnul Iisus a venit să-l aducă lumii. La Nașterea Sa, deasupra peșterii, îngerii aduseseră vestea despre acest bun neprețuit pe care oamenii îl pierduseră de mult timp. După înviere, Iisus din nou aduce Apostolilor vestea despre acest bun — pacea —, dar de data aceasta nu mai era vorba de o făgăduință, ci de o realitate.

Putem noi, oare, să respingem pacea, această dorință a Mîntuitorului ? Să nu primim, oare, acest bun de mare preț, despre care Sfîntul Apostol Pavel zice : „*Pacea lui Dumnezeu, care covîrșește toată mintea*“ (Filipeni IV, 7) ? „*După cum Hristos a înviat din morți prin slava Tatălui, așa și noi să ducem o viață nouă*“ (Romani VI, 4).

Cu avînt sporit, cu toții am pășit la întemeierea vieții celei noi în țara noastră. Mîndri de înfăptuirile prezente, pornim spre noi realizări, pentru binele și fericirea poporului nostru.

Sfînta noastră Biserică, dorește ca și în calitate de fii credincioși ai ei să începem o viață nouă creștinească, lepădînd pe omul cel vechi, rob al păcatului și să ne îmbrăcăm cu omul cel nou, înnoit după chipul Creatorului nostru.

Să ne îndeplinim cu sfințenie toate datoriiile creștinești și să păzim cu grijă poruncile și învățăturile sfintei Biserici. Numai așa vom dovedi că ne-am făcut părtași învățăturilor ce se desprind din învierea Domnului.

Dorim ca bucuria de Paști să vă fie deplină în casele voastre, avînd toată îndestularea și fericita bucurie duhovnicească a Învierii.

„Acum toate s-au umplut de lumină ; cerul și pămîntul și cele dedesubt. Deci să serbeze toată făptura Învierea lui Hristos“.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Al vostru de tot binele rugător fierbinte către Dumnezeu.

† *ANTIM*
Episcop al Buzăului

† CHESĂRIE

DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI
DUNĂREA DE JOS

Întregului cler și tuturor credincioșilor din această Eparhie har, milă și pace de la Dumnezeu Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos, iar de la smerenia Noastră arhierescă binecuvîntare.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Iubiții mei fii duhovnicești,

Dumnezeiescul așezămînt al Bisericii, care unește ca într-o familie pe Dumnezeu cu oamenii, are ca piatră unghiulară în alcătuirea ei pe Domnul nostru Iisus Hristos, „piatra din capul unghiului“, cum îl numește proorocul Isaia cînd zice : „*Pus-am în Sion o piatră, piatră de încercare, piatra din capul unghiului, cea de mare preț, bine pusă în temelie ; cel care se va bizui pe ea nu se va clătina*“ (Isaia, XXVIII, 16). Pe această piatră se sprijină și credința noastră a fiecăruia. Nădejdea noastră de mîntuire, spiritul de jertfă pentru împlinirea binelui obștesc, de aici își are izvorul.

Izvor pururea viu, Mîntuitorul Iisus Hristos adapă viața religioasă a credincioșilor și o înviorează în fiecare zi și în fiecare ceas al ei. Mai mult însă decît oricînd această învioreare o simțim în aceste zile de praznic al Învierii lui Hristos

cînd „Prăznuim omorîrea morții, sfărîmarea iadului și încetarea altei vieți veșnice“, la care ne-a chemat Dumnezeu prin învierea Fiului Său, Domnul nostru Iisus Hristos.

Iubiților,

Dacă Hristos este piatra cea din capul unghiului, sfînta înviere este „piatra de încercare“ a Dumnezeirii Lui, pentru că prin înviere s-a dovedit pentru totdeauna că Iisus Hristos este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu și Dumnezeu adevărat, Mîntuitorul nostru.

Cei ce L-au răstignit pe cruce ceruseră un semn, pentru ca să creadă în El, căci ziceau : *„Pe alții a mîntuit, iar pe Sine nu se poate mîntui ? De este împăratul lui Israel, pogoare-se acum de pe cruce și vom crede în El. Nădăjduia în Dumnezeu: să-L scape acum dacă-L vrea, căci a zis: Fiul lui Dumnezeu sînt“* (Matei XXVII, 42—43).

Dumnezeu, iubiților, le-a dat acest semn, pentru că a izbăvit pe Fiul Său din moarte, și L-a înviat a treia zi, cum spusese și Scripturile, însă aceia tot nu au crezut, pentru împietrirea inimii lor ; împlinindu-se astfel și cuvîntul Domnului despre ei că *„nu vor crede chiar de ar învia cineva din morți“* (Luca XVI, 31).

Semnul acesta l-au primit însă cei curați cu inima, Sfinții Apostoli, Sfintele femei purtătoare de mir, ucenicii, și au crezut și s-au făcut vestitori ai învierii Lui la toate popoarele. Este adevărat că și la aceștia, la început, încredințarea despre învierea Domnului a fost primită cu mare greutate *„căci atunci nu pricepuseră Scriptura, că trebuia să învieze Iisus din morți“* (Ioan XX, 9) ; iar minunea învierii era prea mare ca să o poată cuprinde cu înțelegerea lor și cu totul neașteptată. Dar totuși, ea nu putea fi nici respinsă de niște oameni cinstiți și curați cu inima. Mărturiile ei erau prea evidente, repetate de multe ori și pe înțelesul tuturor.

Din istorisirile celor patru Sfinți Evangheliști despre înviere, se arată că Mîntuitorul, după ce a înviat, s-a arătat mai întîi, în prima zi dis-de-diminează, Sfintelor femei purtătoare de mir, care se duseseră la mormînt să ungă trupul

Domnului cu mireșme. Acestea erau : Maria Magdalena, Ioana, Salomi și Maria, mama lui Iacob și a lui Iosif. Ele ne sînt cunoscute ca unele ce făceau parte dintr-un grup mai mare de femei cucernice, care slujeau Domnului în viață cu tot devotamentul și cu avutul lor, și care, nu L-au părăsit nici după moarte. Între acestea se afla și preacurata Fecioară Maria, Maica Domnului, care și-a urmat Fiul peste tot, atît la bucurie cît și la necaz.

Deci pentru rîvna lor neobosită, sfîntă și prisoselnică, acestea toate s-au învrednicit a fi primele vestitoare ale învierii. Domnul le-a întîmpinat pe cale, a vorbit cu ele și le-a binecuvîntat.

În aceeași zi, spre seară, Domnul s-a arătat în chip de drumeț la doi ucenici ai Săi cu numele Luca și Cleopa, care mergeau spre un sat ce se numea Emaus. De asemenea s-a arătat și Sfîntului Apostol Petru. Iar mai tîrziu, seara, s-a arătat ucenicilor Săi, care, la vestirea învierii se adunaseră într-o casă din Sfînta Cetate. Numai Apostolul Toma lipsea de la această primă întîlnire a Domnului cu ucenicii Săi, după învierea din morți. Dar această absență a Apostolului n-a fost spre pagubă, ci spre întărirea credinței, Dumnezeu binevoind să întărească adevărarea învierii într-un mod cu totul deosebit. Pentru că după opt zile, Mîntuitorul s-a arătat din nou, de astă dată, tuturor ucenicilor Săi. Atunci Toma fiind de față și voind să se încredințeze dacă nu cumva vîzul și auzul îl înșelau, Domnul i-a îngăduit și el a pipăit cu degetul său ranele Mîntuitorului : coasta străpunsă de suliță și mîinile și picioarele pătrunse de piroanele crucii. Toma s-a cutremurat atunci de bucurie, de uimire și de spaimă totodată și a strigat : Tu ești Domnul meu și Dumnezeuul meu ! Astfel, Toma s-a convins că nu era o nălucire la mijloc, ci însuși Domnul era cu adevărat și că înviase din morți.

Iubiților, acestea sînt pe scurt arătările Mîntuitorului din prima și din a opta zi a învierii Sale. Ele au fost hotărîtoare pentru a cîștiga încrederea Apostolilor și a ucenicilor Săi în înviere. După acestea, în zilele următoare, pînă la înălțarea Sa la cer Domnul s-a arătat de multe ori Apostolilor și ucenicilor Săi. O dată El s-a arătat la mai mult de cinci sute

de frați deodată, după cum mărturisește Sfântul Apostol Pavel (I Corinteni XV, 6). În tot acest răstimp de patruzeci de zile, de la înviere pînă la înălțare, Apostolii și ucenicii s-au încredințat în mod deplin despre învierea Mîntuitorului. De aceea cînd ei au pornit în lume să propovăduiască Evanghelia Domnului, ei au prezentat învierea ca pe una dintre cele mai puternice dovezi ale Dumnezeirii Sale, și pentru aceasta ei au suferit mai degrab moarte mucenicească decît să îndrăznească să o tăgăduiască vreodată. „*Pentru că nu lîndu-ne după basme meșteșugite v-am adus la cunoștință puterea Domnului nostru Iisus Hristos și venirea Lui*“, zice Sfântul Apostol Petru, „*ci fiind înșine văzători ai măririi Aceia*“ (II Petru I, 16).

Iubiților fii duhovnicești,

Ca urmași ai Sfinților Apostoli și ai ucenicilor lor și noi credem cu tărie în învierea Domnului și o considerăm ca o temelie a Bisericii și garanție și arvună a învierii noastre. Și pentru că Mîntuitorul este „*piatra cea din capul unghiului*“ pe care s-a zidit Biserica, prin această credință și noi ne-am învrednicit de la Dumnezeu să fim „*pietre vii*“ din cuprinsul acestei clădiri duhovnicești „*zidiți fiind pe temelia Apostolilor și proorocilor întru Hristos Iisus, spre fapte bune pe care Dumnezeu le-a gătit dinainte ca să umblăm în ele*“ (I Petru II, 5 ; Efeseni II, 10).

Cimentul care leagă aceste „*pietre vii*“ din Biserica lui Dumnezeu, adică pe credincioși, sînt virtuțile de bază ale credinței creștine, pătrunse de puterea harului sfînt, care pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le plinește. În primul rînd credința prin care cu toții primim ca adevăr tot ce ne-a descoperit Dumnezeu pentru mîntuire prin Fiul Său, și prin cei aleși ai Săi. În al doilea rînd este nădejdea, adică încrederea noastră neclintită în împlinirea și realizarea celor pe care Dumnezeu le-a făgăduit celor ce-L iubesc pe El. Iar în al treilea rînd este dragostea creștină, care pe toate le unește în Hristos și durează lui Dumnezeu locaș veșnic, intrînd în cea mai strînsă comuniune cu El. Pentru că „*Dum-*

nezeu dragoste este și cel ce petrece întru dragoste, întru Dumnezeu petrece și Dumnezeu întru dânsul“ (I Ioan IV, 16). Dragostea e mai mare decât toate și le cuprinde pe toate. Ea nu cade niciodată. De aceea, Sfântul Apostol Pavel ne îndeamnă zicînd : „*Străduiți-vă să aveți dragoste între voi... și căutați să prisosiți în darurile cele duhovnicești spre zidirea Bisericii*“ (I Corinteni XIV, 1, 12). „*Iubiți-vă cu dragoste frățască unii pe alții, luînd înaintea unul altuia cu cinstirea. Ne-pregetînd cu rîvnă, arzînd cu duhul, slujind Domnului*“, și „*fiiți în pace cu toți oamenii*“ (Romani XI, 10, 11, 18). Deci Apostolul ne îndeamnă mai ales la pacea și la dragostea care trebuie să stăpînească în inimile noastre, spre împlinirea faptelor bune și a buneivoințe către toți.

Iubiților, multă lume vorbește astăzi despre pace și despre dragoste și bunăvoință, ca mijloace absolut necesare pentru fericirea oamenilor și a popoarelor. Omenirea îmbracă veșmînt nou. Ea vrea să desființeze tot ce despărțea pe om de om și popor de popor. În locul dezbinării ea pune în cumpăna veacului prietenia și frățietatea. În locul urii și al vrajbei ea pune dragostea și pacea și din acestea omenirea nu are decât de cîștigat.

Veșmînt nou și strălucit și pe măsura Sa poartă astăzi, iubiților, și poporul nostru. Căci de douăzeci de ani de cînd primăvara vremurilor noi a venit și pentru țara noastră, poporul nostru și-a găsit adevăratul vad al vieții sale. Raze de lumină și de mari speranțe se revarsă peste fiecare sat și oraș, peste fiecare casă. Țara întregă în lung și în lat e un uriaș șantier în care poporul nostru muncește cu dragoste pentru întărirea și slava patriei noastre, pentru pacea și pentru fericirea noastră a tuturor și a fiecăruia.

Să fim deci fiecare mlădiță bună, altoită în tulpina binecuvîntată a poporului nostru, care înflorește și rodește roade bune. Să fim cu toții „pietre vii“ în clădirea minunată a patriei noastre dragi, zidind fiecare cu munca și cu conduita cetățenească la bunăstarea și fericirea obștească. Să avem pace și dragoste între noi ca Dumnezeu să binecuvînteze strădania noastră.

Iubiții mei fii duhovnicești,

De sfînta înviere a Domnului nostru Iisus Hristos, vă binecuvîntez cu binecuvîntarea Noastră arhierescă și tuturor vă doresc să vă bucurați de rodul muncii voastre, de pace, de sănătate și de mulțămire în căminul vostru, preamărind pe Dumnezeu, Tatăl nostru, de la Care vine darul desăvîrșit peste fiii Săi.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți, Amin !

Hristos a înviat !

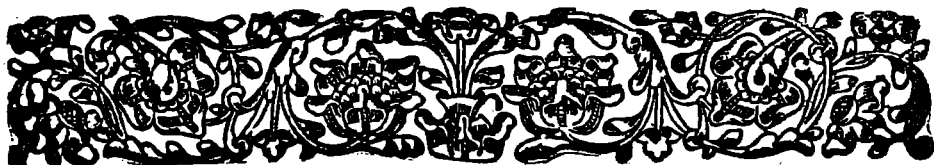
La mulți ani !

Al vostru către Domnul de tot binele rugător,

† **CHESARIE**
Episcopul Dunării de Jos

DE SFINTELE PAȘTI

Primind, în ziua întâia a Sfințelor Paști, clerul Capitalei, pe profesorii instituțiilor de învățămînt teologic, pe colaboratorii din cadrul Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a rostit cuvîntarea care urmează :

Pentru osteneala ce v-ați luat și anul acesta de a-mă vizita în acest mare «prăznic al praznicelor și sărbătoare a sărbătorilor», ca să-mi sporiți bucuria sufletească în această «zi sfîntă» cu urări de sănătate și bucurie duhovnicească și cu asigurări de dragoste și ascultare, cum se cuvine unor fii sufletești preaiubiți, — binecuvîntîndu-vă, vă salut cu salutul milenar al acestei mari sărbători : Hristos a înviat !

Sîntem încă stăpîniți de uimire în fața celei mai mari minuni pe care a cunoscut-o lumea : învierea din morți a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Ecolul Evangheliilor citite în Săptămîna Patimilor este încă puternic în mîințele noastre, și în urechile noastre se aud aeeva cuvintele spuse de Mîntuitorul Hristos lui Nicodim : «Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru ca oricine crede într-Însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică»; «n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să osindească lumea, ci ca să se mintuiască, prin El, lumea» (Ioan III, 16—17).

Auzim pe Apostolul și Evanghelistul Ioan spunînd în întîia lui epistolă : «Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viață să avem ; în aceasta este dragostea, nu fiindcă noi am iubit pe Dumnezeu, ci fiindcă El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său jertfă de ispășire pentru păcatele noastre» (I Ioan IV, 9—10).

Despre același lucru, am auzit pe însuși Iisus spunînd Apostolilor Săi : «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are, ca viața lui să și-o pună pentru prieteni. Voi prietenii Mei sînteți, dacă faceți ceea ce vă poruncesc» (Ioan XV, 13—14); «Eu sînt Păstorul cel bun. Păstorul cel bun viața și-o pune pentru oile sale» (Ioan X, 11); «Eu sînt vița cea adevărată și Tatăl Meu este lucrătorul. Orice mlădiță care nu aduce roadă

întru Mine, El o dă la o parte și orice mlădiță care aduce roadă El o curățește, ca și mai multă roadă să aducă... Rămîneți întru Mine și Eu întru voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa și voi, dacă nu rămîneți întru Mine. Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele. Cine rămîne întru Mine și Eu întru el, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic. Dacă unul nu rămîne întru Mine, este lepădat ca o mlădiță ce s-a uscat și o adună lumea și o aruncă în foc și arde» (Ioan XV, 1—6).

Și primii creștini, care primiseră de-a dreptul de la Iisus învățătura Evangheliei, duceau o viață de dragoste și înțelegere reciprocă — cu totul deosebită de a celorlalți oameni. «Stăruiau într-un cuget, în rugăciune și în cerere» — spune prima istorie a Bisericii Creștine, Faptele Apostolilor (I,14) despre ei. «Intr-un cuget», adică în deplină înțelegere, fără dezbinări, certuri sau clevetiri, — ci stăruind «în rugăciune și în cerere», adică în viață curată și pioasă, dăruită unor scopuri sufletești superioare.

Cînd obștea creștinilor a ajuns la trei mii de suflete, aceeași istorie ne spune că ei «erau neobosiți în ascultarea învățăturii Apostolilor, în frîngerea pîinii și în rugăciuni» (Fapte II, 42) și că «în fiecare zi cercetau cu rîvnă biserica» (II, 46), «avînd trecere la tot poporul» (II, 47). În sfîrșit, Faptele Apostolilor ne spun că atunci cînd, prin rîvna propovăduirii Apostolilor, comunitatea creștinilor ajunsese la cinci mii de suflete, «mulțimea celor ce crezuseră avea o inimă și un suflet» (IV, 32).

Toate acestea ne arată că primii creștini s-au deosebit de restul lumii printr-o viață curată, care prețuia mai presus de orice virtutea și era în afară de orice păcat.

Pe la anul 100, creștinismul era destul de răspîndit în Asia-Mică și în sud-estul Europei, și aceeași viață curată și plină de pietate continua să fie trăită de creștini. Pliniu cel Tânăr, guvernatorul Bitiniei, scriînd împăratului Traian, spune despre creștini că în afară de faptul că se adună într-o anumită zi și cîntă imne lui Hristos, au obiceiul «să se lege prin jurămînt, nu să facă vreo crimă, ci să nu înșele, să nu fure, să nu săvîrșescă adulter, să-și țină cuvîntul dat și să nu tăgăduiască învățătura primită».

O sută de ani mai tîrziu, cunoscutul scriitor bisericesc Tertulian — avocat din Cartagina, convertit la creștinism în urma influenței exercitate asupra lui de viața exemplară pe care o duceau creștinii din acel timp, ne-a lăsat în scrierea sa «Apologeticum» minunate pagini de evocare a stilului creștin de viață, definit prin cultivarea celor mai alese virtuți de ordin moral, — creștinii fiind cei mai muncitori și cei mai cinstiți cetățeni din tot imperiul roman.

Caracterizînd, cit mai sumar cu putință, felul de viață căruia i-au dat întrupare în lumea veche creștinii primelor veacuri, vom spune deci că trei documente diferite : «Faptele Apostolilor, Scrisoarea lui Pliniu cel Tânăr către împăratul Traian și Apologeticum al lui Tertulian, scrise la mari intervale de timp unul față de altul, ni-i înfățișează statornic pe creștini ca ducînd o viață deosebită de a celorlalți oameni, plină de fapte

bune, de dragoste și de bună înțelegere, «iubindu-se unii pe alții și fiind pregătiți să se dăruiască oricând unul pentru altul» (Tertulian, Apologeticum, XXXIX, 7).

Cu trecerea vremii, viața creștinilor a dobândit înfățișări noi, virtuțile de altă dată fiind înlocuite de un creștinism al formelor externe, lipsite de conținut lăuntric, — a devenit tot mai evidentă nepotrivirea dintre fond și formă, dintre ceea ce spune și ceea ce face creștinul. Pe de o parte, deși din amvoane se propovăduiește liber și permanent dragostea pentru aproapele, cei ce ar trebui să se iubească și să fie oricând gata a se dărui unul pentru altul, sînt tot mai mult împărțiți între ei, născocesc cele mai ucigătoare arme, se sfișie și seucid pentru interese și ambiții inumane. Pe de altă parte, adevărurile spuse de Biserici — mă refer la toate marile confesiuni creștine — deși spuse cîteodată cu rîvnă și talent, nu reușesc să determine sufletul omenesc la fapte, nu ating resortul principal al sufletului omenesc. Neajunsul acesta vine de acolo că există o nepotrivire între ceea ce spunem și ceea ce facem. O prăpastie adîncă desparte vorba de faptă și deosebește creștinismul nostru de astăzi de creștinismul primelor veacuri.

*

Această stare de lucruri nu este de natură să bucure pe nimeni în lumea creștină, — mă gîndesc desigur mai ales la căpeteniile bisericesti, la ierarhia și clerul luminat din toate marile confesiuni creștine, care privesc realitățile cu ochi critic și cu simțul răspunderii. Așa se explică faptul că Biserica Ortodoxă a purces de mai multă vreme la studierea problemelor care frămîntă conștiințele credincioșilor ortodocși de pretutindeni și a hotărît — în cadrul primei Consfătuiri Panortodoxe de la Rodos — ca acestea să fie examinate de Prosinodul și de viitorul Sinod Ecumenic. Tot așa se explică faptul că în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, al Conferinței Bisericilor Creștine Europene și al Conferinței Creștine pentru Pace — aceste trei mari organisme intercreștine de astăzi, în care majoritatea participanților este deținută de Bisericile Protestante, — accentul de greutate al preocupărilor cade pe aflarea mijloacelor de a restabili în viața credincioșilor virtuțile care au constituit odinioară «noul creștin» în moravurile lumii vechi: iubirea de oameni, demnitatea persoanei umane, datoria întrajutorării frățești, așezarea vieții obștești pe temeliiile dreptății sociale, lupta împotriva sărăciei, pașnica conviețuire a oamenilor de pretutindeni.

Nu adîncim mai mult problema deosebirilor dintre creștinismul nostru de astăzi și creștinismul primelor veacuri și nici nu încercăm să stabilim cui anume revin răspunderile pentru această stare de lucruri. Dar cu părere de rău trebuie să mărturisim că încercările de reafirmare a unor poziții creștine în lumea de astăzi, făcute de ultimii doi papi: Ioan al XXIII-lea prin Enciclica Mater et Magistra și Paul al VI-lea prin Enciclica Ecclesiam Suam n-au adus pentru Biserica Romano-Catolică roadele scontate, deoarece aceste două documente, aparent noi, reactualizează

principii și doctrine sociale și religioase foarte vechi, iar unele și foarte puțin creștine.

Nu vom ascunde adevărul că și Ortodoxia, raportată la exigențele lumii contemporane, are lipsurile ei, fapt pentru care anumiți teologi susțin necesitatea unei reînnoiri a Ortodoxiei, printr-o tălmăcire în grai modern a valorilor tradiționale ale spiritualității ortodoxe.

*

Am enunțat câteva din problemele mari care confruntă astăzi creștinătatea. Ce trebuie să facem noi, ca Biserica Ortodoxă? Ne vom aduce aminte, mai întâi, că Mântuitorul Iisus Hristos a spus despre Sine: «Eu sînt lumina lumii; cel ce vine după Mine, nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții. Cîtă vreme sînt în lume, Eu sînt lumina lumii, lumina care luminează în întuneric» (Ioan VIII, 21; IX, 5; I, 5). Ne vom întoarce apoi la valorile tradiționale ale spiritualității noastre străvechi și vom sta de vorbă cu Părinții bisericești ai primelor veacuri creștine. Vom găsi la ei căile integrării noastre în actualitate, astfel că adăpîndu-ne din experiența lor, vom descoperi luminile trebuitoare orientării noastre în contemporaneitate.

Acesta este drumul pe care am înțeles să mergem încă de la începutul răspunderilor noastre patriarhale, încredințați că cine ascultă glasul Scripturii și al Tradiției patristice nu se va afla niciodată în afară de granițele adevărului.

Mergînd pe drumul acesta, ne-a fost ușor să înțelegem care sînt năzuințele oamenilor vremii noastre, ne-a fost ușor să abordăm în chip realist cele mai complicate probleme ale lumii contemporane și am izbutit să acordăm totdeauna interesele Bisericii cu cele ale patriei.

Biserica Ortodoxă Română are o veche tradiție progresistă, — dovedită, între altele, prin două categorii de fapte: 1. — introducerea limbii naționale în cultul divin, chiar atunci cînd tipăriturile liturgice continuau să se facă în limba slavonă; 2. — participarea preoțimii ortodoxe la mișcările revoluționare ale poporului român, — participare pe care documentele de arhivă cercetate în ultima vreme ne-o arată a fi fost mult mai largă și mai susținută decît s-a crezut pînă acum.

Scriptura, Tradiția patristică și propria tradiție progresistă a Bisericii noastre sînt pentru noi călăuzele drumului pe care mergem. Verificat de timp ca bun, drept și rodnic, acesta este drumul pe care înțelegem să mergem și în viitor. Împlinim printre oameni o misiune grea, dar ne-am ales-o singuri, nimeni nu ne-a silit să punem pe grumaji jugul lui Hristos.

O dată însă ce ne-am plecat sub jugul Lui, sîntem datorî să facem din doctrina Evangheliei regula noastră de viață și să modelăm sufletele păstoriiților noștri pentru trăirea unei vieți cu adevărat creștinești, întruchipare a icoanei de viață obștească zugrăvită în Faptele Apostolilor, în Epistola către Diognet și în acel minunat Apologeticum al lui Tertulian, despre care am amintit deja.

Aștept de al preoțimea Capitalei cultivarea virtuților morale în viața de parohie. E nevoie de o mai adâncă pătrundere a principiilor de morală creștină în viața de fiecare zi a credincioșilor noștri. Vom avea atunci mai puțini creștini certăți cu legile, viața de familie va fi mai frumoasă, realizându-se progresul material și spiritual dorit de toți. Biserica așteaptă de la noi împliniri cât mai rodnice. Să-i dăruim toată puterea noastră de muncă și de sacrificiu, după pilda Nazarineanului răstignit, care s-a jertfit pe Sine pentru a ne mîntui pe toți.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

CREȘTINUL ÎN FAȚA JUDECĂTORULUI SUPREM: VALOAREA FAPTEI PENTRU DESTINUL SĂU ÎN VEȘNICIE

Întreaga viață a Mântuitorului trăită printre oameni n-a fost altceva decît o nesfîrșită revărsare a iubirii și a bunătății Sale, pentru a ne învăța ca prin faptele noastre să ne ridicăm nu numai la frumusețea cea dintîi, ci la asemănarea cu Dumnezeu. Iar după ce și-a împlinit dumnezeiasca Sa misiune pe pămînt, El s-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui pînă la judecata cea de obște ce va avea loc la sfîrșitul veacurilor, cînd El va veni întru slava Sa, ca să judece lumea. Atunci, dumnezeiescul Judecător va despărți pe cei drepți de cei păcătoși, așezînd pe cei buni la dreapta, iar pe cei răi la stînga Sa. După ce va face aceasta, Mîntuitorul va zice celor ce se află la dreapta Sa :

«Veniți, binecuvîntații Tatălui Meu, de moșteniți împărăția care v-a fost pregătită de la întemeierea lumii ; căci, flămînd am fost și Mi-ați dat de mîncat ; Mi-a fost sete și Mi-ați dat de băut ; am fost străin și M-ați primit ; am fost gol și M-ați îmbrăcat ; am fost bolnav și M-ați cercetat ; în temniță am fost și ați venit la Mine» (Matei XXV, 32—36).

Atunci, cei drepți vor răspunde : «Doamne, cînd Te-am văzut noi flămînd și Ți-am dat să mănînci ? Sau, fiindu-Ți sete, Ți-am dat de băut ? Cînd Te-am văzut străin și Te-am primit ? Sau, gol și Te-am îmbrăcat ? Cînd Te-am văzut noi bolnav sau în temniță și am venit la Tine ? »

Drept răspuns, Mîntuitorul va zice : «Adevărat vă spun, că ori de cîte ori ați făcut aceste lucruri unuia dintre aceștia foarte neînsemnați frați ai Mei, Mie Mi le-ați făcut (Matei XXV, 40).

Mîncînd de la aceste cuvinte ale Sfintei Evanghelii, vom căuta să arătăm ce valoare însemnată are fapta noastră pentru destinul nostru

în veșnicie, când va trebui să dăm seama despre aceasta în fața supremului Judecător.

După învățătura Bisericii noastre, după moartea noastră, primul lucru ce se întâmplă sufletelor este o judecată. Acest adevăr ni-l descoperă însuși Mîntuitorul în pilda despre săracul Lazăr (Luca XVI, 22—23). Este judecata particulară, ce se deosebește de judecata de obște sau universală, pe care o va face Mîntuitorul la sfîrșitul veacurilor. Atunci, Mîntuitorul nu va mai lua chip de rob, ci El va veni întru slavă. Sa, pentru a judeca pentru totdeauna pe cei vii și pe cei morți. Judecata de apoi este momentul hotărîtor al ultimelor socoteli în fața dumnezeiescului Judecător, despre faptele noastre, — moment de care va depinde fericirea sau osînda noastră veșnică.

În clipa acestei judecăți supreme, vom gîndi înfricoșați la toate păcatele pe care le-am făptuit în viața noastră, căci atunci nu vom mai putea tăinuți nici unul, fiindcă în aceste clipe zguduitoare, conștiința noastră va fi luminată într-un chip deosebit, ca să-și poată aduce aminte de toate faptele trecute: gînduri rele, priviri vinovate, vorbe rele, invidia și gelozia ce ne-au ros inima, ura și pofta de răzbunare, trădarea și intriga, toate fărădelegile și nedreptățile făptuite semenilor noștri; vor fi descoperite păcatele fiecărei clipe, ore și zile, păcatele proprii, cît și acelea pe care le-au făptuit alții din pricina noastră. Chiar și păcatele fără de nume; toate vor fi descoperite; «toate vor fi rostogolite, fără de nici o milă în lumina conștiinței întregii lumi, care se va găsi în fața dreptului Judecător» (Iez. VII. 8—9). Căci zice Domnul prin glasul profetului: «Eu voi arăta popoarelor goliciunea ta și tuturor neamurilor necinstea ta». (Naum III, 5). Înțelesul adînc al judecății de obște acesta este: fiecare vom secera ceea ce am semănat prin fapta noastră (Gal. VI, 8).

Înfricoșătoare mai este ziua judecății de apoi și din pricină că nimeni nu știe nici ziua, nici ceasul în care va veni. Din Sfînta Scriptură știm numai că ea va avea loc și că Judecător va fi Domnul nostru Iisus Hristos, fiindcă așa se cade, căci El și-a vărsat singele pe cruce, ca să ne slobozească din lanțurile păcatului și să ne facă părtași fericirii celei veșnice.

Apocaliptic și hotărîtor va fi momentul în care va avea loc această judecată și fiindcă se vor găsi față în față măreția Mîntuitorului cu joshnicia păcatului, fericirea cea netrecătoare a raiului cu întunecimea și grozăviile iadului.

După ce se va fi terminat judecata, se va auzi glasul Judecătorului, zicînd: «Veniți binecuvîntații Tatălui Meu, de moșteniți împărăția ce v-a fost pregătită de la întemeierea lumii». La auzul acestor cuvinte, cete de apostoli, mucenici, mărturisitori, toți care au urmat în viață lui Hristos, cei care au dus o luptă aspră cu micimile lumii, cei care prin ispite lungi și grele au trecut și le-au învins, cei care rîvnă înfocată au pus în această viață pentru a spori în fapte duhovnicești, — toți aceștia se vor îndrepta spre dreapta Mîntuitorului. Vor fi dreptii, care au fost bogați în faptele milei creștine și în iubirea față de Dumnezeu și de oameni (Matei XXV, 33—46); fapte prin care aceștia au crescut în virtute și și-au făcut viața

tot mai plină de Hristos și au viețuit tot mai mult asemenea Lui (Rom. VIII, 29 ; Efes. IV, 13). Din această pricină, ei vor afla mare har înaintea judecății Acestor, căci Mîntuitorul îi va numi «binecuvîntații Tatălui Său», iar după iubirea ce le-a umplut viața față de oameni, îi va recunoaște ucenici ai Săi.

Cel care a creat stihiiile lumii și a săturat mulțimile flămînde mărturisește că a peregrinat pe acest pămînt flămînd și că au fost unii oameni care nu I-au dat să mănînce. Nu s-au umplut prin El mările cu ape și munții cu izvoare limpezi ? Și totuși, el se plînge că în lume a fost ars de sete și unii oameni nu I-au dat să bea ca să-și stingă setea arzătoare. Cel care a îmbrăcat crinii cîmpului într-o haină mai frumoasă decît aceea a împăratului Solomon a fost gol și au fost oameni care nu L-au îmbrăcat. Stăpînul lumii și al veacurilor se plînge că a fost străin printre cele mai alese fapte ale Sale. Dumnezeuiescul medic cunoaște că El, care a vindecat mulțimi mari de bolnavi, trupește și sufletește, bolnav fiind nu s-a bucurat de îngrijirea unora dintre oameni.

Aceștia îl vor întreba : «Doamne, noi nu Te-am văzut și de aceea n-am făptuit toate acestea ?». Răspunsul dreptului Judecător va fi : «Adevărat vă spun, că ori de cîte ori nu ați făcut aceasta unuia dintre acești foarte neînsemnați frați ai Mei, nu Mi-ați făcut Mie» ; de aceea, «duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic ce este gătit diavolului și îngerilor lui» (Matei XXV, 41).

Acesta este procesul cel mare al judecății din urmă, la care va trebui să se prezinte credinciosul. Și, după cum vedem, dreptul Judecător nu ne va întreba atunci decît dacă am viețuit pe temeiul iubirii față de oameni, dacă ne-am arătat de folos semenilor noștri. Deci, dovezile pe care va trebui să le aducem la acest proces sînt faptele noastre, faptele îndurării și ale milei creștine, căci iubirea este inima religiei noastre creștine, deoarece Dumnezeuul nostru este iubirea (Ioan IV, 16). De aceea, numai aceia care au făcut jertfelnicie pentru semenii lor și fapte ale iubirii creștine vor putea da răspuns bun la dreapta judecată a Mîntuitorului, fiindcă numai acelora care au iubit mult pe oameni li se va și ierta mult la judecata de apoi și vor putea pași cu îndrăzneala celor drepti la dreapta Mîntuitorului. «Căci judecata este fără milă pentru aceia care n-au dovedit nici milă. Ci, mila biruiește în fața judecății». (Iacob II, 3).

După cum am spus, nimeni nu știe ceasul cînd va fi această judecată : dar ea va fi «pentru ca fiecare, după faptele sale săvîrșite în trup, să primească ori bine, ori rău» (II Cor. V, 10). De asemenea, din Sfînta Scriptură știm că osînda sau răsplata de care ne vom împărtăși atunci este veșnică.

Iată că cele două cete se despart, căci sentința cea mare a fost rostită de Mîntuitorul : ea deschide raiul celor drepti, iar asupra celor păcătoși ea cade cu greutatea unei veșnice osînde. Toate se vor sfîrși pentru totdeauna, căci după judecată nu mai rămîn decît eternele bucurii ale raiului și veșnicile deznădejdi ale iadului.

Hotărîrea dreptului Judecător va fi pentru o viață în eterna fericire sau pentru moartea cea veșnică. O viață a cărei fericire nici n-o putem gândi, pentru cei de-a dreapta, și o moarte a cărei înspăimîntătoare groază încă nu ne-o putem închipui, pentru cei de la stînga Mîntuitorului. Pentru cei dreپți, o viață a cărei fericire vine din petrecerea sufletului lor în preajma lui Dumnezeu, cu îngerii și sfinții, în mărirea și lumina lui Hristos (Matei VIII, 11 ; Luca XIII, 28, 29 ; Ioan XIV, 3), în timp ce aceia de la stînga se vor duce în iad (Luca XVI, 23), în întunericul cel mai dinafară (Matei VIII, 12; XXII, 13), departe de Hristos, «Lumina lumii», departe de Acela care este izvorul bucuriei și al fericirii, unde vor duce o existență lipsită în eternitate de iubire.

Aceasta înseamnă judecata cea de apoi : faptele noastre de aici vor hotărî ori cea viață a binecuvîntaților Mîntuitorului, ori cea moarte a celor blestemați de sentința Lui. De aceea ne-a fost dat timpul, ca să ne facem demni de cea dintii și să ne osirdim să nu devenim părtași la cea de a doua. Aceasta este grija cea mai mare a noastră în această lume : să ne pregătim serios, pentru a da răspuns bun la judecata de apoi. Acesta este și înțelesul adînc pentru care Biserica a așezat această pericopă a «Înfricoșatei judecăți» în pragul Păresimilor, ca să ne amintească că nu avem pe pămînt «cetate stătătoare» (Evr. XIII, 14) și că trebuie să ne pregătim cu cea mai adîncă seriozitate pentru ziua cea înfricoșată a morții și a judecății de apoi.

Biserica voiește ca prin cuvintele Sfintei Evanghelii să ne dea un strigăt de alarmă, ca să ne trezească pe cei care trăim în amăgirea păcatelor și să ne determine să ducem o viață îmbunătățită duhovnicește, pentru ca să ne învrednicim la judecata cea de obște de o sentință milostivă.

Să-L rugăm pe Mîntuitorul nostru să trimită harul Său asupra noastră, pentru ca să urmăm cu faptele noastre pururea voii Lui. Să-L rugăm să ne umple cu iubirea Sa inima, pentru ca dragostea noastră față de semenii noștri să ne înalțe prin înflăcările ei răpiri mai presus de noi și, astfel, să ne învrednicim și noi de a fi chemați la judecata cea înfricoșată prin cuvintele : «Veniți, binecuvîntații Tatălui Meu, de moșteniți împărăția care a fost pregătită vouă de la facerea lumii». Amin !

Diac. Prof. N. BALCA

DESPRE POST

Marile evenimente din istoria vieții și activității Domnului nostru Iisus Hristos sint vestite de cu bună vreme de către maica noastră Biserica. Vestirea acestor evenimente devenite mari sărbători ale creștinătății se face pentru ca fiecare dintre noi să se pregătească cu cuviință, suflet smerit și bucurie duhovnicească spre a le primi. Biserica a rînduit astfel rugăciuni mai stăruitoare, post și priveghere înaintea unor asemenea sărbători. Prin rugăciuni, prin post și prin priveghere, credincioșii se apropie mai pregătiți sufletește și trupește de aceste sărbători care nu vin pe neașteptate și nici nu trec pe neobservate. Printr-o pregătire specială, ele vin cu un spor duhovnicesc pentru fiecare din credincioși și lasă roade bogate pe urma lor, îndemnîndu-ne să medităm asupra lor și să ne îmbunătățim viața neconținut.

Întrucît sintem în fața postului mare, care anunță marea sărbătoare a Învierii Domnului, cel mai de seamă praznic al Bisericii Ortodoxe, vom vorbi astăzi despre post.

Postul este înfrînarea, în parte sau în întregime, de la mîncare, băutură, cum și de la toate lucrurile lumești și plăcerile trupești, pentru ca prin aceasta, credinciosul să-și creeze o nouă stare sufletească și trupească mai prielnică rugăciunii și îmbunătățirii duhovnicești a vieții sale. Credinciosul iese astfel din obișnuința vieții de toate zilele și intră într-o stare nouă, care se vede din toate manifestările sale. Aceasta este starea de veghe duhovnicească, de grijă asupra trupului și a cercetării nevoilor sale de hrană, de băutură și de odihnă, a cumpănirii poftelor și plăcerilor sale, de corectare și de supraveghere a manifestărilor sale. Căci, de multe ori, fără o grijulie băgare de seamă, trupul uită de frînele morale și calcă în picioare rînduilele unei vieți cuviincioase.

Aceasta se poate vedea îndată de fiecare din noi, în toate acele cazuri cînd mîncarea, băutura și celelalte manifestări trupești nu se desfășoară ca niște lucruri firești, necesare vieții, ci se prefac în izvoare ale poftelor nesățioase, ale lăcomiei, ale îmbuibării, ale beției și ale desfrîului și păcatului. În asemenea împrejurări, viața trupului se îndepărtează nu numai de învățătura Bisericii, dar și de principiile oricărei vieți sănătoase și se cuvine a se lua măsuri de trezire și de îndreptare.

Dar nu numai trupul uită de frînele morale și se îndepărtează de calea cea adevărată a vieții, ci și sufletul. De altfel trupul stă într-o legătură organică cu sufletul și, trăind la un loc, se influențează unul pe altul. Îmbuibarea, necumpătarea, lăcomia, beția și desfrînarea unuia duc și la descumpănirea celuilalt, la îndemnarea lui pe calea păcatului.

Și sufletul își iese din făgașul său normal și creștinesc al purtării sale cuviincioase, smerite și pașnice, plină de dragoste față de Dumnezeu și oameni, și se umple de zavistie, dușmănie, invidie, clevetire, pizmă, ceartă, gînduri rele și dorințe deșarte și păgubitoare, care arată că și el a apucat pe o cale greșită de înrăutățire. Asemenea purtări necreștinești aduc multe greutăți vieții noastre în comun, determindă o mulțime de neînțelegeri

între noi, certuri și dușmăanii, care nu sînt semnele cele adevărate ale unei vieți creștinești și cetățenești, căci duc la înăsprirea legăturilor și la îngreunarea și împiedicarea desfășurării muncii și activității fiecăruia dintre noi.

Bineînțeles că și credincioșii nu se pot apropia cu o asemenea stare trupească și sufletească de marile praznice ale Bisericii, de înverzitele oaze de lumină ale vieții duhovnicești. Credincioșii trebuie să se pregătească trupește și sufletește, să-și facă o altă stare potrivită acestor mari sărbători. Această stare nu este numai de ochii lumii, adică numai de suprafață, ci ea este de adîncime sufletească, de schimbarea adevărată a vieții, căci în felul acesta, credincioșii se trezesc și-și lucrează cu mai multă grijă și mîntuirea lor. Iar mîntuirea este mai ales o lucrare neconținută duhovnicească de îmbunătățire trupească și sufletească, în vederea căreia postul ne dă un deosebit ajutor.

Iată, așadar, de ce se cuvine să ne înfrînăm, în parte sau în întregime, după îndrumările Sfintei Biserici, de la mîncare, băutură, poftes și plăceri trupești și sufletești, și să dăm mai multă grijă rugăciunii, meditației religioase, privegherii asupra vieții și mîntuirii. Biserica cere o rînduire cuviincioasă și înțeleaptă a acestor îndeletniciri obișnuite, care pot deveni tîot atîtea piedici în calea mîntuirii; ea poruncește o înfrînare a trupului și a sufletului, în marginile cuviincioase și sănătoase ale buneii cuviințe, smereniei și manifestărilor firești; ea povățuiește stăpînirea poftelor nesăbuite; ea impune o disciplină susținută și îndrumată, mai lungă sau mai scurtă, sau pentru toată viața.

În felul acesta, Biserica a rînduit răsîmpurile de post, care nu sînt astfel numai simple răsîmpuri calendaristice, ci corespund și cu anumite răsîmpuri din viața noastră. răsîmpuri de mai multă grijă duhovnicească, răsîmpuri de pregătire a fiecăruia, pentru a primi cu vrednicie nepretuiului și nepieritorul dar al mîntuirii, de care trebuie să ne apropiem luminați trupește și sufletește.

Pentru aceasta, avem învățătură de la însuși Domnul nostru Iisus Hristos, care ne-a învățat cum să postim: «Iar tu cînd postești, unge-ți capul și spală-ți fața, ca să nu te arăți oamenilor că postești, ci Tatălui tău, cel ce vede în ascuns. Și Tatăl tău, Cel ce vede în ascuns, îți va răsplăti la arătare» (Matei VI, 17—18). Mîntuitorul însuși a postit 40 de zile și 40 de nopți în pustie și a fost foarte cumpătat la mîncare și băutură în toată viața Sa, iar după pilda Sa, au postit și au fost cumpătați și Sfinții Apostoli (Fapte XIII, 2—3; II Cor. VI, 5). Tot Mîntuitorul ne-a arătat că diavolul nu poate fi izgonit decît cu post și cu rugăciune (Matei XVII, 21), căci numai postul și rugăciunea ne țin treji, nu ne moleșesc și putem lupta împotriva ispitelor, poftelor, gîndurilor rele și păcatelor.

De aceea, postul a fost socotit ca un mijloc deosebit de prețios pentru îmbunătățirea vieții noastre încă din Vechiul Testament, cînd a fost rînduit (Ieș. XXXIV, 28; Deut. IX, 9, 18); Isaia LVIII, etc.), iar înțeleptul Iisus, fiul lui Sirah, zice: «Nu fii nesățios întru orice desfătare și nu te apleca la mîncări multe, căci în mîncările cele multe va fi durere și ne-

sațiul va veni pînă la îngrețoșare. Pentru nesațiu, mulți au pierit, iar cel înfrînat își va înmulți viața» (XXXVII, 32—34).

Și Sfinții Părinți au îndrumat credincioșii să postească, cu cuvinte lămurite. Așa, Sfîntul Ioan Gură de Aur spune : «Nu numai gura și stomacul vostru să postească, ci și ochiul și urechile și picioarele și mîinile voastre și toate mădulele trupului vostru. Mîinile voastre să postească, rămînînd curate de răpire și de lăcomie, picioarele nealergînd la priveriști urite și în calea păcătoșilor, ochii neprivind cu ispitire frumusețile străine... Gura trebuie să postească de sudalme și de alte vorbiri rușinoase» (*Învățătura de credință creștină ortodoxă*, p. 342). Cuvinte tot așa de frumoase are și Simion al Tesalonicului, care zice : «Postul este lucrul lui Dumnezeu, căci Lui nu-I trebuiește hrană. Este omorîrea trupului, căci acesta hrînindu-se ne-a făcut morți, și izgonirea patimilor, căci lăcomia întărită patimile trupului» (*Ibidem*, p. 336).

Pentru aceste motive, Biserica a rînduit așunarea desăvîrșită de o zi cel puțin : așunul Crăciunului, așunul Bobotezei și Vinerea Mare, cînd nu mîncăm, nu bem și ne reținem de la orice poftă și păcat ; post aspru sau uscat, cînd mîncăm abia spre seară mîncări uscate și bem apă ; post obisnuit cu mîncări de post, înfrînîndu-ne de la mîncările de dulce sau de fruct, și post ușor, cu dezlegare la anumite sărbători, la vin, pește, untdelemn. Cît privește lungimea postului, el poate fi de o zi (miercurea și vinerea, ziua Înălțării Sfintei Cruce — 14 septembrie, ziua Tăierii Capului Sfîntului Ioan Botezătorul — 29 august, așunul Bobotezei — 5 ianuarie), sau de mai multe (postul Sfîntilor Apostoli Petru și Pavel — Sînpetrului, postul Sfintei Marii — Sîntămăriei, postul Crăciunului și postul Paștelui — păseseșile sau Postul cel mare).

În aceste posturi, rînduite de Sfînta Biserică, fiecare dintre noi trebuie să ne străduim a ne îmbunătăți viața noastră sufletească, așa cum ne învătă Domnul nostru Iisus Hristos, Sfîntii Apostoli și Sfîntii Părinți. Pentru fiecare din noi trebuie să înceapă înfrînarea, stăpînirea, veghea permanentă, grija și disciplina duhovnicească, fără de care nu se poate cîștiga viața cea biruitoare din ceruri.

În înțelepciunea Sa dumnezeiască, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a arătat calea cea adevărată care duce la înfrînarea trupului și a sufletului. El a postit 40 de zile și 40 de nopți. Bineînțeleș că și noi putem posti, iar Sfînta Biserică a ținut și ține seama de neputintele noastre, fără a primeidui firea noastră cea slabă. Ea a rînduit postul după măsura acestei firi, ținînd seama de ceea ce-i trebuie pentru a se îmbunătăți. Cînd această fire slabă a credincioșilor suferă de diferite boli și neaiunsuri care cer respectarea caloriilor necesare sau a unei diete anumite, Biserica își arată înțelegerea sa. de la caz la caz, cercetînd sinceritatea și seriozitatea acestor cazuri.

Să ne străduim a urma rînduiala hotărîită de Biserică în ce privește postul, pentru binele nostru duhovnicesc, bunăstarea noastră trupească și sufletească, îmbunătățirea noastră. Calea spre mîntuire este anevoioasă și pe ea merg cei ce au credință în Dumnezeu, fac faptele bune ale dra-

gostei, înțelegerii și păcii, se roagă și postesc, înfrînându-și poftele trupești și sufletești.

Ne aflăm în fața Postului Mare dinaintea Învierii Domnului, postul cel mai de seamă și mai lung. El este așezat înaintea praznicului celui mare al creștinătății și cuprinde în ultima sa săptămână patimile și moartea Mîntuitorului pe cruce. Postul Mare durează șapte săptămîni, începînd cu duminica lăsatului sec de brînză și ține pînă în noaptea Învierii. Nu se mîncă mîncări de dulce sau de fruct, nu se bea vin sau alte băuturi alcoolice. Dezlegări la vin și la untdelemn se face numai sîmbăta și duminica, făcîndu-se sfînta liturghie deplină, iar dezlegări la pește numai la praznicile mari al Bunevestiri și al Floriilor.

Începînd deci Postul Mare, să ne străduim a ne pregăti cu cuviință, pentru a ne putea împărtăși cu sfîntul trup și sfîntul sînge al Domnului, așa cum e obiceiul creștinesc, și a ne bucura de izvoarele de lumină duhovnicească ale marelui praznic al Învierii. Să ne agerim trupurile și sufletele prin post și rugăciune, priveghere și împărtășirea cu sfînta cuminecătură și să ne îmbunătățim viața duhovnicească prin înțeleaptă înfrînare și virtuoasă prețuire a zilelor de post, pentru ca astfel să ne agonisim mîntuirea din ceruri și să ne ducem cuviincios și creștinește viața de aici de pe pămînt. Amin !

Pr. Prof. P. REZUȘ

LA BUNAVESTIRE

«Bucură-te, cea plină de dar ! Domnul este cu tine !» (Luca I, 28).

Astăzi este praznicul Bunevestiri făcute de Dumnezeu Fecioarei Maria pentru mîntuirea noastră. Fiică din neamul lui David, Fecioara Maria se învrednicește astăzi a deveni Născătoare de Dumnezeu și Maică a noastră a tuturor în Hristos.

Astăzi «începătura mîntuirii noastre se face și taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută se descoperă. Fiul lui Dumnezeu, Fiu Fecioarei se face și Gavriil darul bine îl vestește». «Cele de jos cu cele de sus se împreună, zice cîntarea noastră bisericească. Adam se înnoiește, Eva din întristarea cea dintii se slobozește și cortul ființei noastre, prin îndumnezeire de la Cel ce a lucrat unirea acestora, Biserică lui Dumnezeu se face». Fiul lui Dumnezeu, izvorul mîntuirii noastre, se face om. Cuvîntul lui Dumnezeu, Fiul cel din veci al Tatălui, vine în lume astăzi, ca să asigure omului moștenirea împărăției cerurilor și a fericirii veșnice.

Cel necuprins de ceruri și mai presus de făptură se zămislește ca om, astăzi, în pîntecele Fecioarei, ca să ne ridice pe noi toți la cer. De aceea, dănuiește astăzi Isaia, și cu el dănuiesc toți proorocii Vechiului Testament, că, așa cum ei au vestit, Fecioara a luat în pîntece și naște Fiu pe Mesia.

Din iubire pentru noi, Fiul lui Dumnezeu se face om, asemenea nouă, și se jertfește pe cruce pentru noi, după cum El însuși mărturisește, zicînd: «Căci așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine va crede întru El să nu piară, ci să aibă viață de veci» (Ioan III, 16).

Mare taină și necuprinsă de mintea omenească este întuparea Fiului lui Dumnezeu. Vestitorul ei este Arhanghelul Gavriil care vestește Fecioarei taina unirii supranaturale a celor două firi, dumnezeiască și omenească, în persoana Fiului lui Dumnezeu întrupat.

Nazaretul, micul și neînsemnatul oraș al Galileii, este locul unde se petrece această minune. Plinirea acestei taine înseamnă începutul mîntuirii neamului omenesc prin Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat. Timpul Buneivestiri a fost luna martie, prima lună a primăverii, cu ziua în creștere și noaptea în scădere. Și aceasta nu fără rost. Vestea zămislirii Fiului lui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru, în pîntecele Fecioarei, înseamnă redesteptarea omenirii din noaptea păcatului și renașterea ei la o viață nouă, luminoasă. O dată cu Bunavestire, pe care o prăznuim astăzi, începe lucrarea mîntuirii noastre.

Toate faptele legate de Bunavestire a nașterii Domnului nostru Iisus Hristos sînt minunate. Dar faptul cel peste măsură de minunat este că Dumnezeu Cuvîntul a binevoit din dragoste pentru noi să se facă om, iar Maria Fecioară să fie și Născătoare de Dumnezeu și Maica noastră a tuturor.

Cel împreună veșnic cu Tatăl, fără de început, de o ființă cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, Fiul lui Dumnezeu, de bună voie și din marea sa iubire pentru noi, se smerește pe sine și se face om, adevărat, pentru a noastră mîntuire

O, minune! Dumnezeu între oameni; Cel neîncăput se zămislește om în pîntecele Fecioarei. Cel mai presus decît cerurile Fiu al omului se face. Hristos. Fiul lui Dumnezeu, arătîndu-se lumii, ia chipul de rob și pe Adam îl innoiește, iar Fecioara Maria se face Născătoare de Dumnezeu, rămîinind Fecioară cum era și mai înainte.

Ce taină mare este aceasta: Fiul lui Dumnezeu, făcîndu-se om, nu pierde firea cea dumnezeiască, ci pe amîndouă firile, dumnezeiască și omenească, le unește în chip neamestecat și neschimbat, neîmpărțit și nedes-părțit, în unica Sa persoană dumnezeiască, ca pe noi toți să ne împăr-tășească de harul Său dumnezeiesc.

Ce lucru mai presus de înțelegere este iarăși: Fecioară și Maică în același timp! Devenind mamă, Maria n-a pierdut slava fecioriei. Căci

«Dumnezeu unde voiește, se biruiește rînduiala firii și se lucrează cele ce sînt mai presus de om» (Luca I, 37).

O astfel de Mamă, Fecioară preacurată, trebuia să aibă Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Mama Pruncului dumnezeiesc, pururea Fecioară, căreia îi adresează astăzi Arhanghelul Gavriil mărețul salut : «Bucură-te, cea plină de dar, Domnul este cu tine ! Binecuvîntată ești tu între femei !» (Luca I, 28).

Nu putea să se săvîrșească altfel o astfel de taină mai presus de fire. Dumnezeu pe toate le rînduiește cu înțelepciune.

Printr-un om a intrat păcatul în lume și tot printr-un om, Cel zămislit în pîntecele Fecioarei Maria, se ridică păcatul strămoșesc și se rezidește frumusețea cea dintîi a lui Adam.

Adam a greșit, Mîntuitorul vine și ispășește greșeala lui, împăcîndu-l cu Dumnezeu. Eva a fost amăgită de diavol, iar Sfînta Fecioară Maria nimicește osîndirea Evei și spală lacrimile acesteia, născînd pe Mîntuitorul Hristos.

Arhanghelul Gavriil n-a fost trimis la întîmplare, ci la cea mai curată Fecioară din neamul lui David, la fiica lui Ioachim și a Anei. Mai înainte rînduită a fi Maica Fiului lui Dumnezeu, Fecioara Maria a fost aleasă de Dumnezeu după vrednicia ei, pentru puritatea și nevinovăția ei trupească și sufletească, pentru smerenia ei covîrșitoare.

De aceea și îngerul liniștește inima ei tulburată de teamă, zicîndu-i : «Nu te teme Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu». (Luca I, 30).

Pentru neprihănirea ei de Fecioară preacurată, Maria se învrednicește astăzi de vestea cea mare, dumnezeiască, adusă ei de îngerul Domnului, că va fi Născătoare de Dumnezeu : «Și iată vei zămisli, și vei naște Fiu și-I vei pune numele Iisus. Acesta va fi mare și Fiul Celui Preaînalt se va chema... și va împărăți... și împărăția Lui nu va avea sfîrșit» (Luca I, 31—33).

Aceste cuvinte, atît de sublime, care o înalță mai presus de heruvimi și de serafimi, în loc să-i umple sufletul de veselie, o tulburară adînc, pentru că, în smerenia ei, Fecioara Maria se știa străină de orice poftă bărbătească ca una care promisese lui Dumnezeu să rămînă fecioară. Așa se și explică de ce ea întrebă pe Arhanghelul Gavriil : «Cum va fi mie aceasta, de vreme ce eu nu știu de bărbat ?» (Luca I, 33). Atunci îngerul Domnului, cu profund respect, o liniștește, descoperindu-i taina : «Duhul Domnului se va pogori peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbrî. De aceea și Sfîntul care se va naște din tine se va numi Fiul lui Dumnezeu» (Luca I, 35).

«Toată mintea omenească se biruiește, cum glăsuiește o cîntare din canonul praznicului, încercînd să explice cele preaslăvite». Nici Sfînta Fecioară nu mai încearcă să pătrundă mai mult această taină, ci deschizîndu-și gura, cu credință, cu umilință și cu o nevinovăție supraomenească răspunde îngerului că se supune voii lui Dumnezeu, consimțind să fie Născătoare de Dumnezeu : «Iată roaba Domnului, fie mie după

cuvîntul tău!» (Luca I, 38). «O, Arhanghele, fiindcă ești trimisul adevăratului Dumnezeu, cred în cuvintele tale! Cu toate că nu sînt vrednică să țin pe Cel ce ține toate, să nasc pe Creatorul meu, mă plec totuși cu toată smerenia, ca să ia trup în mine Fiul lui Dumnezeu, ca să cadă peste mine roua Preasfîntului Duh» (Jud. VI, 37).

Acest răspuns minunat, rod al unei inimi, în care strălucește credința arzătoare, smerenia cea mai adîncă, supunerea cea mai desăvîrșită, ascultarea și dăruirea totală lui Dumnezeu deschide creștinilor cerul, coboară la ei pe Dumnezeu și face din Fecioara Maria cortul cel viu al lui Dumnezeu, revărsînd asupra ei plenitudinea harului dumnezeiesc. Iar cu cuvîntul «fie mie», preacurată Fecioară Maria acceptă să aducă în lume, prin adumbrirea Duhului Sfînt, pe Domnul nostru Iisus Hristos. «Cuvîntul lui Dumnezeu s-a făcut trup și a locuit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan I, 14), iar Fecioara Maria a devenit Maica lui Dumnezeu.

Aceasta este taina cea mare, vestea cea bună pe care o prăznuim noi creștinii, la 25 martie, în fiecare an.

Pe cea care s-a învrednicit a fi locaș prea ales al Fiului lui Dumnezeu, scaun Împăratului a toate; pe scara mai dinainte închipuită de Iacov pe care se pogoară Dumnezeu la noi și pe care noi ne urcăm la cer, pe Născătoarea de Dumnezeu și Maica Vieții și a tuturor creștinilor în Hristos, — cu ce cîntări de laudă și cu ce fapte ale vieții noastre o vom putea cinsti după vrednicie?

Puterile noastre sînt slabe, iar cuvîntul ne este sărac și neîncăpător pentru lauda ta, Maică a lui Dumnezeu. De aceea, cu prea iubitul tău cinstitor, Sfîntul Ioan Damaschin îți strigăm din tot sufletul:

«Bucură-te, cea plină de dar, că ești mai sfîntă decît îngerii, și mai cinstită decît arhanghelii... Bucură-te, cea plină de dar că ești mai frumoasă decît heruvimii și mai cinstită decît serafimii. Bucură-te, cea plină de har, că ești mai înaltă decît cerurile și mai strălucitoare decît soarele. Bucură-te, cea plină de har, că ești mai curată decît zăpada și mai dulce decît mierea. Bucură-te, cea plină de har, că mireasma ta este mai plăcută decît a crinilor, că ești la față mai frumoasă decît trandafirii și mai înflorită decît primăvara cea plină de flori. Bucură-te, cea plină de har, că ești mai împodobită decît Ierusalimul și mai slăvită decît Templul lui Solomon».

«Bucură-te, cea prin care noi creștinii primim pe Fiul lui Dumnezeu... ca să devenim fiii Bisericii Sale, una, sfîntă, sobornicească și apostolească».

«Bucură-te, cea plină de har, că ne ești scăpare și mijlocitoare pentru noi..., către Fiul Tău și Dumnezeu nostru».

Drept aceea, pe tine te rugăm astăzi: întinde mila ta, preabună Născătoare de Dumnezeu, asupra celor ce te cunosc pe tine; caută la robii

tăi și la suspinul inimii lor ; îndreaptă-ne pe toți pe calea mântuirii și a păcii, deoarece inimile tuturor creștinilor în tine își pun nădejdea, căci prin mijlocirea ta avem îndrăznire către Fiul tău și Dumnezeuul nostru, Căruia se cuvine slava, stăpînirea și puterea acum și pururea și în vecii vecilor ¹.

Prof. DUMITRU RADU

LA DUMINICA a IV-a DIN POST : „SCARA VIRTUȚILOR“ A SFÎNTULUI IOAN SCĂRARUL

Urcăm cu pași repezi calea Marelui și luminatului Post al Paștilor, spre slăvita Înviere a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos : am suit deja patru săptămîni pe drumul rugăciunii mai curate, a înfrînării și a pocăinței, rămînîndu-ne încă trei săptămîni de postire de la mincare și băutură și mai ales de postire de la păcate și rele.

În această a patra duminică din post, Biserica noastră face cuvenita pomenire a Sfîntului Ioan Scărarul. Facem astăzi pomenirea acestui mare sfînt, nu numai fiindcă el, prin nevoințele sale a urcat cele mai înalte culmi ale desăvîșirii creștinești, ci mai ales pentru că a arătat și altora această cale a desăvîșirii, în lucrarea sa cu titlul *Scara virtuților*, de unde și-a luat apoi numele de Scărarul.

Viața noastră, a creștinilor, atîta vreme cît ne aflăm pe acest pămînt, trebuie să fie o urcare neconținută spre culmi : sîntem chemați să urcăm mereu spre culmile înșorite ale binelui și frumosului, spre culmile luminoase ale virtuților și faptelor bune, spre culmile adevărului și ale desăvîșirii.

Obligați de porunca Mîntuitorului nostru Iisus Hristos : «Fiți desăvîșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvîșit este», creștinii trebuie să tindă mereu spre desăvîșire, care identificîndu-se cu însuși Dumnezeu, este pentru cel ce o caută, mereu în devenire, în perfecționare, lăsînd totdeauna posibilități de îmbunătățire, atîta vreme cît credinciosul trăiește în această lume.

Pornind de la acest lucru, sfinții care au înțeles mai bine decît noi, gîndul și voia Domnului, au închipuit desăvîșirea creștinească asemenea unei scări pe care fiecare trebuie să urce neconținut în această viață. Scara aceasta se reazimă cu un capăt pe pămînt, căci de aici începe urcușul; celălalt capăt se reazimă de cer, adică de infinit, căci acolo se termină.

Fiecărei trepte din această scară îi corespunde un păcat sau un viciu de înlăturat din trăire, sau o virtute de practicat.

1. Sf. Ioan Damaschin, *Cuvînt la Bunavestire*, traducere de Pr. D. Fecioru, în «Mitropolia Olteniei», an. XVI (1964), nr. 3—4, p. 217, 218, 219.

Cea mai cunoscută scară a virtuților e aceea a Sfintului Ioan Scărarul, despre care vom vorbi astăzi. Egumen al monahilor din Muntele Sinai, Sfintul Ioan Scărarul a trăit în veacul al VI-lea d. Hr. (527—600). La îndemnul prietenului său, Avva Ioan, egumenul Minăstirii din Rait, Sfintul Ioan scrie cu multă căldură și cu multă măiestrie această lucrare a sa *Scara virtuților*, care a format desfătarea cetelor călugărești în vechime. Această scară a desăvîșirii creștinești are la Sfintul Ioan 30 de trepte, care se pot împărți în două categorii mari: clădind prin dărimare a ceea ce este vechi, putred și rău în om, primele 23 de trepte sînt în cea mai mare parte păcatele pe care suitorul spre desăvîșire trebuie să le înlăture din viața sa. Drumul acesta este mai lung, mai anevoios și mai greu; restul urcușului e mai ușor, mai repede și mai scurt: sînt 7 trepte reprezentînd virtuțile mai de seamă ce trebuie practicate.

Să le vedem pe scurt aceste trepte :

Prima treaptă e lepădarea de lume, adică dezlipirea de cele trecătoare și nevoința firii, pentru a cîștiga bunătățile cele mai presus de fire. Ea se face pentru împărăția ce va să fie, din dragoste către Dumnezeu. Îi urmează nepătimirea sau lepădarea grijilor și iubirii celor deșarte : cine iubește pe Dumnezeu și vrea împărăția ce va să fie, acela nu va mai iubi nimic din cele deșarte, ci va privi mereu spre cer.

Retragerea în singurătate sau viața însingurată este a treia treaptă, adică să nu fii legat prin nici un păcat cu ispitele.

Ascultarea este lepădarea și jertfa de sine, dăruirea de bună voie pentru semeni și pentru Hristos.

Pocăința este înnoirea vieții prin botez, curățirea conștiinței prin spovedanie, împăcarea cu Dumnezeu și cu semenii, prin lucrarea faptelor bune. Cine într-adevăr se nevoiește pentru mîntuirea sa, acela fiecare zi în care nu-și plînge păcatele, o socotește zi pierdută.

Amintirea morții naște părăsirea egoismului și răutății, rugăciune necurmată și paza minții de gînduri rele.

Plînsul cel făcător de bucurie e plînsul după Dumnezeu, e tînguirea sufletului.

Nemînierea și blîndețea cer ca minia să fie legată cu lanțurile blîndeții, să fie lovită de îndelunga răbdare și tîrită de dragostea sfîntă.

Pomenirea răului este cuiul înfipt mereu în inimă. Numai cine uită răul și leapădă minia primește iertarea păcatelor, potrivit cuvintelor Mîntuitorului: «De nu veți ierta semenilor păcatele lor, nici Tatăl vostru cel din ceruri nu va ierta păcatele voastre».

Vorbirea de rău și clevetirea este odrasla urii, o mare lipitoare ascunsă, care sugă și nimicește sîngele dragostei. A judeca pe alții pe nedrept înseamnă a răpi cele cuvenite lui Dumnezeu, iar a osîndi pe cel nevinovat înseamnă a-și pierde sufletul.

Vorbirea multă, care se naște, fie de la o viață rea sau de la neobișnuința înfrînării, fie din slava deșartă, este ușa vorbirii de rău și a multor rele. Tăcerea este în schimb mama rugăciunii și straja gîndurilor.

Minciuna se naște din vorbirea multă și din glume; ea provoacă nimircirea dragostei.

Trîndăvia este slăbănogirea sufletului, destrămarea minții.

Pîntecele e stăpînul viclean și iubit de cei lacomi. Lăcomia e mama desfriului. Cine face pe plac pîntecelui, acela îi ațîță furia, iar cînd pîntecele este deprins cu înfrînarea, se smerește inima.

Curățirea cea nesticăcioasă și întreaga înțelepciune, adică curăția minții, se agonisește prin multe osteneți și sudori. Curat e cel care înlocuiește dragostea trupească prin cea dumnezeiască și focul cel trupesc îl stinge cu cel nematerial.

În schimb, iubirea de argint e numită drac cu mii de capete, fiind rădăcina tuturor relelor.

Neagonisirea e lepădarea grijilor pămîntești și slujirea lui Hristos pentru toată viața, virtute realizată de membrii cinului monahal.

Înfrînarea patimilor se obține prin arma postului.

Treapta următoare vorbește despre somn, despre rugăciune și psalmodierea în adunarea de frați. Mai ales monahul trebuie să lupte împotriva somnului, ca să fie mereu gata spre rugăciune, spre cîntarea de psalmi.

La privegherea trupească se ajunge prin cea duhovnicească; ochiul ce priveghează curățește mintea.

Slava deșartă sau trufia este un mare păcat. Deviza creștinului să fie aceasta: să faci înaintea oamenilor numai cele plăcute lui Dumnezeu; și, în sfîrșit, ultima treaptă, e trufia cea fără de minte, care începe prin vorbe deșarte.

După ce a dărimat cele rele prin cugetare, simțire și trăire, Sfîntul Ioan clădește în cele șapte trepte ce urmează edificiul duhului, prin virtuțile ce trebuie cultivate pe ruinele răului:

Blîndețea, simplitatea și nerăutatea se cîștigă prin multă stăruință. Blîndețea este mergătorul înainte al oricărei deprinderi a sufletului, care nu mai e capabil de nici o viclenie. Nerăutatea e așezarea liniștită a sufletului slobod de orice neastîmpăr. Să ne apropiem de Domnul cu simplitate, fără fățărnicie, fără îndoială și fără viclenie. Hristos s-a apropiat de noi cu blîndețe și fără răutate și așa ne vrea și pe noi.

Înalta cugetare smerită sau smerenie e ușa împărăției cerurilor și duce acolo pe cei ce o practică.

Deslușirea gîndurilor și a faptelor bune, precum și a patimilor, înseamnă în sens mai larg să pricepi drept și cu dinadinsul voia lui Dumnezeu.

Sfințita liniștire a trupului este buna rînduială și așezare a obiceiurilor și simțirilor trupului, iar liniștirea sufletului este buna rînduială a cugetelor și gîndul cel curat. Această virtute zăvorăște ușa chiliei pentru poftele cele rele, ușa buzelor pentru vorbe necugetate, iar ușa dinăuntru a sufletului pentru duhurile cele viclene.

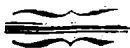
Rugăciunea este maica virtuților, întărirea sufletului. Este împăcarea cu Dumnezeu și petrecerea împreună cu El.

Desăvîrșirea sau nepătimirea cea următoare de Dumnezeu a dobîndit-o cel care «și-a făcut trupul nesticăcios, mintea și-a înălțat-o mai presus de orice făptură, simțurile și le-a supus minții, iar trupul l-a înfățișat Domnului, tinzînd mereu către El, chiar mai presus de puterile sale».

Ajuns la culmea scării, sufletul credincios va practica cele trei virtuți care pe toate le leagă și le cuprind: credința, nădejdea și dragostea.

Cunoscînd această minunată scară a virtuților, așa cum a descris-o Sfîntul Ioan Scărarul, să luăm aminte la îndemnul cu care se încheie această perlă a gîndirii creștine și să-l urmăm după putință: «suiți-vă, fraților, ne zice el, suiți-vă cu stăruință, cît mai sus pe scara desăvîrșirii, luînd aminte la cuvîntul proorocului, ce zice: «Veniți să ne suim în muntele Domnului...» (Isaia II, 3). Alergați, vă rog, împreună cu Apostolul, care scrie: «Să ne grăbim pînă cînd nu vom ajunge toți la unirea credinței și cunoștinței de Dumnezeu, întru bărbat desăvîrșit, întru măsura vârstei plinirii lui Hristos» (Efes. IV, 13), a căruia este lauda, stăpînirea și puterea, în veci. Amin !

Pr. I. VESA

LA DUMINICA A III-a DIN POST A SFINTEI CRUCI

Ne aflăm la acest popas duhovnicesc, în drumul spre Sfintele Paști, unde ne așteaptă Cel ce s-a întrupat, s-a răstignit și a înviat ca să ne mîntuiască. Cu puterea Sfintei Cruci și în lumina postului, ne sporim forțele sufletești și pornim mai departe, meditînd asupra înțelesului crucii în desăvîrșirea noastră morală. Crucea este semnul biruinței Mîntuitorului asupra morții. Este semnul iubirii dumnezeiești, al milei și al bunătății Sale față de noi. Este temelia cea nesticăcioasă a Bisericii, pomul nesticăciunii, lauda Apostolilor, tămăduirea celor căzuți în păcate, bogăție de sfințenie și de putere.

Sfințită prin sîngele Domnului nostru Iisus Hristos, crucea a ajuns din blestem, binecuvîntare, din osîndă, izbăvire, din moarte, viață; a ajuns bunul cel mai de preț al creștinului, a ajuns pavăza credinței noastre, centrul învățaturii creștine. Sfînta Cruce este semnul suferinței Mîntuitorului pentru păcatele noastre, dar și semnul nemărginitei Sale iubiri față de noi. Este stîlpul de foc ce ne călăuzește pașii spre lumina cea neînserată a învierii.

Multe și felurite înțelesuri are Sfînta Cruce ! Astăzi, ne vom opri însă numai la unul dintre ele, și anume: înfrînarea de la rele.

Prin Sfînta Cruce, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos ne-a arătat calea care duce la fericirea cea dintîi. Slabi din fire, ne îndepărtăm însă prea lesne de cuvîntul adevărului, fiind adesea răpuși de multe ispitiri. «Multe

greșim cu toții» — observă Sfântul Apostol Iacob (III, 2), iar Sfântul Evanghelist Ioan spune: «De vom zice că păcat nu avem, pe noi înșine ne înșelăm și adevărul nu este întru noi» (I Ioan I, 8). Crucea este semnul prin care ne întărim sufletele în lupta împotriva păcatelor, împotriva mândriei, desfrnării, invidiei, lăcomiei, miniei, lenevirii. Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a împăcat cu Dumnezeu și a înnoit firea noastră (Efes. II, 15), «ștergînd prin Cruce zăpădul ce era asupra noastră, care era potrivnic nouă, pironindu-L pe Cruce (Col. II, 14). Prin Cruce, El ne-a întărit împotriva puterii diavolului, după cum spune și cîntarea bisericească: «Crucea, zice Sfîntul Ioan Damaschinul, este pavăză, armă și semn de biruință împotriva diavolului»; iar Biserica noastră cîntă: «Doamne, armă asupra diavolului, Crucea Ta o ai dat nouă; că se îngrozește și se cutremură, necutezînd a căuta spre puterea ei». Sfîntul Apostol Pavel, care «se lepădase de sine», cunoștea efectul extraordinar al Sfintei Cruci asupra nevăzutelor și vrăjmașelor puteri și se mîndrește cu ea, spunînd: «Iară mie să nu-mi fie a mă lăuda, fără numai în Crucea Domnului nostru Iisus Hristos» (Gal. IV, 14).

Ce înseamnă această «laudă» pentru Sfîntul Apostol Pavel? Înseamnă, după cum el însuși mărturisește corintenilor «Cine este slab și eu să nu fiu slab cu el?... Dacă trebuie să mă laud cu ale mele neputințe, mă voi lăuda» (II Cor. XI, 17—30). În vremea noastră Biserica cere de la noi numai să fim buni, drepți, ascultători, plini de rîvnă spre facerea de bine, cu iubire față de semenii.

Sfînta Cruce este o călăuză în acest sens.

Crucea este semnul Fiului lui Dumnezeu (Matei XXIV, 30), este «puterea lui Dumnezeu» (I Cor. I, 18), care ajută creștinului în viața sa duhovnicească, ferindu-l de păcat, întărindu-l în ispite, ocrotindu-l în primejdii.

Domnul nostru Iisus Hristos s-a jertfit pe Cruce pentru păcatele noastre, «pentru ca noi, murind de păcate, să viețuim dreptății» (I Petru II, 24). Ca ucenici ai Lui, se cuvine deci ca și noi, la rîndul nostru, să jertfim poftetele cele rele, gîndurile viclene, clevetirile, dușmănia dintre noi, să răstignim pe cruce toată patima și să ne înnoim sufletește.

Semnul crucii nu numai că ne păzește de tot răul, dar ne îndeamnă spre fapta cea bună. Privind Crucea, sufletul nostru devine mai cald, mai bun, mai drept,

Semnul crucii este semnul ascultării și al supunerii. Ce pildă este mai vie în această privință decît pilda Mîntuitorului, Care, așa cum spune Sfîntul Apostol Pavel, «s-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte și încă moarte pe cruce?» (Filip. II, 8).

Crucea este semnul dragostei frățești care trebuie să domnească între creștini. Din marea Sa iubire față de oameni, a primit Mîntuitorul nostru Iisus Hristos să fie bătut, ocărit și răstignit pe Cruce, refăcînd prin împăcare, legătura de iubire dintre Dumnezeu și om, ce fusese ruptă prin păcatul neascultării.

Se cuvine deci ca și noi, închinându-ne cinstitei și de viață făcătoarei Cruci, să ne iubim unii pe alții, manifestînd această iubire prin respect, ajutor, recunoștință și bunăvoință.

De veacuri, creștinii își înseamnă trupul cu semnul crucii. Obiceiul acesta este vechi. Sfîntul Efre^m Sirul sfătuia pe creștini astfel: «Nu uitați să purtați crucea cu voi, în orice timp, în orice ceas și în orice loc. Fără ea să nu începeți nimic».

Crucea care stă de strajă pe turlele bisericilor, crucea cu care ne binecuvîntează preotul, crucea cu care ne însemnăm zilnic trupul, crucea aceasta este tîria sufletelor noastre, sfetnicul cel mai apropiat care ne sfătuiește să ne păzim de cele rele și să urmăm binele trăind potrivit învățaturii sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

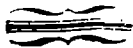
În sărbătoarea de astăzi, cînd inimile noastre se înclină cucernic în fața cinstitei Cruci, e bine să ne aducem aminte cuvintele Sfîntului Apostol Pavel, care spune că, prin Cruce, Domnul nostru Iisus Hristos «a omorît vrajba» (Efes. II, 16); «că întru El a binevoit Domnul să sălășluiască toată plinătatea și printr-însul să împace toate cu Sine, fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri, făcînd pace prin El, prin sîngele crucii Lui» (Col. I, 19—20). Avînd pace în sufletele noastre și întru noi, fiind pace între neamuri și popoare, ne putem purta crucea în liniște, urmînd lui Hristos prin împlinirea poruncilor Lui.

Privind Sfînta Cruce, podoaba cea mai de preț a sfintei noastre Biserici, s-o cinștim întru curăția inimii, luminîndu-ne cu postul, rugăciunea și facerea de bine.

De aceea, «să ne închinăm după cum ne îndeamnă Sfînta noastră Biserică, cu bucurie, cinstitei și de viață făcătoarei Cruci a Domnului, întru cîntări lăudînd-o» și zicînd :

«Prin puterea Crucii, Doamne Iisus Hristoase, Dumnezeuul nostru, păzește-ne de ispitele celui viclean și ne învrednicește să ne închinăm dumnezeieștilor Tale Patimi și Învierii celei purtătoare de viață». Amin !

Asist. ȘT. ALEXE

LA SFÎNTUL IERARH CALINIC DE LA CERNICA

Din dumnezeiasca descoperire, cunoaștem că puterea și harul lui Dumnezeu sînt pururea lucrătoare în lume, căci El poartă grijă de făpturile Sale, pe care le-a creat din iubirea și bunătața Sa.

Harul Preasfîntului Duh, cel de viață făcător, nu conținește să se reverse asupra credincioșilor, îi curățește de greșeli și păcate, îi întărește în credință, dragoste și nădejde, îi înnoiește și-i sfințește. Căci, după mărturia Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan, «Duhul suflă unde vrea» (III, 8).

Roadele lucrării Duhului Sfânt s-au arătat și în inimile acelor credincioși și credincioase din Biserica noastră, care și-au petrecut viața, fie în liniștea schiturilor și a minăstirilor așezate în luminșurile și poienile împodobite cu flori din mijlocul pădurilor, în singurătățile munților, cunoscute doar vietăților sălbatice, sau în dumbrăvile și cimpiele răcoroase ale riurilor, — fie în orașele și satele țării noastre.

«În orice neam — ne spune Sfântul Apostol Pavel — cel ce se teme de Dumnezeu și lucrează dreptatea este primit de El» (Fapte X, 35). Numele, nevoițele și ostenele multe dintre acești monahi, pustnici sau sihaștri care, în trupuri fiind, s-au străduit să îplinească trăirea chipului înțersc în grădina cea plină de mireasmă duhovnicească a Bisericii noastre strămoșești, le știe numai preabunul și milostivul Dumnezeu. Doar numele citorva au ajuns pînă la noi; între aceștia, se află și Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica, a cărui sfință pomenire o facem astăzi.

Sfântul Calinic s-a născut în București, la 7 octombrie 1787, din părinți evlavioși, temători de Dumnezeu și iubitori de oameni. La primirea sfintei taine a Botezului, i s-a dat numele de Constantin. În anii copilăriei, o năzuință spre cele duhovnicești, o înclinare spre cele cerești, daruri moștenite de la părinții săi, îi minau pașii, mai ales în zi de sărbătoare, spre Minăstirea Cernica din apropierea orașului.

În floarea tinereții, cînd avea numai douăzeci de ani, el s-a hotărît să intre în această minăstire, închinîndu-și toată viața lui Dumnezeu, stăruind neîncetat în rugăciune, post, ascultare și nevoițe de tot felul. După un an de ucenicie, el a fost tuns în monahism, schimbîndu-i-se numele, potrivit pravilei călugărești, în Calinic, nume pe care l-a purtat cu cinste toată viața. Numele de Calinic, tălmăcit în limba noastră românească, înseamnă «bun biruitor». În adevăr, el s-a arătat vrednic de numele său, căci s-a biruit pe sine, a biruit patimile și slăbiciunile, făcîndu-se vas sfințit și floare aleasă a lui Dumnezeu. În rugăciunile sale de zi și de noapte la Minăstirea Cernica și-a împlinit el dorul spre curatele și înaltele biruințe cerești. Căci în el era o comoară de virtuți și de daruri.

A primit, pe rînd, pentru alesele sale însușiri, darul diaconiei, după aceea darul preoției și apoi a fost hirotosit duhovnic. Renumelē său de duhovnic era atît de mare, că la el veneau să se mărturisească nu numai un mare număr de monahi și credincioși, ci chiar și mitropolitul de atunci al țării.

Pentru virtuțile și purtarea sa aleasă, monahii din Minăstirea Cernica l-au ales apoi stareț, vrednic pe care el a împlinit-o cu multă pricepere și rîvnă treizeci și unu de ani. În Minăstirea Cernica s-a nevoit Sfântul Calinic patruzeci și trei de ani, arătîndu-se pentru toți bun, milos, darnic, cu viață aleasă și plăcută. Chipul său strălucea de frumusețea curăției inimii, de bunătate, de bucurie duhovnicească, de înzestrarea în rugăciunile sale cu puterea și harul lui Dumnezeu.

În anul 1850, el a fost ales și sfințit episcop al Rîmnicului, unde a păstorit șaisprezece ani, deși el era mai bucuros să rămînă în liniștea Minăstirii Cernica. Aci a împlinit multe din lipsurile Episcopiei Olteniei.

El a reparat și zidit locașurile sfinte, din roadele trudei și osteneților sale, iar unele din lucrările sale dăinuiesc pînă astăzi la Rîmnic și în alte părți ale Olteniei.

Cu toate grijile și multele lui ocupații, atît la Minăstirea Cernica, dar mai ales la Episcopia Rîmnicului, «el nu înceta ziua și noaptea — cum ne spune un ucenic și biograf al său — veghind, abținîndu-se de la toate cele ce sînt lumești și plăcute lumii, pentru că chiar trupul său îl ostenea și-l pedepsea, încît toată viața nu s-a culcat ca ceilalți oameni, întins pe pat, nici nu s-a dezbrăcat de hainele sale, ci, puțin somn cît gusta, ședea rezemat cu mîinile sale pe un jeț, îmbrăcat, cu mijlocul încins cu o curea de piele»; iar ziua, lucra cu monahii la slujirile cele mai grele.

În ceea ce privește hrana zilnică, el «a început a adăuga nevointă peste nevointă, și și-a pus o asemenea rînduială, ca toată săptămîna să nu mănînce bucate fierte la foc, ci numai pîine cu apă, după apusul soarelui, și nici de aceasta să nu se sature». Începînd din 1820, vreme de cincizeci de ani, el n-a mîncat nici carne, nici pește, ci numai verdețuri sau legume fără untdelemn, iar de acestea numai o dată pe zi; unt, brînză și lapte gusta numai sîmbăta cîte puțin, ca să biruiască mîndria.

Sfîntul Calinic a practicat sărăcia de bună voie, pînă la renunțarea de sine, biruind egoismul și pofta de avuție. N-a păstrat nimic pentru sine, împărțind și dăruind totul celor lipsiți și săraci. În chilia lui de călugăr, nu se găsea decît un urciur de apă. Episcopia Rîmnicului, cît a păstorit aci, a transformat-o în «metoc al săracilor» și nu se supăra dacă aceeași persoană îi cerea ajutorul mai des. Era trist și nemîngiat numai cînd sfîrșea banii de ajutat săracii, bolnavii și neputincioșii. Adesea, și-a amanetat lucrurile sale, pentru a ajuta pe cei ce se aflau în boală și suferință. El însuși ne spune în testamentul său: «N-am adunat aur și argint, n-am voit să am nici haine de prisos, nici orice fel de lucruri, ci numai cele singure de nevoie trupului... puindu-mi toată nădejdea în purtarea de grijă a lui Dumnezeu... Drept aceea, nimenea să nu ostenească după moartea mea, cercînd sau iscodind orice fel de adunare a chiliei mele, căci eu nici de îngropare, nici de pomenire nu las ceva». Iar pentru îngropare, «mă rog acelora ce-și aduc aminte de moartea lor, să-mi tîrască păcătosul meu trup la oricare biserică săracă și acolo lîngă trupuri să-l îngroape».

Sfîntul Calinic a cucerit inimile tuturor prin bunătate, blîndețe, smerenie și cuviință. În locul aprînderii și iuțelii la mînie, el a cultivat blîndețea, iubirea, înfrînarea de la vorbe deșarte și urite; în locul mîndriei, smerenia cea mai adîncă. Era mare prin virtuțile sale și nu se arăta, era plin de daruri și nu se mîndrea. «Era atît de blînd și smerit cu inima — ne spune un ucenic și biograf al său — încît credea cineva că era în fața sa un înger ceresc cu care vorbește, iar nu om pămîntesc».

Același ucenic mărturisește despre el: «Îi cunoșteam de aproape viața sa cea sfîntă; deși eram călugăr tînăr, mă minunam de așa viață supranaturală, mă minunam, zic, mai mult, pentru că citisem viețile tuturor Sfînților Părinți, și acum vedeam că servesc un sfînt viu în ființă».

Pentru credința, bunătatea, curățenia și viața lui sfântă, Dumnezeu l-a învrednicit, încă din timpul petrecerii sale pămîntești, cu darul facerii de minuni.

Ostenelile și viețuirea sa cea sfântă au ajuns să fie cunoscute nu numai de ierarhii și slujitorii Bisericii, ci chiar și de conducătorul de atunci al țării, neuitatul mare domnitor Ioan Alexandru Cuza, care a spus astfel despre Sfântul Calinic: «Episcopul Rîmnicului, Calinic, este adevăratul și sfântul călugăr al lui Dumnezeu și ca el altul nu mai este în toată lumea».

După șaisprezece ani de păstorie la Rîmnic, slăbit de posturi îndelungate, de osteneli și griji, de bătrînețe și boală, Sfântul Ierarh Calinic, simțindu-și sfîrșitul aproape, s-a întors în liniștea Mînăstirii Cernica, spre a-și încredința sufletul lui Dumnezeu, în locul unde petrecuse cei mai mulți ani ai vieții sale.

Dumnezeu l-a chemat la Sine în ziua de 11 aprilie 1868, în Săptămîna Luminată, și a fost îngropat în biserica Sfântul Gheorghe, ctitoria sa. Pe lepedea mormîntului său, au fost săpate următoarele cuvinte, care mărturisesc credința, smerenia, bunătatea și iubirea sufletului său curat și sfînt :

«Vre-un act de caritate
Sau credința-n Dumnezeu
Sper că-n eternitate
Va-nsoți sufletul meu».

Pentru faptele și harurile cu care l-a învrednicit Dumnezeu, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 28 februarie 1950, a hotărît ca cinstita lui pomenire să se facă la 11 aprilie în fiecare an, în ziua mutării sale la cele cerești. Cîțiva ani mai tîrziu, la 23 octombrie 1955, cinstitele sale moaște au fost așezate în biserica Mînăstirii Cernica, cu mare pompă, cu rugăciuni și mulțumiri pline de recunoștință față de Atotputernicul Dumnezeu.

La sfintele slujbe din această duminică au luat parte, împreună cu înalții Ierarhi români și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe surori de peste hotare, în frunte cu reprezentanții Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. Cu evlavie și credință, ei au înălțat rugăciunile lor către Părintele cel ceresc, rostind împreună cu credincioșii veniți la această sărbătoare: «Sfinte Ierarhe Calinic, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi, păcătoșii».

Am înfățișat pe scurt viața cea cuvioasă a Sfîntului Ierarh Calinic, ca și noi, creștinii de astăzi, luînd pildă de la faptele și nevoințele lui, să ne întărim în credință și nădejde, să sporim în iubire și fapte bune. Noi nu sîntem atît de puternici în virtute și atît de tari în credință, ca să ducem o viață așa de curată și sfîntă ca Sfîntul Calinic. Dar trebuie să năzuim fiecare la împlinirea sfintelor porunci ale lui Dumnezeu, făcînd din sufletele și trupurile noastre, cum spune Sfîntul Apostol Pavel, «temple ale Duhului Sfînt» (I Cor, VI, 19).

Fiecare din noi primește darurile Sfîntului Duh și se cuvine să arătăm în viața noastră pămîntească roadele Duhului, adică «dragostea,

bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blindețea, înfrinarea poftelor» (Gal. V, 22).

Să luăm aminte la faptele și nevoițele cele cucernice și curate ale Sfintului Calinic, ca să învățăm de la el smerenia, curăția inimii, înfrinarea, cumpătarea, bunătatea, servirea și iubirea aproapelui. Sfântul Ierarh Calinic a arătat mare prețuire și dragoste de muncă, iar din roadele trudei și ostenețelor sale, el a ajutat pe cei în suferință, lipsă, boală și neputință. El a iubit poporul și patria noastră și, pretutindeni pe unde a trecut, s-a străduit să întemeieze locașuri și așezăminte, spre folosul fiilor Bisericii și patriei noastre. El s-a rugat cu inimă caldă Atotputernicului Dumnezeu, să potolească răutatea și ura din lume, să înceteze neînțelegerile, vrajbele și războaiele dintre popoare, ca să domnească pretutindeni dragostea, frățietatea, buna înțelegere și pacea.

Atotputernicul Dumnezeu, cel bogat în milostiviri și binefaceri, să reverse peste noi toți harul Preasfintului Său Duh, să ne curețe de greșeli și păcate, precum a curățat, înnoit și sfințit și pe cuvioasa Maria Egipteanca, a cărei pomenire o facem de asemenea astăzi, care mult s-a căit și zdrobit cu inima, și multe lacrimi a vărsat pentru păcatele ei.

Să nu uităm ca în rugăciunile noastre către Dumnezeu să cerem ajutorul și mijlocirea Sfintului Ierarh Calinic, cel ce s-a învrednicit să fie podoaba Bisericii noastre și vas sfințit al Dumnezeirii.

Sfinte Ierarhe Calinic, ajută-ne cu sfințele tale rugăciuni, să ducem și noi viață curată, sfântă și bineplăcută lui Dumnezeu; iar, în clipa în care vom trece dincolo de zările acestei vieți, să ne învrednicim și noi de lumina cea neînserată a lui Hristos, în împărăția Sa cea cerească și veșnică. Amin!

Pr. Prof. IOAN RĂMUREANU

DESPRE ÎNVIEREA DOMNULUI

După cîntările duiioase ale Sfintului și Marelui Post, după atmosfera de doliu din sfînta și Marea Vineri și după tăcerea adîncă a Simbetei celei Mari, în care Domnul și Mîntuitorul Hristos a stat în mormîntul pecetluit și străjuit de ostași, iată, prăznuim în aceste zile, sărbătoarea cea mare, luminată și plină de bucurie a Învierii.

Ne bucurăm duhovnicește în aceste zile mari de sărbătoare, pentru Învierea Domnului și Mîntuitorului nostru și pentru mîntuirea și fericirea noastră veșnică pe care El ne-a dăruit-o. Ne bucurăm duhovnicește în aceste zile, căci aceasta este sărbătoarea slavei lui Dumnezeu, a biruinței Mîntuitorului și a mîntuirii noastre.

Învierea Domnului este sărbătoarea biruinței vieții asupra morții, asupra mormîntului, asupra putreziciunii și păcatului, căci în această zi a Învierii Domnului, lumina a biruit întunericul, adevărul a biruit minciuna, dreptatea a biruit asuprirea, nevinovăția a biruit păcatul, iar bunătatea a biruit ura și răzbunarea.

În această zi a Învierii, s-a săvîrșit cea mai mare biruință a Fiului lui Dumnezeu asupra chinurilor iadului. În această zi a Învierii, s-a arătat dragostea nețărmurită a lui Dumnezeu Tatăl, care a dat pe Fiul Său ca să ne ridice pe noi și să ne mîntuiască.

Învierea Mîntuitorului a devenit piatra de temelie a Bisericii, prin adevărarea dumnezeirii, puterii și dreptății Lui, izvorul de viață, de dreptate și de adevăr al Bisericii, a fost momentul suprem și hotărîtor al lucrării de mîntuire a Domnului Iisus Hristos.

Învierea Mîntuitorului a făcut din Apostolii și ucenicii Lui, dezamăgiți, speriați, pierduți și împrăstiați după prinderea, răstignirea, moartea și îngroparea Lui, oameni noi, transformați în propovăduitori neînfricați ai celor ce auziseră și văzuseră cu ochii lor. Predica Apostolilor confirmă în chip neîndoelnic minunea Învierii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și prin această predică a lor, noi, toți creștinii, sîntem martori ai învierii ca adevăr de temelie al Bisericii.

Bucuria învierii, pe care o sărbătorim în aceste zile, nu este doar un sentiment ocazional, o dispoziție sufletească excepțională și festivă de o zi: ea este un fapt religios și moral capital, permanent; este sensul vieții lui Iisus Hristos și al creștinismului.

Creștinismul este, în adevăr, urmarea învierii lui Hristos. Fără învierea Lui nu era azi Biserica.

Nașterea Mîntuitorului a fost suprafirească și providențială; persoana și viața Lui au fost sublime și necuprinse de mințe; învățătura și faptele Lui au fost unice. El a impresionat profund, a atras, a cucerit, a ridicat sufletele din păcat și din deznădejde pe culmea celor mai mari virtuți și năzuințe sufletești. Dar, puterea și adevărul Lui s-au dovedit mai ales prin Înviere.

Faptul hotărîtor al lucrării lui Iisus Hristos în lume a fost învierea Lui. Fără ea, nașterea în cor de îngeri, desăvîrșirea Lui morală, învățătura Lui dumnezeiască, minunile Lui ar fi trecut poate ca o vrajă, ca un vis.

Dar Hristos cel osîndit, răstignit și înmormîntat a înviat!

Învierea Lui a devenit piatra de temelie a Bisericii, prin adevărarea dumnezeirii, puterii și dreptății Lui.

Învierea lui Hristos este izvorul de viață, de dreptate și de adevăr al Bisericii, este actul ei de naștere și de garanție. Biserica s-a născut și a crescut din învierea lui Hristos și este adevărarea faptului învierii Lui. Toate faptele și cuvintele Mîntuitorului au fost adevărate, puternice și minunate, dar minunea învierii le-a covîrșit și le-a confirmat pe toate. Toate cele dinainte au fost pecetluite, întărite și încheiate de Învierea Lui.

Fără ea, viața, opera, numele lui Iisus Hristos și mîntuirea noastră rămîneau în mormînt, sub piatră sigilată.

Hristos a înviat !
 Cel mort este viu ;
 Cel osîndit este nevinovat ;
 Cel slab este Atotştiutor şi Atotputernic ;
 Cel batjocorit este proslăvit ;
 Opera lui şi mîntuirea noastră este salvată.

Înviearea a pus nimbul Dumnezeirii peste coroana de spini. Viaţa a fost mai tare decît moartea, binele decît răul.

Înviearea Mîntuitorului dă tuturor faptelor şi cuvintelor Lui adîncul şi deplinul lor înţeles şi drept dumnezeiesc. Din ea s-a născut Biserica. Fără moarte, nu era înviere ; fără înviere, nu era adevărire a puterii şi a dumnezeirii lui Hristos.

Înviearea Domnului a fost momentul suprem şi decisiv al operei Lui mîntuitoare. Pentru a crede în El, cei ce L-au răstignit îi cereau o minune: să se coboare de pe Cruce dacă este Fiul lui Dumnezeu! El a făcut o minune mai mare decît aceasta: a înviat din morţi şi învierea Lui L-a ridicat de pe Cruce pe tronul dumnezeiesc.

Mărturisirea şi predica Apostolilor confirmă faptul Învierii lui Hristos. Prin ei, noi, toţi creştinii, sîntem martorii ei, ca adevăr de temelie al Bisericii. «Dacă Hristos n-a înviat — zice Apostolul — zadarnică este propovăduirea noastră, zadarincă şi credinţa voastră» (I Cor. XV, 4—17).

Hristos a înviat ! Apostolii L-au văzut şi noi credem lor şi Bisericii Lui. întemeiată pe adevărul învierii lui Hristos. Înviind din morţi, Iisus Hristos a biruit şi a înlăturat toate motivele de îndoială şi toate piedicile propovăduirii Lui, pentru că a biruit moartea. Biruind moartea şi arătînd înfăţişarea cea de peste fire. Mîntuitorul a dat vieţii Lui şi vieţii noastre sensul ei superior.

Înviearea Lui a deschis privire şi înţelegere asupra zării de dincolo de mormînt: a nemuririi şi a vieţii veşnice. Înviearea Mîntuitorului este adevărea învierea noastră, după cuvîntul cel plin de adevăr al Apostolului: «Dacă morţii nu înviază, atunci nici Hristos n-a înviat» (I Cor. XV, 13).

Înviind cu El, se biruie şi moartea noastră. Cele ce Hristos ne-a învăţat şi incredinţat despre suflet, şi despre moarte, constituie certitudinea învierii noastre. Aşa cum venim pe pămînt prin naştere, intrăm în veşnicie prin moarte; ea nu e sfîrşit de existenţă, nu este distrugere; este trecere spre altă viaţă. Moartea şi-a pierdut puterea şi groaza; ea nu ne nimiceşte, ci ne trece pe tărîmul vieţii viitoare, în împărăţia nesfîrşită şi netrecătoare a duhului nemuritor. Ea este o altă naştere: în credinţa aceasta, întărită prin învierea Domnului şi Mîntuitorului nostru Iisus Hristos au trăit şi au murit de la Iisus Hristos creştinii şi ei nu s-au înşelat.

Dar învierea Domnului nu trebuie să fie numai o mărturisire de credinţă, ci să fie pentru noi, credincioşii, simbol şi îndemn spre înnoirea vieţii. «După cum Hristos a înviat din morţi prin slava Tatălui, tot aşa şi noi să umblăm întru înnoirea vieţii, căci dacă ne-am făcut cu El o

singură tulpină, întru asemănarea morții Lui, atunci vom fi la fel și în învierea Lui» (Rom. VI, 4—5). Și, «dacă am murit împreună cu Hristos, credem că vom și viețui împreună cu El» (Rom. VI, 8). «Acum toate s-au umplut de lumină și cerul și pământul și cele dedesubt, căci prăznuim omorirea morții, sfărîmarea iadului și începătura vieții veșnice».

Ziua Învierii este ziua izbăvirii de întristare a noastră. «Că, iată, a venit prin Cruce bucurie la toată lumea». «Bucurați-vă, popoare, și vă veseliți!»

Ziua Învierii este ziua luminii de-a pururi lămuritoare de taine a sufletului nostru: «Întru lumina învierii vedem lumina». «Prin înviere ne-a arătat Mîntuitorul suirea la cer». El ne privește și azi, El ne ocrotește.

El a înviat pentru ca noi să trăim în sfințenie și pentru ca să nu murim vieții de aici, decît întru nădejdea învierii pentru veșnicie.

Să luăm pildă și învățătură sufletească din fiecare praznic al Învierii Domnului. Să facem în așa fel, ca fiecare praznic al Învierii Domnului să fie un prilej de renaștere pentru sufletele noastre dornice de bine și însetate de pace și armonie. Să facem în așa fel, ca fiecare gînd al nostru, fiecare faptă a noastră să fie un mugur, o floare, un rod frumos al unui suflet renăscut prin învierea Domnului nostru Iisus Hristos.

Să dovedim învierea Mîntuitorului nostru cu viața noastră întemeiată pe credința în înviere; să dovedim puterea Evangheliei prin sfințenia vieții noastre trăite în duh evanghelic; să dovedim prin iubirea noastră față de semenii noștri iubirea față de Mîntuitorul, căci «înviind Iisus din mormînt, a dăruit lumii viață veșnică și mare milă». Amin!

Pr. DINU PROVIAN

ARTICOLE ȘI STUDII

PE DRUMUL SPRE EMAUS CU LUCA ȘI CLEOPA

Ce profeții a folosit Mîntuitorul în convorbire, privind moartea și învierea Sa (Luca XXIV, 13—35)

Primii cărora li s-a arătat Mîntuitorul, după învierea Sa din morți, au fost Maria Magdalena, femeile mironosițe și apoi *Luca și Cleopa*, cînd «mergeau la o țarină» pe drumul spre *Emaus* (Marcu XVI, 9—12). Abia ieșiseră din Ierusalim, discutînd aprins despre evenimentele tragice petrecute în ultimele zile și deodată *Cel înviat* s-a apropiat și-a intrat în vorbă cu ei, întrebîndu-i : «Ce sînt cuvintele acestea de care vă-ntrebați și sînteți triști?» (Luca XXIV, 17).

Cleopa — soțul Mariei, verișoara Maicii Domnului (Ioan XIX, 25), — surprins de asemenea întrebare pusă de un călător care, ca și el pleca din Ierusalim, i-a răspuns mirat: «Tu singur ești străin în Ierusalim și nu știi... cele pentru Iisus Nazarițeanul..., cum l-au dat pe el arhieriei și boierii noștri spre judecată de moarte și l-au răstignit pe dînsul?... (Luca XXIV, 18—20).

În tot timpul convorbirii ochii celor doi drumeți «se țineau ca să nu-L cunoască» (vers 16), fapt care dovedește că ambii erau dintre ucenicii Lui, care L-ar fi putut cunoaște. Atunci Mîntuitorul le-a zis : «O, nepricepuților și zăbavnici cu inima a crede toate cite au grăit proorcii; *au nu trebuia a pătimi acestea Hristos și a intra întru slava Sa?* Și, începînd de la Moise și de la toți proorcii, tilcuia lor din toate scripturile cele ce erau pentru El» (vers 25—27).

O asemenea *argumentare profetică* despre Sine a folosit-o Mîntuitorul și înainte de răstignire. «Acestea sînt cuvintele pe care le-am grăit către voi, *pe cînd eram cu voi*, că trebuia să se împlinească toate cele scrise despre mine în legea lui Moise, în prooroci și în psalmi» (Luca XXIV, 44).

Bazîndu-ne pe asemenea izvoare, indicate chiar de Mîntuitorul, și, mai ales, pe unele texte menționate mai pe larg în cuprinsul Sfintei Evan-

ghelii, ne-am încumetat să arătăm aci profețiile pe care le-ar fi putut tilcui pe drumul spre Emaus.

Distanța de la Ierusalim la Emaus este indicată de Sfântul Evanghelist Luca, printr-o unitate de măsură de lungime din acel timp, și anume «șasezeci de stadii» (o stadiu măsurînd 185 m), ceea ce reprezintă 11 km și 100 m. Apreciînd după ritmul pașilor celor «trei» călători, pe drum de seară, distanța respectivă a fost parcursă în aproximativ 3 ore, timp suficient pentru expunerea profețiilor privitoare la *patimile și proslăvirea Sa*.

A început Mîntuitorul cu *Moise*, acesta fiind proorocul prin care Dumnezeu a dat prima lege scrisă. Și fiindcă a fost ales de Dumnezeu să descopere adevăruri eterne în primele 5 cărți ale Bibliei, tot lui i-a fost dat să anunțe în scris venirea lui Mesia: «Prooroc ca și mine va ridica Domnul Dumnezeuul tău din mijlocul fraților tăi; pe Acela să-l ascultați» (Deut. XVIII, 15), «...Prooroc ca și tine voi ridica din mijlocul fraților lor și voi pune cuvintele Mele în gura lui, ca să le spună tot ce îi voi porunci» (vers 18).

1. — Era deci foarte firesc ca Mîntuitorul să înceapă cu *Protoevanghelia* descoperită acestui mare prooroc (Fac. III, 15), adică prima vestire a mîntuirii neamului omenesc, făcută celor dintii oameni, imediat după cădere, *vestire care se incheie cu anunțarea morții lui Mesia*. «Zis-a Domnul Dumnezeu către șarpe: «Dușmănie voi pune între tine și femeie, între seminția ta și seminția ei; aceasta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei împunge călcîiul» (vers 15). «Mușcătura șarpelui (Satanei) a fost într-adevăr spre moarte și urmarea morții prin rănirea călcîiului a trecut din limbajul Sfintei Scripturi și la scriitorii profani (Homer, în secolul al IX-lea î.d.Hr., la care moartea viteazului Achile a fost provocată de rana căpătată la călcîi!).

Prin călcîi putea veni moartea; cu călcîiul putea fi luată viața, după cum însuși Mîntuitorul a spus Apostolilor Săi la Cina cea de taină: «Cela ce mănîncă împreună cu mine a ridicat asupra mea călcîiul său» (Ioan XIII, 18).

2. — De data aceasta s-a împlinit profeția lui *David*: «Chiar prietenul meu intim, în care aveam încredere și care mîncă pîinea mea, a ridicat călcîiul contra mea» (Ps. XLI, 10).

3. — Durerea Mîntuitorului, că a fost vîndut spre moarte chiar de către unul din cei 12 Apostoli, este profețită tot de proorocul *David*, prin cuvinte așa de duioase, potrivite stărilor sufletești din momentul vînzării: «Căci dacă un vrăjmaș m-ar batjocori, aș suferi, iar dacă un protivnic s-ar ridica semet împotriva mea, m-aș ascunde de el. Dar nu este vorba de ei, ci de tine, om de potriva mea; prietenul meu și credinciosul meu, cu care purtam o prietenie de dragi destăinuirii și, în mijlocul cetelor însuflețite, pășeam în casa Domnului» (Ps. LV, 13—15).

4. — «Ajungă-i fără de veste moartea! Pogoare de vii în împărăția morții! Căci numai răutate este în locașurile și în inima lor» (vers 16).

Iuda vinzătorul s-a spînzurat, dîndu-și singur pedeapsa meritată, iar marele arhiereu Caiafa, ginerele arhiereului Anna, a fost destituit în anul 36, cum fusese mai înainte și socrul său Anna.

Prin urmare Satana, dușmanul de totdeauna al neamului omenesc, care prin șarpe a adus moartea în lume, o dată cu ispitirea Evei (Fac. III, 13), tot el și de data aceasta «a intrat în Iuda numit Iscariotul» (Luca XXII, 3), și a vîndut spre moarte pe Mesia, noul Adam (Rom. V, 14 și I Cor. XV, 21).

5. — În pustia Sinai, la un moment dat, evreii erau mușcați de șerpi veninoși, drept pedeapsă pentru cîrtirea contra scoaterii lor din Egipt. Căindu-se, de frica morții, au cerut lui Moise să roage pe Dumnezeu să-i scape de flagel. Atunci Dumnezeu a grăit către Moise: «Fă un șarpe și-l atîrnă de un stîlp! Oricine va fi fost mușcat de șarpe, și se va uita la el, va rămîne cu viață» (Num. XXI, 8).

Ca să fie văzut un asemenea șarpe de aramă, din orice punct al taberii, nu putea fi atîrnat de stîlp în mod vertical, ci *orizonal*, formînd astfel o *cruce*!

În acest fapt istoric a stat ascunsă o profeție, pînă cînd a descoperit-o lumii însuși Mîntuitorul și anume, că *Mîntuirea* omenirii a venit prin rîstignirea Lui pe cruce! «După cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe și Fiul Omului, pentru ca oricine care crede într-Insul să nu piară, și să aibă viață veșnică» (Ioan III, 14—15).

Desigur că celor doi drumeți le ardea inima cînd Cel înviat le tîlcuia scripturile despre ce a însemnat rîstignirea Sa pe Cruce. Crucea s-a dovedit, prin învierea Celui rîstignit, a nu mai fi semn de batjocură, ci de mîntuire! Căci, prin patimile și rîstignirea Lui, omenirea s-a înnoit.

6. — Profetul *Isaia*, înainte cu șapte secole, a descoperit și amănuntele acelor suferințe, și, pentru aceea, a fost numit *evangelistul Vechiului Testament*. Desigur că Mîntuitorul, care a suferit moarte pe cruce, le-a amintit celor 2 ucenici, că toate au fost scrise despre El: «Disprețuit era și cel din urmă dintre oameni; om al suferinței și deprins cu durerea; unul de care să-ți acoperi fața cînd îl vezi; disprețuit și socotit ca nimic. Dar el a luat asupra-și bolile noastre și cu durerile noastre s-a împovărat, pe cînd noi îl socoteam ca pedepsit, ca bătut de Dumnezeu și oropsit. Ci el fusese străpuns pentru păcatele noastre și zdrobit pentru fărădelegile noastre. El a fost pedepsit pentru mîntuirea noastră și prin ranele lui noi toți ne-am vindecat... Cu judecată nedreaptă a fost osîndit și neamul Lui cine-L va spune?... Ci el a purtat fărădelegile multora și pentru cei păcătoși și-a dat viața» (LIII, 3—12. Vezi și cap, LII).

7. — Patimile Mîntuitorului sînt arătate și de proorocul *David* în Psalmul XXII, în care sînt redată chiar cuvintele ce au fost auzite cu prilejul rîstignirii: «Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?» (vers. 2). «Și-a pus nădejdea în Domnul, Domnul să-l scape, El să-l izbăvească, dacă îi este drag!» (vers. 9).

8. — Și celelealte stări sînt redată, de parcă proorocul *David* a fost martor ocular: «Ci ciinii mă cuprind la mijloc, ceata nemernicilor îmi

dă tircol ; miinile și picioarele mele le-au străpuns. Aș putea să-mi număr toate oasele ; ei se uită la mine și se destătează privind-mă. Vestimintele mele le împart între ei și pentru cămașa mea aruncă sortii» (vers. 17—19).

9. — Prețul vânzării de «treizeci de arginți» l-a profetit *Zaharia*, precum și cumpărarea țarinei olarului cu acei bani : «și mi-au cîntărit simbria mea treizeci de arginți. Atunci a grăit Domnul către mine : «Aruncă-l olarului prețul acesta scump, cu care eu am fost prețuit de ei ! Și am luat cei treizeci de arginți și i-am aruncat în vistieria templului Domnului, pentru olar» (XI, 12—13).

10. — Același profet *Zaharia* a profetit și de întristarea cea mare, care a urmat în cetatea lui David după răstignire : «Dar peste casa lui David și peste locuitorii Ierusalimului voi revărsa duh de milostivire și de rugăciune, ca ei să-și aștească privirile spre mine, pe care ei le-au străpuns, și să plîngă după el, ca după un fiu unul-născut și să se jelească ei ca la moartea celui întii născut. În ziua aceea va fi plîngere mare la Ierusalim.... Țara va fi în mare jale, fiecare familie deosebit» (XII, 10—12.)

11. — Toate acestea *s-au împlinit întocmai*, așa cum a proorocit și *Daniil*, o profetie spusă matematic, în cifre : «Să știi deci și înțelege că, de la ieșirea poruncii pentru zidirea din nou a Ierusalimului și pînă la Cel uns — Mesia — sînt șapte săptămîni și șasezeci și două de săptămîni ; iar după cele șasezeci și două de săptămîni, *Cel uns va pieri fără să se găsească vreo vină într-însul*, iar poporul unui principe va veni și va dărîma cetatea și templul. Și sfîrșitul cetății va veni prin potopul miniei lui Dumnezeu și pînă la capăt va fi război : prăpădul cel hotărît. Atunci el va încheia un legămînt cu mulți într-o săptămîină, iar la mijlocul săptămînii va înceta jertfa și prinosul și în templu se va așeza uriciunea pustirii, pînă cînd pedeapsa nimicirii cea hotărîtă se va vărsa peste locul pustirii» (IX, 25—27).

Într-adevăr, la anul 453 î. d. Hr. împăratul perșilor, Artaxerse Longimanul, a dat edictul pentru rezidirea Ierusalimului, adăugînd la această dată încă 30 de ani, vîrsta cînd Mîntuitorul și-a început misiunea publică, avem exact numărul 483, egal cu cele 69 de săptămîni de ani ($7 \times 62 = 69 \times 7 = 483$). «*În mijlocul săptămînii*», adică după 3 ani și jumătate de propovăduire a Evangheliei, Mîntuitorul a fost răstignit și cu această jertfă, adusă o dată și pentru totdeauna, pentru întreaga omenire, au încetat a mai fi necesare celelalte jertfe și prinoase, ce se aduceau la templu și aiurea ! N-a mai trecut mult și a venit și pustierea cetății prin romani — împărat fiind Tit —, la anul 70. Și astfel «*Jertfa și prinosul*» au încetat odată cu dărîmarea templului pentru totdeauna ! — unica jertfă rămînînd *Hristos* !

12. — Toate acestea trebuia să le sufere Mesia și să intre întru slava Sa, care a început de aci de pe pămînt prin învierea Sa ; proorocul *David* tresaltă de bucurie pentru Învierea Domnului din morți, care era încoronarea operei de mîntuire și lauda Lui pentru toți vecii : «Căci tu nu vei lăsa sufletul meu în împărăția morții, nici nu vei îngădui

ca sfântul tău să vadă putreziciune» (Ps. XV, 10). Acest text profetic îl menționează Sfântul Petru în cuvîntarea ținută în ziua Pogorîrii Duhului Sfînt (Fapte II, 31) și de aci avem siguranța că Mîntuitorul însuși l-a folosit și în convorbirea pe drumul spre Emaus, de vreme ce după învierea Sa l-a descoperit și celorlalți ucenici (Luca XXIV, 44—46).

Această mare bucurie a învierii Domnului este bucuria tuturor creștinilor, indiferent cărui cult îi aparțin! Este bucuria adevărului etern, este bucuria *împlinirii profețiilor*! De aceea convorbirea a luat sfîrșit în Emaus, la masa de seară, întru *frîngerea pîinii*, fiindcă *dacă nu ar fi fost răstîgnire*, n-ar fi fost *nici înviere*.

Încheiem cu cuvintele Mîntuitorului, spuse Sfinților Săi Apostoli *înainte de a părăsi pămîntul*: «Așa este scris și așa trebuie să pătîmească Hristos și a treia zi să învieze din morți» (Luca XXIV, 46).

Pr. AL. N. CONSTANTINESCU

MATERIALE DOCUMENTARE ISTORICE LA MONUMENTE FEUDALE BISERICESTI DIN RAIONUL GĂIEȘTI, REGIUNEA ARGHEȘ

Recensămîntul urmelor de cultură materială desfășurat pe teritoriul patriei în vara anului 1953 și întocmirea evidenței oficiale¹ completată de H.C.M. nr. 1619/1957 au făcut necesară, după cum se știe, revizuirea datelor locale documentare aparținînd tuturor obiectivelor, urmînd a se motiva menținerea, clasarea sau înscrierea în repertoriu a monumentelor nou descoperite, precum și organizarea unui plan de investiții trebuitoare restaurării și punerii lor în slujba educației maselor. Pe temeiul acestor preocupări, s-au cercetat și obiectivele din cuprinsul raionului Găiești, unde se numără 18 ctitorii dintre care șase aparținînd unor foste mînăstiri și schituri cu complexe dispărute ori stricate de vechime, două în stare de ruină, 12 biserici de lemn megieșești — una dispărută, alta măcinată de vreme, iar cinci în nefolosință, precum și 19 cruci decorate în piatră, dintre care trei deteriorate, aflătoare în vechile așezări de prin văi și din cîmpie.

Clădite între veacurile al XVI-lea—al XIX-lea din îndemnul ori chel-tuiala domniei ori stăpînilor de sate și moșii, locașurile de zid au fost așezate uneori pe urmele altor zidiri dispărute la poale de dealuri, în desîșuri de dumbrăvi bătrîne, în lunci și zăvoaie, ori pe grinduri de ape. Purtînd forme de corabie, ori treflate, cu absida altarului poligonală, avînd sau lipsindu-le turla, ctitoriile de zid în forme inițiale sau refăcute, sînt așezate pe temelii de lespezi, bolovani și cărămidă, cu și fără pridvoare deschise, înălțate pe arcade în semicerc sau trilobate, încercîndu-se uneori a se da acestor pridvoare și forme rotunde. Un briu profilat în zidărie sau tencuială deasupra ferestrelor, șiruri de ocnițe geminee și cărămizi zimțate, cadre la ferestre și intrarea principală săpate în piatră, împodobesc exteriorul. Bolțile țesute din cărămizi sub-

1. Vezi Biblioteca Academiei R.P.R., *Lista monumentelor de cultură materială de pe teritoriul R.P.R.*, București, 1955, p. 167—190.

țiri și mortar de var' gras, proptite în ziduri și pe picioarele din colțuri iau forme sferice și cilindrice, iar pe arcadele puternice și stîlpii din pronaos se reazimă clopotnița clădită uneori din lemn la care se urcă și coboară pe o scară în spirală prevăzută cu trepte de piatră sau de lemn bîrduit, așezate meșteșugit în gangul boltit din zidul de nord al bisericii, amintind de stilul inițial al meșterilor zidari din vremea lui Matei Basarab Voievod (1632—1654). Uneori scara de urcare este așezată într-un turn cu crenele, profilat în afara aceluiași zid cu intrare prin pronaos, ori alăturată sub streășina străpunsă ca și patul clopotniții. Scaunul acoperișului construit din lemnărie masivă acoperit cu șită sau șindrila poartă pante repezi ce se frîng spre margini, iar capetele lungite ale căpriorilor fixate în creșturi pe cosoroabe, alcătuiesc poala bogată a streășinii deschise. Un zid cu două arcade și coarde de lemn, străpuns de intrare semicirculară, mărginită de două coloane secționare prismatic, desparte tinda de naos, iar alt perete despărțitor ține loc de timplă, înlocuită în unele locașuri cu iconostase de lemn, săpate în motive zoomorfe și vegetale unde se închipuie pajărul, vulturul, coardele și rodul viei, porumbul, foile de acant, florile de trandafir și lalele. Dale groase de calcar și gresie, tăiate ori scoase din masivele muscelene și văile dîmbovițene, sau cărămizii arse, așezate pe grosime ori lățime, sînt așternute pe podele, iar 3—5 deschizături dreptunghiulare ori semicirculare, luminează interiorul. Ușile de la intrare sînt alcătuite din table groase de stejar, prevăzute cu pene în spate, verigi și încuietori de lemn sau de metal, prinse în cadre de piatră ori de lemn, cu acolade simple sau trilobate și înfrumusețate, deasupra cărora s-a așezat pisană îndătinată. Scene biblice, teme iconografice și chipuri de sfinți așternute în frescă pe fundale albastre și cărămizii, împodobesc bolțile, arcadele, intradosurile și pereții interiori, precum și firidele sau cîmpul tencuielilor de sub streășini.

În a doua jumătate a perioadei «reglamentare» (1831—1857), arhitectura bolților, turlor și pridvoarelor unor ctitorii a fost stilizată din material lemnos, în scopul repartizării juste a greutateii proprii și accidentale, ca și al prevenirii pagubelor pricinuite de cutremure. În aceeași vreme, apele acoperișurilor iau forme plane și fără streășini mărginite de cornișe lărgite, decorul exterior al tencuielilor, cadrelor de uși și ferestre devine tot mai simplu, pisaniile se înlocuiesc cu texte scrise în culoare, iar temele din cîmpul zugrăvelilor, reduse ca număr, sînt înlocuite cu cel de factură nouă, practicate de zugravii de prin sate și din țirguri.

*

Bisericile de lemn au fost clădite ca și cele din Nord-Vestul țării de dulgheri locali, în veacurile al XVII-lea—al XVIII-lea și în jumătatea primă a celui următor, cu cheltuiala obștii megieșe și clăcașe, ca urmare a creșterii numărului de clerici, precum și a «unei temeinice organizări a breslelor de artiști și meșteșugari de tot felul, a meșterilor zidari, a sculptorilor în piatră și lemn, a zugravilor, a făurarilor care constituiau la un loc o adevărată școală de artă răspîndită cu încetul la întreaga viață

a poporului»². Avînd forme de corabie ori treflate, cu abside poligonale neregulate, pridvoare scunde și deschise, ctitoriile pomenite sînt construite după modelul celor de zid, din tulpini de stejar sau gorun, tăiate din hotarul obștii în vremea iernii și uscate la umbra verii, apoi cioplite, dimensionate și încheiate la colțuri în cepi, avînd tălpile așezate pe temelii de lespezi sau cărămizi prinse în preparație de pămînt argilos, ori mortar de var gras și nisip aspru. Apele acoperișurilor au pante rezezi învelite cu șită sau șindrilă, purtînd streășini înfundate sau deschise ce se rotunjesc în formă de umbrelă la unele, iar la altele iau formă de deltă. Deasupra frontonului se înalță, în măsuri potrivite, clopotnița străpunsă de ferestre înguste, avînd scară de urcare prin pridvor ori prin pronaos. Capetele cosoroabelor ce se întîlnesc cu cele ale pridvoarelor poartă creștături în semipalmete, rezemîndu-se pe stîlpi prismatici, sau dați în strung, cu capitele în frumoase săpături. Un brîu dăltuit în motive de șuvițe de frînghie deasupra temeliei împodobește pereții scunzi și simpli, iar sub ferestrele de răsărit și miazăzi s-au tăiat dreptunghiular sau triunghiular orificiile de aerisire. Tavanele poartă forme semicirculare alcătuite din podină de fag bărduită ce se încheie în lamb și în uluc, prinse pe nervuri de lemn, înălțîndu-se în lumina podului. Un perete din birne cu deschizătură semicirculară, încadrată în motive împletite, desparte tindă femeilor de naos, iar alt perete străpuns de trei deschizături împodobite în același chip alcătuieste tîmpla pe care se atîrnă, ca și în rest, icoanele îndătinat, zugrăvite naiv de iconarul local, sau de cel străin, tocmit de obște.

Pentru prestol s-a folosit o masă tocmită din table groase cu pene de susținere, așezate pe picior în șase sau opt fețe, cioplit din tulpina unui stejar, uneori crescut aici, iar pentru proscomidiar, altă masă în dimensiuni reduse, angajată în peretele de nord al altarului. Două grinzi așezate în interior pe pereții laterali asigură efectul împotriva deplasării birnelor, avînd dăltuite pe una din fețe numele meșterului și leatul vremii. Pardoselile sînt așternute cu scînduri groase, dale de gresie ori cărămizi pe muchii în strat de pămînt galben bătut sau nisip grăunțos. Ușile de la intrarea principală alcătuite din blojdini de stejar cu încuitori de lemn sînt prinse în tocuri masive trilobate pe care se înseamnă, după obicei, înainte de tîrnosire, numele hramului bisericii, voievodului Țării, ctitorilor și anii de la zidirea lumii.

Adeseori, bisericile de lemn, devenind neîncăpătoare erau vîndute sau dăruite altor sate, iar uneori spre a căpăta înfățișarea celor de zid, pereții se căptușiau cu șipcă sau plasă de nuiele, aruncîndu-se un amestec de paie tocate sau cîlți și lut ce se tencuia cu var gras la vremea zugrăvelii.

*

Crucile de piatră, monumentale, aparțin veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, înălțate de dregători domnești, neguțători, clerici și me-

2. A se vedea: N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și în Oltenia*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an. XXIX, fasc. 87—90, p. 128.

gieși, amintind danii de sate și moșii, semne de hotare, drumuri vechi către munte și cîmpie, vaduri de ape, dejugători și hanuri dispărute, fintini cu izvoare bune, vetre de altare arse de năvală, popasuri în vremuri de băjenii sau locuri de îngropare ale celor nimiciți de boală. Dimensionate din blocuri masive de calcar și împodobite cu scrisoare după vechi izvoade, crucile erau duse vara pe care, ori iarna pe sănii, din atelierele pietrarilor la locul de așezare și sfințire, fixîndu-se în pive de piatră, unele purtînd acopereminte simple, mobile, în patru ape ori săpate marginal cu motive liniare sau florale, ca și chenarul feței principale. Sub poala acoperămîntului se închipuie obiectele răstignirii : biciul, sulita, buretele și trestia, precum și filacteria cu semnele îndătinate ale Izbăvitorului lumii, iar mai jos se văd săpate simboluri creștine, chipuri de sfinți, inițialele vechilor pietrari, texte inmografice slavone sau eline, nume biblice prescurtate, precum și data înălțării monumentului, cuprinzînd în slavonește sau românește formula de invocare a Treimii Sfinte, numele hramului, voievodului, ctitorilor, zugravului și văleatul.

Lectura datelor documentare a dovedit, de asemenea, unitatea și temeinicia scrisului nostru așternut în vechea slovă de slujitori, logofeți, zugravi, lemnari și pietrari de curînd descoperiți. Unele însemnări vădesc existența școlilor de învățătura cărții și scrisului, ori a celor de preoție și psaltichie, întemeiate pe la biserici, mînăstiri și schituri. Dintr-altele aflăm costul unitar sau total al tipăriturilor de slujbă și a celor cu învățături și vieți de sfinți, editate în țară sau peste hotare, care circulau pretutindenea, hărăzîndu-se slujitorilor cu plată, sau în dar, ori difuzîndu-se prin comerțul orășenesc și cel ambulant ocazionat de târgurile sezoniere ce se desfășurau la hramuri de sfinți mari pe domeniile feudale de unde credincioșii unindu-și punga le cumpărau spre al lor folos, lăsîndu-le urmașilor ori bisericilor drept zestre și întărînd dania prin obișnuite formule ce se întilnesc în zapisele vremii. Legatul sau reparatul tipăriturilor prin deasă folosire și ducere dintr-o localitate într-alta, evidența soroacelor și prețul tocmelii se făceau de meșteri monahi, aflători cu șederea pe la mînăstiri și schituri, ori de slujitorii și dascălii de prin sate și din târguri.

De aceeași valoare sînt socotite însemnările liturgice, antroponimice și toponimice de pe file de copertine, condici de nașteri și decese, cruci de piatră și pomelnice de obște, ce vădesc volumul demografic al satelor precum și cele ce amintesc date istorice felurile : ani de domnie ori pribegie, existența unor reședințe politice și bisericesti dispărute, vacanțe sau decese de egumeni și ierarhi, prigoniri, răsmerițe și împăciuirii în satele de pe moșii, hotărnicii, relații de producție sau întîmplări rar întilnite : cutremure, semne cerești felurite, secete, revărsări de ape, foamete, boli, arderi și năvală.

În paginile ce succed, înfățișăm materialele documentare locale, privitoare la așezarea, întemeierea și zestrea obiectivelor cercetate.

I. BISERICI DE ZID

1. *Orașul Găiești: Biserica Cioflic cu hramul Ovedeniei.* — Aflătoare în cimitirul bisericii parohiale Sfintul Ilie unde odinioară se întindeau grădinile cu livezi și vii «ciftlicuri» ale țirgoveților din reședința fostului județ Vlașca³ a fost zidită la 1776 de vistiernicul Tănase Petrescu și refăcută la 1836 de nepotul său Grigore Manolescu. Are formă treflată măsurînd în exterior o lungime de 19 m, o lărgime de 6 m și grosimea de 0,70 m. Poartă turlă cu pat de zid, lipsindu-i pereții ce vor fi fost de lemn, precum și scaunul învelitorii, avînd abside poligonale cu pereți interiori circulari, pridvor deschis, înălțat pe stîlpi rotunzi cu arcade și coarde de stejar bîrduite. Bolțile pridvorului și pronaosului, țesute din cărămidă, var și nisip aspru, iau forme sferice, sprijinindu-se pe arcuri și pe centurile din ziduri, iar cele din altar s-au prăbușit în interior. Peretele despărțitor dintre pronaos și naos este străpuns de intrarea semi-circulară mărginită de doi stîlpi cilindrici pe care se reazimă o parte din calota pronaosului. Prestolul, alcătuit dintr-o tablă de stejar bîrduită — 1,34 m × 1 m × 0,03 m — este așezat pe picior masiv de lemn — 0,22 m —, iar pe zidul de nord al pronaosului se înalță turnul pentagonal străpuns de un crenel — 0,60 m × 0,12 m — în interiorul căruia s-a așezat în spirală scara cu 29 trepte de lemn ce ducea spre

3. Înaintea anului 1817, reședința Isprăvniciei Vlascei aflîndu-se așezată din vremea mai vechi la țirgul Găieștilor și fiind cu depărtare de București și de serhatul Giurguiului, se mutase din loc în loc prin plasa Ogrăzenilor, iar în pîrmele zile ale lunii septembrie 1817, prin hrisovul domnitorului Ioan Gheorghe Caragea (august 1812—30 septembrie 1818) se așezase în clădirea nouă a Isprăvniciei de pe moșia căminarului Chiriac ot Mihăilești de pe apa Argeșului, avînd și pod stătător pe vase cu șase podari unde aveau a trece ispravnicii i slujitorii isprăvniciei călări pentru trebuințele Isprăvnicatului i oamenii domnești pentru trebuințele ce se trimit în județ.

De asemenea, după pacea de la Adrianopole (2/14 Septembrie 1829), raioanele otomane Cerneți, Turnu, Giurgiu, Brăila, Galați, desființîndu-se și încorporîndu-se Munteniei, reședința isprăvnicatului Vlașcii a fost mutată la începutul anului 1831 de la țirgul Găieștilor la orașul Giurgiu a cărui așezare geografică prielnică neguțătoriei oferea țării și norodului multe și drepte folosuri. Cancelaria fusese așezată în casa comisului Iancu Manu ce se meremetisise cu cheltuiala isprăvnicatului. În aceeași vreme, întinderea județului de la 1815 a fost micșorată, numărînd la 1836, 193 sate dintre cari, 116 boierești, 51 minăstirești, 30 megieșești și 9 fiscale (foste domnești) totalizînd 13.374 familii. Satele plășilor de Sus, Cobia și Găleșești treceau după înlesnirea locului la județele Dîmboviței și Argeș, iar alte două sate — Prundul și Flămînda — de pe Argeșul inferior și Dunăre la județul Ilfov, rămînînd neschimbat, vechiul hotar de la Teleorman. Vezi: V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, București, 1900, tom. X, partea A, p. 494; C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea*, București, 1957, p. 20, 62, 63; Arh. St. Buc., *Ad-tive vechi*, dos. 284/1830, f. 16; ms. 838; Arh. St. Giurgiu, *Isprăv. jud. Vlașca*, dos. 7193—7205/1834, f. 576—580.

În notele sale de călătorie prin Țara Românească la 1859, Théodore Margot arăta că «la Găiești se văd multe case ruinate, abandonate fiind de proprietarii lor cari se strămutaseră d-aici de cînd cu desființarea sa de cap de district la 1832» cf. N. Iorga, *O descriere din 1859 a monumentelor Țării Românești*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1937, fasc. 92, p. 84.

clopotniță. Pardoseala a fost așternută cu lespezi de gresie — 0,50 m × 0,45 m × 0,04 m — din care au rămas câteva în pronaos, iar ușa de la intrare — 2,10 m × 1,03 m — prevăzută cu pene în spate s-a decorat cu scinduri de brad în motive liniare, fiind prinsă în cadru trilobat, cu trei balamale terminate în formă de ancoră.

Pe laturile de nord, miazăzi și răsărit s-au făcut trei răzیمători prismatice prevăzute cu canale interioare în diametru de 0,35 m, în scopul îndepărtării igrasiei cât și consolidării arhitecturii împotriva cutremurelor. Un brîu înconjurător din cărămizi convexe tencuite deasupra celor 5 ferestre, panouri semicirculare și cornișa de sub streșina dispărută alcătuiesc decorul fațadelor exterioare. Suprafața zugrăvelilor în frescă pe fond albastru și cărămizi din interiorul monumentului nimicite de vreme mai păstrează următoarele teme: zidirea lumii, zidirea strămoșilor, înșelăciunea, izgonirea din rai, când s-a apucat Adam de muncă, când a botezat Sfîntul Ioan noroadele, ospățul lui Irod, aducerea pe tîpsie a capului Sfîntului Ioan de către Irodiada, Soborul Sfinților Apostoli, venirea Drep-tului judecător, Marele Arhiepiscop flancat de Maica Sa și Sfîntul Ioan Botezătorul, Maica Domnului cu Fiul Său în brațe avînd în părți pe Sfinții Voievozi (Pridvor); Intrarea în biserică a Maicii Domnului avînd dedesubt imaginea arhitecturii bisericii, Sfîntul Apostol Pavel purtînd filacterie cu textul: «Fraților, ascultați pe învățătorii voștri», Sfîntul Apostol Petru ținînd într-o mină un sul, iar într-alta două chei; doi melozi, unul purtînd pergament cu stihul: «Frumos era la vedere și dulce la mîncare pomul»; Sfințele mucenițe Ecaterina și Marina, Varvara și Parascheva, Cuviosul Zosima și Maria Egipteanca, Sfinții Constantin și Elena, Teodosie începătorul vieții de obște și Macarie Alexandrinul; Întîmpinarea Domnului, Izvorul tămăduirii, chipurile busturi ale celor 12 profeți mici, Sfinții Ioan Damaschin, Andrei din Crit și Iosif, făcătorii de cîntări (Pronaos); răstîgnirea Mîntuitorului și a celor doi făcători de rele, Sfîntul Arhanghel Mihail cu filacterie: «Eu sînt arhanghelul Mihail scriitor, scriînd făgăduințele lui Dumnezeu», Sfîntul arhanghel Gavriil cu partea superioară a trupului nimicite, sfinții Mucenici Teodor Stratilat, Dimitrie, Nestor; Sfinții doftori fără de argint Chir și Ioan, Panteleimon și Ermolae, Marele judecător, Sfîntul Gheorghe și alți doi ostași (Naos).

Pe tîmpla de zid în grosime de 0,50 m îngropată în moloz, se mai văd în firizi temele: Tăierea capului Sfîntului Ioan, Adormirea Precistei, Schimbarea la față, Sfînta Troiță, Înălțarea Domnului, Încredințarea Tomei, Învierea Domnului, Intrarea în Ierusalim, Botezul Domnului, Nașterea Domnului, Bunavestire și Intrarea în biserică a Sfîntei Fecioare.

În altar sînt reprezentați Sfinții Ioan Zlataust, Vasile, Grigore Bogoslovul, Chiril, Nicolae, Roman Melodul și ale chipuri, lipsindu-le fețele, avînd trupurile înveșmîntate liturgic și purtînd pe mîini imagini de biserică. La proscomidiar s-a zugrăvit Mîntuitorul îndurerat dintr-a cărui coastă crește coarda și rodul viei. Sub icoana aproape ștearsă a hramului de la intrarea în pridvor se citesc cuvintele: «*Robii lui Dumnezeu zugravii... Voicu? Rădulescu ot Pitești leat 1837*».

Inscripții. — În firida de 1,05 m × 1 m de deasupra ușii de la intrare s-a scris pe fond rădăcinii cu majuscule albe următorul text: «*Această s(fântă) și dumnezeiască biserică ce să prăznuște hramu intrării în biserică a prea sf(întei) Născătoare de Dumnezeu fost-a zidită din temelie de dum-*

Fig. 1. — Pisania și ușa bisericii Cioflie-Găești

nealui biv vist(iernic) Tănase Petrescu dinpreună și cu ajutorul polcovicului Manole la leat 1776 și rămîind albă nezugrăvită și din întimplările vremilor și cutremururile ce au urmat s-au dărăpănat ajungînd în stare proastă. Acum cu ajutorul lui Dumnezeu la leat 1836 s-au prefăcut de dumnealui Grigore Manolescu, fiul dumnealui po(l)convnicu Manole și

nepot vistiernicului Tănase Petrescu atît meremetu zidăriei. Și s-au înfrumusețat, cu zugrăveala și cu toată odoarile precum se vede în zilele prea luminatului domn Alecsandru Dimitrie Ghica voevod și a sfințiilor sale arhîrei episcopi Neofit Rmîn, Ilarion Argeșiu, Chesarie Buzău ocîrmuitori Sf. Mitropolii; și s-au săvîrșit la leat 1837 Iunie 15».

Pe o lespede cenușie mormîntală — 1,40 m×0,60 m×0,08 m — aflătoare în interiorul pronaosului avînd marginile împodobite cu motive împletite de frînghie se citește: «Suptu această piatră să odihnescu oasele ro(a)bii lui Dumnezeu Zmaranda care s-au săvîrșit întru fericire în anu cu leat 1815 Aprilie 16». Pe lespedeaa altui mormînt aflător în pronaos la 1908 se citea: «Subt acest mormînt se odihnește pravoslavnicul robul lui Dumnezeu Vasile Carabulea biv vel căpitan za lefegii din București Iulie 13, 1832»⁴.

2. *Bădulești*: Biserica Nașterea Maicii Domnului și Sfințul Nicolae. — Este așezată pe loc șes la 250 m depărtare spre răsărit de km 79 al șoselei naționale București-Pitești. Construită cu cheltuiala vistiernicilor Dumitru Bădulescu și Ioniță Bădulescu în anii de domnie ai voievodului Al. Ipsilante (1774—1782), (1796—1797) și înnoită cu zugrăveală de urmașii lor de mai tîrziu măsoară circa 18 m lungime, 6 m lățime, cu ziduri groase de 0,80 m, avînd formă de corabie, turlă de lemn pe pronaos acoperită cu șită, streășină și pridvor deschis înălțat pe stîlpi tencuiți, bolți sprînjinite pe centurile din ziduri, iconostas de cărămidă, ușă de stejar — 1,90 m×1 m — cu incuietoare de fier și zăvor de lemn luminată de patru deschizături arcuite la partea superioară. Pe cîmpul zugrăvelilor în frescă înnegrite de fum și vreme se mai văd următoarele teme: zidirea și înșelarea Evei, Apărătoarei Doamne, izbăvindu-ne din nevoi, aducem ție; fecioara a avut în pîntece (pridvor); Maica Domnului, patru scriitori de cîntări, fuga în Egipt, Izvorul tămăduirii, textul liturgic, «Făclie luminoasă ești celor din întunerec», cuvioșii Onufrie și Macarie, Alexeie și Sava cel sfințit purtînd filacterii: «O, călugăre, zidește chilia ta, și-n ăltă chilie nu te mai muta», iar pe ușorii ferestrelor se-nchipeie, Mucenițele Varvara, Marina, Eufrosina și Iustina (pronaos). Icoanele mobile de lemn în factură realistă ale Sfinților Ilie, Mihail, Gavriil și Rafail poartă însemnarea: «N. I. Tomescu 1904». Pe calota naosului se-nchipeie, Dreptul judecător și Liturghia îngerească, iar pe părăți, Nașterea Domnului, Adormirea Pre-cisitei, Sfințul Mihail cu filacterie: «Cine va intra în biserică necurat de această sabie va fi tăiet», Arhanghelul Gavriil, Mucenicii Gheorghe, Teodor Tiron, Sfinții Hristofor, Dimitrie, Mercurie, Procopie, Nestor, doftorii fără arginți Panteleimon, Ermolae, Chir și Ioan și Sfinții împărați Constantin și Elena. Icoanele împărătești și tema Nașterea Domnului de la tîmplă poartă însemnarea: «Gh. Stoenuescu». În altar se văd: jertfa lui Avraam pe verso-ul tîmplei, sfinții liturghisitori Vasile cel Mare, Ioan Zlataust, Grigore Bogoslovul, Nicolae, Spiridon, preotul mucenic Haralambie, întîii diaconi, Ștefan, Lavrentie și Roman scriitorul de cîntări.

4. N. Iorga, *Studii și inscripții din bisericile României*, București, 1908, vol. II, p. 281.

Inscripția este zugrăvită pe ductul celei vechi într-un chenar rădăcinu — 1 m × 1 m — de pe firida de la intrare unde se citește: «*Cu ajutoriul prea Stăpînei de Dumnezeu Născătoare s-au făcut această sfântă biserică în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului s(fânt) de dumniilor ctitor(i) ce se vor arăta mai jos: Iordache Bădulescu, Ioan Bădulescu. Și s-au săvîrșit în zilele prea înălțatului nostru domn Io Costand(in) Alixandru voevod la liatu de la Hristos... hramu Nașterii Născătoarei de D(um)nezeu și al (Sf) Nicolae și s-au prînoit cu zugrăveala de dumniilor Iov m(on)ahu Bădulescu, Niță Bădulescu, Grigorie Bădulescu în zilele prea înălțatului nostru d(om)mn Barbu Știrbei vo(ivod) 1849 Octo(m)vrîe 14*». Chipurile ctitorilor Iordache Bădulescu și Iov monahu se văd la intrare în pronaosul bisericii ținînd tabloul votiv flancați de rudele lor Barbu Bădulescu, Maria, Niță Bădulescu și Sevastița înveșmintată în haine de sărbătoare.

Insemnări de cărți. — Pe foaia de legătură a unui *Triod* netrebnic cu completări de mînă, legat în piele scrie: «S-au legat acest triod și s-au scris după cum se vede de mine Varlaam monah dela schitu Stănișoara cîntăreț la mînăstirea Cobii la număr (sic) 1845 Fevruar 5».

Pe un *Penticostar* (editat la Buzău, fără an), o altă mînă scrie: «(Acest) Penticostar este al sfintei (mână)stiri din Băd(u)lești sud D(îmbovi)ți».

3. *B u d i ș t e n i*: *Biserica Adormirea Precistei.* — Clădită în prima jumătate a perioadei «regulamentare» (1831—1857) de megieșii satului pe valea Glîmbocelului, nu departe de urmele dispărutului Schit Călugărița al Mînăstirii Cotroceni a fost refăcută din pricina multor vărsări de ape. Biserica de astăzi măsoară aproximativ 15 m în lungime și 7 m în lățime avînd formă de corabie acoperită cu tablă, turlă de lemn pe pronaos, pridvor deschis cu tencuiele exterioare simple, pardosită interior cu dale de gresie. Deasupra intrării principale pe o lespede cenușie — 1,60 m × 0,60 m × 0,08 m — într-un chenar decorat cu motive vegetale s-a săpat reliefat următorul text: «*Cu ajutorul Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, amin. S-au zidit această sfântă biserică a Răsăritului în zilele prea înălțatului domn Alexandru Dimitrie Ghica, voevod; anul 1837 Aprilie 26 s-au început și la 2 Noiembrie s-au sfințit. Pomeniște-ne pe noi Doamne, cînd vei veni întru ũ(m)părăția Ta*». Pe aceeași lespede urmează alt text cu caractere eline cursive în care se spune: «*Curățește Doamne și pe preazmeritul rob al lui Dumnezeu Ion Mătgaritu și pe cînstitulul Ion Grecul tovarăș de osteneală*».

Insemnări: Pe clopotul cel vechi, așezat pe lagăr de lemn cu diametrul gurii — 0,40 m — împodobit cu foi de acant scrie: «Ano 1808», iar pe al doilea clopot — 0,42 m —: «40, oca turnat de G. Blank 1853». Pe filele unui *Liturghier* (ed. București 1833): «S-au dat în har ca niciodată să nu se vînză. A se pomeni aceste nume: Ioanichie arhiereu».

Mineiu *lunii Dechemvrîe* (ed. Buda 1805), pe foaia de legătură: «L(ea)t 1838 Mart(ie) 30. Acest minei al lunii lu(i) Dec(em)v(rie) împreună cu ce(l)al(te) s-au dat dela sfînta mînăstire Cotroceni, Sf(ântului) schit Budeșteni de părinții epitropi Vasilie ? Apostoleanu, Gavriil Slobozeanu, Meletie Căscioreanu».

Evanghelie (ed. Neamț, 1834), pe foaia de legătură : «Această sfântă Evanghelie au dat-o la sf. biserică (a) Budiștenilor. Ioannis Măgaritu Greci».

4. *Butoiu* : *Biserica fostei Mănăstiri Schimbarea la Față*. — Așezată la răsărit de muchia văii Hulubeștilor, pe poalele dealului Butoiul de Jos, străvechea ctitorie ale cărei urme se văd la intrarea în zona de protecție a bisericii de astăzi, a fost zidită pe vatra unei alte așezări existente la 1448—1449 sub Vladislav al II-lea voievod (1447—1456) de mare logofăt Dragomir⁵ și marele vornic Udriște și fratele său Leca vornicul din Bănești⁶, fiind dăruită cu sate și moșii, vii, mori și sălașe de țigani⁷.

În anii de domnie ai voievodului Radu al IX-lea (Mihnea) (1601—1602 ; 1614—1616 , 1620—1623) minăstirea era închinată la Sfintul Ștefan din grupul Mănăstirilor Meteora de pe stîncile Tesaliei⁸. Înnoită cu zidirea și podoaba de banul Spahiul (1653—1654)⁹, fiul lui Drăghici din Vilsănești sud Romanați pe vremea domniei lui Matei Basarab voievod, de-a lungul vremilor, soborul monahal a fost uneori restrîns, numărînd la 1741 patru slujitori : un arhimandrit (Filimon), un preot (Gheorghe) un clisear și un duhovnic.¹⁰

Actuala biserică este refăcută total de egumenul Teofan lîngă temelia celei de la 1785, ridicată de Ignatie egumenul și zugrăvită la 1853. Poartă formă de corabie, măsurînd în exterior 18, m × 8 m acoperită cu tablă. Are prdvor deschis, pereți simpli tencuiți, turlă de lemn pe pronaos, bolți cu calote sferice sprijinite pe stîlpii din colțuri, tîmplă de zid, pardoseală de lespezi și ușă de lemn 2,20 × 1,20 m, prinsă în cadru de piatră simplu deasupra căreia pe o lespede de gresie — 1,20 m × 0,60 m × 0,08 m — s-a săpat cu caractere de tranziție următorul text : «*Această sfântă mănăstire ce se numește Buto(i)u cu hramul Schimbarea la față s-a clădit întii de lemn*¹¹ de Vladislav Vodă anul 6900 (1391—1392) și la anul 7159 s-a zidit de banul Spahiul din Vilsănești, iar acum la anul 7362 s-a zidit din temelie alătura cu temelia veche de părintele Teofan ico(n)mul acestei mănăstire pă teme-

5. Vezi: Arh. St. Buc., ms. 382, p. 223—229.

6. Într-un hrisov domnesc din 10 februarie 1646 aflător în fondul arhivistic al Mănăstirii Arnota se arată că moșiile Celei sud Romanați, Floreni și Grădiștea sud Teleorman au fost ale Mănăstirii Butoiu la cer sint ctitori : din Bănești, Leca vornicul și cu frate-său Udrea vornicul. Cf. Ștefan D. Grecianu, *Genealogii documentale ale familiilor boierești*, vol. I, p. 242.

7. Vezi nota 5.

8. Idem; comp. și N. Iorga, *Istoria Bisericii și vieții religioase a Românilor*, București, 1930, vol. II, p. 64—65.

9. I. C. Filitti, *Mari bani, ispravnici și caimacamii*, în «Arhivele Olteniei», nr. 13, p. 212.

10. Vezi nota 5.

11. Dacă va fi fost și o ctitorie de lemn atribuită prin tradiție voievodului Vladislav al II-lea (1447—1456), în afara știrilor din hrisovul de la 1612 al domnitorului Radu al IX-lea (Mihnea) n-avem alte dovezi, iar de la leatul 6900 (1391—1392) din pisanja actuală nu corespunde anilor de domnie ai voievodului ctitor.

Comp. Arh. St. Buc., ms. 372, f. 223—239; A. Sacerdoțeanu, *Indrumări în cercetări istorice*, 1943, p. 251—253.

lia ce să făcuse de răposatul Ecnotie (sic) egumen Butoiu, anul de la Hristos 1785 și surpase de cutremur. Și s-a isprăvit la anul dela Hristos 1853 toată din nou de acel iconom mai sus și au rămas ca să zugrăvească de noul egumen Ambrozie 1853 Noembrie 20».

Alte inscripții. — Pe o cădelniță de argint deteriorată la cutremurul din 1940, aflătoare la oficiul parohial, avînd agățătoarea în patru ape,

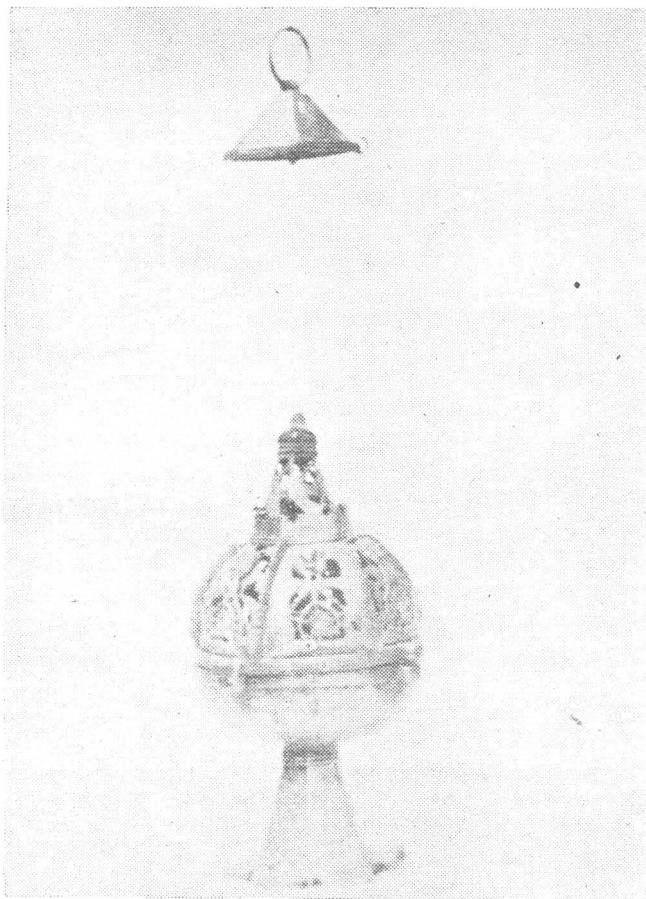

Fig. 2. — Cădelnița banului Spahiu din Vilsănești-Romanați.

căciula ajurată și împodobită cu șase chipuri de sfinți, în piciorul cupei secționat în șase fețe ce se termină la bază în arcuri de cerc s-a gravat cu majuscule chirilice — 0,008 m — însemnarea: «*Această căledniță o am făcut eu Vodă Vornicu și cu fratemi eu Spahiu Cămărașu vă dni Mateiu Voievod m(esi)ța Sept(embrie) dni 15 văleat 7158 (9)*». Pe o cruce de piatră cu brațele — 0,80 m × 0,40 m × 0,10 m — așezată lângă sînul drept al

bisericii scrie: «Aici doarme robul lui Dumnezeu Teofan ieromonahul Butoian 1850 Sept. 16».

Pomelnicul bisericii, aflător în manuscris — 0,30 m × 0,20 m — pe două coloane, cu majuscule cirilice în cerneală roșie și neagră, are următorul cuprins: «*Pomelnicul ctitorilor sfintei mănăstiri Butoiul*. Morți: Dositei arhiereu, Io Vladislav vvd, Neacșa doamna, Matei voevod, Udriște, Dragomir, Banul Spahiul, Stan, Vintilă, Antim ieromonah, Calinic ieromonah, Teofil ieromonah, Visarion ieromonah, Evghenie ieromonah, Ene, State iereu, Pagona, Gheorghe, Ana, Maria, Radu iereu, Sora prezvitera, Radu iereu, Dumitru, Gherghina, Voica, Dima, Nicolae, Ion, Stana, Dragomira, Costandin, Neacșu, Tudor, Maria, Nicolae, Margareta prezvitera, Nicolae, Casian schimonahu, Justin ieromonahu și tot neamul lor. Prescrisă de pe alt pomelnic vechi la anul 1889 Dec. 7 pe vremea ierom(onahului) Justin starețul».

Pe foaia de legătură a unei *Psaltiri* (ed. București 1850) scrie: «*Leat 1850. Dat obștesc sfârșit prea o sfinția sa mitropolit Ungro-Vlahia după ce (s)-au așezat revoluția bine*». «1850 Octombrie 10. În ziua Duminecă de dimineață a dat obștesc sfârșit părintele Stefan egumen Butoianu. A fost egumen 8 ani aici la Sf. M(ănăstire) împreună cu monahul părintelui Teofan și au petrecut (viața) foarte blagoslovită ca niște frați nedespărțiți. Numai Dumnezeu ne-a despărțit, atîta eram iubiți. Si scriu pentru pomenirea oamenilor. Îngrijitorul vremelnic, locțiitor de egumen, Teofan».

5. *Cacova: Biserica Sfîntul Ioan Botezătorul, Sfîntul Nicolae și Sfînta Ecaterina*. — Zidită la 1837 de medelnicerul Ioan Mitescu pe locul celei vechi de pe malul drept al Neajlovului cu vedere spre lunca Argeșului, poartă înfățișarea bisericilor din perioada «reglamentară» (1831—1857). Arhitectura cu pereți tencuiți măsoară un dreptunghi — 18 m × 6 m — cu absida poligonală la altar, deltă în față, acoperită cu șită, streășină deschisă, clopotniță pe fronton cu acoperiș conic și scară ascunsă în zidul de nord al pronaosului. Bolțile de cărămidă se sprijină pe zidurile masive legate prin centură de lemn ca și arcadele zidului despărțitor dintre pronaos și naos. Pardoselile sînt așternute cu lespezi de gresie. Zugrăveala de factură realistă pe fond cărămiziu și redusă ca număr de teme liturgice înfățișează în lăuntru la intrare chipurile ctitorilor Ion Mitescu și al soției lui Ecaterina, apoi fețele Sfințelor Paraschiva și Ecaterina (pronaos); în naos se văd praznicile mari: Schimbarea al față, Învierea și Înălțarea Mîntuitorului, precum și sfinții Mucenici Gheorghe, Dimitrie, Nestor și Teodor. Pe catapeteasma de zid străjuită de cele două sfeșnice mari împărătești stilizate în motive brîncovenesti s-au orînduit icoanele îndătinate. Pe bolta sferică a altarului se vede Împărăteasa cerurilor înveșmintată în maphorion purpuriu, flancată de cei doi Arhistrategi și mari platnici Mihaîl și Gavriil, iar mai jos proorocii Moisi, Isaia, David, Zaharia și dreptul Gheleon.

O icoană — 0,56 m × 0,46 m × 0,02 m. — de factură slavonă, prevăzută cu două pene în spate, zugrăvită în veacul al XVIII-lea înfățișează cele 13 sărbători împărătești.

Inscripții și însemnări pe cărți. — Pisania bisericii din piatră de gresie — 0,75 m × 0,70 m × 0,10 m — este așezată la intrare, fiind săpată cu caractere chirilice reliefate în care se spune: «*Caută Doamne, caută din cer via. Blagoslovește acest din nou zidit lăcaș în care se cinstește Botezătorul Ion cel între prooroci mai mare și ierarcul (sic) Nicolae de minuni făcătorul mare cu mucenița lui Hristos Ecaterina. El e zidit și zugrăvit del tot din temelie de medelnicerul Ioan Mitescu cu a sa iobită soție Ecaterina născută Gazoti spre a lor și a părinților lor vecinică pomenire. Anul dela facerea lumii 7345, iar dela Hristos 1837*».

Pe pomelnicul de gresie — 0,80 m × 0,30 m — aflător la proscomidiar s-a săpat un șir de nume omenеști : Vii, Ioan, Ecaterina ctitori acestui sfânt locaș ; frații și surorile lor, Maria, Safta, Elena, Gheorghe, Pascale, Atanasie. Morți: Matei iereu, Sora prezbitera, Iamandi, Despina, Costandin, Zmaranda, Spiridon, Zmaranda, Chirața închinată cu tot neamul lor». *Clopotul de bronz* — 0,40 m — săpat cu motive de acantă, poartă însemnarea : «S-a făcut în zilele d(umnea)lui marele paharnic Ioan Mitescu la moșia d(umnea)lui Cacova. F. Wolz București». Pe o *cruce de piatră* ce măsoară 1 m × 0,40 m × 0,20 m, înfiptă la intrare în zona de protecție se citește: «Supt această cruce odihnesc roabele lui Dumnezeu Zmaranda, Ecaterina. Au răposat la 1820 Feb».

Pe fila de legătură a unei *Evanghelii* (ed. Sibiu 1844) scrie : «Cu ajutorul lui Dumnezeu am putut găsi această sfântă Evanghelie la anul 1859 Noem. 8 și care am depus-o (la) sfânta biserică din Cacova ca să fie de pomenire noastră și copiilor noștri. B. Cuțarida, Elena Cuțarida».

Pe un *Apostol* netrebnic, f. 3 : «M-am însurat eu acuma în zilele lui domnului nostru Ioan (sic) Sațdu Vodă și iscălit aici ca să pomenască veleat 1838 Iun(ie) 30. Petre dascălul lui Necolie».

«Și am scris eu Gheorghe da(s)c(ă)l ot Sud Vlașca plasa Grecilor într-acest sfânt și dumnezeesc apostol ce este al log(o)f(ăt)lui Gheorghe sin popa Călin ot satu Bîrlugului plasa Găleştilor..., și cine să va afla a-l fura sau a-l muta de aicea dela sfânta biserică... fără decit numa(i) numitul (să) stăpînească, să fie anati(ma)», — f. 149.

Pe un *Triod* netrebnic: «Să știe că acest triod că l-am dăruit eu Dumitrache la sf(i)nta biserică ce să prăznuște hram sf(ă)nta Troiță ot Găești pă moșia paharnic(ului) Dincă Olănescu și au fost dăruită la biserică del(a) Ionești a Sfintei Episcopii ot Curtea de Argeș, dar fiindcă l-am găsit vîndut de popa Stoica al bisericii la jupîn Stan Cara(leu?) ot Găești și m-am scîrbit că eu l-am dat de pomană ca să să pomenească părinții, iar nu să vînză și l-am luat din mîna lui jupîn Stan și l-am dăruit la sfînt(a) Troiță după cum înapoi să arată de a se pomeni și părinții miei cum și eu fiindcă această sfântă biserică nu are triod fiind sărac(ă) și spre încredințare am iscălit Dumitrache sîn Necula precum adeverez. 1829 Feb. 10». — f. 10.

«Acest triodul este cumpărat de mine cu toată cheltuiala mea și l-am dat în sfânta biserică din satul Cacova după moșia mea Morteni ca (să) (a)ibă la biserică ce să prăznuște hramul sfinților mari (îm)părați Costandin

și maica sa Elena și sfântul ierarhul Nicolae spre pomenirea noastră i părinților noștri i a tot neamul nostru. Și pentru ca să știe m-am iscălit și nimeni ori din rude sau din streini voia să nu aibă a-l strămuta la altă parte. 1821 Feb. 10», f. 380.

6. *Căpșuna*: Biserica fostului Schit Adormirea Precistei, Sfinții arhangheli Mihail și Gavriil, Sfântul Nicolae și Sfântul Mucenic Artemie.

Aflătoare sub muchia de apus a văii Cobia și înconjurată de livezi roditoare a fost zidită în jurul anului 1800 de ierodiaconul Soare Foianu, fiul protopsaltului Ion din Căpșuna. S-a prefăcut la 1843 de chir Ion Măinescu¹² și reparat la 1888 de megieși când i s-a adăugit pridvorul. Are formă de corabie, absida altarului poligonală cu pereți interiori circulari, clopotniță pe front acoperită cu tablă, bolți sferice, timplă de zid, zugrăveală în ulei de dată nouă aplicată peste fresca veche de la care au mai rămas pe pereții exteriori următoarele scene, rar întâlnite în aceste părți: «Când a tăiat proorocul David pe Goliat; când a fost tăiat proorocul Eremia cu herăstrăul, Proorocu Ilie se hrănește de la corb». În interiorul pro-naosului pe perețele de apus se văd ctitorii Ion Măinescu și Ecaterina, soția lui.

Insemnări pe icoane și tipărituri. — Adormirea Precistii — 0,79 m × 0,45 m × 0,03 m: «Această ico(a)nă s-au fă(cut) de Udrea Blidaru, Ivașcu Dincă».

Sfântul Nicolae și Sfânta Parascheva: «Această icoană s-au făcut de Barbu Oțelea cu nepoții lui Gheorghe, Stan, Radu».

Mineiul lunii decembrie, netrebnic: «Această sf(ântă) carte ce se chiamă minei dă luna Decevre fiind de(s)lega(t) până acu(m) den nou s-a legat prin osteneala lor, armaș ... 1821 Iunie 20», — f. 16.

Mineiul lunii iulie, (ed. Rîmnic 1780): «Și am scris eu Lazăr Enachi povarnagiul ot mahalaua Silvestru (*sic*) din Buc(urești). S-au scris la luna lui Febru(arie) 25, 1815 Lazăr logofătul», — fila de legătură verso.

Minei al lunii Martie (ed. Rîmnic 1779): «Aceste sfântu minei a lu(i) Martie este al meu; cu multă strădanie l-am apucat din dă(ruire) și mie cel (ce) sîn(t) arătat îndată. Soare ierodiaconu ot Foia sud Vlașca».

Mineiul lunii Ianuarie (ed. București, fără an): «Acest minei de luna lu(i) Ianuarie ce cu multă silință am luat și până l-am apucat care numai milostivul Dumnezeu știe silința mea și dragostea ce mă avut până l-am dobîndit. Și eu l-am dăruit mănăstirii ce o am făcut eu aici la schit Căpșuna unde este hram Adormirea Născătoarei de Dumnezeu și arhangheli Mihail și Gavriil, erarh Nicolae și mucenic Artemie. Și am scris eu ca să se știe de le va depărta cineva dela această biserică și nu le va aduce iar la loc să nu fie iertat de Domnul nostru Iisus Hristos. Soare Foian(u) Căpșu-neanul 1805 Avg. 16 feciorul răposatului prot(opop) Ioan Liț(e)s(c)u».

12. Purta rangul de postelnic stăpînind la 1845 moșia Branețu din sud. Romanai în tovărășie cu pitarul Gr. Brătășanu și zalhanaoa de pe apa Cobiei. Comp. T. G. Bulat, *Diviziunea proprietății rurale în Oltenia la 1845*, în «Arhiv. Oltenie!» nr. 25, p. 217; I. Cojocaru, *Documente privitoare la istoria economiei românești (1800—1850)*, București, 1958, vol. II, p. 758.

Acceași mină scrie : «Luase răposatu cite 2 minee Oct(om)v(rie) și No(em)-vr(ie) ; iar din frații mei n-au niciunul (vr)un amestec», — f. 1—21.

Mineicul lunii mai (ediția Rîmnic, fără an) : «Ajută-mi cinstită cruce pentru silința ce am făcut eu cel care am (dat) aceste minee. 1800 Ian. 4. Soare ierodiaconul ot Căpșuna».

7. *Ciulnița—Leurdeni* : *Biserica Sfinta Paraschiva*. — Se vede mai jos de gara Leordeni la răsărit de calea ferată în luminișul ogrăzilor vechiului sat Ciulnița din plasa Podgoria a fostului județ Muscel și a fost zidită de megieșii din cătunul Valea Luminii la 1750, tîrnosită în hramul Cuvioasei Paraschiva și reparată la anii 1814, 1882, 1908 și 1932 după cum amintește pisania din 1932 aflătoare în pridvor cînd a pierdut și podoaba vechilor zugrăveli dintre care ultima a fost cea de la 1862, după cum se vede într-un contract de zugrăviri de biserici, unde se arată că «s-a plătit pentru zugrăvitul bisericii Sfintul Gheorghe din R. Vilcii în 1859, 90 galbeni împărătești, pentru biserica Maica Precista din coasta Pitești în 1861 lei vechi 7000 — vreo 70 galbeni — pentru biserica din Valea Luminilor lei 5500¹³.

Are formă de corabie, măsurînd 16 m × 6 m, zidită în trei rînduri de cărămidă cu pereți tencuiți purtînd absida altarului în cinci laturi. Pridvorul deschis se înalță pe 4 stîlpi, iar bolțile din fag se încheie în lambă și uluc prinse pe colaci de lemn. Catapeteasma de zid este nezugrăvită, podelile sînt așternute cu lespezi de gresie, iar streășina deschisă este acoperită, ca și învelitoarea, cu straturi groase de șită. Clopotnița de lemn, așezată pe fronton, are urcare prin pridvor, unde s-a așezat clopotul pe lagăr de lemn cu diametrul guri de 0,40 m, purtînd însemnarea : «Turnat anul 1919 com. Ciulnița, Muscel».

Alte însemnări pe icoane și cărți. — Schimbarea la față și Sfinta Treime, de factură realistă, în ulei pe lemn de stejar — 0,40m × 0,20 m × 0,30 m — cu pervazuri : «Zugrăvită cu ajutorul persoanelor de binefacere din Ciulnița și cu stăruința pr. Dima 1893».

Nașterea și Botezul lui Is. Hs. : «Gh. Stoenescu 1893».

Duminica Floriilor și Învierea lui IS. HS. : «Gh. Stoenescu 1893».

Sfinții arhangheli Mihail, Rafail și Gavriil : Pr. Dima, Drăgana cu fiii lor».

Sfinții Constantin și Elena — 0,40 × 0,23 × 0,04 — în ulei de factură realistă : «1870 April(ie) 2, I. Dimitriu zugrav». Cele două icoane mari împărătești, ale Sfintei Parascheva și Sfintului Ioan Botezătorul — 0,70m × 0,60 m × 0,03 m — din lemn de tei cu pene în spate sînt asemănătoare ca stil și tehnică celor de la biserica din Cîndeștii din Deal, fostul județ Muscel.

Pe Mineicul lunii ianuarie, (ed. Buda, fără an), legat în piele scrie : «Acesta minie s-au cumpărat de Dumitru Bărția (sic) la besărică) în Valea Lumini(i), hram prea cuvioasa Parascheva la l(eat) (1)810», — f. 1—9.

«Suptocîrmuirea de Podgorie. Aleșii s(at)(u)l(ui) Ciulnița. Plecați facem arătare c(institei) supcîrmuiri pentrucă la noi în sat sînt vitile sănătoase și cutia este în bună îngrijire», — coperta ultimă.

13. St. Meteș, *Din istoria artei religioase române*, Cluj, 1929, p. 76, nota 1.

Triodion netrebnic : «Aceasta ca(r)te ieste a pop(ii) Nedeliu», — f. 51 v-53 v. Aceeași mină completează lipsa celor 25 file începătoare ale tipăriturii.

*Mineiu*l lunii *Sept(embrie)* (ed. Buda fără an): «Acesta minei s-au cumpărat de... Rar(u) sin Ianaiche și Ceauș din sin Marin i cu frații lor la biserica) Valea Luminii hram prea Cuvioasei Paraschivei, parale ... la lea(t) (1)810», — f. 1—11.

Sfintele și dumnezeeștile liturghii (ed. București, 1833) : «Este dat în har niciodată să nu se vînză ca să se pomenească cei ce au cheltuit și s-au ostenit de cei ce vor sluji. Ioanichie arh(i)ereu, Kalinic ieromonah, Gavriil, Oprina, Antonie, Filoteia monahia cu tot niam(u)», — f. 78.

*Mineiu*l lunii *mai*, (ed. Rîmnic, 1780): «Scris-am eu robu lui D(u)mnezeu Radul paraclisierul Hanului Colții i zilele armii Muscalilor. Cine va ceti să zică, Dumnezeu să-l ierte. Și am scris la leat (1)811 Mai 28 Radul log(ofăt)», — f. 152.

«Scris-am eu preotul Tudorache Sfînt Gheorghe nou leat (1)825 Apr. 30. Popa Tudor», — f. 151.

«Cinstiților preoți și diaconi care veți ceti pă această carte, pomeniți pe robul lui Dumnezeu Ioan care au slujit sfintei biserici Hanul Colții la hramul Sf(i)ntului Ilie», — f. 152.

«Aicea scrisi eu Grăjdan paraclisierul Hanului Colții la Sfântul Ilie Tezvitean. Cine o ceti preoți, ipodiaconi, dascăli, or cine va ceti să zică, Dumnezeu să-l erte cu tot neamul lor ; Grăjdan, Matei, Gherghina, Radul, Stan, Mihai 1802», — f. 152.

«Acest minei iaste a(l) sfintei biserici ce să zice Hanu Colții și am scris eu log(ofătul) Ștef(a)n ce am fost paraclisier la sfânta biserică la leat 1801 Mai 30», — f. 152.

«Din pămînt ca Adam m-am zidit, în cuptor ca ce(i) trei coconi din Vavilon m-am pus și n-am ars ; pă mine mă sărută ; să umple de bucurie ; la moartea mea nimeni nu să află să-mi stră(n)gă moaștele mele. *Petre Tătaru er(e)i Bazaca za ... 1790*», — f. 152.

*Mineiu*l lunii *martie* (ed. Buda, 1804): «Această s(f)ăntă carte ce să cheamă minei pă luna lui Martie ieste căpătată (sic) de acești oameni anăme: Șarban, Stan, Ene, Eva (†) Dobre, Ion, Ene brat Florea, Udrea, Costandin, Barbu, Stana văduva, Neaga», — f. 4—5.

*Mineiu*l lunii *februarie* netrebnic : «Acesta mineie s-au cumpărat de Marin și Ion Bării, frați amândoi la biserica Valea Luminii, hramul preacuvioasei Paraschive la leat (1)810», — f. 1—12.

«Popa Ion al satului Ciulnița», — f. 31 v.

8. *Cobia* : *Biserica fostei Minăstiri Boloșinov cu hramul Sfîntul Nicolae*. — Vecină cu drumul Basarabilor¹⁴ și înfiptă pe malul stîng al

14. Drumul Basarabilor, plecînd din Tîrgoviște trecea rîul Dimbovița pe la satul Lucieni, apoi prin satul Cobia mergea pe valea Stîrcului prin cătunul Bumbaia ; trecea apoi prin tot lungul comunei Gura-Foii, apoi trecea apa Potopului pe un vad aproape de Bădulești, intrînd în vechiul și actualul drum — șoseaua națională a Piteștiului. Pe acest drum a călătorit patriarhul Nifon al Constantinopolului, izgonit de

apei Cobia, înconjurată de păduri bătrâne, fosta ctitorie boierească unde este ctitor și Mihai Viteazul, nu mai păstrează decât urmele dependințelor — 20 m × 9 m —, turnul clopotniței cu ziduri masive în stare de ruină și biserica cu naos treflat fără pridvor, adăugită cu turlă de paianță nouă, măsurind 18 m × 6 m.

«Foarte deosebită ca plan de bisericile clădite în secolul al XVI-lea, biserica zidită la 1572 de marele stolnic Badea Boloșin, are o vagă înfrîurire cu biserica din Stănești, avînd ca și aceasta și ca și biserica Mînăstirii Cotmeana, fațadele construite exclusiv din cărămidă smălțuită și decorate cu o serie de firizi dungi, care ocupă toată mulțimea fațadelor. Aceste firizi separate unele de altele, pe pilăstri lați, sînt terminate în arc de cerc și au arhivoltele intrate în raport cu fața zidului, marcate de un șir de cărămizi dispuse pe lat. Are un naos mare treflat și un pronaos foarte dezvoltat după tipul celui al bisericii episcopale din Curtea de Argeș. Bolțile sînt scăzute. Cercetările ... au dovedit că în pronaos existau doi stîlpi care limitau un patrat în fața naosului printre care se ridica o turlă. O altă turlă asemănătoare se ridica pe naos, iar alte două mai mici supraînălțau partea din pronaos rămsă în afara celor doi stîlpi spre apus. Existența acestor două turlă ne este dovedită de o sculptură de lemn ce decorează poarta bisericii și care într-un cadru de ramuri și arcade reprezintă biserica, așa cum se prezenta ea la început. Această sculptură se găsește în muzeul Mînăstirii Sinaia»¹⁵. Pe pereții exteriori și tîmpla locașului se întîlnesc elemente decorative zoomorfice și astrologice, iar în interior zugrăveala lipsește, icoanele fiind simple și de factură realistă.

Inscripții. — Deasupra ușii, la intrare, pe o gresie gălbuie dreptunghiulară — 1,20 m × 0,50 m — se citește, în traducere de pe slavonește, următorul text cu majuscule reliefate: «*S-a zidit acest cînstit și dumnezeiesc hram pentru rugăciunea și lauda celui întru sfinți părintelui nostru arhiepiscopului Mira Lichiei, sfîntului Nicolae făcătorului de minuni. Și s-a zidit în zilele binecînstitorului și de Hristos iubitorului Domnului nostru Io Alixandru Voevod. Și a fost pe vremea Vlădicăi domnului Eftimie. Și s-a început în luna lui Iunie în 3 și s-a săvîrșit în luna Septembrie zile în anul 7080*».¹⁶

Deasupra arcului zidului despărțitor al pronaosului, pe altă gresie, cenușie — 1,20 m × 0,40 m — scrie: «*In numele Domnului și Dumnezeu*

Radu cel Mare la 1504, pentru că ar fi cerut să despărță pe sora lui Caplea de boierul moldovean Bogdan care-și avea acasă la el soția legiuită și care, înainte de plecare, «a blestemat amarnic atît curtea domnească, cit și pe Tîrgovișteni pentru nepăsarea lor». Plecînd de la Tîrgoviște patriarhul s-a odihnit la Mînăstirea Cobia, a pornit la Gura-Foii unde a cerut adăpost la boierul Gr. Ralea zis Bălășescu, care de teamă a nu supăra curtea domnească a refuzat să-l primească: mitropolitul indignat a blestemat în biserică pe zisul Bălășescu, apoi a primit a fi conăcit în casa unui țaran, iar a doua zi și-a urmat călătoria spre București. Vezi: C. Chîru, *Monografia comunei Gura-Foii din jud. Dimbovița*, București, 1925, p. 22—23; N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, vol. I, p. 123; T. Bodogae, *Ajutoarele românești în Atos*, Sibiu, 1940, p. 162.

15. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, p. 109, nota 1.

16. Comp. N. Iorga, *Studii și inscripții din bisericile României...* p. 281.

și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, am scris eu ctitorul Badea, după moartea lui să nu întărească niciun domn, nici vlădică, nici boier pe egumen. Și cine va întări, acela are să fie anaftema și să-l întărească ctitorii și călugării»¹⁷.

Pe o lespede mormintală — 1,10 m × 0,80 m × 0,17 m — așezată în afara zidului de nord al bisericii, se citește greoi textul erodat de vreme: «Supt aciastă piatră să odihnește roba lui D(um)nezeu Luxandra fica pitarului Iorga Ionidis. Au răposat î(n) vîrstă de 9 ani î(n) anu 1825 Aprilie și s-au pus la Dec 10 spre vecinica pomenire».

Pomelnicul pierdut al minăstirii din 1844 cuprindea următoarele nume: «Io Mihai voevod, Io Nicolae voevod, Io Șerban voevod, Radul, Alexandru, Costandin, Grigorie, Radu, Antonie, Duca, Șerban, Mihai; Costandin Grigorie Ghica (voevozi), Ilinca, Gheorghe, Sultana, mitropolit Luca, arhieriei Grigorie, Teofil, Ștefan, Teodosie, Varlaam, Grigorie, Iosif»¹⁸.

Insemnări pe cărți. — *Mineul lunii septembrie* (ed. Buda, 1804): «Am venit aici la mânăstirea Cobia tocmindu-mă a fi cîntăreț al bisericii cu meșteșugu psaltichiei, avînd leafă pe an, lei 500 în zilele epistașii d-Iorgu lui Ene la leat 1842. Și am scris la leat 1859. Varlaam monah fostu cîntărețu minăstirii Cozia¹⁹, maistor de multe științe», — fila întîia a legăturii.

Octoîh (ed. Buda, 1804): «Acest octoic s-au cumpărat de dumnealui cuconul Ionidel (*sic*) și l-au luat ca să fie moștenire dumisale la această biserică și minăstire anume Cobia care are opt gl(a)suri de să cînt(ă) peste an și în toate duminicile cîte se duc ori (se) întorc. Și slujba ce se face Duminica este în viaț(ă) ear Sîmbăta zice că este a morților, iar celelalte zile de opt îi zice așa. Începutu înțelepciunii de frica Domnului. C(ă) cine începe a să teme de Domn(ul) va fi înțelept. 1849 Februarie 5», — co-perta primă.

Mineîul lunii noiembrie (ed. Buda, 1804), pe ultima copertă: «Am scris aceasta în zilele Sf. Sale părintelui Costandin protopopul îngrijitorul sfintii minăstiri Cobia cu hramul Sfîntul Nicolae 1862 Noiembrie 23. Eu robul lui Dumnezeu pr. Ioan». Să fie știut că în urmă de însemnarea de sus la leatul 1865 oct 20 m-am înființat subsemnatul îngrijitori în locul părintelui Costache ighimonimon (*sic*) protopopesc din Găești și pînă astăzi la leatul următor 1876 Noemvrie 28; preotul Ioniță But(o)ianu».

Mineîul lunii ianuarie (ed. Buda, 1805): «L(e)a(t) 1834. De pîra dă am făcut către erhovnic și părintelui sfânt(u)l(ui) schit Cobia hram sfân-

17. *Ibidem*.

18. *Ibidem*.

19: Într-alte însemnări de pe filele unui *Triod* netrebnic aflător la biserica Bradului de pe apa Cobiei citim: «Acest triod iaste al dumnealui logofătului Ion Nestor Țircovnic la biserica Bradului ot Cobia și este dat de zestre de socră-său diacon Badea împreună cu altă carte mineiul cel mare. Și acest triod s-au legat acum cu a sa cheltuială prin maistorul de multe științe, Varlaam monah 1847 Febr. 23, — coperta primă v.

«Să să știe că este al dumnealui Stoica ot Cobia ce este grămătic la minăstire(a) Cobiei», — f. 2-5.

t(uei) mănăstiri dă aici din satul Cobia. Că avutul sfinții sale cu al orânduitului epistat d(umnea)lui Gheorghie Ioanid am făcut povarnă și am cumpărat prunele dela măn(ăstire) cu numitul să rămie de pomenire; m-am iscălit mai jos ca să fie crezut. 1834 G(h)enar 1. Iosif iermonicon», — f. titlu v.

Penticostar (ed. Blaj, 1808): «Cu mila lui Dumnezeu și cu blagoslovenia sfântului și Ierarh Nicolae am făc(ut) o în(sem)nare pe această moșie Cobia 1832 Aprilie 23. Gheorghie Ioanid epistatu», pe fila de titlu v.

9. *Glavacioc*: *Complexul și biserica fostei Mănăstiri, cu hramul Blagoveșteniei*. — Ascunsă în masivul păduros din nord-vestul șesului muntean unde se înjugau dumbrăvile Vlășiei cu Codrii Teleormanului²⁰, străvechea ctitorie a fost refăcută între anii 1483—1496²¹ de Vlad al IV-lea Călugărul, pe vatra celei întemeiate în veacul al XIV-lea, nu departe de drumul²², sălașele și strungile Mircii Vodă cel bătrîn (1386—1418), pe grindul revărsat al apelor Balaban și Glavacioc ce se unesc aici, ale cărei zidiri erau apărate în vreme de năvală de mlaștinile marelui heleșteu domnesc de odinioară.

Isprăvită cu zidirea de Radu cel Mare (1496—1508), înnoită și zugrăvită de Neagoe de la Argeș (1512—1521), sporită cu zidiri de Mihnea Turcitul (1577—1583, 1585—1591) și consolidată în vremea Brîncoveanului, a fost dată jos la 1840²³ din pricina deselor cutremure. Urmele vechilor zidiri, relatările arhidiaconului Paul din Alep într-ale sale note de călătorii²⁴ din vara anului 1653, la care s-ar adăugi și imaginea arhitecturii

20. Comp. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 43.

21. Vezi: Emilia Cioran, *Călătoriile patriarhului Macarie al Antiohiei în Țările Române (1653—1658)*, București, 1900, p. 204—205; Pr. I. Mușețeanu *M-rea Glavacioc*, București, 1933, p. 9; Bibl. Acad. R.P.R. ms. 2106, f. 26 v.

22. Vechiul drum amintit mai tirziu în harta Valahiei de la 1788 întocmită de F. Jos. Ruhendorf, pornia din București, trecînd prin Bolentin, Malu Spart, podul Brîncoveanu de peste Argeș, Corbi, Vetrești, Vișina, Răscăeți, Mozăceni, Deagul, Colț Ungheni, Schitu-Greci, Slatina și Craiova.

Sălașele se aflau pe apa Sericului, lacul Zlătarului și Valea dispărutului sat Mîrcești de lângă Albenii de astăzi pe unde trecea și drumul Olacului: ce venea de la Pitești, îndreptîndu-se spre Flămînda, Hodivoaia și Giurgiu, iar strungile domnești erau risipite pe poenile și vâlcelele Strungii, Ursului, Mocanilor, Pălăncii și Gușiiilor de pe vatra Glavaciocului. Cf. Arh. St. Buc., ms. 223, f. 17, 18, 88; *Planuri*: nr. 4; *hotărnicii jud. Vlașca 1478/1352*; Bib. Acad. R.P.R. *Atlase* V, 659, (*Monumente Carto-graphica Moldaviae Valachiae et Transilvaniae*. D. Dem. Diamancesco, San Francisco, 1935, *Mappa Specialis Walachiae...* per. F. Jos. Ruhendorf, 1788, f. 154).

23. Vezi: Arh. St. Buc., dos. 2906/1842; comp. și Pr. I. Mușețeanu, *op. cit.*, p. 12.

24. Venind de la Mînăstirea Clocociov-Olt, după 20 August 1653, însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei între altele scrie: «Sîmbătă ajunseserăm la o mînăstire cu hramul Bunei-Vestire numită Glavacioc zidită de unul dintre vechii bei ai cărui nume e Neagoe Voevod în unire cu Petru Vodă; de la fundarea sa sînt chiar 170 ani (1483 n.n.). Biserica e mare și cu o frumoasă structură arhitectonică avînd 2 cupole — una deasupra năvii, alta deasupra corului. Pe cele 4 arcuri sînt 4 stîlpi pe care e cupola rezimată. Noi n-am mai văzut în această țară vreo biserică asemenea acesteia. Seamănă cu biserica Ada din Terapole. Chiliile mînăstirii sînt toate de piatră. În partea despre M.Z. se află un mare lac. Ea este situată în mijlocul unei mari păduri și drumul ce duce la ea e ascuns. Sîmbătă am slujit liturgia

de ansamblu de pe sigiliul minăstirii de la 1734, dovedesc în parte că străvechea ctitorie ce a servit de gropniță boierească și domnească încă de la 1491 era dispusă în plan treflat, avînd pridvor simplu deschis cu doi stîlpi ce susțineau pisania, clădită din cărămizi subțiri — 0,24 m × 0,18 m × 0,04 m —, lespezi de gresie și bolovani de rîu înecați în mortar de var gras și nisip aspru. Pe zidurile laterale, aparente, în grosime de 0,80 m și pe arcurile rezemate pe picioarele din interior cu baze de piatră, secționate în patru fețe — 0,80 m × 0,80 m — se înălțau două cupole prismatice, una pe naos și alta pe fronton cu deschizături semi-circulare, purtînd, ca și în rest, învelitoare în două ape. Materialul arheologic local dovedește că în decorul exterior a existat atît brîul înconjurător, cît și cornișa alcătuite din cărămizi zimțate, convexe și concave. Deasupra intrării boltite era clădit un cat luminat prin deschizături dreptunghiulare, decorat de jur împrejur cu trei rînduri de brîie profilate în zidărie deasupra căruia se înalță un foișor cu motive sud-dunărene ce domina împrejurimile. Legate de aceeași intrare, într-un poligon neregulat din jurul bisericii, străpuns pe alocuri de crenele, se profilau casele făcute boltii²⁵. Deteriorate de cutremurul din 1802 și 1838²⁶ și refăcute în afara vechilor temelii între anii 1841—1843 de Eforia Școlilor Naționale, după proiectul arhitectului Xavier de Villacrosse²⁷, noile ziduri²⁸, înălțate prin contract și cheazășie de marele clucer Costache Facă²⁹ și Anastasie

în minăstire și am investit pe egumen cu un brîu, iar la urmă am hirotonit preoți și diaconi. După masă le-am zis bun rămas și făcurăm vizita unui boer; de aici trecînd printr-un țigușor numit Petresci ce aparține soției aceluia boer am ajuns la minăstirea numită Cănișoare (Căscioare n.n.) sau asil de sâraci cu hramul Intrarea în biserică situată pe marginea rîului Argeș ce l-am trecut. Apoi am mers la o altă minăstire cu hramul Sf. Neculai, iar după amiază sosirăm în București, vestita reședință a beilor din cele mai vechi timpuri». Vezi: E. Cioran, *op. cit.*, p. 204—205.

25. Cf. Arh. St. Giurgiu, *dos. 3458—3461/1838*, f. 33.

26. *Ibidem*; vezi și Bibl. parohiei Glavacioc:

27. Într-un dosar al Eforiei Școalelor din 1840 se arată că: «d(umnealui) Villacrosse, arhitectul Statului, merge la minăstirea Glavaciocului ca să ridice planul pentru zidirile ce au să facă acolo, slobozindu-se Casei Poștelor 160 lei plata pentru 5 poști; de la București la Talpa 4 poști și de la aceasta pînă la minăstire, o poștă cu 8 cai, iar pentru plata planului și devizului de cheltuieli să i se plătească 30 galbeni împărătești din rezerva minăstirii». Vezi: Arh. St. Buc., *Obștescul control, dos. 1539/1840*, f. 36, 148. Același arhitecton fusese tocmît de domnie să-nchipe planul de zidire al orașului nou de la Turnu-Sevenin, iar în 1839 alături de G. Freywald reconstruia palatul lui Dinicu Golescu cumpărat de Stat. Cf. Arh. St. Buc., *Vornicia*, dos. 1121/1841, f. 4 v.; *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.*, București, 1958, vol. II, p. 90—92.

28. În înștiințarea nr. 578 din 27 august 1840 a Eforiei Școalelor, între altele se arată că în 1841 avea să-nceapă clădirea bisericii, toate apartamentele și încăperile atît cele cu 2 caturi, cît și cele cu unul, în care să cuprindă o sală pentru școală, împrejmuirea curții, clopotnița, o al doilea curte cu gard, șopron și toate celelalte trebuincoase întocmai după plan». Cf. «Buletin Gazeta oficială», nr. 58/1840, p. 240.

29. Ion Facă, clucerul, era căsătorit la 1784 cu Maria fiica lui Manolache Hrisocoleu și a Sandei Obedeianu. A avut copii pe Costache postelnicul, clucerul și marele paharnic, autorul «Franțuzitelor», Manolache ocîrmuitorul Muscelului în 1836 și Catinca măritată după 1821 cu vornicul Manolache Florescu. Testamentul din 11 sept.

Gudin polcovnicul ³⁰, au schimbat întru totul planul inițial și podoaba. Frontispiciul ușii de afară, cele două pisanii, stlpii ferestrelor stilizați în motive de acant, treptele de sub jeturile arhieresti și domnesc, împodobite cu același chip, piatra mormintală craiovească de la 1491 ³¹ cea domnească așternută la 1704, alte două fragmente de lespezi mormintale din veacul al XVI-lea, precum și unele obiecte și tipărituri liturgice, au rămas unicele mărturii ale trecutului străvechei ctitorii, Zidirile refăcute

Fig. 3. — Pecetea de argint a Mănăstirii Glavacioc de la 1734.

între 1841—1843 se văd în stare de ruină dispuse în poligon neregulat, ale cărui laturi înscriu un exagon în partea de răsărit, decorate la intrare cu clopotnița falnică, zidită pe temelii adânci — 2 m — și pe picioare masive de unde iau naștere două arcuri și bolta de susținere a etajului,

1823 al paharnicului Manolache Hrisoscolevu arăta că Costache și Manolache Faca se astimpăraseră de nebuniile tineretelor și s-au părăsit de năravurile rele ce dobândiseră statornicindu-se și venindu-și în fire». Cf. I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 96, n. 2.

30. Mai pe larg să se vadă la Pr. I. Diaconescu, *Școala candidaților de preoție din m-rea Glavacioc*, în «Glasul Bisericii», XIX (1960), nr. 7—8, p. 662, nota 7.

31. Pe lespedea nimicită de vreme se citește: «Preastavi/se rab / Biju / Nieaga / Craiuvsca/ B.../ .../ de jajan/ Danciuli/vleat 7000/D/ 8 veacia/ pami(a)t; adică: A răposat dumneaei roaba lui Dumnezeu Nieaga Craiuveasca B(asarab?)... de jupan Danciul, leat 7000 (1491) D(ecembrie) 8, veșnica (ei) pomeniire».

clădită din cărămizi în dimensiuni specifice epocii ³², tencuită la exterior în motive simple, străpunsă de patru deschizături boltite și consolidată prin arcuri la bolți și centuri de lemn interioare. Corpul zidăriei era acoperit pe vremuri cu învelitoare de șindrilă fără ștreășini, înlocuite cu cornișa lărgită, trasă în ciubuce și mărginită de gghiaburi și burlane. De cei doi contraforți ce serveau de oadaie portarului și de adăpost scării cu trepte de lemn ce ducea la clopote ³³, se legau, prin ziduri înalte și puternice, copertinate cu olane, *casa de învățătură*, arhondăria cu pivnițe boltite și foisoare, jimblăria, bucătăria, un emiciclu de zece chilii cu galerie, acoperite în două ape și casa de oaspeți — *domnească* — cu foisoare, dispusă într-un exagon pe vechi temelii, întărită cu arcuri de bolți și legături de lemn. Din parterul cu patru încăperi — un salon, două odăi și cămară — prevăzut cu orificii de aerisire, sobe în nișe adâncite, ferestre semicirculare, podele din cărămizi arse și uși din table de stejar, o scară de lemn în spirală cu grilaj, dată la strung și vopsită cafeniu, pornind din dreapta intrării principale, ducea spre etajul cu salon, două odăi, cămară și balcon ³⁴ cu frumoasă vedere spre lunca roditoare, braniștele, *strungile* și sălașele domnești, dăruite minăstirii din depărtate vremuri.

În marginea eleșteului potmolit se mai văd urmele podului domnesc și fântâna obștii, cu vistierie, zidită în cărămizi arse și subțiri, în care se unesc izvoare ce coboară de la munte și nu seacă în miezul verii ³⁵.

Dosarele vremii semnaleză existența într-a doua curte a minăstirii, a unui puț săpat pe deal, cu apă departe ³⁶ și a unei case făcătoare de bine — 10 m × 8 m × 5 m, — re-clădită la 1861 din birne de lemn pe temelia de cărămizi și bolovani de rfu, a celei vechi, acoperită cu trestie, după

32. Fusese zidită la 1824 de Eforia Școalelor, cheltuindu-se 4803 lei pe locul turnului mare din secolul al XV-lea. La 1838 etajul se dărîmase de cutremur fiind refăcut între 1841—1843 cu respectarea formelor inițiale. Comp. Pr. I. Mușețeanu, *op. cit.*, p. 12; Pr. I. Diaconescu, *op. cit.*, n. 4.

33. Despre un clopot săpat cu inscripție și o toacă, dispărute în războiul de la 1916—1918, în greutate de 50 kg returnate la 1860 prin grija egumenului Mihail, amintește un contract al tunătorului, Daniil Bol. din București, Cf. Arh. St. Buc., *Ministerul Cultelor și Instr. Publice*, dos. 4440/1856.

34. Proiectul arhitectului I. Schlatter și alte acte de expertiză locală, întocmite la repetatele stăruințe ale unor egumeni și credincioși dintre anii 1856—1878 în scopul consolidării și întreținerii ctitoriei unde «tencuelile exterioare ale bisericii, clopotniții și tuturor încăperilor precum și minciinosul ciubuc de șipci se afla în cea mai mare parte căzut, cele 4 ferestre ale bisericii lipsiau cu desăvîrșire, învelitoarea în genere era putredă încît ploaia pătrundea înlăuntru de unde se scotea apa cu copăile și unde viețuitorii erau expuși la mari suferințe din cauza ploii, zăpezii și frigului, rămase în impas, aveau să fie urmate de ruina și păragina totală de mai tirziu, Cf. Arh. St. Buc., *Min. Culte și Instr. Publ.*, dos. 4440/1866, 689/1860, 351/1861, 924/1862, 938/1867.

35. Vezi n. 28, *op. cit.*, n. 31, p. 666.

36. În urma pagubelor pricinuite de incendiu, Minăstirii de la Tismana, în anul 1861, arhimandritul Misail, năstavnicul minăstirii cerea Ministerului Cultelor înființarea unui puț cu ghizduri de lemn, roată și două găleți legate în fier în curtea a doua a minăstirii unde locul este înalt și cu totul departe de apă, iar clădirea este ruinată și lucrată în lemnărie. Vezi: Arh. St. Buc., *Min Cult. și Instrucț. Publice*, dosar 581/1861.

devizul întocmit de M. Sațache, arhitectul orașului Giurgiu, avînd patru odăi, dintre care una servea pentru adăpostul celor lipsiți și bolnavi ³⁷.

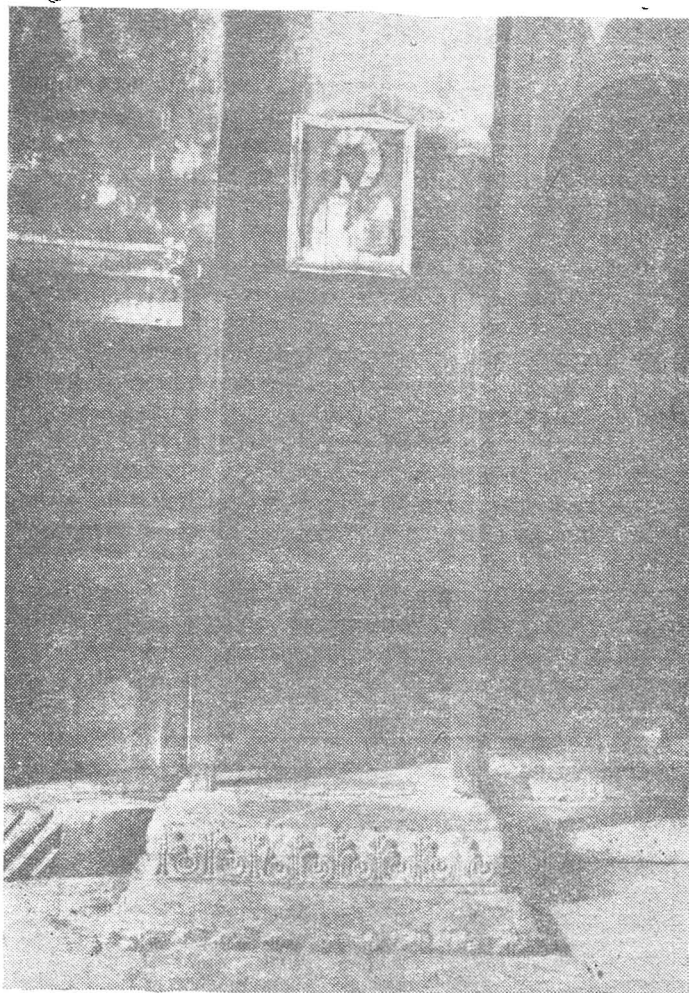

Fig. 4. — Jeț arhieresc la fosta Mînăstire Glavacioc.

Biserica, zidită între anii 1841—1843 pe temelia celei de la 1483—1495 are plan treflat, bine proporționat, cu pridvor închis, măsurînd o lungime

37. Într-o poruncă de la 1795 a mitropolitului Dosoftei se amintește arhiernilor din mînăstiri îndatorirea de a căuta cu hrană și odihnă pe cei nevrednici de muncă și bolnavi, deoarece ctitorii ce au zidit mînăstirile «nu le-au zidit a fi numai pentru podoabă și a să numi mînăstiri, ci și cu socoteală spre folosul obștii ca ajutîndu-se obștea de la dînselle în vremi trebuincioase și de lipsă, ctitorii ce s-au trudit cu

de 26 m, o lățime de 8 m și o înălțime de 8,50 m, zidită în grosime de patru cărămizi și un alic, avînd scaunul din lemnărie de stejar acoperit cu șindrila, apoi cu tinichea, bolți de lemn, sferice și semicilindrice, prinse pe nervuri ce se înălțau în lumina podului și cinci deschizături semicirculare. Pe cei patru stâlpi, secționați prismatic, din colțurile naosului, se rezema, pe vremuri, o turlă de lemn³⁸ cu acoperiș, rotund străpunsă de ferestre arcuite în interior, ca și bolțile de șipci cu mortar de var, zmulasă de furtuna verii anului 1895³⁹; o deschizătură mărginită de cei doi stâlpi din colțuri, pe care se sprijină arcul de lemn, ca și cel de la timplă, au înlocuit îndătinatul zid despărțitor dintre tinda femeilor și naos, iar pardoseala a fost așternută cu lespezi de calcar și gresie. Ușa de la intrarea principală — 2,58 × 1,90 m —, alcătuită de table groase de stejar, ferecate în tablă prinse în cadru bårduit, împodobite cu rozete, bolți și sulți încrucișate avînd incuetoare și zăvoare de fier, era ocrotită pînă în anii din urmă de un foișor de lemn, închis cu patru stâlpi de lemn canelați și acoperit în două ape cu șindrila ce servea ca loc de odihnă igumenilor de pe vremuri. Cornișa, larg profilată în zidărie și tencuială, cu multe rînduri de ciubece, a înlocuit streășina deschisă, îndătinată.

Din scenele zugrăvelilor în tempera și de factură realistă, nimicite de intemperii, se mai văd următoarele teme pe fundale albastre și cărămizii: chipul lui Gheorghe Dimitrie Bibescu voievod, înveșmîntat în tunică albastră, pantaloni și epoleți domnești, cu fața descoperită, fără brațul și piciorul drept, ținînd în mînă sabia; chipul D. D. Neofit, mitropolit a toată Ungrovlahia, cu cîrjă și binecuvîntînd, purtînd marele ordin roșu domnesc; chipul marelui cluțer (*sic*) Costandin Facă, cu fața descoperită, brațul drept sub frac, iar celălalt alăturat de piciorul stîng, purtînd două decorații (în dreapta și în stînga intrării); sfinții Cuvioși Sava, Antonie, Teodosie chinovitul, în mărmi ce se apropie de natural, purtînd filacterii cu texte nimicite; sfinte Mucenițe: Ecaterina, ținînd într-o mînă pămîntul, iar în cealaltă un paloș, Sfînta Anastasia tămăduitoarea de otravă, Sfînta Paraschiva; Sfinții doctori fără plată Cosma și Damian (pronaos); Nașterea Măiții (*sic*) Domnului și Adormirea Precistii (peretele de apus). Pe zidul de nord al pronaosului, în dosul stranelor din stînga, se citesc cuvintele în ton roșu: «*Vasil(e) To(mescu?)*, *Gheorghie zo(gravu)*, iar pe

zidirea lor, precum și luminații domni ce le-au hărăzit mili, să ciștige pomenire sufletească». Vezi: Arh. St. Buc., ms. 141, f. 57 v. În aceeași vreme, casa făcătoare de bine a Minăstirii Glavacioc întreținea familia unui Stancu orbul cu 2 copii, Spirea și Chiran, la Căscioare se adăpotea Barbu nebunul și Stan nebunul la Găișeni, Alexandru șchiopul și Constandin orbul, iar la Comana, Teodor orbul ot Fîntina orbului cu 2 copii ai săi. *Ibidem*; a se vedea și Arh. St. Buc., *Min. Culte și Instr. Publ.*, dos. 4440/1856, f. 223—229. v.

38. Pe urma peceții rotunde cu diametrul 0,04 m a eromonahului Haralambie se vede chipul unei bisericici cu turlă pe naos și pridvor cu galerie în față, iar pe margine se citesc cuvintele cu majuscule de tranziție: «*Mon(a)s(tirea) Glavacioc 1872, erom(onah) Haralambie*». Vezi: Arh. St. Buc., *Min. Instr. Publ. și Culte*, dosar 107/1873.

39. A se vedea însemnarea Pr. R. Fierbințeanu în «*Apostol*», ed. București, 1856, f. 52—53.

colțul de jos al peretelui de apus s-a scris în grabă cu vopsea gălbuie «Costea zugramu».

Pe bolta de lemn a pronaosului se mai vedeau, înainte de 1946, scenele: «Capul Sfântului Ioan Botezătorul pe tîpsie», înscris într-un cerc tricolor și «Cînd au dus pe HS la Caiafa», iar pe introdusul arcului despărțitor dintre pronaos și naos, chipul profetului Obadia.

Pe fețele stîlpilor din naos s-au închipuit sfinții Arhangheli Gavriil, purtînd în dreapta pană de scriitor, iar în stînga filacterie cu textul șters și Mihail avînd atitudine de voinic, mînuind paloșul cu brațul drept, iar cu cel stîng și piciorul drept sfărîmînd gura morții și lanțul robiei; apoi stîlpnicii: Simion, Dionisie, Daniil și Iosif scriitorul de cîntări, ee veghea noaptea în picioare. În sînul drept se văd Sfinți ostași purtînd semnele muceniciei; Evstatie (*sic*), Teodor Tiron, Ianuarie, Gheorghie, Procopie, Mina; iar în cel stîng: Dimitrie izvoritorul de mir, Nestor, Mercurie, sfinții d(omni) Costandin și Elena. Pe bolta de lemn din dreapta s-au zugrăvit în medalioane «en corbeille» scenele: Bunavestire, întîmpinarea Măiții (*sic*) Domnului, Nașterea lui Hs., botezul lui Hs., înălțarea lui Hs. pe Muntele Măslinilor, iar pe bolta celuilalt sîn se văd: Învierea lui Hs., duminica Tomii, duminica Mironosițelor, Samerinencii și Orbului. Pe stîlpii din colțurile tîmplei sînt reprezentați bust dumnezeieștii Părinți Ioachim și Ana; la proscomidiar vedenia Sfîntul Petre Alexandrinul cu Mîntuitorul purtînd vesmîntul sfîșiat, Maica lui Dumnezeu îndoliată și Is. Hs. în potir. Pe pereții interiori ai altarului s-au zugrăvit Sfîntii arhidiaconi Ștefan întîiul mucenic și Lavrentie, Sfîntii liturghisitori Grigorie, Ion Bogoslovul, Vasile și Nicolai, iar pe boltă, în mărime ce apropie de firesc, s-a zugrăvit Împărăteasa Cerurilor, flancată de heruvimi, purtînd tunică roșie și maphorion albastru, ținînd într-un braț pe Fiul său, iar în celălalt sceptrul împărătesc; mai jos se vede proorocul David cîntărețul de psalmi, mînuind coardele psaltirionului și înțeleptul Solomon, purtînd un chivot pe brațul drept.

Pe tîmpla de lemn cu sculptură aplicată, în motive geometrice și vegetale, s-au așternut icoanele mari împărătești — 1 m × 0,50 m × 0,04 m, de factură realistă și-n ulei: Bunavestire, Sfîntul Ioan Botezătorul și Sfîntul Nicolai purtînd în colțul de jos însemnarea: «1844 Va(silie) To(mescu?) zo(grav)», șase icoane ale unor drepți și prooroci, 12 icoane ale Sfinților Apostoli, icoana Sfintei Treimi și cele 12 icoane ale praznicilor împărătești. Pe arcul de lemn de deasupra tîmplei se vedea zugrăvit la 1946. «visul patriarhului Iacob». În colțul drept al ușilor diaconesti se ctește: «V(asile) z(ograv) (1)843, iar în colțul de miazănoapte al tîmplei străjuiește străvechea icoană de factură română bizantină «Povățuitoarea», cizelată la 1700⁴⁰. Altă icoană — 0,40 m × 0,30 m × 0,02 m — de factură slavonă, măcinață de vreme, aparținînd veacului al XVIII-lea este executată în tempera, unde zugravul a așternut pe stratul de gips de pe hîrtia poroasă, o preparație de culoarea cărămizie dimensionată într-un

40. Vezi: Pr. I. Diaconescu, *Icoane vechi, manuscrise și pietre de morminte la Mînăstirea Glavacioc*, în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 7—8, p. 658—659.

chenar gălbui; apoi în mijlocul suprafeței și într-un alt chenar, străbătut de o linie șerpuită și aurie a închipuit, bust pe fond auriu, obrazul stăpînului Judecător. Chipul oval al feței, gurii și gîtului sînt în măsuri stăpînite; umbrele ochilor și nasului alcătuiesc semnul literei V îndătinată în canon, iar o linie ce barează fruntea, semnul unui omega. Urechile se ascund sub părul castaniu ce se desparte de creștet, revărsîndu-se peste umeri, iar mustățile rari se unesc cu barba ce se desparte sub bărbic în două colțuri potrivite. Aureola feței se împarte în trei spații în care s-au înscris inițialele O, Ω, N, marginile tunicii împodobite cu dantelării bogate ascund degetele lungi și grațioase ale mîinii drepte binecuvîntînd, iar în cealaltă mînă ce poartă cartea vieții se citește: «Veniți către Mine toți cei ce vă trudiți și cei împovărați și eu vă voi odihni». Grupe de patru și douăsprezece puncte, negre și roșii, dispuse în cerc pe spațiul liber completează alte semnificații de pe icoană. Al doilea exemplar asemănător și din aceeași vreme, purtînd cizelură, se întîlnește la strana arhierescă.

Inscripții și însemnări pe tipărituri. — La intrare, în pridvorul nou zidit, s-a așezat frontispiciul trilobat al ușii brîncovenesti, alcătuit din două lespezi de Albéști, gălbui — 1,90m×1,50 m — împodobite marginal cu o linie șerpuită bătută în mărgăritare și încadrată de frunze și flori stilizate, avînd în partea de sus săpat reliefat vulturul heraldic cu crucea în cioc, iar în colțurile de jos doi heruvimi: pe cîmpul lespezilor se citesc cuvintele: «Sfânta aceasta și vestita mănăstire Glavaciogul harmul Blagoveștenii făcută iaste den temelîa ei de bunul bătrînul Vlad Vod(ă) Călugărul și fiul său Radu V(odă), iar de z(ugrăvit) (fos)t-au zugrăvită de Neagoe Vod(ă) Basarab și cu Pătru Vod(ă), iar cîndu au fost acum în zilele mării sale domnu nostru Ioan Costandin B(rîncoveanu) B(a)s(arab) voevod (fiindu) păstoriu Țării rumănești chir: Teodosie Mitropolitu, trimis-a mării sa Vod(ă) și cu blagoslovenia sfenției sale părintelui pe Ștefan clis(ear)iu dela mitropolie care și ucenicu i-au fostu sfenției sale (ca să fie egumên, fiind fost) el m(ai) denainte la această mănăstir(e) lăcuitor și lo(g)ofe(țel; de s-au apucat de(n) dragostea lui Dumnezeu cu ce au putut den venitu m(ă)năstirii și dela dănsul o a pardosit peste tot și au făcut ferestrele cu stîlpi de piatră scriși, preastolul și proscomidia și treptele ce sântu suptu jețiile domnești și piatra peste Vlad Vod(ă) și olmivelnița (sic) și-nfrumusițata ușă de afar(ă) la anul dela zidirea lumii, ani 7212 Martie d(ni) 12, iar dela mîntuirea lumii 1704; și o am zugrăvit peste tot iară eu Ștefan egum(en)»⁴¹.

Iar într-a doua pisanie, săpată cu maiuscule cirilice, așezată în interior, deasupra ușii la intrarea în pronaos, împodobită cu un chenar vegetal reliefat, avînd un conținut mai bogat în date documentare, se spune: «Sfânta aciasta și vestita mănăstire Glavaciogul hramul Blagoveștenie B(ogorodi)țe făcută iaste den temelîa ei de bun și bătrînul Vlad voevod Călugărul denpreună cu fiisău Radul Vod(ă) iar dă zugrăvit cu înpodobirea sfântilor fost-au zugrăvită de Neagoe Vod(ă) Basarab denpreună cu Pătru Vod(ă) Cercel, iar cîndu au fost în zilele mării sale domnului nostru Ioan Costandin

41, Vezi și Pr. I. Mușețeanu, *op. cit.*, p. 54—55.

B(râncoveanu) Băsarab voevod fiindu păstoriu turmei țării creștinești Chîr Teodosie mitropolitul la anul dela zidirea lumii leat 7209 fost-au trimis dă Măria Sa Vod(ă) și cu blagoslovenia mitropolitului pe Ștefan

Fig. 5. — Piatra brîncovenească de pe mormintul voievodului Vlad al IV-lea Călugărul (1482—1495).

cliscariul mitropolii care și ucenicu i-au fostu care și mai denainte fiindu logofețel mănăstirii. Deci văzând mănăstirea stricată și de tot vechită de podoaba sfinților s-au apucat de, o a zugrăvit peste tot cum să veade și o (a)pardosit peste tot cu leaspezi și au făcut proscomidia și preastolul și ușa cea mare, treaptele jățniurilor domnești și piatra pe Vlad

Vod(ă) și ferestrele împrejur tot săpate în piatră și case dă piatră boltite și foșoare și rezimători bisericii trei; și s-au isprăvit toate aceaste la leat 7212 m(esi)ța Jun(ie) 12»⁴².

În afara însemnărilor de pe obiecte și tipăriturile vechi ale bisericii amintite cu alt prilej, mai semnalăm:

Pe piciorul unui potir de argint: «*Filaret arhimandrit Șerban, Maria 1776*».

Pe o cădelniță: «*Această cădelniță iaste a mănăstirii Glavaciogului; fiind stricată o au prefăcut egum(en) Nicod(i)m lt 7241 puind și argint dram(uri) 10*».

Pe altă cădelniță: «*Această cădelniță a sfintei mănăstiri Glavaciogul; și s-au prefăcut în zilele luminatului domn I Costandin B. Voivod și a prea sfințitului părintelui mitropolitului Chir Teodosie de egum(en) Daniil G(henasie) 28 dni lt 7260*».

ТО ПАРОН ТУНИКОН (ed. Filadelfia 1603), pe coperta primă: «*Prezenta ce se numește tipic ajutător este al sfintei și binefăcătoarei lavre a mănăstirii Glavaciog. Așa dar al soborului și adunării viețuitorilor. Prin urmăre, un sfânt fiind în lunarul sfinților, slujba lui se cîntă rotat. Sfînta mînăstire este deci și se va găsi așezată pe linia unității. Se va îndrepta după învățătura (Mîntuitorului) și a celor 12 ucenici, a celor 400 sfinți (părinți), a celor patru (evangheliști) și prin învățătura de totdeauna; în anul 1749 Noembrie 4*». O altă mină scrie: «*Cu mila lui Dumnezeu s-au scris toate ale casei pă aceasta. Radu ot Gorcanu? postelnic 1794*».

Foaia de legătură a copertei ultime: «*Să ș(t)ie cându am venit eu din porunca preu (osfințitului) părintelui mitropolitu Dositie la mănăstirea Gla(vaciog) (unde se) făcu împăciu(i)re cu săteni(i) pentru prigolirea (sic) p(o)stil(n)icelui moș(i)lor. Timorteos vel logofătul 1805 Hnerarie 15*».

Aceeași mină scrie pe scoarța ultimă a unui *Penticostar slavon*, (edit. Buzău, 1698): «*Timotei log(o)f(ă)t Mart(ie) 13, 7247 (1739)*».

Cazanie (ed. București, 1732), p. f. 1—5: «*Această sfântă și dumnezeiască carte carele se numește cazanie... iaste a sfintei și dumnezeeshii mănăstiri Glavaciogul, iar cine ar fura-o au ar înstreina-o dela sfânta măn(ă)stire unul ca acela să fie proclēt și afurisit de Domnul nostru IS. HS și de trii (sute optsprezece) sfinți părinți dela Nicheia și de toate sfintele soboară; fierul, piatrele să putrezească iar trupul aceluia să ră-(mină). Egumenul măn(ă)stirii Glavaciogul, Grigorie al M(irelor) l(eat) 1758*».

«*Această sfântă carte este a sfintei măn(ă)stiri Glavaciog unde să prăznuește hramul Bunevestiri al Născătoarei Preceste dela Blagovestenie. Și am scris în zilele prea luminatului domn Io: Ioan Gheorghe Carația (sic) voivod și al domni(ei) sa(le) chir Chiriu Nectarie mitropolitul și (era) zioa sf(ă)n(tu) Andrei. Ianuarie egumen sf(in)te(i) măn(ă)stire Glav(aciog), f. 4*».

Minei (ed. Buzău, 1698) pe coperta ultimă: «*Și am scris eu care mai jos mă voi iscăli ca să ști(e) căn(d) că atunce au fost foamete foarte rea ;*

42. *Ibidem*.

au ajuns chila de porumbu câte taler: 22 și nu se găsea porumbu și mânca oamenii coaj(ă) de uimu și de cer și de tei și din toate cojile au ales mai bun cea de uimu și încă au și murit oamenii de foame care n-au avut pâ ce cumpăra bucat(e). De această(a) am scris ca să ști(e) de atunci. Matei Mitraș eromonah ot Glav(a)ciog. Și afară din foamete au lovit pe robii sfint(e)l(or) măn(ă)stiri ciuma de au murit într-o săpt(ă)măn(ă) cin(ci) țigan(i). De aici s-au stins 9. De tot eram să fugim și noi; și cu ajutorul lui Dumnezeu s-au oprit. Gri(gorie) Mira ot... N(oieembrie) 25 (17)95».

Minei lunii aprilie, (ed. Buzău, 1698), pe f. 91: «Ace(a)stă sfântă și dumnezească carte ce să numește mine(i) este a(l) sfintei mănăstiri Glavaciog(u)lui sud Vlașca plasa de sus această(a) Ghen(arie) 9, 1781 Anton logof(ă)tul».

«De arsurzit (*sic*) lăstar(i) tinere de buăj(boziu) să pisezi și să storci și să o amesteci cu mie(re). Ier(o)monah Mitraș ot Glavac(iog)».

Mineiul lunii martie, (ed. Buzău, 1698), pe coperta primă: «Damian copilul paraclisierul sfintii mănăstiri G(l)avaciogul l(ea)t 7267 (1758), 1759».

Octoih, (ed. București, 1792), pe f. 1: «De pomană am datu această carte la m(ină)stire Glavaciogul, 1793 Noemv(rie). Să pomenească aceste nume: Vii: Delcea, Ilinca cu tot neamul, morți: Grigorie arhiereul, Cosma arhiereul, Misail ieromonahul, Chira pres(vitera) cu tot neamul».

Impotriva Calvinilor și Luteranilor de ieromonahul Sirigu, pe f. 114 v.: «În 1802, octombrie 14. ziua a treia a săptămîinii, ceasul al șaptelea din zi, s-a întîmplat un cutremur înfricoșător cu mare stricăciune a bisericilor, minăstirilor și ospiciilor, atît în Vlahia (Muntenia) cît și în Bogdania (Moldova) — aici încă și mai mare după cum am auzit. La vremea aceea eram egumen la sfînta minăstire Glavacioc. Și s-a stricat biserica cu totul, numai că n-a căzut cum s-a întîmplat cu alte multe minăstiri. În București, a căzut jumătate din Colțea. Au suferit și alte minăstiri. Numai Mitropolia și Sfîntul Spiridon cel Nou s-au salvat neîncercate. În aceeași zi și în același ceas a fost cutremur și în împărăteasca Rusie cu și mai mare măsură. Neofit protosinghelul Glavaciocianul dascăl»⁴³.

Catavasier netrebnic: «Să se știe că la leat 1855 Iulie 30 am fost eu părintele egumen Misail arhimandritu, fiind fecior eu Matei Georgescu peste alț(ii) pe la monastirile den Muscel și am zăbovit până la Septembrie 16; și spre știință am însemnat 1856 Apr(ilie) 29 Matei Georgescu».

Liturghier, (ed. București, 1833), pe f. 7—8: «S-au dat în har ca nici odată să nu se vînză. A să pomeni aceste nume de cei ce vor sluji. Ioanichie arhiereu, Calinic ieromonah, Gavriil, Antonie, Oprina, Filoteia monahia cu tot neamul lor»⁴⁴,

43. Datorăm lectura și traducerea textului elin, Preotului Marin Braniște din Pitești.

44. Vezi și alte însemnări în art. *Triodul Penticostar al căptanului Cristea de la Tîrgoviște*, în «Glasul Bisericii» XVIII (1959), nr. 3—4, p. 245—249.

10. *Goleștii Badii. Biserica Adormirea Precistei.* — Este zidită la 1744 sub dealurile cu vii de la Topoloveni de egumenul Minăstirii Nucet, Dionisie arhimandritul⁴⁵, când s-au înălțat în ograda bisericii și casele de slovenie. Ca și ctitoria de la Inuri de pe Circinov are înfățișarea bisericilor din valea Olăneștilor-Vilcea, înălțate în veacul al XVIII-lea. Lipsită de zonă de protecție, cu fațada principală blocată de locuințele vechiului sat, poartă formă de corabie cu absida altarului în cinci laturi, catapeteasmă de zid, pridvor înălțat pe 6 stâlpi cu arcade și coarde de lemn luminată de trei deschizături înguste, arcuite la partea de sus. Bolțile, țesute din cărămizi subțiri și mortar de var, fisulate la calota naosului, au forme sferice sprijinite pe centurile din ziduri. Peretele despărțitor dintre pronaos și naos este străpuns de o intrare semicirculară, mărginită de doi stâlpi secționati prismatic. Decorul exterior al fațadelor tencuite, îl constituie trei brîuri din cărămizi convexe profilate deasupra ferestrelor. Aceleași motive se repetă sub poala streășinei deschise de la învelitoare, cu straturi groase de șifă ce se desfășoară în pante repezi. Interiorul este pardosit cu cărămizi presate și bine arse. Ușa de la intrare — 1,80 m × 1,40 m — prinsă în cadru de lemn cu acoladă simplă, săpată în ocnite geminee poartă însemnarea: «Ispisa Dragomir l(ea)t 7252 (1743—1744).

Pe una din coardele stîlpilor din pridvor s-a atîrnat un clopot de bronz cu diametrul gurii — 0,30 m, purtînd pe marginea exterioară însemnarea: «In Te Domine speravi».

Din numărul temelor zugrăvelii în frescă, înnegrite și nimicite de vreme se mai văd: Sfîntul Dionisie și Sfînta Parascheva, Iadul, Raiul, cete de apostoli și sfinți și scene din patimile Sfîntului Gheorghe: «Și au adus pe Gheorghe la împărat, «Cînd au bătut Gheorghe otravă, «Cînd au bătut pe Sfîntul Gheorghe cu vine de bou» (pridvor). În dreapta, la intrare în pronaos se văd chipurile Sfîntului Dionisie mitropolitul Larisei și Sfîntului Dionisie ieromonahul. Pe bolta sferică din altar se închipuie Dumnezeu Tatăl Savaot într-un cerc cu raze aurii, Împărăteasa cerurilor flancată de cei doi arhistratigi, purtînd făclie purtătoare de lumină, iar la proscomidiar, Sfîntul Dionisie și paracliserul (*sic*) Hariton. Inscricția săpată cu unciale cirilice pe o lespede de gresie — 0,95 m × 0,80 m × 0,20 m, — așezată după obicei deasupra la intrare are următorul cuprins: «*Această sfîntă biserică unde sã ceastește sfînta Adormire Născătoare de Dumnezeu și pomenirea sfîntului părintelui nostru Visarion arhiepiscopul Larisei acum în zilele mării sale Io Costandin Neculae Voevod din temelie o au făcut preacuviosul egumen al Nucetului chir Dionisie eromonahul. A înfrunuseșîndu-o cu toată cheltuiala sfin. făcîndu-și case pî(ă) pã cum sã vede pentru a sfinții sale și al părinților sfinției sale veașnică (sic) pomenire*

45. Numele său este amintit și într-o hotărnicie de la 3 sept. 1854 a moșnenilor din satul Gemenea-Dîmbovița, făcută de 24 hotarnici între care se numără Constandin Căpitanul bid vel sârdar ispravnicul Tîrgoviștei, Onufrie egumenul Minăstirii Dealul, Dionisie proegumenul Minăstirii Nucet și alți 12 boieri-hotarnici. Cf. Al. Vasilescu *Cetatea Dîmbovița*, în: «Bul. Com. Mon. Ist.», 1945, fasc. 123—126, p. 27, n. 4.

îndreptindu cirna pravoslaviei prea sfințitu de Dumnezău trimis Chir Neofit mitropolitul și s-au săvirșit în luna lui Aprilie 15 lt. 7253 (1745).

Pe unele din icoanele și tipăriturile liturgice transferate în biserică cea nouă din sat, sau aduse din alte părți, se citesc următoarele însemnări :

Icoana Adormirii Precistei, de factură realistă, în tempera, 0,67 m × 0,60 m × 0,02 m — prevăzută cu două pene în spate: «Ioniță zugravu ot Pitești»⁴⁶. Aceeași mină scrie pe icoana Mîntuitorului: «Primește rugăciunile robilor tăi», iar pe icoana Sfintului Ioan Botezătorul «Primește rugăciunea robului tău».

Antologhion (ed. București, 1762): «Acest(a) sfânt(ă) și dumnezeiasc(ă) carte ce să chiamă minei l-au cumpăratu popa Hrizea în tl. 15 și l-au datu să fie al sfinți biserici din Cănpu-Lungu ce să prăznuiască (sic) hramul sfântului Ilie prooroc. Iar cini s-ar ispiti a-l strica dă la aceasta sfântă biserică să fie subt blestemul Sfintei Troiței și a sfântului Ilie proorocul și a sfinților 318 sfinți părinți dă l(a) Nicheia și a tuturor sfinților Amin. Mai 7 dn(i) 1772 dă la zidirea lumii 7280 Ștefan (doh?)ov(nic?), — f. II prolog.

Penticostarion (ed. București, 7251 (1742—43) : «Această sfântă și dumnezeiască penticostar l-au cumpărat sfinția sa părintele eg(umen) arhimandrit chir Dionisie și sfinția sa eg(umen) chir Samoilă și l-au dat aci la sfânta biserică la Topoloveni ca să fie în treaba bisericii și cine să va ispiti a (o) fura să fie afurisit și anatimi de 300 sfinți părinți dela Nicheia. Și am scris eu pop(a) Nicola în leat 1776», — f. 90—97.

«Să știe că am scris eu Gligorie popa când în)vătam pă copii în cas(a) din curtea sfintei biserici dela Dealu Topolovenilor care au făcut Dionisie monahul arhimandrit». «Și am scris eu Gligor(e) popa sîn lui Voicu croitor ot Pătroaia cînd învătam carte slovenească la școala părintelui vlădica mitropolitului Ungro Vlahiei chir Filaret⁴⁷. Gligore log(ofăt) f. epilogului: «Să să știe că am scris eu Ion pîrcălabu și cine o ceti s(ă) zică, Dumnezeu să erte de toate greșalele cite au făcut el în viața lui toată. Amin. Ion pîrcălabu 1782 Feb. 23», — f. epilogului.

46. Într-o jalbă îndreptată plășii Teleorman la 9 august 1834, un Ioniță zugravu din Pitești, ce se aflase mai dinainte vreme în slujba baronului Sachelarie ce se ocupa cu măcinșul de cereale arăta că a fost prădat de rău făcători lingă satul Găleşti, iar într-o altă jalbă din 1836, lăcuitoirii satului Slobozia-Argeș cereau subcîrmuirii plășii Izvorul ca Ioniță zugravu ce se afla cu șederea la satul Talpa să isprăvească zugrăvitul bisericii potrivit cu tocmeala ce are în zapis». Comp. Arh. St. Argeș, *supcîrm. plășii Găleşti*, dos. 8462/1834, p. 104; Arh. St. Giurgiu *Subcîrm. pl. Izvor*, dos. 4954—4967/1836—1838, f. 126; «Buletin, Gazeta oficială», nr. 6/1833, p. 41.

Același zugrav, prin anul 1850, lucra alături de un Zamfirache zugravul, icoane împărătești și chipuri de sfinți la biserică de lemn a satului Butești, clădită la 1791—1792 pe valea Glavaciocului. Pe icoana marelui mucenic Dumitru scrie: «Acest(ă) icoană s-a plătit de logofăt Constandin; Ioniță Zugravu; iar pe icoana de aceeași factură și dimensiuni a Maicii Domnului se citește în colțul de jos: Zamfirache Zugravu 1850 mai 14».

47. Școli asemănătoare se înființează în aceeași vreme și la Tîrgul Argeș, Ploiești, Ohilești-Ilfov și Pătroaia, plătinindu-se dascălii de către Mitropolie cu 6 taleri pe lună. Vezi: Arh. St. Buc., *Mss. 141*, f. 145, 146, 164.

«Să să știe de cine s-a legată această carte ce să chiamă Pe(n)tecostar; s-au legat de *dascăl Iacov ot Că(m)pulu(n)g la leat 7281 in luna lui Ener in douăzeci și cinci in zilele luminatului domn*», — scoarța primă.

Cazanii (ed. Buzău, 1834): «Această sfântă cazanie este cumpărată de jupan Nicolai Capră și au dăruit-o bisericii spre a fi pomenit în veci cu hramu cuvioasei Paraschivei la leatu dela HS. 1840, Sept(em)vrie 28», — f. 403 v.

Viețile Sfinților lunii octomvrie (ed. București, 1835): «Această sfântă carte este a părintelui protopopu(lui) Gheorghe Herofilaco cumpărată în lei 14, adică paisprezece ca să-i de(a) ac(es)t(u)ia pro(to)popu mai jos însemnat. Și am scris eu subiscălitu în vîrstă de ani 16, leat 1853 ghenar 1. Sanfir (sin) Gheorghe protopopu», — fila de legătură.

11. *Gura* — *Foii: Biserica Sfinții Voevozi, Sfintul Nicolae și Sfinta Parascheva*, — Este așezată în cătunul Bănești din lunca Potopului, în vecinătatea pomenitului drum al Basarabilor, refăcută la 1843 de serdarul Mihăiță Furduescu, pe locul celei zidite înainte de 1790 de Iordache Furduescu. Măcinată de vreme, arhitectura nu mai păstrează decît fragmentele zidurilor de N.E și S, avînd formă de corabie cu lungimea de 17 m, lățimea de 7 m, înălțimea de 4 m și grosimea de 0,90 m, păstrînd centurile de lemn interioare și urmele dalelor de gresie. Din temele zugrăvelii în frescă au mai rămas fragmente din cîmpurile vestimîntelor unor sfinți (naos și altar), scena iadului (pridvor) iar în interiorul pronaosului se vede chipul ctitorului, lipsindu-i fața și îmbrăcat în costum de epocă.

Pe tipăriturile liturgice transferate în biserica nou zidită într-altă parte a satului se citesc următoarele *însemnări*:

Triod netrebnic, pe f. 4: «La leatu 1864 Iulie, 1, au venit Potopu⁴⁸ nostru foarte mare î(n)cît au eșit să să întîlnească cu Foia și au prăpădit luncile cu înnecatu mai virtos g(r)înării cocoanei Marghioalei Furduleasca că erau magaziile pline și era Dumineca Pogorîrii Duhului Sfînt și spre știință am scris eu suptiscălitu Nicolae Samfir 1864 Iulie 1».

«Această carte estă a lui popii Marin dă la Negraci (*sic*), — f. 147.

Cazanii (ed. București, 1857), pe fila de legătură: «Această cazanie s-au cumpărat de d(umnea)lor Nedelcu sîn Gheorghe și Ion log(ofātu) sîn Rădoi sîn Ilie și s-au dăruit sfintei biserici cu hramu(l) sfinților voevozi și marelui muceniț Nicolae despre sat Foia în zilele căimăcamului Alexandru Ghica și spre ținare de mînte de când s-au cumpărat am scris eu suptiscălitu. Cine va ceti va zice Dumnezeu să erte căci mâna putrezește, iar slova nu să tăinuește 1858 Ghen. 1 Ioan sîn popa Ioan cîntărețu acestei Sfinte biserici».

«Aceste Cazanii s-au cumpărat de logofātu Ion sîn Nedelcu și au dăruit-o sfîndi (*sic*) biserici a domnului Mihailu Furduescu. Și cine va ceti

48. «În trecut cînd funcționau multe mori, apele Potopului inundau adesea multe localități în lungul lui parcurs, pornind din izvoarele muntelui Negoii și pînă-n apropierea comunei Dragodana unde apele Potopului se unesc cu Răstoaca. Prin desființarea vechilor mori, apele Potopului se scurg cu mare repeziciune, astfel că ele își adîncesc albia din ce în ce și au tendința ca prin adîncirea continuă a matcei să evite în viitor dezaștrele provenite prin funestele revărsări». C. Chiru, *op. cit.*, p. 7.

va zice Dumnezeu să-i ajute. Am scris 1864 Mart. 1. Imanuil Ioan Popescu, pe verso primei foi de legătură.

Octoih (ed. București, 1854): «Din porunca sfinții sale părintelui Cirstea s-au legat acest octoih de mine Varlaam monah, fostul cîntăreț monastirii Cozia, iar acum la monastire(a) Cobia măno(i)tor de multe științe. (1)857 m, 12», — f. prolog, v.

Mineiul lunii august, (ed. Buda, 1804): «Știință să fie la leat (1)860 Ghenarie 26 mi-au răposat soția mea Mariia preoteasa și spre știință am scris într-acest minei. Știința viețuirii mele cu însemnări au fost ani 14. Și de urmare am iscălit, Preot Dincă dhv al acestei biserici, Gura Foi 1860 Iulie 26», — f. prolog.

Octoih netrebnic (ed. București), pe f. 5—6: Acestu Ofoih (*sic*) s-au legat de mine Andrei legătoriu cu osîrdia și cheltuiala părintelui Gheorghe, satu Foia tl. 9.20 și Dumnezeu să-l pomenească, Amin». «Acesta sfânt și dumnezeesc ohtoih de cele bogate adică omoglasnic este al meu cumpărat de mine cu ai mei bani, rugîndu-mă de sfinția sa părintele popa *Cârstea protopop ot Glavaciog sud Vlașca* de mi l-au adus de la București dîndu-i sfinției sale căzuta osteneal(ă) a sfinției sale deosebit din prețu ei și am dat pe cartea aceasta tl. 11, adică unsprezece tocmai, lăsîndu-o niam(ului) și copiilor mei și cîți să vor trăge din mine de moștenire în veci, iar nerămînînd nimeni din moștenitori să aibă a lu(a)-o frati-mieu popa Badea sau cine va rămîne din el, iar tînzînd cineva din preoți sau diaconi sau și mireni zicînd că este al lor sau al bisericii și după mutarea mea de aiciea să-l ia dela copiii miei... ca un iubitor de argint i dă finisda (*sic*) să fie afurisit de 318 părinți dela Nicheia și la înfricoșatul județ să nu aibă a auzi glasul cel dulce, ci să ia răspunsul cel groaznic. Duce-să în ghienă și de mine păcătosul să fie neertat în veci. Popa Ivașco sîn pop(a) Paraschiv ot Foia 1777», — f. 2—74.

«1777 l-am cumpărat eu popa Ivașco is (pisa), — f. 91.

«Să știe cînd am pribegit beizadela Măria (sa) Io Dămnului nostru *Alixandru Pspilante (sic) vod...* și invățai polonoșnița Sămbetei și cu brații (frații) înduram un an. Și umbla vle(a)tul nost(ru) 1787 (7290) l(o)g(o)f(ă)t Rad(u) s(i)n P(ave)l și nepotul Dumitric(ăi)... p(op)a Pa(ve)l», — f. 55 v.

Mineiul lunii aprilie, (ed. Buda, 1804) pe f. de titlu v. «Aciastă carte anume mineiu iaste dăruiță de mine la sfânta biserică dela Bănești cu tot (a)pă inima mea bună. Și cine o citi să zică, Doamnie (*sic*) iartă-i păcatele și ale lui și ale părinților cu(m) popii blagosloveniră, dar care s-o pune în pricină de n-o vrea să o diea atunci să aibă a să pedepsi de toate păcătii (*sic*).

Mineiul lunii ianuarie, (ed. Buda, 1805) pe foaia de legătură a copertei ultime: «Acest sfânt și dumnezeesc minei este al sfintei biserici cumpărat de preotul Drăgan și cu acest mai sînt unsprezece ale sfintei biserici (a) satului Gura Foi 1859 Ghenare 4. Ioan (sîn) Ivașcu ot Foia».

Mineiul lunii septembrie (ed. Buda, 1804), pe f. 1—32: «Acesta sf(ânt) minei este al sfintei biserici ot Foia cumpărat de mine popa Drăgan; cu

acest minei este și alte unsprezece dând pă aceste toate tl. 140, adică o sută patruzeci ca să fie la sfânta biserica Foi de moștenire ; iară care preot sau diiacon va zice că este al lui sau va înstreina del(a) sfânta biserică și va zice că este al lui și-mi va strica pomenirea, unu ca acela să fie neertat de mine în veac și să fie într-un loc cu Iuda care au vândut pă Domnu Hristos și neertat de treisute sfinți părinți dela Nichiia. Popa Drăgan 1815 Mai 18».

«Acest sf(ăn)t minei este al bisericii Foia cu hramul sfintului Nicolae și al cuvioasii Paraschiva. Și spre știință că este al bisericii noastre am iscălit mai mulți, iar spre știință să să știe că la mezașu Crăciunului s-au făcut curcubeu și era ploae foarte tare în zioa dă Crăciun. Iscălit Radu log., țircovnic fiind log(o)f(ătul) Ivașcu ot Foia» foaia ultimă de legătură.

Mineiuł lunii octombrie (ed. Rîmnic, 1776) pe coperta primă v.: «S-au legat acest minei după cum se vede de mine maistorul Varlaam cîntăreț de musichie din mănăstirea Cozia (1)846 Iunie».

«Aciasta sfântă și dumnezeiască carte ce să chiamă minei lu(ı)O(c)-to(m)brie să să știe că este a mea Treta (*sic*) vistiernic. Mi-au dăruit-o sfinția sa părintele prot(opop) *Ioan ot Căpșuna sud Vlașca* și după aceia ducându-mă cu oareșce triabă la București o am dat dă o au legat ; plată am dat tl. 1 p(ar)a(l)e 30. Pentru aceasta eu după moartea mea o las feciorilor miei anume Răducanu i Tudorin i Gheorghită și fiindcă am mai multe cărți ori care carte căruia i să va cădea să ia și cine va înstreina această sfântă carte dă la mine i dă la copii miei să fie subt blestemul celor 318 sfinți părinți dela Nicheia. Măna ce au scris aici va putrezi, iar cartea aceasta în veci va fi. Noem(brie) 25, 1779. Pisah az aonog greașnic, pop(a) Samoilă ot Drăgoești sud Argeș plas(a) Olt de Jos», f. 2—20 v. Pe marginea de jos a icoanelor împărătești sf. Nicolae și sf. Paraschiva — 0,80 m×0,60 m×0,03 m — de factură realistă în ulei, aflătoare în biserica nou zidită se cetește: «Gh. Stoenescu pictor 1886 Pitești».

12. *L u d e ș t i : Biserica Adormirea Precistii*. — Înălțată pe locul unei alte ctitorii de lemn de pe marginea drumului din valea Potopului ce duce către vechiul Schei are înfățișare monumentală și «caracter de originalitate». Zidită în jurul anului 1680 cu cheltuiala logofătului Stoica Ludescu, judecătorul scaunului de la Tîrgoviște, poartă formă dreptunghiulară treflată, măsurind în lungime exterioară circa 25 m, lărgimea 12 m, cu grosimea zidurilor de 0,80 m, avînd absida altarului și pridvorului deschis eptagonală. Este acoperită cu șindrilă în pante repezi, purtînd streășină tradițională deschisă ce se rotunjește în față umbrind cornișa zimțată. Pe patul de zid al turlei de pe pronaos se înalță pereții de lemn ai clopotniței, stilizați cu acoperiș conic, avînd urcare pe scara de lemn alăturată de exteriorul zidului de nord. Bolțile sînt țesute în cărămizi subțiri, presate, var gros și nisip aspru. «Absida altarului este acoperită cu o cupolă sferică după modelul celei de la Mitropolia din București. Naosul, de formă dreptunghiulară, este acoperit de calotă sferică, iar pronaosul, despărțit de naos prin trei arcade ridicate pe doi stîlpi de secțiune octogonală este împărțit în sens longitudinal de un arc median în două compar-

timente acoperite fiecare cu câte un cilindru paralel cu axa principală a bisericii»⁴⁹.

Pridvorul, deschis ce capătă forme noi, se înalță pe opt picioare ten-cuite, dintre care două angajate în corpul zidăriei pronaosului, acoperit cu calote sferice ce se reazimă pe arcurile cu coarde de lemn, unind cele opt coloane. Două lunete deasupra ferestrelor ce străpung cele două sinuri ale naosului, asigură pătrunderea luminii și aerisirea interiorului, iar în firizile ce alcătuiesc decorul exterior al ctitoriei s-au zugrăvit chipuri de sfinți. Tîmpla de stejar ajurată deasupra ușilor împărătești și diaconesti este împodobită cu motive vegetale și zoomorfice, săpate reliefat, purtînd în mijloc stema Cantacuzinilor. Sub crucea răstignirii și la brațele sfeșnicelor mari împărătești, se văd de asemenea săpate motive zoomorfice, simbolice, precum și stema domniei protectoare. Icoanele împărătești de dată mai tîrzie, facturate în tehnica tempera, poartă însemnarea : «1832 Mai 22». Peste vechea zugrăveală din interior s-a aplicat o alta de dată nouă, rămînînd pe peretele de nord al pronaosului, chipul bust al Sfintei Paraschiva, iar în pridvor temele: Dreapta Judecată, cele cinci fecioare nebune, Avraam, Isaac, Iacob, Ioan Botezătorul, cele patru ape din Eden: Fison, Gheorn, Tigru și Eufrat ; iadul, unde se văd Alexandru Macedon, Por, David, Antihrist, morarul, popi curvari, cei ce înjură de cruce, cojocarii, cizmarii, preacurvarii, Arie, femeia păcătoasă, bogatul nemilos, cîrciumăreasa, luătoarea de lapte, cumpăna dreptății. Sub streășină se văd temele: Suirea prorocului Ilie la ceruri și sfîntul Mucenic Gheorghie.

Inscripții. — Deasupra ușii, la intrarea ce poartă stigmatele loviturilor de topoare ale năvălitorilor de pe vremuri, s-a aplicat pe ductul pisaniei celei vechi o altă însemnare pe fond alb, cu unciale roșii, unde se spune : «Această sfîntă și dumnezească biserică din comuna Ludești sud Dîmbovița, este făcută din temelie, cu cheltuiala reposatului domn Șerban Cantacuzino și cu cheltuiala reposatului Filaret mitropolit, prin alergarea și osteneala răposatului Stoica logofăt Ludești⁵⁰ ce au fost sluga mării sale din leatul 7150 Aprilie 24 ?. Al doi(lea) s-a mai șindrilit de răposatul Iordache Bărbătescu, al trei(lea) s-a mai meremetisit și s-a mai șindrilit de duhov(ni)c(u)l Preda sin popa Mihai slujitorul bisericii și cu ajutorul locuitorilor. Astăzi tot sfînția sa și cu Alexandra soția sa prin osteneți și înțelegere cu Dimitrie Băjescu și Angela soția sa s-au pusu în lucrare de s-au meremetisit, s-au zugrăvit. Totdeodată s-a mai ajutat la cheltuieli de domn Alecu Alixandrescu și cocoana Safta Bărbăteasca. A. Melt(i)ade și d(omnealui) Tănase Apostolescu și d. Dimitrie Costandinescu,

49. Vezi: Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 174.

50. Astăzi se știe că biserica a fost zidită pe vatra altei ctitorii, de cronicarul Stoica de la Săcșori-Afumați-Ilfov, iar presupusele cheltuieli ale voievodului Șerban Cantacuzino și ale mitropolitului Filaret Michalitzî (1754—iulie 1760) alcătuiesc «simple expresii reverențioase și nimic mai mult». Comp. T. G. Bulat: *O gramată a patriarhului Dositei al Ierusalîmului pentru biserica cronicarului Stoica Ludescu*, în «Glasul Bisericii» an. XXI (1962), nr. 11—12, p. 1110—1115.

logofătul Ioniță Andreescu și domnealui și feciorii lui Bărbătescu⁵¹, Zătrianu, d. Ștefan Costandinescu și d. Costandin Gheorghiu, Cosma Badea Scheianu, Costandin, Stana, popa Ion, Ghiță Avrămescu și toți locuitorii care s-au trecut în condica titorilor bisericii spre pomenire în veci, Amin. Anii dela Adam 7371 (1862) Sept. 15, iar muncitori zugravi Luca Luculescu și Iancu fiul său din orașul Tîrgoviște». Pe o lespede albă de mormînt — 1,40 m × 0,68 m × 0,12 m. — așezată în partea dreaptă la intrarea în pronaos, avînd textul reliefat și aproape nimicît, se citea pe vremuri : «*Aici zac oasele fericitului jupîniții Ecaterina care a fost soție, Stoichii Liodescu log(ofăt) și alte 2 cocoane a lor (a)nume Leancuța (i) Ancuța—Si s-au pus aici la (ceastă biserică) în moșia lor în zilele lui Gligorie voevod, veacia emu pamiat leat 7170 (1661—1662)*»⁵².

Pe o altă piatră mormintală aflătoare în afara zidului de nord al bisericii scrie: «În memoria prea iubitului meu soci (*sic*) Ion Bărbătescu născut 1815 și decedat la 1870 Octomvriu 11.

Insemnări pe cărți. — *Antologhion*, (ed. București 1777) pe fila de legătură: «Din porunca și cu cheltuiala sfinției sale Preda ereu s-au legat acest minei despărțindu-se în două tomuri pentru mai multă trăire de maistorul de multe științe Varlaam cîntăreț 1846, Mai 24».

Penticostar netrebnic : «Să știe că această carte ce este Penticostar o au cumpărat eu popa Șerban fecior popii lui Vodă ot satul Ludești. O am cumpărat ca să fie de treab(uiuța) mia și a feciorilor mei, eu popa Ianache ot Ludești feciorul pope(i) Șerban ot Ludești și diaconul Gheorghe ot Ludești și diaconul Costandin ot Ludești, f. 16—28 v.

13. *Pătroaia* : *Biserica fostului Schit Adormirea Precistii.* — Așezată mai jos de gara Pătroaia, în zăvoaiele de pe malul stîng al Argeșului, ale cărui ape bat aproape de temelile ei, vechea ctitorie întemeiată sub domnia lui Gheorghe Duca voevod (1673—19 noiembrie 1678), a fost zidită pe moșia sa de la Pătroaia de marele stolnic Pîrvu Cantacuzino, ce ctitorise la 1661 cu tatăl său, Drăghici vel spătar schitul Lespezi de pe malul drept al Prahovei⁵⁴, precum și Schitul de la Bascov-Argeș. La 1715 a fost înfrumusețată cu zugrăveală de marele agă Barbu Greceanu, servind ca metoc Mitropoliei Ungrovlahiei între anii 1745—1863.

Dispusă în plan treflat, fără pridvor, amintind de «vechile influențe sirbești», măsoară în exterior o lungime de 18 m, lățimea de 7 m și înălțimea de 6,50 m, avînd turlă de zid, așezată pe pronaos ce servește de clopotniță, la care se urcă pe o scară în spirală, așezată în gangul anume zidit în peretele de apus al bisericii, luminat de două crenele. Bolțile țesute din cărămizi subțiri se proptesc pe arcade puternice și pe cele patru picioare din colțurile zidăriei. Pereții exteriori tencuiți, străpunși de ferestre dreptunghiulare — 1,90 m × 0,50 m, cu stîlpi de piatră simpli, sint împărțiți

51. Despre numele vechilor boiernași ai satului amintiau cu ani în urmă și cele 2 cule dispărute construite din birne groase în preajma bisericii, înalte de 4—5 stînjeni, ce serveau de adăpost în vremuri de primejdie. Vezi : Al. Lepădatu, *Biserica din Ludești*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», 1905, p. 161.

52. Vezi: Al. Lepădatu, *op. cit.*, p. 165.

54. Vezi: N. Ghica Budești, *op. cit.*, p. 68.

în două rânduri de firizi terminate în arc de cerc, între care se profilează un frâu în formă de torsadă, formînd o dispoziție originală ce nu se mai întilnește prin aceste părți. Firizile, reduse ca proporții, se repetă și la patul turlei. Cornișa ce se armonizează cu streășina pe console e frumos

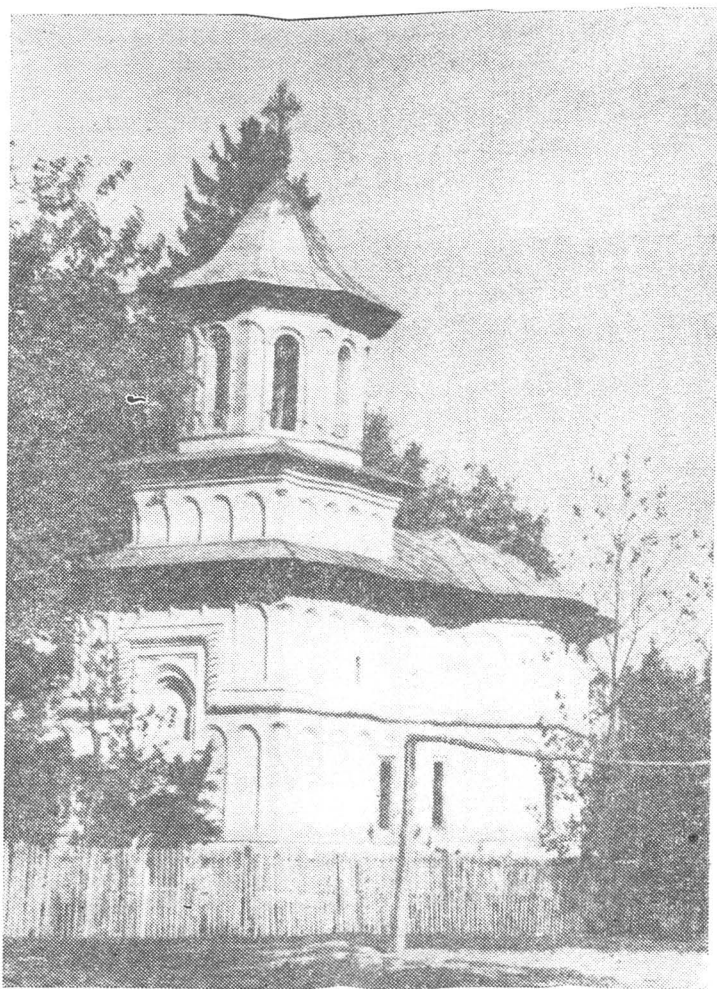

Fig. 6. — Biserica fostului Schit Pătroaia.

profilată, alcătuită din cărămizi convexe și concave, așezate pe muchii, amintind de unele profile gotice. Ușa de lemn — $1,80\text{ m} \times 0,82\text{ m} \times 0,17\text{ m}$ — este prinsă într-un cadru de piatră trilobat, stilizat în motive brîncovenești: lujeri de trandafiri și lalele, deasupra căreia s-a săpat cu majuscule reliefate, următorul text: «*Această sfântă și dumnezească biserică,*

care s-a zidit și înălțat den temeliea ei iaste de răposatul pan Pirvul Cantacuzino biv vel stolnic socrul pan Barbului Greceanul vel agă, iar mai în urmă înfrumusețată iaste de numitul Barbu Greceanul, adăogîndu-o cu slomnul den afară cu zugrăveala denlăuntru și pardosindu-o peste tot cu lespezi de piatră și cu alte podoabe pe dinlăuntru și pă denafară care să cuvin bisericii precum să văd care s-au săvîrșit în zilele luminatului domnu Ion Ștefan Cantacuzino voevod m(esi)ța Aprilie 4 din vleat 7223 (1715).

Zugrăveala în frescă este de factură nouă, iar pe icoanele vechi — 0,80 m × 0,60 m × 0,04 m, in tempera realistă, se înfățișează chipurile Maicii lui Dumnezeu, Adormirea Precistii, Sfintul Nicolae și Sfinta Parascheva. **Insemnări.** — Pe un potir de argint: «Acest potir s-a făcut de Nicodim ieromonah 1830»

Pe un disc de argint: «N(i)c(o)d(i)m d(u)h(ovnic) si(n)g(he)l 1834».

Triodion (ed. Blaj, 1800) pe foaia de legătură: «Adică eu cel mai jos iscălit de popa Soare preotu Pătroaei și schitu Sf. Mitropolii și cine va u(m)bla ca să citească să aibă a-l pomeni. Ion Soare 1763 Dechemvrie 18».

Mineiu lunii octomvrie (ed. Buda, 1804) pe f. 4—19: «Acest minei al lunii O(c)tobre carele este și să află în numărul de douăsprezece fiind fost mai denainte lipsă din acest tacăm (*sic*) s-au cumpărat de dum(nea)lor bunii creștini log(ofeți) Tamba și Cărstea din sud Ilfov și s-au dăruit sf. bisericii al metoh(u)lui sfintei mitropolii Pătroaia din sud Vlașca prin îndemnarea preotului chir popa Iordache și s(lu)jitor al sfintei biserici ca să le fie lor atît cumpărătorilor, cît și îndemnătorilor veșnică pomenire fiind prețul lor drept tl. 110. S-au însemnat și numele părinților du(m)n(ea)lor, Panait, Despa, Costea, Tudor. Iar care ca un netemător de Dumnezeu se va cuteza a strămula dintr-aceste doasprezece minee vreunul, Maica Precista să vie d-al jelui viu și mort».

Mineiu lunii noiembrie (ed. Buda, 1804): «Acesta am scris eu că sânt doasprezece cărți la s(făn)ta biserică a Mitropolii ci să chiamă minee 1837. Soare logofătul ot Pătroaia», — f. 2 — a prefeții.

Molitfelnic netrebnic legat în piele: «S-au născut nepotă-miu Niculai în zioa de Sfântă Troița în zi Dumineca la leat 1826 Jiunie 6 și s-a botezat în metohu sfintei piscupii (*sic*) Rîmnicu. Popa Neculai unchisău», — f. 356—357.

«Să să știe, acesta sf(ăn)t molitvelnic l-au cumpărat pop(a) Ion al Bunii ot Cănpulung dela b(i)s(e)ri(că) sf(ânt) Nicolae în bani gata cu legat cu tot tal. 7 la leat 1780 la luna lui Dek. 2, iar altcineva din mahalagii n-au dat nici o para făr dă cît eu; am scris mai sus, Amin», — f. 94—105.

Evanghelie (ed. Snagov, 1695): «Eu Ilinca Stolniceasa și o am dat la biserica dă la Pătroaia pentrucă tâmplându-se dă am luat altă evanghelie ce au fost pierit bisericii», — f. 1 prolog. «Am slujit... și s-a scris de a nefiind popă la monastir(e) la Pătroaia cu bună orânduială; și la leatu 1838 au răposat la luna Noevre în 8 zile popa Ion; călugăr au fost și s-au îngropat în dreapta spre Răsărit la fereastra altarului. Și am scris eu Soare logofătul. fiul popii Ion... dascălul (lea)t 1838», — fila de legătură a ultimei coperte.

Viețile sfinților, din luna Ianuarie (ed. București 1835): «Această carte împreună și cu alte unsprezece ce cuprind întrînsele viețile sfinților după rugăciunea ce ne-au făcut cuviosul protosinghel chir Nicodim igumen schitului Pătroaia din sud Dîm(bo)vița metoh al Mitropoliei s-au dat în dar un trup întreg pe seama acestui schit, însă numai ca să petreacă cu dînsele spre sufletesc folos părinți(i) ce să află acolo și să rămie zestre schitului și să nu să vînză la altu sau vre un chip să înstrăineze de acolo căci acela nu va afla blagoslovenia noastră. 1843 Sept(em)vrie 15 Serd(a)r Zosima», — f. 2 prefață.

Viețile sfinților din luna noiembrie (ed. București, 1835): «S-au isprăvit și această carte de citit și prea mult m-am folosit de-n viețile sfinților și care a citi mă va pomeni. 1848 Noem(v)rie 30 Nicodim Pătroianu», p. 48.

Mineiul lunii august (ed. Buda, 1805): «Aceste 12 minee sînt cumpărate de dumnealor la mănăstirea Pătroaia; log(o)ff(ă)t Sava ?, log(o)ff(ă)t Anastase cu tl. 110 ca să fie spre pomenire vetnică (*sic*) dumnealor și la tot neamul la leat 1811 Ghénar 5», — f. 1—5.

Împărțirea de grîu (ed. Buzău, 1833): «Această carte a sfântului Ioan Gură de Aur ce să numește împărțirea de grîu împreună cu alta tot a acestuiaș ce se numește Gr(ă)u(n)țul sfântului Ioan. Și s-au hărăzit de sfințit(ul) părint(e) episcop și ocîrmuitorul sfintei Mitropolii din Valahia mie smeritului ce în adevăr am iscălit și cu pecetea; anul 1834 luna Dec(em)vr(ie) 25 Nicodim duh(o)vnic singhel sf(in)t(ei) episcopii Rîmnic; inelul pecete poartă leatul 1832, — f. 1—9.

Puțul Sfîntului Ioan Gură de Aur (ed. Buzău, 1833): «Această carte a Sf. Ioan Gură de Aur împreună cu alta tot a acestuia ce să numește împărțirea de grîu s-au hărăzit schitului Pătroaia metoh al Sf. Mitropolii sud Dîmbovița 1834 Sept(em)v(rie) 4».

Psaltire (ed. Buda, 1818): «Această psaltire s-au cumpărat de sfinția sa părintele Nicodim egumen schitului Pătroaia fiind lipsă la sfînta biserică ce să prăznuște hram Adormirea. Nicoim Pătroaia anu 1842 Avd. 3», — f. 132.

Mineiul lunii noiembrie (ed. Buda, 1805): «Aste doasprezece minee ce sînt în biserica când am venit egumen la metoh sfintei mitropolii, Pătroaia le-am găsit deslegate. Și s-au legat de mine cel mai de jos iscălit spre vecinică pomenire 1847 Mai 15. Nicodim Pătroianu, — f. 2 prolog.

Viețile sfinților din luna septembrie (ed. București, 1835): «Fraților părinți, egumeni, preoților și diaconilor și tuturor pragvoslamni(cilor) (*sic*) creștini. Să citiți aceste vieți ale sfinților părinți cu luare aminte și cu inimă curată că mare folos veți vedea și ușurarea suflete(lor) voastre; că și eu păcătosu le-am cetit și prea le-am mai folosit și cine va ceti să zică Dumnezeu să i erte păcatele ce au greșit în lumea aceasta trecătoare. Nicodim protosinghel și egumen al acestui schiț Pătroaia 1850 Sept. 15». — f. 284.

14. *Potlogenii din Vale: Biserica Adormirea Precistii, Sfînta Parascheva și Sfîntul Nicolae*. — Este clădită la 1810, mai jos de Schitul Pătroaia, în apropiere de drumul Sării, de către vistiernicul Cristache Pot-

logeanu de la Bănești ⁵⁵. Are plan dreptunghiular treflat, turlă de lemn pe pronaos sprijinită pe pat de zidărie, bolți de lemn, catapetează de zid, pridvor deschis cu patru stâlpi tencuiți, învelită cu șită în patru ape și streășina deschisă sub care se profilează o cornișă simplă, bizantină. Este pardosită cu dale de gresie aduse de pe Valea Largă din Dîmbovița. Intrarea în clopotniță se face pe o scară spirală cu 17 trepte masive de stejar, ascunse în peretele de nord al pronaosului, iar ușa de stejar, prevăzută cu balamale, verigi de zale și încuietoare de lemn poartă pe cadrul trilobat însemnarea: «*Bratu*». Peste zugrăveala în frescă de la 1810 s-a așternut într-a doua jumătate a veacului al XIX-lea o altă zugrăveală inferioară. La intrarea în pronaos deasupra ușii, în tabloul votiv, se văd chipurile lui Cristache vistiernicul, a jupînesei Mira vistiereasa, cu fiii: Costandin, jupan Dumitrache, Zmaranda și Seva(sta ?).

Inscripția de dată nouă, zugrăvită la intrarea principală are următorul cuprins: «Întru slava prea cinstitei Adormirea Născătoare de Dumnezeu, Nicolae și Cuvioasei Paraschive. Această sf. biserică s-au zidit din temelie de d-lor Cristache vistieru pocornicu (*sic*) Nicolae și jupân Ilie cupeț în zilele împăratului Alexandru... și a prea sfințitului mitropolit Gavril la anul 1810. Reparată la 1912 Iulie în zilele... și a preasfințitului (lui) mitropolit Conon de că(tre) enoriași între care cei mai... și inițiatori sînt dumnealor Nae Iordănescu, Radu, Stancu, Taiche, Nae, Dragnea și frații Constantinescu, State ? Sfințită de cuc. protoereu Aramă, avînd paroh preotul Gh. Ionescu; pictor Nicu Corb».

Pietre de morminte. — Pe o lespede de gresie cenușie — 1,67 m × 0,72 m × 0,10 m — așezată în pronaos se văd săpate într-un chenar original inițialele răstignirii și următorul text cu unciale — 0,06 m — reliefat: «*Subt această piatră să oa(d)hnescu-să oasele robului lui Dumnezeu Cristache vistier ot Bănești i cu tot neamul lui*».

A doua lespede mormintală de aceleași dimensiuni, împodobită cu motive asemănătoare, poartă însemnarea: «*Subt această piatră să odicnescu-să osele roabi lui Dumnezeu Mira vist(ier)a și cu tot neamul ei*».

Pe o icoană praznicară de factură slavă — 0,43 m × 0,44 m × 0,02 m, — asemănătoare cu alte exemplare de la Glavacioc și de la Olănești-Vilcea, măcinată de vreme, se văd nouă teme liturgice: «*Nașterea Domnului, Botezul, Stretenia, Pobrejenia, Intrarea în Ierusalim, Învierea Mîntuitorului și Adormirea Precistii*».

Insemnări pe cărți. — *Sfintele și dumnezeestile liturghii* (ed. Sibiu, 1852): «S-au cumpărat cu 28 sfanțihi pă seama sf. biserici din Potlogeni de dincoace de Argeș. Isaia arhimandrit și egumen sf. m-ri Vieroșul 1854 Mai 11».

55. Era proprietarul întinsei moșii Potlogeni, avînd cămin pe malul stîng al Argeșului, alături de biserică zidită de el. Zidise și un alt cămin în satul Foia, pe terenul cedat de polcovnicul Gheorghe Foianu, unde, cumpărînd și alte proprietăți le transformase în grădini întinse cu vie, pomi fructiferi și flori din soiurile cele mai rare; a avut sfîrșit trist, tăindu-i-se capul la tulpina unui ulm bătrîn de către zavergii lui Al. Ipsilante, la anul 1821. Cf. C. Chiru, *op. cit.*, p. 22.

Evangelhie (ed. Buda, 1812): «Această sfântă și dumnezeiască evanghelie s-au cumpărat cu lei 45 și s-au dăruit la biserica Potlogeni din sud Dînb. 1832 Fevr. 5 Isaia iconomul m(it)r(opol)ii București. Iordache Lerescu cu soția sa», — f. 2—3.

Mineiuł pe martie (ed. Buda, 1805): «(Aceas)tă carte este dela biserica Potlogeni a dumnealui coconului vestier (*sic*) Oprea; vistièru Cărstache este ctitor și cine s-ar ispiti ca s-o fure să fie subț blestem de sfânta biserică și de toți sfinții apostoli și de hram ce să prăznuiește aici la această sfântă biserică ot sat Potlogeni de cându am venit la sfânta biserică a dumnealui vistierul Hristache ca să fiu cîntăreț acolo. Am venit dela leat 1814. Și cînd am scris era leat 1816; degetele mele vor putrezi, iar slovele vor rămîne și cine va ceti va pomeni și să zică, Dumnezeu să-l erte», — f. 2—3.

15. *R a g u*: *Biserica Sfînta Parascheva*. — Așezată pe malul stîng al luncii Neajlovului aproape de satul Uliești, a fost clădită la 1844 de marele clucer Ianache Arion cu meșteri locali, după modelul bisericilor, cu clopotnița pe pronaos, avînd intrare ascunsă în peretele de nord. Poartă formă de corabie, măsurînd o lungime exterioară de 15 m și lărgime de 6 m, cu absida altarului în șapte laturi și pereți interiori, circulari, în grosime de 0,80 m. Este acoperită cu șită avînd streășină și pridvor deschis înălțat pe 4 stîlpi cilindrici dintre care doi încastrați în corpul zidăriei. Bolțile, purtînd forme de calote se sprijină pe arcuri cu coarde de lemn, ca și cele de la pridvor, avînd arhivoltele și intradosurile împodobite cu zugrăveală.

Zidul despărțitor dintre naos și pronaos este străpuns de intrare mărginită între două coloane secționare, prismatice, iar la ușa din patru table de stejar — 1,60 m × 1 m — căptușită cu tinichele de brad în motive geometrice, s-a folosit incuetoare de lemn. Pardoselile sînt așternute cu cărămizi bine arse și presate iar pe pereții exteriori tencuiți, s-a profilat un briu rotund, deasupra temeliei, un alt briu între două șiruri de ocnițe deasupra ferestrelor simple, un șir de firizi arcuite și cornișa simplă de sub streășină.

În cîmpul vechilor zugrăveli, innegrite și măcinate de vreme se mai văd următoarele teme: Maica lui Hristos «Platitera» (pronaos), Pantocratorul, Liturgia îngerească, Sfinții Evangheliști, Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, Mucenicii Pantelimon, Dumitru, Nestor, Mercurie, Procopie, Teodor Stratilat, Sfînta Mahramă, Cînd a sărutat Iuda pe Hristos, Cînd a vîndut pe Hristos, Cînd au bătut iudeii pe Hristos, Cînd au făcut jidovii ris de Hristos, Cina cea de taină, duminica Mironosițelor (naos); Jertfa lui Avraam (verso-ul catapetezmei), Maica lui Dumnezeu «Platitera», profeții David și Solomon, Sfîntul Ioan Damaschin purtînd filacterie cu textul: «Ceeace ești mai cinstită decît Heruvimii», iar pe pereți Arhidiaconul Lavrentie, Sfîntul Chiril cu filacterie: «Că tu ești Dumnezeuul nostru», Sfîntul Atanasie, Sfîntul Ioan Zlataust, Sfîntul Vasile cel Mare cu pergament: «Ca subț stăpînirea ta fiind păziți», Sfîntul Grigorie Bogoslovul cu filacterie: «Că ție se cuvine toată mărirea»; Sfinții Spiridon,

Nicolae, Haralambie păzitorul de ciună și sfântul Arhidiacon Ștefan purtând pe brațul stîng o biserică cu turn. La proscomidiar se închipuie tema îndătinată, Petre Alexandrinul, cu textul «Doamne, cine ți-a rupt veșmintul?». Prestolul este alcătuit din picior rotund de zid, cu față de lemn.

Inscripția din gresie 0,70 m×0,70 m×0,60 m, este așezată deasupra ușii, avînd săpat cu majuscule de mărime mijlocie, reliefate, următorul text: «Acest sfânt și dumnezeesc lăcaș unde să cî(n)stește și să prăznuiește hramul sfintei cuvioasei Paraschiva s-au zidit și s-au î(n)frumusețat de robul lui Dumnezeu Ianache Arion, marele clucer și obștescul casier al Statului în fericite zile prea luminatului și înălțatului nostru domn și stăpînitor a toată țara românească, Gheorghe Dimitrie Bibescu voevod și în păstoria prea o sfinției sale părintelui nostru mitropolit Ungro-Vlahiei chir Neofit la anul dela Hristos 1844 Iunie în 10 zile».

Insemnări pe icoane. — «Povățuitoarea» închipuită pe lemn de tei — 0,80 m×0,60 m×0,02 m — în tempera: «Această sfântă icoană s-au făcut cu ajutorul mil(ostivului) Dumnezeu, cu cheltuiala dum(nealui) do(f)t(o)r(u)l Iacov brat vameș 1823 Aprilie 16». Însemnarea se repetă și pe icoana Mintuitorului de aceeași factură, purtînd data: 1823 Aprilie 26».

«Sfînta cuvioasă Parascheva» cea nouă în factură realistă pe lemn de tei — 0,70 m×0,57 m×0,03 m — stînd pe tron și purtînd un șir de metanii pe brațul stîng, poartă însemnarea: «1838 Sept. 24 Mîncu zugravn»⁵⁶.

Manuscrise. — Una condică — 0,40 m×0,20 m — netrebnică, pentru morții din satul Izvorul de Greci jud. Vlașca, 1836, — 4 file —, poartă semnătura unuia popa Dinu, unde se vede și pecetea ovală a satului, iar în cele două file ale condicii de botezați, din aceeași vreme, semnează un anume popa Costandin. Pe condica de botezați a satului Izvorul de sus sud Vlașca, ce mai păstrează 6 file, iscălește un oarecare popa Neagu⁵⁷, unde se vede și urma în tuș negru a pecetei judecătoriei jud. Vlașca de la 1830, purtînd marca unei stejar.

16. *Rătești: Biserica Adormirea Precistii, Sfîntul Ioan Botezătorul și Sfîntul Nicolae.* — A fost zidită pe vatra celei vechi de la 1732, între anii 1839—1840 de jupanul Grigorie Rătescu. unul din cei șase fii ai serdarului Toma Rătescu⁵⁸, pe malul drept al Argeșului, reparîndu-se la 1909 cu cheltuiala satului, cînd a pierdut podoaba vechilor zugrăveli. Are formă de corabie, cu absida altarului circulară, pridvor închis, acoperită cu tablă, bolți de șipci, tîmplă de zid, turlă de lemn pe pronaos și streășină deschisă.

56. Vezi mai pe larg, nota 40.

57. Slujea între anii 1833—1838 la biserica satului Izvorul de Jos de pe moșia căpitanului Tache Budișteanu, vîndută dumneaei Manda Ion Budișteanu ce număra 40 familii de clăcași. Vezi: Pr. I. Diaconescu, *Catagrafii bisericesti în fostul județ Vlașca în anii 1833—1838* (manuscris).

58. Într-un zăpis de vînzare din 30 august 1824 se întîlnesc semnăturile celor 6 frați: Iancu, Constandin, Dumitrache, Pavlache, Grigorie și Nicolae Rătescu, fiii răposatului sărdar Toma Rătescu din Pitești. Comp. I. Ionașcu, *Biserici, chipuri și documente din Olț, Craiova*, 1934, p. 250.

Inscripții. — În pisană zugrăvită deasupra ușii la intrare se spune: «Feriți titorii sf. lăcașului acestuia. Această sfântă biserică s-a zidit din temelie la anul 1839 cu cheltuiala d-lui Grigore Rătescu, iar la anu 1909 în zilele P.S.S. Gherasim Timuș episcop al Argeșului s-a reparat radical cu cheltuiala și stăruința enoriașilor creștini ai acestei biserici, ajutînd și alți creștini iubitori de Dumnezeu. Maistor constructor G. Deaconu, pictor Nicu Stănculescu».

Pe o lespede de gresie mormîntală — 1,40 m × 0,70 m × 0,10 m — aflătoare în afara peretelui de nord al bisericii se vede săpat reliefat, în partea de sus, inițialele răstignirii, biciul, sulita, trestia, buretele, iar jos: ancora, capul și oasele lui Adam. În textul încadrat într-o nișă simplă se spune: «*Eu sînt învierea și viața. Cel ce crede întru mine de va și muri, viu va fi*». Sub ornamentul superior se citește alt text: «*Oamenilor, toți ciți la acest mormînt priviți din urmă și să grați Dumnezeu să erte pe răposatul Grigore Rătescu (de) păcatele sale (care) supt această piatră să odihnește, care numai în vîrstă de treizeci (și) un cinci de ani s-au aflat și către Domnu s-a mutat după ce un ctitor ce este sf(ă)n(tu)li așa au să-vîrșit. La un an și-au dat și obștescul sfîrșit. Vleat 1840 luna Decvr.*».

Pe a doua piatră de mormînt — 1,40 m × 0,70 m × 0,10 m — așezată în același loc, săpată cu unciale asemănătoare, scrie: «*Cu mila lui Dumnezeu aice subț această piatră iaste prestăvitulu și răposatu robu lui Dumnezeu Barbu Rătescu sin Dumitrașco slugerul ce s-au pristăvit în zilele prea luminatului Domnu(l)i nostru mării sale Grigorie Ghica V(oevo)d și este cu fiica lui Marica, Dospina, Vitone (sic) și fiul lui A(n)dreai. Și Dumnezău să-i iarte. Și au fost ostenitoru M(i)hai vn(u)co Mir (mama) sin Barbu Rătescu, leat 7240 (1731—1732).*».

Insemnări pe cărți. — *Psaltire* (ed. Rimnic, 1817): «Acele psaltire este a dumnealui Dragomir Popescu și cine să va ispiti ca s-o fure să fie al naftimii de trei sute sfinți părinți».

Mineiu lunii martie (ed. București, 1852): «Prețul acestei cărți de lei 26 parale 10, adică douăzeci și șase și parale zece s-au cumpărat de către subiscălitul pentru sf. biserică cu hramul Sf. Nicolae, Sf. Adormire și Sf. Ioan Botezătorul din satul Rătești pentru pomenirea sufletului său la anul 1853 Mai, dîndu-se și prețul în mîna preotului Dimitrache al acestei biserici. Pr. Gheorghe Trandaf(i)l 1853 Mai 8».

Cazanii (ed. Buzău, 1834): «Cumpăratu-s-au această sfîntă carte ce are numire de cazanie de domnul Grigorie Rătescu ctitor pentru trebuința sfintei biserici ce din nou s-a clădit pă moșia dumisale Rătești al cărei hram să prăznuiește sfînta adormire a Maicii Domnului, Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Nicolae cu ale căror rugăciuni Doamne mîntuește sufletele fericiților acestor ctitori 840 Fev. 15». — f. 366—372.

«Să știe când s-au tărnosit biserică aceasta, sat al Răteștilor cu hramurile mai sus zise la leatu numărător 1839 Octomvre 22 duminica douăzeci și trei săptămîni după praznicul Cincizecimii și pentru ca să fie minte am însemnat de astăzi leat 1839 Decemvr(ie) 12», — fila de legătură a copertei prime.

«Acest sfânt triodion este una din cărțile sfint(ei) biserici a noastre din satul Bădulești de Jos, hramul sfinților voveozi Mihail și Gavriil și spre a fi știut s-au însemnat aici leat (1)845 Dvr. 24. Dimitrache biv pitar».

Triod netrebnic : «Dumnezeiasca aceasta carte ce are numire de triod s-au cumpărat de d. Grigorie Rătescul în lei una sută două zeci pentru trebuința sfintei biserici ce din temelie s-au clădit pă moșia dumisale Rătești, cu a însuși cheltuială în zilele prea înălțatului nostru prinț stăpînitor Alexandru Dimitrie Ghica voveod și a prea sfințitului părintelui episcop chir Ilarion Argeșiu la anul dela Hristos una mie opt sute patruzeci Feb. 15. Deci cititorule, nu te îngreua a zice, Doamne pome-nește întru împărăția Ta pre fericitul acesta ctitor cu ai săi și pre acela ce spre pomenire aici nepotul de bun soț au însemnat. *Atanasie Bolintineanu*», f. 114—144.

Octoih, (ed. București) sub Constandin Nicolae Mavrocordat voveod (1730 ; 1731—1735 ; 1735—1741 ; 1744—1748 ; 1761—1763) : «Să știe această sfântă carte ce să chiamă Ofoth este a părintelui Ion diaconul ot Roci și s-au însemnat, iar cine va fura-o să fie ahnatima (*sic*) dacă nu va da-o, iar dacă va da-o să fie blagoslovit. Și am scris eu Albul log. satu Roci sud Vlașcă la leat 1782 în luna lui Mai 30», — f. 162—167 v.

Octoih netrebnic : «...jupan Stanciul Butnarul sîn Matei și l-am dat sfinții sale părintelui meu celui sufletesc duhovnic chir Neofit proto-notarie ca să slujiască sfinția sa un sărindar mie și părinților miei și să mă pomenească cît va trăi sfinția sa. Și le-am dat în zilele mării sale prea înălțatului nostru domn Io Alexandru Ipsilante vvd la Mai 1 l((ea) 1775 puind și pomelnicul meu într-această sfântă care ca să să pome-nească nelipsit», — f. 4—50.

17. *Titcou* : *Biserica Sfîntul Ioan Botezătorul și Sfîntul Nicolae.*

Asemănătoare ca așezare și construcție bisericii de la Valea Luminii, a fost zidită la anii 1808—1809 pe vatra vechiului sat domnesc din lunca Argeșului, vecin cu gara Mătăsaru, cumpărat la 1599 de Mihail Voievod și dăruit lui Oprea marele agă⁵⁹. A fost consolidată la 1821 și 1890 cu cheltuiala satului. Poartă formă de corabie cu absida altarului în cinci laturi, avînd pereții interiori circulari, pridvor deschis înălțat pe doi stîlpi rotunzi, tencuiți, acoperită în pante repezi cu șindrila, streășină deschisă, clopotniță de lemn pe fronton, bolți de lemn, catapeteazmă de zid. zugră-veală înnegrită cu desen greoi, așternută peste fresca veche nimicită de vreme. Ușa de la intrare — 1,60 m × 0,80 m × 0,10 m — este prinsă într-un cadru de lemn săpat cu motive geometrice purtînd la colțul drept superior însemnarea: «7317 (1808—1809)», iar deasupra se citește textul zugrăvit cu caractere de tranziție al *pisaniei* : «Acest sf. lăcașul numit cătunul Titcou au fost reperat (*sic*) în anul 1821 de jupan Panait împreună cu alți înbunătățiria iubitori frați, iar acuma reparația ce s-au făcut din an 1890 Aprili 9 s-au lucrat prin ajutor do(mnealui) Hristea Panait și ne-au

59. Vezi : I. Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, rev. «Studii și materiale de istorie-medie», 1960, vol. IV. p. 491.

imprumutat cu bani de înbunătate despre lăcuitori din acest cătun. Titori anume : Histeq, Pirvu, Dinu, Alexandru Pirvescu, Noe, Danfil (sic) Ienache, Cazacu, Năstasi, Dumitru, Anghel, Gligor, Dinu, Nicolae, Voicu, Dinu, iar despre zugrăvitu din noo (sic) și postamentul din Sf. Altar prin osteneala preotu(lui) cu mai mulți ajutori pravoslav(ni)ci, iară sfințenie i s-au făcut Aprilie 13, an 1891 Al. Antoniu».

18. *Topoloveni: Biserica Sfinții Voievozi.* — Este zidită la anul 1706 în cătunul Inuri de pe apa Circinovului, de neguțătorul Gheorghe de la Ianina, soția lui, Marica și coconii săi Istrate, Maria și Radul, pe vatra vechii biserici de la 1650. Poartă formă de corabie cu absida altarului pentagonală, fără turlă, acoperită cu șită în pante rezezi, streășină înfundată de dată nouă, cornișă aparentă cu trei rânduri de cărămizi zimțate și pridvor deschis. Pe pereții exteriori s-a profilat o cornișă simplă, bizantină, iar orificii cu ancadramente simple luminează interiorul. Bolțile, sprijinite pe ziduri țesute din cărămizi bine arse și mortar, alcătuiesc calotele sferice de la pridvor și pronaos, sinuri și altar, a căror zugrăveală înnoită este acoperită de fum și vreme. În pronaos se văd înveșmînțați în haine de sărbătoare, chipurile ctitorilor, iar deasupra zidului despărțitor s-a așezat una din pisanile de la 1706. Ușa de la intrarea principală prevăzută cu verigă și două pene în spate este prinsă într-un cadru de piatră trilobat, împodobit cu o nișă marginală deasupra căreia s-a încastrat altă pisanie din aceeași vreme⁶⁰.

Pe catapeteazma de stejar ajurată și împodobită cu motive vegetale, s-au așezat 17 icoane de factură româno-bizantină, iar în pridvor la intrarea în pronaos, pe o lespede de mormînt — 1,60 × 0,60 × 0,10 m, stilizată marginal cu foi de acant s-a săpat textul aproape nimicit, citindu-se greoi cuvintele : «*odihne)sc o(a)s(e)le răp(o)s(a)tei jipanița M(a)ria jîtnețăr(ea)sa i j(i)panița Cateriia? Teodor... vecia(emu) pamiat văleat 7158 (1649—1650).*

(Va urma).

Pr. ILIE GH. DIACONESCU

60. În textele celor două pisanii cu caractere cirilice, reliefate, se spune: «*Această sfântă și dumnezeiască biserică ce iaste hramul sfinții Mihail și Gavriil, iaste zidită din temelie de robul lui Dumnezeu jupanul Gheorghie de la Ianina și jupâneasa dumnealui Marica și coconii dumnealui Istrate și Maria și Radul ca să fie dumnealor pomeană în veaci în zilele luminatului domn Io Costantin Basarab voevod Brincoveanul m(es)i)ța Iunie 24 leat 7214*».

«*Cu vrerea Tatălui cu ajutorul Fiului și cu săvirșirea Sf. Duh, rădicatu-se-au această cinstită și dimnezeiască biserică din temelia ei de robul lui Dumnezeu Gheorghe și Marica, întru cinstea și lauda sfîntului și slăvitului al puterilor cerești voevod, arhistrateg Mihail, în zilele luminatului Io Constandin voevod Basarabu B(rîncoveanu) m(es)i)ța Iunie leat 7214*». Vezi și V. Brătulescu, *Ctitori și zugravi din sec. XVIII la biserica din Inuri...*, în «*Glasul Bisericii*» an. XX (1961), nr. 11—12, p. 1050.

POMELNICELE A 60 BISERICI DIN BUCUREȘTI

În minăstirile și bisericile noastre s-au scris și păstrat numeroase pomelnice, care servesc cultului. La început simple liste de nume care trebuiau pomenite în anumite împrejurări. Cu timpul, în ele se adaugă însemnări felurite, încât au devenit izvoare istorice importante. Nu sînt rare cazurile cînd, cu ajutorul lor, se lămuresc multe probleme obscure, privitoare la succesiuni de domni sau arhieriei, ori pentru înrudirile din sînul familiilor celor înscrîși în pomelnic. Importanța lor este mai mare cînd sîntem în posesia unui original asupra căruia critica textuală se poate aplica cu încredere. Dar nu sînt lipsite de importanță nici cele care au ajuns pînă la noi, în copii. În cazul acesta, folosirea lor cere precauțiuni deosebite. Publicarea multor pomelnice cunoscute pînă acum o arată cu prisosință.

De data aceasta, avem norocul de a ne ocupa de un manuscris care cuprinde un număr impresionant de pomelnice copiate în jurul anului 1800 și referitoare la numeroase biserici din București. Precum se va vedea, din ele căpătăm o mare bogăție de informații privitoare la locuitorii orașului în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

Dăm mai întîi descrierea manuscrisului:

Pe eticheta de pe copertă, se află acest titlu :

«*Condică a sfintei Mitropolii Valahii în care sînt trecute numele ctitorilor a feliuri de mînăstiri*».

Arh. St. Buc., ms. nr. 745. (Vechi «No. 5»). 420 foi. Scris pe la 1800.

Pe cotor se mai văd urme ale unei indicații scrise de mînă în grecește:

† ε ρω .../... ον ονομάτω .../... ε ... α τῆς μητροπ/... ερτων ἀφιερωμάτων
/ βλάχικα.

Hîrtia, de bună calitate dar de grosimi diferite, are în filigran strugure și ACA... ARIDON. Caietele au număr variabil de foi. Lipsă la început și la sfîrșit.

Scrisul, în chirilică, arată trei scriptori principali, din care unul este destul de agramat (fol. 325 ș.u.). Mici înflorituri în peniță, pe alocuri. Într-un loc (fol. 418 v), se folosesc și caractere grecești: Παναγία, Βοηκ ω Ιωνάσκω, Στανκο, Ραδουλ (vezi LXVI—94).

Numerotare recentă în creion roșu. La fol. 82 r. colțul drept sus are N B în monogramă și numele Atimiia subliniat cu trei linii (vezi XII—54).

La fol. 204 v, reclama «mah. Slobozia» ștersă și rescris «mah. Batiște», care și urmează. La fol. 261 v, între «Despa» și «Neaga», este o pată de cerneală acoperită cu un romb de hîrtie (peste — pa ne —) pe care s-a scris *pa* (=Despa). La fol. 275 r, pomelnicul lui Gligore croitor din călciul paginei este repetat primul pe pagina următoare (vezi XLV — 79—80).

Legătură în carton, deteriorată.

Copia pomelnicilor s-a făcut în jurul anului 1800, însă la bază au stat manuscrise mai vechi. Adesea apar formule slavone, uneori greșit transcrise, ceea ce arată atît vechimea arhetipurilor, cît și faptul că se copia după ele și nu după un intermediar. Uneori s-au copiat după foi sau tăblițe izolate, altfel neputîndu-se explica lipsa de ordine în succesiunea pomelnicelor. Uneori chiar ctitorii nu sînt scriși la început, cum este de regulă (vezi de pildă XLII—36),¹ sau ctitorii noi sînt înscriși înaintea celor vechi (XXIV—12). Tot la aceeași concluzie duce și faptul că uneori se spune la cite un nume «ot tam» (= de acolo), fără ca mai înainte să fi fost arătată o uliță, o localitate sau ceva similar (XXVII—33).

Nu se cunoaște calea pe care manuscrisul a ajuns la Arhivele Statului din București. În 1939, l-am găsit în depozit, între alte condici fără evidență.

Manuscrisul mai cuprinde trei pomelnice: Mitropolia din București, Episcopia din Rîmnice și Mînăstirea Glavacioc, pe care le amintim în text spre a avea completă descrierea manuscrisului (I—II—III).

*

Așa cum îl avem astăzi, cuprinsul ms. 745 prezintă informații istorice de multe feluri. Vom pune în lumină aspectele cele mai interesante care contribuie în special la istoria Capitalei țării noastre.

Ne referim în primul rînd la istoria monumentelor religioase din București, care nu este încă lămurită în toate amănunțele ei, cu toate că există o bibliografie bogată în acest sens². Pe zi ce trece, aceasta se adaugă neincetat, clarificînd multe puncte obscure³. Acesta mai ales de cînd s-a recurs direct la izvoare istorice de toate categoriile. Pomelnicele de față vor aduce și ele multe lămuriri importante printr-o analiză mai dezvoltată decît este scopul prezentării de față. Atrag atenția că, prin

1. Numerele romane sau arabe dintre paranteze trimit la analiza textului pomelnicelor, pe care o facem mai departe: nr. roman arată biserica, iar cel arab poziția pomelnicului respectiv; cînd apare numai cifra arabă, înseamnă că e vorba de un total și nu de o trimitere.

2. N. Stoicescu, *Bibliografie privind bisericile din București*, în «Studii și cercetări de istoria artei», IV (1957), nr. 3—4, p. 278—296. Mult adăugată, dar nu destul de sigur. Idem, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Edit. Acad. R.P.R., 1960, p. 164—329.

3. Cu privire la bisericile ogîndite în pomelnicele de față, mai amintim: Pr. N. Șerbănescu, *Mărturii istorice despre monumentele religioase din București de altădată*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), nr. 1—2, p. 83—116; Pr. N. Cazacu, *Inscripții de pe clopotele unor biserici din București*, în «Glasul Bisericii», XXI (1962), nr. 1—2, p. 151—166; Victor Brătulescu, *Inscripții și însemnări documentare. Zugravi și meșteri argintari la biserici din București*, în «Glasul Bisericii», XXI (1962), nr. 1—2, p. 151—166; Victor Brătulescu, *Inscripții și însemnări documentare. Zugravi și meșteri argintari la biserici din București*, în «Glasul Bisericii», XXI (1962), nr. 3—4, p. 342—371.

pomelnicul ctitorilor, la majoritatea bisericilor vechimea lor se mută mult în trecut față de ceea ce se știa pînă acum.

În al doilea rînd, pomelnicele de față ilustrează mai bine decît orice alt izvor istoric creșterea demografică a mahalalelor bucureștene. Acestea reprezintă mai puțin de jumătate din numărul bisericilor existente în București în secolul al XVIII-lea și nu cuprind decît pe ortodocși; cu toate acestea, se pot desprinde unele concluzii valabile, care vor căpăta mai mare putere probantă cînd vor fi datate mai precis. În orice caz, numărul mare de capi de familie, 3561, — cît reiese din totalizarea lor — este de reținut, putînd duce la aprecierea probabilă a populației orașului în ansamblul său.

Următorul tablou comparativ poate înlesni această cunoaștere sub mai multe aspecte:

Din punct de vedere organizatoric, se vede că enoriile cuprind un număr variabil de familii. Sînt destul de multe cele care depășesc sută: Stejarul (132); Capul podului Mogoșoai și Dîrvaș (cu cîte 112); *Gorgani* (108); Popa Ivașcu (106); Lucaci (104); Popa Rusul (103); Dobroteasa și Prundul (cu cîte 101). În ce privește numărul sufletelor înscrise la pomnire, acesta este impresionant, în multe cazuri depășind două mii: *Gorgani* (3.757); *Popa Nan* (3.647); *Prundul* (3.241); *Popa Rusul* (2.897); *Stejarul* (2.883); *Capul podului Mogoșoai* (2.808); *Dobroteasa* (2.691); *Popa Ivașcu* (2.616); *Ceauș David* (2.586); *Albă-Postăvari* (2.510); *Popa Chițul* (2.379); *Bațiște* (2.257); *Popa Soare* (2.184).

La unele biserici subliniate aici, numărul mare al credincioșilor corespunde și cu al familiilor. Majoritatea acestor pomelnice aparțin mirenilor de obște, dar mai sînt și biserici cu cerc închis de credincioși, ca de pildă Curtea Domnească (IV) și neidentificata biserică a logofătului Efrem (XVI).

Cifrele date mai sus nu trebuie luate în mod absolut. Practica de totdeauna și consemnările din aceste pomelnice o adevăresc de mai multe ori; arată că același pomelnic apare la mai multe biserici, după cum vor credincioșii. Această voință este în funcție de fama și religiozitatea unor preoți sau de miracolele unor obiecte de cult, cum este icoana de la biserica *Ceauș David*, numită chiar a Icoanei. Însă temeiul principal stă în adevărații enoriași. Chiar la biserica Icoanei, din 95 pomelnice, cu 2.586 nume, numai trei familii aparțin altor mahalale, *Dîrvaș*, *Șelari* și *Iancul*, iar patru sînt de la *Afumați*, *Bezdead* și *Ploiești*, dar posibil că și acestea să se fi stabilit apoi în această mahala.

Unele însemnări arată locul de unde vin locuitorii Bucureștiului, ca de exemplu: ot *Afumați* sau *afumățeanul* (XXXIX-78, 86), *argeșeanul* (XXVII-16; LVIII-8), de la *Bezdead* sau *Bezdadean* (XXXIX-37); *brașovenii* sînt mai numeroși, *craioveanul* și *giurgiuveanul* apar mai rar și cîteodată de la *Ploiești* (XXXIX-73), ot *Salcia* (LIV-11), ot *Zîga* (LIII-16), dar și «*Stan chelar din Zoița*» (XXV—20), ori din *Turia* «*Gheorghe stegar turrias* (LX—26). Este și un «*Ion Mehedințul*» (XXXVIII—86).

Nr. crt.	Mahalaua din București	Hramul bisericii	Pomelnice familiei	Nr. total suflete	Nr. de ordine al bisericilor
1	Albă-Postăvari	Sf. Nicolae	76	2.510	LVIII
2	Antim	Toți Sfinții	47	718	XXVIII
3	Apostol-Văcărești	Sf. Constantin și Elena	17	420	LXVII
4	Batiște	Adormirea Maicii Domnului	83	2.257	XXXVI
5	Biserica cu sfinți	Intrarea în Biserică	43	822	V
6	Biserica de jurământ	Sf. Dumitru	45	875	XXIV
7	Biserica Dintrozi	Sf. Nicolae	37	720	XX
8	Biserica logof. Efreem	Sf. Nicolae	3	94	XVI
9	Biserica Șerban Vodă	Adormirea Maicii Domnului	32	612	XXV
10	Bradu-Boteanul	Sf. Ioan Botezătorul	45	786	XXI
11	Brezoianul	Sf. Treime	55	912	XXIII
12	Broșteni	Adormirea Maicii Domnului	63	1.192	XXIX
13	Capul pod. Mogoșoaii	—	112	2.808	XXXVIII
14	Cărămidarii de Jos	—	15	273	XLIX
15	Ceaș David	Adormirea Maicii Domnului	95	2.586	XXXIX
16	Ceaș Radul	Sf. Nicolae	62	1.330	XVIII
17	Colțea	Sf. Ierarhi	27	794	VII
18	Curtea Domnească	Buna Vestire	5	169	IV
19	Delea veche	Sf. Treime	37	550	XV
20	Dirvaș	Sf. Nicolae	112	1.977	XXII
21	Dobroteasa	Buna Vestire	23	697	XLI
22	Dobroteasa-Deal	—	56	1.471	XLII
23	Dobroteasa-Vale	—	22	523	XLIII
24	Enii	Sf. Nicolae	40	814	XIX
25	Fîntîna Boului	Adormirea Maicii Domnului	61	1.090	XXX
26	Golescul	Sf. Ilie-Rahova	34	656	XXVI
27	Gorgani	Sf. Ilie	108	3.757	LIX
28	Hași Dina	—	40	864	XXVII
29	Lucaci	Sf. Nicolae	104	1.999	XLVII
30	Mîntuleasa	Sf. Ingeri	43	658	X
31	Moldoveni	Sf. Ioan	64	1.576	LXIII
32	Negustori	Sf. Nicolae	79	897	VIII
33	Olari	Adormirea Maicii Domnului	85	1.470	XXXII
34	Olteni	Adormirea Maicii Domnului	49	900	XIII
35	Oțetari	Sf. Ingeri	31	646	XLVI
36	Popa Chișul	—	74	2.379	LV
37	Popa Ivașcu	Sf. Nicolae	106	2.616	LXVI
38	Popa Nan	Cuv. Paraschiva	98	3.647	LX
39	Popa Radul	—	40	1.136	XXXVII
40	Popa Rusul	Cuv. Paraschiva	103	2.897	XLII
41	Popa Soare	Sf. Nicolae	96	2.184	XLVIII
42	Popescul	Sf. Nicolae	73	1.376	XII
43	Precupeți	Toți Sfinții	46	1.554	LXI
44	Prundul	Sf. Nicolae	16	467	LVII
45	Prundul	—	23	703	XLIV

Nr. crt.	Mahalaua din București	Hramul bisericii	Pomelnice familii	Nr. total suflete	Nr. de ordine al bisericilor
46	Prundul	—	62	2.071	LVI
47	Săpunari	Adormirea Maicii Domnului	17	221	XXXIII
48	Scaune	Adormirea Maicii Domnului	61	1.162	VI
49	Sf. Gheorghe-Vechi	Sf. Gheorghe	53	752	XXXI
50	Sf. Vineri-Herasca	—	26	709	XI
51	Silivestru	Adormirea Maicii Domnului	67	1.202	XXXV
52	Sîrbi	Sf. Nicolae	72	1.507	XIV
53	Slobozia	Sf. Dumitru	68	1.981	LIV
54	Staicu	Intrarea în Biserică	43	1.142	XVII
55	Stejarul	Sf. Mina	132	2.883	XLV
56	Șelari	Sf. Nicolae	72	1.314	XXXIV
57	Tutuescu	Sf. Ștefan	39	372	XL
58	Vergul	Sf. Dumitru	25	708	IX
59	Vlădica	Sf. Nicolae	70	1.769	LXV
60	—	—	63	1.382	L
61	—	—	38	748	LI
62	—	—	83	2.061	LII
63	—	—	41	714	LIII
64	—	—	34	849	LXIV
Total :			3.561	82.927	

Sînt și veniți de peste hotare, mai mult negustori, ca: Dristoreanul, din Dîrstor sau Silistra (VI—50), Turtăcăian, din Turtucaia (XXXI-39), mulți țarigrădeni alături de un Sava de la Stambul (V-41) și un Gheorghe trapezontul, deci din Trapezunt (LVI-5), dar și o Criteanca (VII-15).

E greu de spus în ce măsură numele etnic aparțin în adevăr nației respective. Presupunem că cele mai multe au acest caracter, dar este de observat că sînt puține și numele personal nu contribuie la o precizare mai mare. Astfel, «grecul» se întilnește de trei ori: Gheorghe (XXIII-22), Ianache (XLVIII-75) și Năstase XVI-3); «sîrbul» de vreo cincisprezece ori, o dată fiind «Ene trăistar sîrbul» (XLIV-19), iar cîte o dată «rusul» (XXXIX-69) și «ungurul» (LXII-43). Tot o dată apare și «Stan ovreiu și e cazac» (XXXIX-47), ceea ce nu se poate explica decît prin trecere la ortodoxie sau prin simplă poreclă. Despre «neamțul», care apare adesea, vorbim în altă ordine de idei. «Moldoveanul» în schimb arată această origine, dar e întilnit numai de șase ori, alătura de două «moldovence»: Antimia (XIX-18) și Nastasia (XXXVI-66).

Orientarea topografică în oraș și identificarea locuitorilor nu erau ușor de realizat într-o vreme cînd ulițele nu erau fixate, iar casele nu aveau numere. Pentru aceasta, în pomelnic se recurge la formule variate, care își au astfel importanța lor. Cele mai răspîndite formule sînt: «ce

șade la», sau «lingă» casa unei persoane mai cunoscute, și «de la», sau «ot» (=de la), ori «din casa» cuiva. Așa, de pildă: «Andrei ce șade lingă Sava siimen» (XLII-50), «Anghelina de lingă Armean aprod» (XLII-55), «Antimia care șade la Lupul» (XVII-34), «Antonie ce șade la Matei siimen» (XLI-11), «Costandin care șade la Amza tabac» (XLII-48), «Dobra ce șade în casa Lupciului» (XIV-72), «Iane care șade la Neacșa» (XLIII-2), «Lixandra ce șade la Iane Cărămidă» (XLII-51). «Maria ce șade la jupineasa Marica» (XLV-14), «Maria ce au șezut la preoteasa Neacșa» (XXVI-33), «Mihai ce șade lingă Pîrvul» (XLV-117), «Neacșa ce șade la Radu brutar» (XXVI-15), «Rada care au șezut la Ancuța» (XXXVI-81), «Sultana care șade la Alixandrache» (LIV-51), «Despina din casa căpit. Nicăi» (XLV-4), «Ion den casa Zahariei» (XLVIII-92), «Ion siimenul din casa lui Dobre» (LXVI-94), «Iorga den casa Stănilavii» (XLV-64), «Postolache în casa lui Iane» (XXXIX-27), «Rada muma lui Niculae din casa lui Vișan» (XXXIX-50), «Tudor în casa lui Pascal» (L-51), «Vladul den casa Apostol călăreț» (LV-10, 46), «Zamfira din casa Stoicăi pităresii» (XXXVII-35).

La aceste formule se mai pot adăuga: «Dragomir de la chilie» (XLVII-81), «Gane de la odăi» (XXIX-54), «Manea ce șade la chilie» (XIV-33), «Mușat țiganul chiliașul» (LXV-24) și «Stoiana din curtea bisericii» Ienii (XIX-17).

Fără îndoială, că în toate aceste cazuri avem de-a face cu chiriași, al căror număr în acea vreme nu-l putem bănuși, dar se poate întrevădea poziția lor socială, ca și a stăpînitorilor caselor, chiliilor sau odăilor.

Alte forme de localizare pe care le aflăm sînt: «Iane al Mariei de la grămăticul» (LXV-42), «Ion de la Drăghici» (XLV-87), «Neacșa de la jupineasă» (XIX-34), «Radul ot Stăn post.» (XLVIII-37), «Radul de la Vlad cizmar» (XLV-88), «Sandul de la Bălașa doamna» (XXVI-4), «Stana de la Dragnea» (LI-38), «Șarban de la jupineasa Dobra» (XLV-86), «unchiaș Toma ot Stavăr logofăt» (XLVII-62).

La toți aceștia, vedem starea lor de argați.

Argăția, fără îndoială, era de trepte și funcții diferite și deci cinstită ca atare. Pomelnicele ne dau cîteva din acestea: «Barbul sluga cocoanii Saftii» (LXIII-39), «Dumitru sluga ot vel ban» (LXII-86), «Ion chelariul ot Filipescu» (XLV-3), «Mihai logofăt ot vel portar» (XLV-93), «Radul chelariul de la Brezoianul» (LXIII-23), «Stanciul viiar de la Bărbătescul» (LXV-58).

Cred că și frumoasa instituție a copilului din casă de la vechea curte domnească s-a depreciat cu timpul, generalizîndu-se și asimilîndu-se cu slugile. Sub «copil de casă», găsim destul de multe nume în pomelnicele noastre: Efemie (XLVIII-23), Filimon (XXXII-70), Gheorghită (XLVII-60), Ion (XL-21), Manul (XLVII-46), Mihai (XLVII-85), Oancea (XLVIII-29), Stoica (LIV-10, LXVI-89), Vasile (XXI-40), Vlasie (XVIII-26). Chestiunea ar merita o cercetare specială, pomelnicele respective putînd da lămuriri suficiente pentru cunoașterea familiilor cărora aparțineau. «Tudor copilul» (LXIII-54) nu credem că intră în această categorie, ci este vorba de un hipocoristic.

În sfârșit, sînt și alte forme de localizare mai generale: «Arsenie de la povarnă» (XLV-67), «Dumitrașco ot povarnă» (XIX-7), «Oprea de la povarnă» (XXX-28) și «Stan de la povarnă» (XLV-70). Încă nu e vorba de mahalaua Povernei, căci alătura mai apare «Mihăilă la povarna Pașcului» (XLV-16). Deci, au putut fi mai multe poverne.

«Poarta» palatului domnesc, nu se arată care, e și ea un punct de reper. Astfel, avem mai mulți «neamțul din poartă»: Gheorghe (XLIV-40), Oancea (LIX-80), Stoica (XIII-33), Șerban (XLIV-9) și Vasile (LIX-18). Dar sub vocabula «neamț», mai găsim pe Gheorghe (XVII-39), Ichim (LIX-22), Ion (XIV-27), Ivan (LXII-34), Necula (LIX-21) și Stoica (XIII-33). Nici unul nu poate fi *neamț*.

De buna seamă că aceșua locuiau la poarta la care dădea ulița numită mai tirziu nemțească. E posibil ca aceasta să-și ri luat numele de la ei, dar de ce au fost poreclii așa nu putem preciza. E mai probabil să fi avut meșeușuguri specifice nemțești decît că erau negustori de mărturi nemțești.

De același caracter topografic mai amintim o precizare: «de la margine»; aici de la marginea orașului, nu a mahalalei, cum e cazul lui Neacșu, Viacul și Vișan cîm manaua Precupeți (LXI—11, 19, 24). Dar tot așa mai apar «Israte caicul de la margine», cu «Stanciul caicul de la margine» (LXI-29, 30), alături de «Stoica stegar de la margine» (LXIV-18).

Sînt numeroase pomeinice de domni, armerei, boieri mari, călugări, preoți și alții, care pot aduce precizări importante despre intruări și succesiuni. Nume de domni apar și în pomeinicile unor ramili mai modeste. Așa, de pîca, despre Constantin Șerban zis Cîrnul, Letopisețul Cantacuzinesc spune ca era tîu lui Șerban Basarab voievod «ca-1 știa că iaste de neam mare, domnesc», iar Kadu Popescu precizează «tîind sămîntă de domn». Pomeinicul popii Stanciul de la Biserica Domnească și al prezbiterii Maria are înscris în el și pe acest Constantin voievod (XXXVI—6). Popa Stanciul are irate pe Popa Simion, care însă în pomeinicul său nu amintește pe Constantin voievod (XXXVI—9). Informația delicată a cronicior capată astrei prin pomeinic o confirmare documentară necontestată, fiind în același timp și un document al moravurilor vremii.

Din ordinul ostășesc avem o coloratură bogată. Ostășii călări apar sub nume de călărași (10), călăreți (15), cazaci (40), beșlii (XII—35, 66), deliul (XLV—78), sarage (VII—32, XV—30, XXII—45). Pedestrima se arată prin dorobanți (XII—26, XXXIII—2), talpoși sau tălpași (37), fustași (XLVII—67, LV—60), panțiri (XLII—33) și pușcași (XV—18, LX—55) și în general catană (XXII—62, XLVII—33) și slujitori (XXVI—12, 16; LIV—13), dar mai ales lefegii (56) și seimeni (122). Poate că și «Dumitru livențul» (LXI—32) face parte tot din ostășime. Comandanții lor sînt: aga (XII—3), armași (6), iuzbași (X—3, XXIX—48) și odobași (7). Între ei este un ceauș de beșlii (VI—8) și un «ceauș za lefegii» (LIX—95), o «Dobra delioaia» (XLVI—7) și mai multe odobășoiaie, soții de foști sau actuali șefi ostășești.

Se menționează mai mult de 40 de căpitani și câteva căpitănese, între ei fiind și «Sterian vel cap. za dorobanți» (XXXIII—2), cu «Barbul căpitan de la carăle cu pește» (XXXIX—64).

Sînt și meseriași în cadrul ostășesc, probabil pentru întreținerea echipamentului, ca «Manea cazac cizmarul» (XI.VII—50), «Radul cazac săpunar» (XXII—46), «Neagoe trăistar siimen» (XLIV—16) și un «Petre erbar cazac» (XXXVII—11).

În legătură cu oastea sînt și 28 de *stegari*, între care și «Gheorghe stegar turiiian» (LX—26). O dată, stegarul apare și sub numele «buciucaș» (XLVIII—53). Unul este stegar de armășei (XXIII—34).

Mai interesante pentru reconstituirea vieții bucurestene în secolele al XVII-lea—al XVIII-lea, este mica boierime cu felurile ei dregătorii. De cele mai multe ori, se vede limpede din ce condiții sociale izvora și cum începe să constituie o pătură strîns legată prin înrudiri sau prin apropierea de figuri mai răsărite. Unele din aceste dregătorii sînt des întîlnite în pomelnice, altele însă apar sporadic. Ceaușii și vătăfii, care sînt mai mult funcții, par să fie cei mai numeroși.

Ceaușii îndeplinesc sarcini atît pe linie ostășească, cît și administrativă. În pomelnicele de față, întîlnim peste 30 de ceaushi. Între acestia, sînt doi foști ceaushi: Frone biv ceaus și Radul biv ceaus (XXII—34, 93), dar și un «Cîrstea al ceausoaii» (XLV—104). Amintim și pe «Gheorghe ceaus de neguțatori» (XII—16) și pe «Iordache ceaus za cobii» (XXII—32). Întresant este că două biserici au de ctitori pe Ceaus Radul (XVIII) și pe Ceaus David (XXXIX), acesta din urmă vestit prin misiunile sale în Rusia și cunoscut istoriei noastre sub numele de David Corbea.

Vătăfii sînt arătați de multe feluri: de aprozi (I.VIII—21), de calici (XXXIX—71; LXV—52), de cară (XLVIII—54; L—5, LX—92), de cărămîdari (XLIV—22), de ciocănari (VI—44), de dîrvari (I.XIV—29), de graid (XIII—38), de lăutari (VI—12), de lemnari (XI.VII—34), de nevolnici (XXXVII—7), de păscari sau pescari (XLVII—L—7), de potcovari (VI—29), de selari (XXXIV—14), de zidari (LVI—49) și de zlătari (LI—20). Alături de ei sînt și vătășei. Uneori apare și starostele de bărbieri (XXX—7, 9) și de croitori (V—13).

Alte mici dregătorii sînt amintite mai rar. Pentru unele nici nu le cunoaștem mai precis atribuțiile. Însemnăm și dintre acestea: aprod (de 14 ori), ciocoi (XLV—119, XLII—21), ciohodar (LIV—58), chiurciubașa (XI—24), curtean (XLIII—7, 21), odagiu (XII—53, 54), pimnicer (XLII—4), pitar (8) și pitărese (5), pîrcălab (3) și pîrcălăboae (2), portar (6) și portăreasă (XI—2), serdar (XX—2), «logofătul Dobrii sufragiu» (XXVI—7), șetrar (XXVI—3), șufar (XXIX—27), vameș (VI—9), vătăman (XXXVIII—75), vornic (XXIV—21, 38), «vornic despre doamna» (XIV—2) și vornicel (XXIV—21, 38).

Dominant este însă numărul meseriașilor și organizarea lor. Mulți sînt meșteri, uneori arătîndu-se și în ce meserie: meșter cizmar (XLVII—72), dogar (XVII—15), postăvar (XVII—3, 4, 5, 9, 10; XVIII—41), bărbier (XXIV—10, 20), de hier (VI—54), de lemn (XXVI—17, 21). Sînt și sta-

roști (XXIV—22; XXXVI—1). Cei mai mulți sînt meseriași sau negustori: abagiul (9), apariul (XXXVI—30), arabagiul sau harabagiul (XXXIV—41), băcan (7), băiaș (LII—42; LVI—6), bănicer (LX—9), bărbier (21), becer (XII—45, XIII—17), poate echivalent cu pimnicer, bogasier (X—10, LI—21), hoiangiu (XXXI—5, 29, 47) brăgar (5), brînzar (LXII—49), brutar (52), bucătar (6) și o bucătăreasă, butar (XXX—50), caraghios (XI—21), cavaf (VI—25, XIX—5, 13; LXII—8, 9), căldărar (XVII—41; XXXI—50), cărămidar (7) și «Voico cărămidar cel mare» (XLIV—23), cărbunar (XLV—89), căruțaș (XLIII—17, L—48), cețelar (12), chelar (8), chiminger (VI—39, 42), chirigiu (XXVII—28, LIX—81, 82, 102), cimpoiaș (LV—59), cioban (XXXVIII—79, LXI—5, 13), pentru care vezi și mocan; cioclu (XXXII—40; XXXV—14, LXIV—15), cizmar (94), cîrciumar (8) și cîrciumăreasă (V—40), cobzar (L—54), cojocar (57), concireasă (XLIII—20), covrigăreasă (XXX—16), croitor (94), crucer (XXX—45, 49), cupeț (5) v. și precupeț; curelar (XXII—10, 24, LXV—10, 14, 47), cusătoare (XXXI—17, XXXII—37) și «Ion al Mandii cusătoarii» (LXV—55); dirvari (31), dogari (5), erbari (XXXVII—10, XXXIX—21), felendreș (XLVIII—58), desigur negustor de postav de Flandra, fierar sau herar (V—28), funariul (XLVIII—40), găitănar (LVIII—50), giuvargiu (XXI—5, gîrbăceriul (XLII—1), grădinar (8), hangiu (XXXII—77; LI—19), herghelegiu (XXXII—19; LXII—87), iconar (XXXIX—69), jimblar (8), între care și «Pirvul jimblarul de la mitropolie» (LXV—70), jugănar (XLV—105), lăcătuși (6), lăutar (VI—55), legănarul (XXXVIII—49), lemniari (29), lipcani (13), luminărari (6), mardagiul (V—11), masalagiul (LXVI—8), măcelari (27), mîrgelar (XI—22), mătăsari (VIII—7, IX—11, XXI—12, XLV—23), moașe (XXXVI—22) mi se pare prima atestată astfel —, mocani (6), între care și «Neaga mocana» (LXVI—6), mōrari (8), la care adăugăm și pe «Tudosie măcinătorul domnesc» (XXXIX—55), mortasipi (XVIII—6, XXI—28, XXXV—62, LII—65, LXV—56, LXVII—10), nălbitoare (LX—53), ogărari (XLVIII—83, 96), olari (27) și olărese, opincari (XXII—58, LXII—61); pacigiu sau pașigiu (LI—29; LII—52), papugii (VI—14, 52, 53), păcurar (XLV—92), păsătar (XXXII—43), pecetar (LIX—32), pescari sau păsari (21), pieptănari (6), pietrari (XXIX—26, XXXVII—37), pînzari (LVI—4, LX—12) și «Stana pînzăreasa» (LXVI—24), pîslari (8), plăcintari (VI—23), postăvari (67), postăvărese și «Necula postăvar domnesc» (LX—91), potcovar (XXXIV—71), precupeți (12), puțar (I—34), rachieri și rachierese (V—20, XVIII—23, XXXVI—72), rotari (8), sabier (XXXIV—66, 67, 69), săcuriul (XXXIX—43) cu «Dumitrașco secarul» (XXI—30), săidăcari (5), săpunari și săpunărese (8), sîrmari sau sîrmaci (XLV—83, XLVII—78, XLVIII—32, 60), surugiu (XLII—30), șalvaragii (XXXIV—44, 45, 56), șelari (12) cu șelari de lemn (XXXIV—37, 41) tabaci sau tăbăcari (43), între ei «Gheorghie tabac sîrbul» (XLIV—6) și «Radul tabacul boșar (?)» (XLIV—12), talpași (33), tamburagiu (XLV—95), tăulari (5), tecar (XXI—36), timplar (VIII—38), toboșari (XII—24, XLVIII—61), toiangii (XXXII—17, LXVI—26) torcători (13), între ei și «Marin torcător domnesc» (LX—7), trăistari (16), cu «Ene trăistar sîrbul» (XLIV—19) și «Costandin trăistar erghelegiu»

(XIV—16), trîmbițași (XXXI—33, 34, 51, XLVIII—35., 39), untari (XXIX—19, XXXVI—35, 65), vâcari (8), vârzar (XIV—49, viieri (5), vizitiu (XXX—17), vînător (XII—30), zarafi (VII—7, VIII—6, X—3), zăbunari (11), zidari (23), cu «Ion zidarul țiganul» (LXV—25), zlătari (XXIV—6, XXXIV—10, 40, LVI—34), zugravi (5).

Lăsăm la urmă o ocupație care va fi destul de răspîndită. În manuscris are două grafii, mărar și merar. L-am întîlnit de multe ori alături de nume variate, ca Barbul, Chiriță, Dobre, Drăghici, Duma, Iane, Ioan, Iordache, Jilco, Marco Milea, Neagoe, Nicola, Panait, Rizea, Voico și Voinea. Deci, nu poate fi nume de familie, ci de ocupație, merar, vînzător de mere. Nu poate fi vorba de o transcriere greșită pentru «morar», fiindcă apare și acesta alături de «măcinător».

Pomelnicile de față ajută și la cunoașterea începuturilor manufacturii în orașul București. Astfel, Anonimul turc de la 1740 spunea despre București că are o structură bună, biserici de piatră frumoase și bogate, locuințe impozante, piață organizată, două băi, minăstiri înconjurate cu ziduri de piatră, meterhanea domnească și cîrciumi. De asemenea, că se prelucra aci în fabrică în frumos postav siniliu, din lînă adusă din Bugeac dar pentru a avea postav roșu, se trimitea la vopsit în Șiștov⁴. Traducătorul acestui izvor, care îmi comunică și cuvîntul turcesc pentru «fabrică» (*kiarhane* sau *kyarhane*), spune că aceste preocupări începuseră încă din vremea lui Șerban Cantacuzino (1679) și că activau cu între-ruperi pînă la 1740⁵.

La toate aceste nume, adăugăm cîteva al căror sens nu-l putem întrevădea : Cazan nortâr de băt (XL—27), Maricăi harançii XXI—17). Mihai ce au fost sindei (LIV—52), dascălul Ivan ștocatoriul (V—16) și Necula vrăg (XLVIII—21). Ar putea fi la mișloc greșeli ale copiștilor, dar nu excludem nici posibilitatea să fie explicate în viitor.

Uneori, apar și caracterizări fizice sau morale ale credincioșilor, în general puține : beteag (XVIII—60), ciungul (XXXIX—62, LIX—51 ; LXV—57), gîngav si calic (LX—41), nevolnic (LX—93 : LXV—27, 30), orbul oarba (XXXII—44, XXXIX—41, LIX—71, LXV—36), rîncaci XLVII—28), surdul, surda (XXI—45, LXVI—43) și șchiopul, șchioapa (VI—57), XXXII—22, LX—33, LXI—100, LXVI—74).

Culegem în mod deosebit o seamă de nume cu totul caracteristice : Aba (VII—27), Acrivi (VII—9), Ardele (XIV—54), Aret (XIII—46), Aviana (IX—4) Bădestina, Bădestina (XI—6, XXVIII—2, XXXVII—1), Baibulat (XL—8), Bîrzava (XXIV—20), Burazan (XII—32, XIV—17), Canona (V—26), Crunia (XIV—12), Curteza (XII—17, XXIII—26, XXX—13), Dalcea (VII—26), Dîrstor (VI—3), Drume (VII—27), Ganul (XVII—22), Ghelmez (XXXVIII—97), Cîdimoc (VII—26, XLV—18), Ghiptana (VII—12), Haida (VI—16, VII—19, XVII—3, XXI—46, XXXVI—1), Haidena (LV—18), Haita VII—3), Ignota (VII—3), Ilinost (VII—17), Ionda (VIII—9), Istodor

4. M. Guboglu, *Tureșkii istocnik 1740 g. o Valahii, Moldavii u Ukraïne în «Fon-pertinentes»*, Moscova, 1964, p. 134 și 142.

5. *Ibidem*, p. 159.

(V—38), Jălez (XI—5), Lămbuc (LVI—56), Logara XXXIII—8, 14), Marzania (V—19), Miharst (XXII—29), Moe (VIII—7), Naizana (XIII—4), Nazaria (V—40), Obrașco (LIII—3) Palaloga (VII—2, XX—9, XXVIII—21, XXXIX—51), desigur din Paleologa, Pătrat (VII—23), Prunca (IX—9), Săgean (XXX—60), Sepfora (XXXI—2), Stoină (V—34), Stratat (LXVI—41, 84), Tedratie (VI—1), care ar fi sinonimul lui Pătrat Timirca (XXXII—55), Țag (XI—49), Velmeșu (LIV—5), Zafbeta (XI—11), Zambii (VII—5), Zaneptu (LV—30), Zerna (VI—11), Zirne (XIII—48) și Zîrnă (XIX—10). Cele mai multe sînt necunoscute dicționarului nostru onomastic⁶.

Tot privitor la nume, atragem atenția și asupra următoarelor: «Ion cel roșu» și «Ion cel negru» (LIII—39, 40), «Ion Dragul Maichii» (XLV—48), «Mihăilă cazac Barbăalbă» (XLVII—42), «Vișan Fărîmăoală» (XLIV—13), «Neștiuta» (LX—48) al cărui sens e greu de surpins (cp. Ignota), și «Tudora ingeroicăi» (LVIII—56), în care vedem profesiunea ei sau a soțului ei, hingher. Încheiem enumerarea cu Ioan caraghios (XI—21). Tot așa de curioase sînt Cirmea (XL—3), Cirman (XL—4) și Crumeaz (XXXIX—11).

Toate acestea ridică probleme deosebite pentru precizarea etimologiei lor, contribuind astfel și la istoria limbii.

Nu puține sînt și informațiile de ordin cultural. Astfel, apar Nedelco și Radul logofeți «za divan» (XXVII—8, 9), Neacșul și Andrei logofeți «ot mitropolie» (XLVIII—12) LXV—68), dascălii Costandin, Gheorghe Mihai și Pătru (LXV—6, 24); XLVIII—84, XXIV—5), dar mai ales «Șerban dascălul cel domnesc» (XXXI—4), cunoscutul «Lupul dascăl slovenesc» (XXXI—2; XXXVIII—54) și inexplicabilul «dascăl Ștefan ce au fost rus» (XXXIX—68), unde rus poate arăta atît origina etnică, cît și o profesiune mai veche (de la ruși sau roși). La acești «dascăli», se adaugă «jupan Panait gramaticul» (LXV—2) și «Negoiță diac» (X—3).

Legătoria de cărți era destul de frecventă și în mirenii. Ne-o atestă «Dumitru legător de cărți» (XLVI—4) și «Ion logofătul legătoriul de cărți» (LXIII—2). Însă mai presus de toți, căpătase faimă «Popa Chițul legătoriul de cărți» (XXXVI—2; XLVII—10 (LV—18), al cărui nume îl poartă și azi o biserică și o mahala din București, atît de mare era prestigiul său în fața contemporanilor. Acestora le alăturăm pe «Iordache zugrav» (V—15), pe «Popa Niculae zugrav» (XLVII—49) și pe «Ioniță rusul ce este iconar» (XXXIX—69. Desigur, nu e bine să uităm nici pe excelentul caligraf popa Nicola de la mitropolie (XXVIII—27), care în alt loc își zice și «notareșul mitropoliei», colaborator apropiat al mitropolitului Antim Ivireanul⁷. «Popa Nicula de la mitropolie» (IVII—13) activează ceva mai tirziu și pare să aibă legături de rudenie cu Aizaade ce-și pune în fruntea pomelnicului un Ilie voievod (LVII—3).

Toate aceste lămuriri adăugate la numele de botez, singurul necesar cultului, provin din necesitatea de a deosebi mai bine pe credincioșii

6. N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Edit. Acad. R.P.R., 1963.

7. A. Sacerdoțeanu, *Antim Ivireanul arhivist, bibliotecar și topograf*, în «Glasul Bisericii», XXII (1963), nr. 9—10, p. 882, 890.

care erau omonimi. Această necesitate a făcut ca astăzi noi să avem indirect o documentare extrem de utilă.

Profesiunile au dat nume unor străzi din vechiul București și chiar unor mahalale. Cu toate acestea, nu se poate spune că exista vreo măsură care să oblige pe profesioniști să și locuiască în mahalaua respectivă, sau că ei înșiși ar fi ținut la aceasta. Pomelnicele de față arată precis în cite mahalale locuiau meseriașii de același fel, mai ales când trebuia să fie în legătură directă cu clienții, cum sînt cizmarii, croitorii.

Concentrarea profesioniștilor are loc în cazul cînd se lucrează pentru piață sau cînd, prin natura lor, unele profesii cer condiții speciale de muncă și un mediu adecvat, cum sînt postăvarii, tăbăcarii.

*

Este necesară o lămurire și cu privire la materia reprodusă din pomelnice. Nu e vorba de o ediție integrală, ci numai a ceea ce este principal. Titlurile pomelnicelor, atît ale bisericilor, numerotate roman, cît și ale tuturor credincioșilor, numerotate arab, sînt reproduse textual. Numele din pomelnice însă au fost selectate. Pentru orientare, precizăm că tot ce este pus în paranteze drepte [numere de ordine] sau unghiulare < cifra de total nume și numele extrase >, îmi aparține; parantezele rotunde sînt ale manuscrisului.

Face excepție pomelnicul bisericii Antim (XXVIII), care a avut de la origine numere pentru ordinea pomelnicelor. Cum acesta a fost inițiat de însuși mitropolitul Antim Ivireanul, ctitorul, cunoscut pentru calitățile sale cu privire la ordine și disciplină, este posibil ca această ordine să fi fost inițiată chiar de el. În cunoscutul Așezămînt pentru ctitoria sa, arată că instituisse «pomelnicul bisericii» sau «pomelnic de rînd» pentru înscrierea numelor donatorilor⁸.

Unele pomelnice au fost reproduse integral. Din altele, am extras numai nume de ctitori sau de donatori, care mi s-au părut mai interesante pentru onomastica noastră. M-a interesat mult frecvența lor, cum este Mușa și Mușat, dar m-a surprins raritatea unui nume ca Ileana, atît de cunoscut epiceii populare. Pe acesta cred că l-am cules ori de cîte ori l-am întîlnit. Tot așa am făcut și cu Lepădat, care este foarte frecvent. Origina lui poate sta atît în «lepădarea» sau «vinderea» lui, de formă, ca să scape de moarte, — precum s-a spus⁹ — dar și în faptul real de a fi fost lepădat, sinonim cu copil părăsit, — un aspect al vieții sociale, — cît și născut înainte de vreme, după socotelile mamei.

*

[I. F. 1—6] *Pomelnicul sfintei mănăstiri mitropolia de aici din București, hramul Împăraților și întocmai cu apostolii Costandin și Elena*¹⁰.

8. A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 870.

9. N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc...*, p. 309; Lepăda.

10. După alte manuscrise publicate de: C. Erbiceanu, *Sobornicul sau Pomelnicul Mitropoliei*, în «Biserica Ortodoxă Română», XIII (1889—1890), p. 689—697,

<Cuprinde pomelnicul domnilor Țării Românești începînd cu «Radul vîoievod Negrul» și sfîrșînd cu «Mihai vîoievod și doamna lui Ana»; al mitropoliților începînd cu Antim și sfîrșînd cu Daniil și Ștefan; arhimandriți, egumeni, călugări și călugărițe, preoți preotese și pravoslavnici creștîni. Urmează «pomelnicul postelnicului Istrate Urdurean», care începe cu Șerban vîoievod și doamna Maria. Apoi «aicea să pomenesc boierii cei mari și jupînesele și feciorii lor» începînd cu Danciu, Stanca, Barbul, Pîrvul, Negoslava, iar la sfîrșit «aicea însemnăm numele acelor ce slujăsc la sfîntul lăcaș» în frunte cu Grigorie arhimandrit, mulți ieromonahi, și laici ca Mușat, Neașul, Procopie și Ianache. Izvodul după care s-a copiat a avut lacune, după cum rezultă din locurile lăsate în alb>.

[II. F. 8 r — 32] *Pomelnicul sfintei episcopii a Rîbnîcului întru care să pomenesc domni și arhierii, părinții și boierii și alți creștîni cari au dăruit sfintei episcopii moșii, țigani și alte odoară căruia cum i-au fost puțința precum arată* 11.

[III. F. 33 r — 40 r. Pomelnicul minăstirii Glavacioc] 12.

[IV. F. 41 r.—44 v.] *Pomelnicul Curții Domnești, hram Buna Vestire.*

[1]. A răposății mitropoliți <32 nume de la Antim la Ștefan>.

[2]. Pomelnicul răposăților domni <de la Radul, Dan și Mircea pînă la Nicolae Alexandru vîoievod și doamna lui Pulheria și Ioan vîoievod>.

[3]. Pomelnicul dumnealor veliților boierii <29 nume, cu soțiile>.

[4]. Boierii cei răposăți <41 nume, de la Stroe vornicul la Paliologa și Pîrvul «cu tot neamul lor»>.

[5]. Preoții i diaconii i dascălii cei vii <35 nume>.

[6]. Preoții i diaconii i dascălii cei răposăți ai bisericii domnești <37 nume începînd cu Neagoe erei, Borcea erei și sfîrșînd cu Neagoe irodiacon și Ion irodiacon>.

[7]. Dascălii <27 nume>: Paladie, Bratul, Stalco, Coman, Vasilie, Ivașco, ierei Hurmuz, Stayriano, Mihai, Radul, Bunea, Șarban, Pană, Nica, Ioasaf ieromonah, Calistru ermonah, Stoica, Mihul, Vlădică, Manolache, Ion, Dima, Dumitru, Apostol, Costandin, Matei, Stan.

[V. F. 45 r]. *Pomelnicul sfintei beserici care iaste făcută de sfîntiia sa răposatul Daniil arhieru, unde să prăznuește și să laudă prea sfînta Intrare în beserică a prea sfintei născătoare de Dumnezeu pururea fecioră Maria* 13.

[1]. Ctitori <26 nume începînd cu Daniil arhieru, Adriiana, Manole>.

[2]. Arhierii <12 nume începînd cu Teofil, Ștefan și sfîrșînd cu Calinic și Ioanichie>.

[3. F 45 v]. Pomelnicul mării sale Ioan Costandin vîoievod. Vii: Costandin vîoievod, Ecaterina doamna <10 nume>. Morți: Alexandru, Sultana <20 nume>.

XIV (1890), p. 65—74 și I. G. Gibescu, *Pomelnicul sf. mitropolii reinnoit în 1809*, în «Amvonul», X, (1907), p. 41—42, 74—77 și 175—177.

11. Atanasie Mironescu, *Istoricul Eparhiei Rîmnîcului Noul Severin*, București, 1906, p. 243—266, reproduceri parțiale după trei exemplare existente atunci la episcopie.

12. Mai nou despre această minăstire: Pr. Ilie Diaconescu, *Icoane vechi, manuscrise și pietre de mormînte la Mînăstirea Glavacioc*, în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 7—8, p. 657—669.

13. Biserica cu Sfînți (Sibile), fostă a popii Hera din Băjești și refăcută în 1728 de mitropolitul Daniil din Aninoasa (1719—1732).

- [4]. Domnii. <Începe cu Neagoe voevod însă foarte amestecat pină la Ioan Alexandru Exaporiton>.
- [5. F.46 r]. Pomelnecul logofătului Dimii <20 nume>.
- [6]. Pomelnecul polcovnecului Savei <24 nume>..
- [7]. Pomelnecul jupinului Ghițăi <21 nume>.
- [8] Pomelnecul jupinesii Marii <12 nume>.
- [9]. Pomelnecul capitan Dragomir <7 nume>.
- [10]. Pomelnecul jupinului Costandin <34 nume>.
- [11]. Pomelnecul jupinului Ianachie snu Alexie mardagiul <20 nume>.
- [12]. Pomelnecul logofătului Nicolii za vistierie <19 nume>.
- [13]. Pomelnecul lui Iordache staroste de croitori <20 nume: Tatul, Bodaci, Proca, Delea>.
- [14. F. 47 r]. Pomelnecul logofătului Fătului <26 nume, între care la morți Dorotheu arhieru, Pahomie ermonah, Dragne, Cirstiana, Smeada>.
- [15]. Pomelnecul lui Iordache zugrav <19 nume: Răzmiriță>.
- [16]. Pomelnecul dascalului Ivan Ștocatoriul <14 nume>.
- [17]. Pomelnecul comisului Diani <13 nume>.
- [18]. Pomelnecul lui Ianache păscarul <18 nume>.
- [19. 47 v]. Pomelnecul jupinesii Bălașii <23 nume: Marzaniia, Iorga, Nastea, Chirul, Slava>.
- [20]. Pomelnecul Antimii rachieresei <13 nume: Drantafir (sic), Cernat>.
- [21]. Pomelnecul Marii Acozmii <8 nume>.
- [22]. Pomelnecul Vladii <19 nume: Raicea>.
- [24]. Pomelnecul jupinului Vasilie Brașovean <9 nume>.
- [25]. Pomelnecul Marii <14 nume>.
- [26. F. 48 r]. Pomelnecul lui Vășii Brașovean <26 nume: Slamna, Nedea, Mușă, Mihala, Canona>.
- [27]. Pomelnecul lui Costandin <15 nume: Chirana, Sora>.
- [28]. Pomelnecul lui Costandin țigan <14 nume: Mușă, Dragătă, Stoiana, Creța>.
- [29]. Pomelnecul lui Gheorghie snu Stoian sirbul <27 nume: Pătrana, Mușă, Duca, Salomiia, Despa, Minea>.
- [30]. Pomelnecul lui Stan circiumar <15 nume>.
- [31]. Pomelnecul vătafului Rizii <25 nume: Arsenie, Bărlancea>.
- [32]. Pomelnecul lui Zanfir fecior lui Avraam <23 nume: Tică, Lepădat, Bogdana, Zoica. În loc de *vii* scris «jiv»>.
- [33]. Pomelnecul Sandului pescar <28 nume: Dobra, Slamna, Sora, Neagoe, Crăciun, Anania, Cînda>.
- [34]. Pomelnecul lui Voico țigan <27 nume: Pană, Crăciun, Cazan, Stoină>.
- [35]. F. 49 r]. Pomelnecul Predii călăreț <35 nume: Halița, Velisar, Cînda, Areta, Nedelca, Vasilache, Dimache>.
- [36]. Pomelnecul lui Ioan țiganul <22 nume: Sanda, Pătrana, Tudosiia, Dragomira, Dafina, Neculcea>.
- [37]. Pomelnecul vătaf Nicolae <31 nume: Vișa, Voinea, Călin, Mihalco, Vilcul, Petco, Costanda>.
- [38]. Pomelnecul vătaf Ianache <30 nume: Dimache, Stamate, Pană, Safta, Istodor, Samoil, Doichița>.
- [39]. Pomelnecul Ilincăii <15 nume: Leordie, Nadea>.
- [40]. Pomelnecul Dițăi circiumăresii <17 nume: Nazariia, Rizea, Vișa, Moisi, Chița, Marina, Sin>.
- [41]. Pomelnecul jupinului Savii de la Stambul <8 nume: Iovca, Boșco, Ioavca>.
- [42]. Pomelnecul Nedelii <11 nume: Dragne>.
- [43]. Pomelnecul mătușii Stanii <28 nume: Boba, Calca, Mărgărîta, Zota, Petca>.
- [VI. F. 50 r.—55v.]. *Pomelnece din mahalăoa Scaunelor, hramul Precistii.*

- [11. Ctitori. Athanasie, Stavro, Ioana, Manole, Ioan, Costandin voevod, Ștefan arhieru, Tudora, Têdratie, Sofiica.
 [21. Pomelnecul jupinului Iorgăi <12 nume Leondari>.
 [31. Pomelnecul popii Iordache <23 nume : iconom Dîrstor, Mihala, Calița prez., Filothei erei, Lațcar, Ianciul, Chira, Dimca>.
 [4]. Pomelnecul jupinului Costandin fecior Cîrstii Braș<ovean, 31 nume : Vasca, Zota, Arghira>.
 [51. Pomelnecul lui Petre cizmaru <16 nume>.
 [61. Pomelnecul lui Ioan cojocarul <23 nume : Ruja, Crăciuna>.
 [71. Pomelnecul Manciului pieptănarului <16 nume>.
 [8]. Pomelnecul lui Ivan ceauș beș<lii, 25 nume : Cocona, Istodor, Prodana, Neda>.
 [9]. Pomelnecul Stancăi a lui Stănică vameș <19 nume : Zoita, Agafița, Dobrița>.
 [10]. Pomelnecul lui Negoită Ghiocel <20 nume : Doichia>.
 [11]. Pomelnecul lui Mihai Ghiocel <16 nume : Zerna, Chiriaca, Mira>.
 [12]. Pomelnecul lui Zanfir vâtaf de lăutari <19 nume>.
 [13]. Pomelnecul Ancuții i al Dimii <25 nume : Nafta, Defta>.
 [14]. Pomelnecul lui Ivan papugiul <19 nume : Dioniste, Bircă, Eftinca, Necelea>.
 [15]. Pomelnecul lui Staico bărbier <17 nume : Visan, Musa, Tofil, Iamandi>.
 [16]. Pomelnecul Bobolinii<-licăi ?> i al Tomii croitor <32 nume : Frusina, Tîcla, Haida, Sora, Vișana>.
 [17]. Pomelnecul lui Păun abagiul <7 nume : erei Petre, erei Manciul, Anghelina prez., Zlate>.
 [18]. Pomelnecul Radului Craioveanului <24 nume : Goită, Doichița, Buda, Chirana>.
 [19]. Pomelnecul lui Tudor <22 nume : Petco, Popa, Obrisa, Sărhu, Ghica, Voiță>.
 [20]. Pomelnecul lui Ioan bărbier <22 nume : Done, Iano, Giura>.
 [21]. Pomelnecul Pălasii cumnata lui Ioan bărbier <20 nume>.
 [22]. Pomelnecul Oprii bărbier <27 nume : Iona, Arion, Dobrița, Jitco, Zoică>.
 [23]. Pomelnecul lui Dumitru plăcintar <23 nume : Crăciun, Calița, Răzmiriță, Mincu>.
 [24]. Pomelnecul lui Ștefan circiumar de la Burche <27 nume : Vișa, Tatul, Mihul, Lena, Aronda, Jițco, Pashul>.
 [25]. Pomelnecul lui Tudor cavaf <25 nume : Hrizea, Drăgulin, Manul>.
 [26]. Pomelnecul lui Ghiorghie bărbier <17 nume : Despa, Iorga, Dospina, Trandafira, Maria>.
 [27]. Pomelnecul lui Mihai pescar <22 nume : Arghira, Giura, State>.
 [28]. Pomelnecul lui Stan și al Nastii herarul <18 nume>.
 [29]. Pomelnecul văt. Neagoe de potcovari <21 nume : Burche, Creața, Vasilca, Vișa, Mușat>.
 [30]. Pomelnecul Maricăi și al Radii <24 nume : Grama, Siica, Lena, Smeada, Calea>.
 [31]. Pomelnecul Stancăi nora lui Costandin surdul <20 nume : Ghicea, Lamba, Chiiajna, Crăciun>.
 [32]. Pomelnecul Marii a lui Șarban bărbier <15 nume : Mieriuță Miiășca>.
 [33]. Pomelnecul lui Costandin bărbier <15 nume : Vasca, Stănilava, Mihălache>.
 [34]. Pomelnecul lui Costandin croitor <13 nume : Petca, Mircea, Proca>.
 [35]. Pomelnecul lui Vintilă bărbierul <23 nume : Frujina, Androniia, Cîrstiian, Vasilica>.
 [36]. Pomelnecul Radului cojocarul <15 nume : Dagna, Mara>.
 [37]. Pomelnecul Vladului ginerele Anii <21 nume : Vlaicul, Mircan, Soare>.
 [38]. Pomelnecul Stoicăi cizmar Temei <20 nume : Druma>.

- [39]. Pomelnecul Vladului chiminger <32 nume>.
 [40]. Pomelnecul Radului cizmar <21 nume: Dospina, Agafița, Petca, Voica, Dragul, Ianeșiia monahiia>.
 [41]. Pomelnecul Bobei precupeții <22 nume: Drăgușin, Mira, Mircan, Dragne, Bucura>.
 [42]. Pomelnecul lui Hurmuz chiminger <26 nume: Eftica, Briia, Rizea>.
 [43]. Pomelnecul lui Manole armean <14 nume: Dobra, Frățilă, Călin, Ghinea>.
 [44]. Pomelnecul lui Iane vâtaf de ciocănari <27 nume: Dița, Despa, Mîinea, Voinea>.
 [45]. Pomelnecul Predii țigan Țuți <24 nume: Stancea, Antona, Antimiia>.
 [46]. Pomelnecul lui Ioan botezatul <20 nume: Calița, Despa, Zoița, Dragoș, Chiriță, Vilae, Vilcan>.
 [47]. Pomelnecul lui Gheorghie fecior Cîrstii <21 nume: Călina, Mușa, Nica, Creața, Slamna, Pîrvul Andronie>.
 [48]. Pomelnecul Dimcii abagiul cel mic <14 nume: Fotache, Cernica, Filoca, Calița, Simbotin, Petcana, Mira>.
 [49]. Pomelnecul moș Dimii Țag <14 nume: Pătrana, Vasilica, Mirea, Axeniia>.
 [50]. Pomelnecul Hagi Cernii Drist <orean, 10 nume>.
 [51]. Pomelnecul Paraschivii croitor <24 nume: Chița, Andreiana, Agatiia, Ganea, Mina>.
 [52]. Pomelnecul papugiului ginerele Albului <21 nume: Măinea, Calița>.
 [53]. Pomelnecul lui Iane papugiul <21 nume: Murat, Lefter, Profira, Irina, Statiia, Marco>.
 [54]. Pomelnecul Stanciului meșter de hier <24 nume: Mușat, Simina, Pena, Drăguna, Mareș, Mina>.
 [55]. Pomelnecul Apostului lăutar <21 nume: Catrina, Anghelica>.
 [56]. Pomelnecul lui Iordache cazac <11 nume: Manea, Chiajna, Pană, Cătălina>.
 [57]. Pomelnecul lui Dragne șchiop <14 nume: Mardale, Chița>.
 [58]. Pomelnecul popii Nicolae ot tam <2 nume>.
 [59]. Pomelnecul popii Stavro ot tam <2 nume>.
 [60]. Pomelnecul popii Tomii ot tam <2 nume>.
 [61]. Pomelnecul popii lui Iane ot tam <2 nume>.

[VII. F. 56 r—59 v]. *Pomelnecul din mahalaoa Colții, hramul Sfinții Ierarși*¹⁴.

- [1]. Ctitori. Costandin, Elena, Io Șarban voevod, Mariia, Drăghici, Safta <41 nume>.
 [2]. Pomelnecul dumnealui Costandin Obedeianul <33 nume: Manda, Palaloga, Evda, Calița, Salomiia, Dospina>.
 [3]. Pomelnecul lui Dumitrașco staroste <44 nume: Milița, Cernat, Zoița, Curteza, Manga, Ica, Trandafira, Haita, Ignota, Iracli, Stoia>.
 [4]. Pomelnecul cocoanii Sandii <23 nume>.
 [5]. Pomelnecul lui Grigorie cupeț <25 nume: Duca, Vișana, Martin, Iorga, Petrina, Pîrvul>.
 [6]. Pomelnecul dumnealui Cîndescului <30 nume: Moistica, Ispăș, Caplea>.
 [7]. Pomelnecul Sandului zaraf <35 nume: Fronie, Despa, Roxanda, Iorga, Condrea, Dafina, Catrina, Ranite>.
 [8]. Pomelnecul lui Costandin epitrop <33 nume: Sultana, Mihul, Chirana, Apostol, Damaschin, Petrina, Voinea>.
 [9]. Pomelnecul lui Angheli cupeț <9 nume: Acrivi>.
 [10]. Pomelnecul jupînului Trandafir cupeț <29 nume: Ranite, Frangulea, Conda, Mira, Ghiorma>.
 [11]. Pomelnecul logofătului Neacșului <15 nume: Neofit arhieru, Chirana, Ștefan arh., Metodie episcop, Crăciun, Vișa>.

14. Ar putea fi Biserica Bulgară sau Calinderu, azi hram Sfîntul Ilie.

- [12]. Pomelnecul lui Grigoire cupet <41 nume: Grăjdana, Ghiptana, Mihul, Vilae, Gălina, Manul, Mescu>.
- [13]. Pomelnecul dumnealui Lucăi pitar <32 nume: Velcea, Mușat, Manea, Calea, Despa, Arsina, Dragne>.
- [14]. Pomelnecul Sandului epitrop <12 nume: Gherghe, Calița, Marco>.
- [15]. Pomelnecul Ilincăi Criteanca <21 nume: Anghela, Iorga, Stana>.
- [16]. Pomelnecul Marului <20 nume: Steriana, Frangulea, Mărgărita, Socol>.
- [17]. Pomelnecul Drăganii <68 nume: Manda, Procopie, Doichia, Titiana, Rusa, Petca, Sora, Ilinost, Curteza, Chirana, Cerna, Magdalina, Tatul, Peța, Slava, Malo 15, Franța>.
- [18]. Pomelnecul lui Petre croitor <33 nume: Dobrișan, Manta, Neculcea, Aga-fița, Ignatie, Istratie>.
- [19]. Pomelnecul al Biții <24 nume: Bița, Haida, Chirul, Despa, Calița>.
- [20]. Pomelnecul Mitului <29 nume: Sultana, Casandra, Grăjdana, Oprina, Duca, Tatul, Pătrana, Chița, Sofiica>.
- [21]. Pomelnecul lui Marin dogarul <24 nume: Stoia, Ghinea, Vasilco, Stancea, Chirița>.
- [22]. Pomelnecul lui Drăghici croitor <28 nume: Cîrstina, Manta, Sima, Calea, Micul>.
- [23]. Pomelnecul popei Radului <49 nume: Gheorghie erei, Aspra prezvitera, Filacton erei, Maxim arhieru, Dospina, Florea, Pătrat, Costea>.
- [24]. Pomelnecul popei Pirvului <20 nume: Gruică, Fota ierei, Tiha>.
- [25]. Pomelnecul al popei lui Marco <19 nume: Zoița, Mitrofana, Buna>.
- [26]. Pomelnecul popei lui Pană <21 nume: Bogdan, Draghiia, Petco, Dalcea, Balica ierei>.
- [27]. Pomelnecul popei lui Neagoe <36 nume: Aba, Opriș, Vișana, Grozea, Dragne, Mușa, Druma, Stama>.

[VIII. F. 60 r—65 r]. *Pomelnecul besericii de la Neguțători, hramul Sfetii Nicolae*¹⁶.

- [1]. Ctitori : <34 nume: Alixandra, Panait, Stama, Srebăna, Chirața, Malama, Ruceana, Misail>.
- [2]. Pomelnecul lui jup. Mihai abagiul <41 nume: ierei Arsenie, Cîrstina, erei Ursu, Lațco, Sora, Pătrășcan>.
- [3]. Pomelnecul jupînului Radului <27 nume: Despa, Manul, Condișa, Calea, Dușa>.
- [4]. Pomelnecul lui jup. Simeon abagiul <39 nume: Stamatie, Chena, Ignat, erei Zota, Sultana, Peța și alți mulți preoți>.
- [5]. Pomelnecul logofătului Iane de la dumealui Brîncoveanul <41 nume: Istodor, Ghinea, Grapina, Zanbiia, Iorga, Despa, Mirea, Frangulea, Sultana, Ranite, Vișana, Manul>.
- [6]. Pomelnecul jupînului Costandin zaraful <49 nume: Arghina, Voichița, Stofor, Lefter, Vasica, Stamatie, Pastiia, Parosca, Grăjdana, Ghinea>.
- [7]. Pomelnecul jupînului Manii mătăsarul <49 nume: Mira, Marioara, Calița, Moe, Arsena, Iorga, Ivul, Dimiiana, Pirvan, Sofica, Arghira, Filip, Velica, Andreiana>.
- [8]. Pomelnecul dascălului Lazar <12 nume: Grigorie arhieru, Ignatie arhieru, Lefter, Sultana, Andronie>.
- [9]. Pomelnecul jupînului Doicii <28 nume: David, Păuna, Ionda, Praxia, Ignat, Marula, Chena>.
- [10]. Pomelnecul Cîrstii logofătul <38 nume: Vilaia, Păuna, Vișa, Mihalcea, Boba, Calița>.

15. Aici copistul a sărit pomelnicul unui nume.

16. Azi, biserica Negustori, pe str. Negustori.

- [11]. Pomelnecul jupinului Matei cojocarul <26 nume: Lupul, Condrea, Grăjdana, Ghincea, Catrina, Despa>.
- [12]. Pomelnecul jupinului Ion abagiul <24 nume: Tirca, Despa, Anghelușa, Țintimii, Iana>.
- [13]. Pomelnecul jupinului Nedelco <37 nume: Chirana, Manea, Despa, Voi-chița, Lefter, Vasilca, Stamatie, Cateli>.
- [14]. Pomelnecul dascalului Neculii <20 nume: Despa, Sora, Arghiia, Zoia>.
- [15]. Pomelnecul logofătului Sandului <20 nume: Calița, Popa, Tudoria>.
- [16]. Pomelnecul jupinului Nedelco <14 nume: Dana, Mogoș, Barbul>.
- [17]. Pomelnecul jupinului Mihai <12 nume: Marin, Biiana, Radoviță, Milotin, Jiyan, Sfeia, Calea, Ve'licico>.
- [18]. Pomelnecul jupinului Zotii <9 nume: Boică>.
- [19]. Pomelnecul al jupinului Dumitru cojocarul <42 nume: Mușa, Pană, Albul, Șarb, Vasiiu, Caplea, Păuna, Tatul, Serafim, Sofiica, Dochița, Hrizea>.
- [20]. Pomelnecul Dedului capitan <15 nume: Vitoriia, Ghinea, Borcea, Mușa>.
- [21]. Pomelnecul lui Tudor logofătul <15 nume>.
- [22]. Pomelnecul Udrii țarigrădeanul <28 nume: Manta, Istrate, Tudosca, arhi-episcopul Mitrofan, Arsenie>.
- [23]. Pomelnecul jup. Matei <17 nume>.
- [24]. Pomelnecul vătafului Mihalache <10 nume: Gioirie>.
- [25]. Pomelnecul jupinului Zanfir <14 nume>.
- [26]. Pomelnecul căpitan Neculii Ghidimoc <15 nume: Sintioana, Lelca, Pă-trana>.
- [27]. Pomelnecul jupinului Costandin cojocarul <26 nume>.
- [28]. Pomelnecul lui Tănase pescar <21 nume: Stănilav, Calița, Dafina, Manea>.
- [29]. Pomelnecul Icii vătaful <16 nume: Jitco, Mileana, Radoviță, Dana, Zlate, Păuna>.
- [30]. Pomelnicul Hrizii cojocar <17 nume: Mușat, Negoita, Vișana, Mușa>.
- [31]. Pomelnecul căpitan Iane <17 nume: Gana, Dinca, Bóbe>.
- [32]. Pomelnecul lui Gheorghie saragéo <17 nume: Nica, Iarciul, Grăjdana, Hrizea, Slavița>.
- [33]. Pomelnecul Radului cojocarul <7 nume>.
- [34]. Pomelnecul lui Șarban lemnar <18 nume: Călin>.
- [35]. Pomelnecul jup. Dimei <15 nume: Mușa, Chirana, Albul, Hrizea>.
- [36]. Pomelnecul lui Soare <19 nume: Lazarina, Costea, Florica>.
- [37]. Pomelnecul Lupului vătașelului <19 nume>.
- [38]. Pomelnecul lui Nedelco tâmplarul <21 nume: Sava, Sima, Chiajna, Ma-rina>.
- [39]. Pomelnecul preoților: erei Oprea, ereița Ilinca, Pascul, Costandin cu tot neamul; erei Andronie, ereița Ilinca cu tot neamul; erei Ioan, prezvitera Arghira, cu tot neamul.

[IX. F. 65 v—69 r]. *Pomelnecul besericii de la Vergul, hramul Sfintul Dimitrie* ¹⁷.

- [1]. Ctitori: Daniil arhiereu, Dimitrie, Dumbrava <14 nume>.
- [2]. Pomelnecul dumnealui Ioniță postelnec <29 nume> Andronache, Con-dari, Avrama>.
- [3]. Pomelnecul lui Dumitrașco zaraf <32 nume: Calea, Sultana, Sora, Tu-dosca, Despa>.
- [4]. Pomelnecul Danciuului logofătului <33 nume: Aviana, Albul, Vișa, Doi-chiia, Barbul>.
- [5]. Pomelnecul lui Dumitru Spetean <30 nume>.

17. Ctitorie a mitropolitului Daniil din Aninoasa (1719—1732).

- [6]. Pomelnecul căpit. Mihai <33 nume: Danciul, Rada, Sora, Mirea, Sofiica, Palaghiia>.
- [7]. Pomelnecul căpitanului Petre <36 nume: Mihala, Hera, Despa, Hrizea, Racoviță, Tiron>.
- [8]. Pomelnecul logofătului Stoian <16 nume: Trofin, Oprina>.
- [9]. Pomelnecul Stanciului cojocarul <36 nume: Iamandi, Prunca, Obretin, Mileanca, Zaine, Luțcana, Dona>.
- [10]. Pomelnecul lui Mușat cojocarul [49 nume: Mușat, Mușica, Manciul, Mileanca, Ghețea, Hrizea>.
- [11]. Pomelnecul lui Petco mătăsarul <21 nume: Trifa, Sora, Micul, Calița, Trandafir, Stamate>.
- [12]. Pomelnecul Iorgăi cojocarul <14 nume>.
- [13]. Pomelnecul lui Iane cojocarul <36 nume: erei Gheorghie, Aviana prezbitera, Sora, Chircă, State, Mincul, Pană, Crețul>.
- [14]. Pomelnecul lui Mihai stegarul <39 nume: Calița, Dochița, Văsi, Costanda, Gorun, Oroș, Frățian>.
- [15]. Pomelnecul lui Petre cojocarul <32 nume: Vișa, Ispas, Armeanca, Stancea, Sora, Rodiia, Eftenie>.
- [16]. Pomelnecul Despii săpunăresii <33 nume: Lica, Mușat, Băluță, Bădica, Miloș>.
- [17]. Pomelnecul jupinesii Marii agioaicăi <19 nume: Toșca, Păuna, Despa, Iorga>.
- [18]. Pomelnecul lui Toader sirbul <30 nume: Rotco, Calcea, Dragna, Sofiina>.
- [19]. Pomelnecul lui Anghel logofătul <31 nume: Stănislav, Albul, Hrizea, Gherghina>.
- [20]. Pomelnecul Vitoriei <25 nume: Idita, Pavalache, Drosul, Vișa>.
- [21]. Pomelnecul babei Stanii <42 nume: Grăjdana, Dadul, Florințu>.
- [22]. Pomelnecul lui Nicolae <26 nume: Chirana, Mușa, Dedul>.
- [23]. Pomelnecul Radului al Velicăi <17 nume: Nica, Neculcea, Necoară>.
- [24]. Pomelnecul Manii pescar <22 nume: Stamate, Tecuci, Tecșan>.
- [25]. Pomelnecul Stoicăi săracul <24 nume: Ichim, Precup, Isar>.

[X. F. 69r—72v]. *Pomelnecul besericii a Mîntulesii, hramul Sfinții Ingeri.*

- [1]. Ctitori: <26 nume: Neagoe, Marica, Manta, Cuțar>.
- [2]. Pomelnecul Condrii <7 nume: Frîncul, Iamandi>.
- [3]. Pomelnecul jupinului Ioan cojocarul <26 nume: Calița, Negoită diac., Fătul, Simiia, Antimir>.
- [4]. Pomelnecul jupinului Ianache cojocarul <27 nume>.
- [5]. Pomelnecul jupinului Dumitru cojocar <10 nume>.
- [6]. Pomelnecul jupinului Costandin Ceoceanul <5 nume>.
- [7]. Pomelnecul Barbului feciôr Frîncului capitan <14 nume>.
- [8]. Pomelnecul Dumitrării <5 nume>.
- [9]. Pomelnecul Barbului feciôrul Radului armaș <18 nume>.
- [10]. Pomelnecul Mihalcii bogasier <13 nume>.
- [11]. Pomelnecul jupinului Pană cojocar <15 nume>.
- [12]. Pomelnecul Vasilcăi căpitănesii <28 nume: Mirica, Dragolea, Sion, Odora>.
- [13]. Pomelnecul izbașii Gheorghie <25 nume: Briia>.
- [14]. Pomelnecul lui Petre cojocarul <25 nume: Vasilca, Chiajna, Dobrotă>.
- [15]. Pomelnecul Paraschivii luminărar <13 nume: Despa, Zoița, Frățilă>.
- [16]. Pomelnecul căpitan Dimache <11 nume: Despa, Frîncul, Condrea>.
- [17]. Pomelnecul Badii logofăt <13 nume: Fota, Duță>.
- [18]. Pomelnecul Radului copilului din casă: Radul, Maria.
- [19]. Pomelnecul lui Ivan copilul din casă <16 nume: Zoică>.
- [20]. Pomelnecul al lui Asanache călăraș <15 nume>.
- [21]. Pomelnecul Radului căpitan <13 nume: Ghiorma>.

- [22]. Pomelnecul lui Costandin ceauș <23 nume: Neculcea, Voinea, Aviana, Profira>.
- [23]. Pomelnecul al lui Panait logofăt <20 nume: Despa, Cateli>.
- [24]. Pomelnecul lui Petre capitan <7 nume: Mîinea, Condrea, Frujina>.
- [25]. Pomelnecul lui Gheorghie călăraș <13 nume>.
- [26]. Pomelnecul lui Drăghicean vătaf <18 nume>.
- [27]. Pomelnecul al Nițului <13 nume: Hitcul>.
- [28]. Pomelnecul ceauș Iancului <15 nume: Rafaila, Despa>.
- [29]. Pomelnecul lui Stanislav lefeciu <11 nume: Chiriața, Vintilă>.
- [30]. Pomelnecul lui Nedelco lemnarul <11 nume: Călina, Lazarina, Voicilă, Opriș>.
- [31]. Pomelnecul al Voicăi a lui Anghel <15 nume>.
- [32]. Pomelnecul lui Costandin cizmarul <11 nume: Crăciun>.
- [33]. Pomelnecul Nicăi precupețul <19 nume>.
- [34]. Pomelnecul lui Sărban măcelar <17 nume: Urmuz>.
- [35]. Pomelnecul lui Anastasie țarigrădeanul <18 nume>.
- [36]. Pomelnecul lui Drăghici <13 nume: Catalina, Despa, Pătrana>.
- [37]. Pomelnecul Maricăi i al Vlădăi <23 nume: Marica, Vlădaia, Frîncul, Păun, Slamna, Precup, Vișa>.
- [38]. Pomelnecul Zoicăi <17 nume: Mușa, Calotă, Lazarina>.
- [39]. Pomelnecul lui Ene cojocarul <10 nume>.
- [40]. Pomelnecul jupînelui Lupul <25 nume: Vasalache, Erodie, Savin, Lupa, Catrina, Condrea>.
- [41]. Pomelnecul Antimii de la Drăghici vătaf <15 nume>.
- [42]. Pomelnecul Oancii măcelar <3 nume>.
- [43]. Pomelnecul lui unchiaș Ivan sîrbul <17 nume: Martin, Decul>.

[XI. F. 73r—76r]. *Pomelnecul besericii de la Sfînta Vineri* 18.

- [1]. Ctitori: Costandin, Matei voevod, Ecaterina, Sărban voevod, Milotă, Aspra, Buna <41 nume>.
- [2]. Pomelnecul dumneaei portăresii Mandii <21 nume: Franga, Pandeli, Chiriță, Iacolina>.
- [3]. Pomelnecul dumnealui Costandin comisul Băleanul <25 nume: Pulheria, Arsina, Despa, Safta>.
- [4]. Pomelnecul popei Bogdan clisiiarh <40 nume: Roman, Chirana, Mitul, Voislava, Sora, Manul>.
- [5]. Pomelnecul capitanului Dumitru <27 nume: Mercurie, Iova, Jălez>.
- [6]. Pomelnecul dumneaei cocoanei Saftii <32 nume: Rizea, Păuna, Nica, Mușat, Badeștina, Pătrașco>.
- [7]. Pomelnecul popei Iane cel domnesc <29 nume: Dragna, Bogdan, Fota erei, prezvitera Grăjdana, Chirana>.
- [8]. Pomelnecul dumnealui postelnic Iordache <17 nume: Afenda, Sultana, Chiriiața, Hramato, Hrisafica, Varsabina>.
- [9]. Pomelnecul căpitanului Pană <25 nume: Sora, Dana, Despa, Fota erei, Bogdan, Grăjdana>.
- [10]. Pomelnecul logof. Sărban <23 nume: Dinca, Manda, Istodor, Despa, Draga, Marina, Agafia>.
- [11]. Pomelnecul lui Sărban vătaful <39 nume: Marica, Lepădat, Zambeta, Ticla, Calea, Benciul, Sora>.
- [12]. Pomelnecul Mandii <23 nume: Profir, Mușat, Siia, Mînzea>.
- [13]. Pomelnecul lui Ianachie siimen <24 nume: Solomon, Mihalcea, Slamna>.
- [14]. Pomelnecul vătaf. Dragomir <38 nume>.
- [15]. Pomelnecul dascalului Toader <22 nume: Bucura, Eva>.
- [16]. Pomelnecul Jipei al Maricăi <38 nume: Zaine, Mara>.

- [17]. Pomelnecul preotesii Calii <31 nume: Necta prezvitera, Ispas>.
 [18]. Pomelnecul Ancuții sora Radului <47 nume: Micul, Mica, Chira, Simioana>.
 [19]. Pomelnecul Ancuții a lui Tănăsie <34 nume: Micul, Mărgărita, Cernica, Mihul, Marula, Deva, Mușa>.
 [20]. Pomelnecul Radului croitor <26 nume: Colțea, Sora, Negre>.
 [21]. Pomelnecul lui Ioan caraghios <17 nume: Bobe, Sora, Soare>.
 [22]. Pomelnecul lui Ghiorghe mărgelarul <25 nume: Mircea, Bădica>.
 [23]. Pomelnecul călugăriții Salomii <32 nume: Tofana, Duca>.
 [24]. Pomelnecul jupinului Ianache chiurciubașa <13 nume>.
 [25]. Pomelnecul Radului Giurgiuveanului <14 nume: Baico, Stamate>.
 [26]. Pomelnecul popei Stoicăi: Stoica erei, Despa prezvitera, Ioan cu tot neamul lor <și al preoților Dumitru, Ioan și Costandin>.

[XII. F. 76v—83]. *Pomelnecul besericii din mah. Popescului, hramul Sfintul ierarh Nicolae* ¹⁹.

- [1]. Ctitori: Tuđori, Doichița, Vilae, Aviana, Zmirta, Rizea, Papa, Datco, Candra <51 nume>.
 [2]. Pomelnecul dumnealui ceaușului Alixandrache <30 nume: Balasache, Coacoana>.
 [3]. Pomelnecul dumnealui agăi Matei Mogoșăscu <40 nume: Polheria, Marga, Conda, Idita, Despa>.
 [4]. Pomelnecul dumnealui Costandin vel armaș Popescu <25 nume: Aspra, Catalina, Vasilca>.
 [5]. Pomelnecul dumnealui Costandin logofăt fecior jupinesii Nedelii <36 nume: Mărgărita, Borcea, Mușa>.
 [6]. Pomelnecul protopopului Calin <14 nume: Dafina>.
 [7]. Pomelnecul protopopului Mănăilă <34 nume: Zoita, Anușca, Precup, Chirul>.
 [8]. Pomelnecul Dragului <21 nume: Călina, Aspra, Mușa, Dafina>.
 [9]. Pomelnecul Stanciuului tăbăcar <26 nume: Petco, Dizmana, Mina>.
 [10]. Pomelnecul jupinului Gheorghie țarigrădean <29 nume: Manda, Gherghina, Lucaci, Colțea, Chița, Treia, Arnedă, Manola, Lamba>.
 [11]. Pomelnecul lui Anghel tabac <28 nume: Iorga, Aspra, Dizmana, Chițul, Dancea>.
 [12]. Pomelnecul lui Stroe tabac <15 nume>.
 [13]. Pomelnecul lui Neagoe tabac <42 nume: Vișan, Lepădat, Proca, Dragne, Dinca, Petca, Antona>.
 [14]. Pomelnecul lui Ioan al Savei căpitănesii <35 nume: Ursu, Măinea, Lupășco, Cernat, Armeanca>.
 [15]. Pomelnecul jupinului Iane băcanul <20 nume: Zlata, Zara, Mara, Vrușo, Calița, Zota>.
 [16]. Pomelnecul Dospinii a ceauș Gheorghie za neguțători <13 nume>.
 [17]. Pomelnecul Maricăi harapcii <13 nume: Rușin, Miniti>.
 [18]. Pomelnecul lui Gheorghie tabac <20 nume: Drăgulin, Dragna, Pashale>.
 [19]. Pomelnecul Vucii <14 nume: Cupina, Sintion>.
 [20]. Pomelnecul lui Nicolae tabac <21 nume: Lupul, Felda, Hera>.
 [21]. Pomelnecul lui Ilie topoșcar, 13 nume: Buică>.
 [22]. Pomelnecul lui Dumitru croitor <21 nume: Ichim, Zoică, Ban>.
 [23]. Pomelnecul jupinesii Nedii <32 nume: Voinea, Țacău, Vuno, Milea, Petcana, Armean>.
 [24]. Pomelnecul lui Stefan tabac <18 nume: Pășhalina, Panacul>.
 [25]. Pomelnecul Dumitrii de la cruce <24 nume: Pancea, Banea, Iorga, Axenta monah>.

19. Biserica Sfintul Nicolae-Jitnița, numită Popescul și a Protopopului.

- [26]. Pomelnecul lui Dragomir dorobanțul <19 nume: Pătrana, Sora>.
 [27]. Pomelnecul Stanciului cizmarul <17 nume>.
 [28]. Pomelnecul lui Dumitru Armășăscu <12 nume>.
 [29]. Pomelnecul Ghinii tabac <25 nume: Sorcă, Frățilă, Bran, Praxia>.
 [30]. Pomelnecul lui Maxim vânătorul <10 nume>.
 [31]. Pomelnecul lui Mercurie <21 nume: Avrenție, Milița, Vișa>.
 [32]. Pomelnecul lui Gruită Burazán <15 nume: Milovan, Jivana, Obretin, Rizea>.
 [33]. Pomelnecul Stoicăi hagiul <26 nume: Raico, Aftimiia, Gaftona, Gherna, Arghira>.
 [34]. Pomelnecul Monii siimeanul <22 nume: Fiera, Rusa, Albul, Tatul, Manta>.
 [35]. Pomelnecul Vișăi a lui Dumitru beșliul <14 nume: Tiha, Boje>.
 [36]. Pomelnecul Voislav tăular <14 nume>.
 [37]. Pomelnecul lui Iacov tăular <13 nume>.
 [38]. Pomelnecul lui Matei tabacul <14 nume: Cordun, Tatul>.
 [39]. Pomelnecul Radului jâmblarul <19 nume>.
 [40]. Pomelnecul lui unchiaș Drăghici <13 nume: Vitan, Axenia>.
 [41]. Pomelnecul lui Stan tabac <13 nume: Calotă, Chira, Dragne>.
 [42]. Pomelnecul mătușii Neacșii <13 nume: Draga, Stada>.
 [43]. Pomelnecul Stanii din vale <14 nume: Cîrstiian, Armeanca, Limbarache, Deca, Chira, Vitan>.
 [44]. Pomelnecul popei Grozii <13 nume: Voislav, Iova>.
 [45]. Pomelnecul lui Dimitrache becerul <27 nume: Pană, Despa, Afteniia, Evda>.
 [46]. Pomelnecul Sanfirii căpitănesii <14 nume: Raico, Stamate>.
 [47]. Pomelnecul lui Costandin bărbier <26 nume>.
 [48]. Pomelnecul lui Costandin Popetul (sic) <7 nume: Negotina>.
 [49]. Pomelnecul lui Stan al Bălașii <14 nume: Drăgușin, Călină>.
 [50]. Pomelnecul jupînesii Tudorii a Cilibilului <6 nume>.
 [51]. Pomelnecul dumnealui Costandin pah. Silimvriia <6 nume: Macarie arhierue, Iorga, Libijan>.
 [52]. Pomelnecul lui Tudor siimean <21 nume: Tudosca, Draghiia, Elisei>.
 [53]. Pomelnecul lui Costandin odagiul <12 nume: Sora, Buna, Vasilache>.
 [54]. Pomelnecul Savii odagiul <10 nume: Atimiia, Dospîța>.
 [55]. Pomelnecul lui Petre brutar <12 nume: Trifu, Parasca>.
 [56]. Pomelnecul Alixandrii a lui Stroe <6 nume>.
 [57]. Pomelnecul Radului pît. Orescului <13 nume>.
 [58]. Pomelnecul lui Vasilie Dupăgunoi <8 nume: Voinea, Spilea>.
 [59]. Pomelnecul logof. Matei <13 nume>.
 [60]. Pomelnecul căpitanului Costandin <13 nume>.
 [61]. Pomelnecul Radului tabac al Tudorii <14 nume>.
 [62]. Pomelnecul lui Stan odabașa <12 nume>.
 [63]. Pomelnecul jupînului Dragomir <20 nume: Căliman, Negoslava, Mareș>.
 [64]. Pomelnecul Aniții <14 nume>.
 [65]. Pomelnecul Neagului cizmarul <20 nume: Calotă>.
 [66]. Pomelnecul Nicolii beșliul <20 nume: Iamandi, Sîmileana>.
 [67]. Pomelnecul ceaușului Calin <18 nume>.
 [68]. Pomelnecul lui Gheorghie vâtaful <28 nume: Vasca, Anca, Amza, Fătul, Dospîna>.
 [69]. Pomelnecul Voinii <7 nume>.
 [70]. Pomelnecul Rădoslavii <19 nume: Bircă, Brîndușa, Chiriac>.
 [71]. Pomelnecul Hristii <14 nume: Ilco>.
 [72]. Pomelnecul lui Tudor chelarul <15 nume: Mușata, Sora, Ghioca, Bobe>.
 [73]. Pomelnecul Pătranii <12 nume: Slamna, Petriia>.

[XIII. F. 84r—88v]. *Pomelnecul din mahalaoa Oltenii, hramul Adormirea preacuarței și pururea fecioară Mariia.*

[1]. Ctitori: Nifon ieromonah, prezvitera Mariia, erei Stefan, Adriiana, Damaschin monah, Anghelina, cu tot neamul <11 nume>.

[2]. Pomelnecul pitarului Ioan <29 nume: Conda, Jitco, Despa, Duca>.

[3]. Pomelnecul lui Pătrașco logofătul <24 nume: Sora, Chirco, Călina>.

[4]. Pomelnecul Leicăi croitor <15 nume: Leoa, Lazarina, Novac, Crăciuna, Naizana>.

[5]. Pomelnecul cocoanii Chiajni <17 nume: Manta, Calița>.

[6]. Pomelnecul lui Tudor postelnic <15 nume>.

[7]. Pomelnecul Radului copilului din casă <19 nume: Calița, Marco, Năramza, Mitul>.

[8]. Pomelnecul Fotii <21 nume: Fota, Hera>.

[9]. Pomelnecul lui unchiaș Stan lefeciu <19 nume: Casandra, Zoița>.

[10]. Pomelnecul Vladului logofăt <20 nume: Chirica, Cîrstian, Eftenda sau Efenda>.

[11]. Pomelnecul popii Dragomir <16 nume: Chirana, Rița, Vlada>.

[12]. Pomelnecul popii lui Iordache <20 nume: Pashala, Ghioca, Marga>.

[13]. Pomelnecul popii lui Costandin <24 nume>.

[14]. Pomelnecul portarului Ianache <18 nume: Pantazi, Stancea, Zlata>.

[15]. Pomelnecul jupînesii Caliții <18 nume: Daian, Aspra>.

[16]. Pomelnecul lui Gligorie cizmarul <20 nume>.

[17]. Pomelnecul Stoicăi becer <22 nume: Jîpa, Văsiu, Bobe>.

[18]. Pomelnecul Chircăi <25 nume: Susana, Fidana>.

[19]. Pomelnecul lui Frone ceaușul <21 nume: Sintion, Pashul, Pășhălina, Marula, Aspra>.

[20]. Pomelnecul Chiții <15 nume: Mușa, Băjan, Deva>.

[21]. Pomelnecul lui Băjan <17 nume: Sora, Cernat, Dobrina>.

[22]. Pomelnecul lui Zafir stegar <15 nume: Iovana, Samsona>.

[23]. Pomelnecul ceaușului Bobe <13 nume: Mira, Rusin, Simina, Manciu, Iorga, Fronie, Gruia>.

[24]. Pomelnecul Stancăi lui Hirsu <17 nume: Despa, State, Ispas>.

[25]. Pomelnecul lui Costandin <17 nume>.

[26]. Pomelnecul Manciuului tabac <17 nume>.

[27]. Pomelnecul lui Ilie cizmarul <20 nume: Ursa, Carpen, Culea, Zara>.

[28]. Pomelnecul lui Gheorghie căpitan Dilga <24 nume: Mărgărita, Zota>.

[29]. Pomelnecul Oprii lemnar <24 nume: Mihnea, Platon>.

[30]. Pomelnecul lui Matei cizmarul <19 nume: Tatul, Stoe, Drăsoe>.

[31]. Pomelnecul Tuader siimen <16 nume>.

[32]. Pomelnecul Radului tabac <16 nume>.

[33]. Pomelnecul Stoicăi neamțul din poartă <17 nume: Zmeada, Vasilca, Udrican>.

[34]. Pomelnecul lui Ghiorghie cojocar <24 nume: Simbotin, Cîrstiana>.

[35]. Pomelnecul lui Costandin aprodul <14 nume>.

[36]. Pomelnecul Radului brutar <17 nume>.

[37]. Pomelnecul lui Dumitrașco postăvar <20 nume>.

[38]. Pomelnecul vătăfului Petre de grajdu <16 nume>: Ichim, Bița, Calița, Calea>.

[39]. Pomelnecul Voinii postăvar <15 nume: Gherghina, Lupul, Dragolea, Măinea, Ispas>.

[40]. Pomelnecul lui Grigorie odabaș <22 nume: Tecșan, Iova>.

[41]. Pomelnecul lui Costandin croitor <16 nume>.

[42]. Pomelnecul lui Dumitru călăreț <20 nume: Ilca>.

[43]. Pomelnecul lui Stavăr seiménul <24 numere: Mușat, Pîrvu>.

[44]. Pomelnecul lui Marin cazac <15 nume: Simina, Dochîța>.

[45]. Pomelnecul lui Toader siimén <17 nume>.

[46]. Pomelnecul lui Năstasie săpunar <17 nume: Stoe, Aret>.

- [47]. Pomelnecul Vladului brutar <19 nume: Vișana, Hera, Mărgărita, Smeada>.
 [48]. Pomelnecul popii lui Șărban <12 nume: Zirne, Dragotă, Ghiorga>.
 [49]. Pomelnecul portarului Nicolii Chefală <19 nume>.

[XIV. F. 89r—96r]. *Pomelnecul din mahalaoa Sîrbilor, hramul Sfintul ierarh Nicolae* ²⁰.

- [1]. Ctitori: Ioanichie arhieru, Vasile, Sanda, Ioan, Ghinea, Nicola.
 [2]. Pomelnecul vornecului despre doamna <9 nume: Rarița>.
 [3]. Pomelnecul Vladului post. <26 nume: Dragna, Brumar, Caraulea, Andreica, Armeanca, Isar, Deva>.
 [4]. Pomelnecul lui Ioan Catărău <26 nume: Ursu, Despa, Lupașco>.
 [5]. Pomelnecul jupînului Floarei <34 nume>.
 [6]. Pomelnecul lui unchiaș Drăgan <26 nume: Crin>.
 [7]. Pomelnecul lui Ilie tabac <20 nume>.
 [8]. Pomelnecul lui Grigorie tăular <28 nume: Coltea, Ghinea, Robe>.
 [9]. Pomelnecul lui Dumitru tabac <20 nume: Simileana, Simbotin>.
 [10]. Pomelnecul lui Dumitru sin Tănase tabac călug. <29 nume: Mărgărita, Raia>.
 [11]. Pomelnecul lui Șărban siimen <21 nume>.
 [12]. Pomelnecul Radului frate Vladului postăv. <19 nume: Cruniia, Crivăț>.
 [13]. Pomelnecul Stanciului pescar <22 nume>.
 [14]. Pomelnecul Irimii cizmarul <29 nume: Slamna, Bucura>.
 [15]. Pomelnecul lui Ionică cizmarul <21 nume: Vasca, Isar, Arghira, Vlada, Mira>.
 [16]. Pomelnecul lui Costandin trăistar erghiligiul <19 nume: Agafița, Petrican, Dana>.
 [17]. Pomelnecul lui Ioan Burazan <20 nume: Tatul, Dragna>.
 [18]. Pomelnecul Bunii croitor <20 nume: Buia>.
 [19]. Pomelnecul mătușii Ilinii <21 nume: Mica, Mara, Marco>.
 [20]. Pomelnecul Nedelii a lui Vișan <28 nume: Calotă, Decul, Antona, Mina>.
 [21]. Pomelnecul Albului brăgar <21 nume: Nichifora, Arsenie>.
 [22]. Pomelnecul lui Vasilie <22 nume: Arsinca, Chirvasie, Rusa>.
 [23]. Pomelnecul lui Șărban tabac <20 nume: Ganea, Sora, Chira, Marula, Aviiana, Mica>.
 [24]. Pomelnecul Marinăi <19 nume: Cîmșa, Micul, Bucur, Iana, Avramiia, Dafina>.
 [25]. Pomelnecul al Arsincăi <27 nume: Arsinca, Zlata, Mihala, Sidor, Despa, Anca>.
 [26]. Pomelnecul lui Iane lefecului <26 nume>.
 [27]. Pomelnecul lui Ion Neamțul <22 nume: Brumar, Manea, Mircea, Hera>.
 [28]. Pomelnecul Badii tabac <20 nume>.
 [29]. Pomelnecul Radului cizmar <13 nume: Apostol, Rădoslav>.
 [30]. Pomelnecul Aldii tabac <21 nume: Rusa, Ranite>.
 [31]. Pomelnecul lui Bîrcă <28 nume: Alba, Mușa>.
 [32]. Pomelnecul Albului cizmar <29 nume: Bunea, Bobe, Duna>.
 [33]. Pomelnecul Manii ce șade la chilie <12 nume: Mărgărita>.
 [34]. Pomelnecul Milii lefecul <16 nume: Milea, Mina, Slamna>.
 [35]. Pomelnecul lui unchiași Dragomir <23 nume: Dospina, Iorga, Dana>.
 [36]. Pomelnecul Lupului cizmarul <19 nume: Mărcuță, Călin, Gîrstina>.
 [37]. Pomelnecul Mării Lungăi <21 nume: Coltea, Ban, Mușat, Negrita>.
 [38]. Pomelnecul Dracii tabac <21 nume: Draghia, Caloian>.
 [39]. Pomelnecul lui Dumitru <19 nume: Antimiia, Gherghina>.
 [40]. Pomelnecul lui Nedelco pescarul <21 nume: Aviiana, Frujina>.
 [41]. Pomelnecul Radului tabac Boul <14 nume: Agapina>.
 [42]. Pomelnecul lui Caloian tabac <30 nume: Arsinca, Cerna, Zlata>.

20. Astăzi în str. Pitagora, nr. 11.

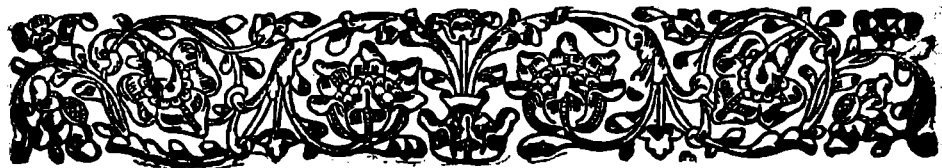
- [43]. Pomelnecul lui Stan tabac <18 nume: Văsiu, Aviiana, State, Mina, Pro-fira>.
- [44]. Pomelnecul lui Petre tabac cel mic <18 nume: Chirică>.
- [45]. Pomelnecul Radului ciz. lefeciu <21 nume: Ispas, Măican, Boba>.
- [46]. Pomelnecul lui Dumitrașco talpoș <18 nume: Tihma, Albul, Miloș>.
- [47]. Pomelnecul mătușii Dumitrii <18 nume: Bran, Praxiia, Solomiia, Ileana, Stepana, Agafiia>.
- [48]. Pomelnecul preotesii Naramzii <16 nume: Mihalca, Năramza>.
- [49]. Pomelnecul lui Petre vârzar <20 nume: Chita, Calea, Minea>.
- [50]. Pomelnecul lui Antonie tabac <22 nume: Albul, Dizmana>.
- [51]. Pomelnecul lui Gheorghe sirbul tabac <14 nume>.
- [52]. Pomelnecul mătușii Sultanii <18 nume: Lupa, Zorca>.
- [53]. Pomelnecul Badli cel mic tabac <21 nume>.
- [54]. Pomelnecul lui Panait al Dumitrii <20 nume: Hrana, Tatul, Ardela, Chilian>.
- [55]. Pomelnecul Staicului tabac <18 nume: Anușca>.
- [56]. Pomelnecul a Nicolii <19 nume>.
- [57]. Pomelnecul Radului <19 nume: Cerna, Urse>.
- [58]. Pomelnecul Radului lemnar <20 nume>.
- [59]. Pomelnecul Ioanii <15 nume: Dița, Buda, Birsea>.
- [60]. Pomelnecul Oprii brutar <15 nume: Muncilă>.
- [61]. Pomelnecul capit. Predii <20 nume: Miinea, Marga, Gherghina>.
- [62]. Pomelnecul lui armaș Gherghe <12 nume: Păscălina>.
- [63]. Pomelnecul lui Voica zet Vladii <23 nume: Neica, Lupul, Vela>.
- [64]. Pomelnecul cap. Nicolae <13 nume>.
- [65]. Pomelnecul lui Stan Boț <20 nume>.
- [66]. Pomelnecul jupinesii Sandi <21 nume: Ghioca, Calit>.
- [67]. Pomelnecul lui Lațcar <21 nume: Negrita, Ruja, Gradea>.
- [68]. Pomelnecul Chirului aprod <17 nume: Simioana>.
- [69]. Pomelnecul lui Dragomir zet Nedelii <32 nume: Platon, Gherasiia>.
- [70]. Pomelnecul lui Matei brutar <38 nume: Armeanca, Giurcea, Lațcăr, Lățcărina, Aldea>.
- [71]. Pomelnecul al Maricăi <19 nume: Deva>.
- [72]. Pomelnecul Dobrii ce șade în casa Lupciului <20 nume: Trifa, Posta, Milea, Ileana>.

AURELIAN SACERDOȚEANU

(Va urma)

ACTE, NOTE ȘI INSEMĂNĂRI DESPRE BISERICA FOSTULUI SCHIT BRAZI DE LINGĂ PANCIU

Tradiția locală, împletită cu unele realități istorice, a căutat să-și lă-murească povestea celor trei brazi bătrâni de pe creasta Dealului Brazilor, pe care se află așezată biserica fostului Schit Brazi de lângă Panciu. Căci această așezare, nu prea veche, mărginită spre răsăritul soarelui de Valea Brazilor, adăpostită spre apus de soare, de Dealul Brazilor, în coasta că-ruia a fost împlântată, cuprinde o fișie de pământ povârnat pe coastă, cam de vreo 11 ha, care se întinde de la miazănoapte la miazăzi, între coama dealului și între valea ripoasă a Brazilor.

Pământul e sărăcăcios, dar mîna harnică a viețuitorilor de odinioară l-a prefăcut în pământ roditor, plantînd pe coasta rîpelor nuci și pruni, iar aproape de firul apei din fundul văii, răscolind acest pământ pînă în adînc, l-au îngrășat, folosindu-l pentru zarzavaturi.

De pe coama dealului, privirea stăpînește împrejurimile pînă departe pe Valea Sușiței, spre care, printre colinele acoperite cu vii, o parte largă se deschide spre miazăzi. Spre apus însă o înălțime uriașă, împădurită, cu ușoare gurguiuri în creastă, stăvilește privirea și impune prin mărția ei. Este Măgura Odobeștilor, cu vestita cotă 1001, de pe care generalul Mackensen și-a condus armatele germane împotriva oștilor românești care-și apărau patria și au stat înfipte în aceste ținuturi priporoase, de pe care n-au putut fi dezlipite. Cota 1001, o pată galbenă, arată locul unde se află Schitul Tarnița, de unde poți privi pînă departe spre Mărășești, spre Focșani și spre Galați, iar spre miazănoapte, pe văile Siretului și Prutului, pînă unde ajunge puterea ochilor.

Legenda celor trei brazi. — Stăruie printre localnicii din jurul fos-tului schit legenda celor trei brazi, din care n-au mai rămas în picioare decît doi, cei din margini, unul în coastă și altul în vale, spre albia pîrîiașului aproape secăt în timpul verii. Se spune că un hatman a sădit acești trei brazi în amintirea luptei pe care a dat-o cu cei trei unguri pe care i-a răpus și a scăpat o fată de boier moldovean, răpîtă de ei. La un an după aceea, boierul moldovean a zidit aci o mînaștire de maici, ca mulțumire lui Dumnezeu și în amintirea salvării fiicei sale. După

50 ani, hatmanul și-a găsit pe fiica sa stareță la această minăstire și luînd-o de aci, au plecat împreună la mormîntul Domnului. Pe drum însă, la Galați, moartea l-a ajuns din urmă și hatmanul și-a aflat mormîntul, în 1710, în biserica Sfîntul Gheorghe, unde își doarme somnul de veci. Unii pun această întîmplare în legătură cu intrarea oștilor ungurești care sprijineau pe Gheorghe Ștefan împotriva lui Vasile Lupu; diferența de timp între aceste două întîmplări înlătură această ipoteză. Legenda spune mai departe că în 1821, turcii căutînd în mormîntul hatmanului bogății, i-ar fi aruncat osemintele în Dunăre, iar piatra de mormînt ar fi fost dusă de niște credincioși la biserica Precista din apropiere, de unde, în 1829, a fost luată de oștile rusești și dusă în Rusia. O *Evanghelie* a fost dăruită de hatmanul de la Brazi Mitropoliei din București, după cum arată însemnarea din 1 iulie 1709 (1701). Mitropolitul Teodosie a hotărît ca această carte să nu iasă din Mitropolie.

Liniștea nopților cu lună, cu cer albastru presărat cu stele, răsăritul soarelui din dosul crestei de deal, locul pitoresc în care se află așezată, fac din biserica de la Brazi, pitulată sub coasta Dealului Brazilor, un locaș de închinare și de rugă pentru sufletele dornice de liniște și de pace.

Biserica Sf. Ioan. — Mai sus de această așezare, mai către mieznoapte, pe un podiș de pe coama dealului, spre marginea dinspre Valea Hăulitei, se află biserica Sfîntul Ioan, al cărei hram se sărbătorește la 29 august și adună în jurul său mulțime de credincioși din satele și orașele din împrejurimi și chiar mai de departe.

Și biserica aceasta, ca și schitul din vale, a suferit de pe urma cutremurului din noaptea de 9—10 noiembrie 1940, cînd s-au dărîmat cele două biserici: cea veche din față și cea nouă din spatele ei, abia terminată în 1938, prin strădaniile viețuitorilor și ale preotului Teodor Antohie, mort în 1937 și îngropat în partea de mieznoapte a pronaosului. Pr. Antohie a fost parohul bisericii Sfîntul Nicolae Șelari din București.

Ca să ajungi la biserica Brazi, apuci pe ulița pietruită ce vine dinspre gara Panciu, ții drept înainte spre mieznoapte, iar cînd ajungi în șoseaua mare, faci la stînga, apoi la dreapta, și începi coborîșul pe valea repede, pînă în Valea Brazilor, pe care o treci pe un poduț. Începi apoi a urca pe colina din față, către codrul bătrîn de pe coasta de apus; drumul se abate la dreapta, intră pe sub clopotnița scundă și îndată te afli pe un tîpșan în mijlocul căruia se află bisericuța de lemn, străjuită spre apus de un zid puternic de piatră și cărămidă, care proptește malul priporos pe care se află clădirea stăreției. Spre mieznoapte, se află ruina vechii bisericuțe, dărîmată de cutremurul din 1940, spre răsărit un rînd de chilli de zid, curate, învelite cu șindrila, iar spre miezăzi, în rînd cu clopotnița, trapeza și alt rînd de chilli, toate ridicate prin hărnicia de albine a viețuitoarelor de odinioară, cu materialul cules din ruinele pricinuite de cutremurul amintit. Munca grea săvîrșită o arată bolovanii de piatră, cărați cu spinarea și așezați în zidul înalt care ține malul de apus din fața bisericuții de lemn. În 1949, s-a folosit ca loc de închinare vechiul paraclis, boltit și el și aflat sub chilliile dinspre răsărit.

Sub chiliile acestea din partea de răsărit, cam la jumătatea lor, se află vechiul paraclis, la care trebuie să scobori câteva trepte ca să poți ajunge. La capătul treptelor, în stînga, o intrare scundă conduce la o mică încăpere boltită, de proporțiile unei chilioare, ce va fi fost destinată ascunderii obiectelor de preț ale minăstirii. Drept în fața treptelor, un cadru de piatră cioplită simplu arată intrarea spre paraclis. Dincolo de această intrare, se află o încăpere în stînga căreia un alt cadru de piatră și un prag lat, tot de piatră, arată intrarea în paraclisul boltit. În fața acestei intrări, deci în zidul din dreapta, o altă intrare scundă, astăzi surpată, arată locul de unde pătrundeai în altă așezare sau într-un gang ce mergea pe sub chiliile, spre miazăzi. O ușă veche de lemn, cu verigă de fier, închide cadrul de piatră. În dosul ușii se află un drug de lemn ce se viră într-o scobitură adîncă a zidului; la nevoie, se poate purta spre partea opusă, în altă scobitură de zid. Acesta servea odinioară pentru încuierea paraclisului, din care se ieșea printr-o altă ușă mai scundă, care dădea într-un gang spre miazănoapte.

Tradiția de aci, ca și aceea a altor ganguri asemenea din atîtea locuri, arată că acest gang ducea pe sub pămînt pînă la Schitul Sfîntul Ioan, distanță de 500—600 m; în realitate, gangul va fi avut vreo ieșire în coastă, spre Valea Brazilor, care la acea vreme va fi fost acoperită cu păduri dese, în care te puteai ascunde în toată voia.

Paraclisul de aci este alcătuit dintr-o singură încăpere, de forma unui patruleter aproape regulat, ai cărui pereți mai păstrează ceva din vechea zugrăveală și al cărui prestol este lipit de zidul de răsărit, singurul luminat printr-o ferestruică zăbrelită, prin care poți privi spre colina ce formează malul din față al Văii Brazilor. Cam de la 3 m înălțime, zidurile paraclisului se înclină spre centru, se adună de la colțuri și urcă spre un punct central, dînd plafonului acestei încăperi forma unei boltiri în unghiuri. Pe zidul de apus, se mai observă trei chipuri ctitoricești de călugări, deasupra cărora, spre bolți, apare un fragment care cuprinde o scenă din viața Maicii Domnului. Alte câteva fragmente de pictură în tempera se mai păstrează pe zidurile laterale. Cele trei chipuri ctitoricești înfățișează pe cei trei ieroschimonahi: Sava, Dimitrie și Teofilact.

Pe ușa de intrare în paraclisul acesta, se află zugrăvit arhanghelul Mihail, iar în stînga sa moartea, însoțită de inscripția: «Cumplită este moartea păcătoșilor. 1827».

Pe piciorul prestolului: «1837, Ap. 16», în cifre și litere realizate în relief, din tencuială.

Icoane. — Pe una din icoanele păstrate în trapeza de la vechea biserică, și anume pe cea care înfățișează chipul lui Iisus, se poate citi data: «1826». Celelalte icoane, de aceeași factură realistă, unele încadrate în rame sculptate, se păstrează în trapeză și în biserică actuală.

Inscripțiile aflate pe alte icoane și pe obiecte arată proveniența lor de dată recentă. Pe o icoană înfățișînd pe Sfîntul Ioan Botezătorul, se citește următoarea inscripție: «*Pictor Ioan Gherasim den (sic) orașul*

Birlad 1894 Mai 21». Icoana e de factură realistă, slab desenată, mai ales când e vorba de mină; are însă un colorit acceptabil.

Obiecte. — Pe o cădelniță, inscripția mărunță, în litere cursive, sună așa: «*Donată de Sofia și Adolf Căpățînă 1 Sept. 1931*». Pe un sfeșnic mare de bronz: «*Donat de Gavriil și Ecaterina Filip, cu fii lor Mihai, Zoe, Elena, Ana și Constantin anul 1932*». Pe un sfeșnic mic în altar: «*Preot Antohie ctitor*». Pe un altul, tot în altar: «*Donat Schitului Sf. Ioan Botezătorul, comuna Crucea de Jos, jud. Putna, anul 1929*».

În dosul altarului bisericii vechi, inscripția de pe o cruce amintește pe unul dintre donatorii acestui schit. Cuprinsul este următorul: «*În acest iocaș odihnește monahul Daniil Filip decedat în Panciu, în 2 Iulie 1922*».

Pe crucea de piatră a ctitorului bisericii celei noi, dărîmată de cutremur, în latura de nord a pronaosului, inscripția are acest cuprins: «*Preotul Teodor Antohie, născut la 1866 Martie 10 † 1937, Mai 19. Acum m'am odihnit și am aflat ușurare multă, că m'am mutat din stricăciune și m'am dus la viață, Doamne, slavă ție*». Pe un clopot: «*Fabricat D. Bărbulescu, Galați. Făcutu-s'a acest clopot prin subscripție publică pentru mănăstirea Sf. Ioan, jud. Putna, în zilele P. S. Episcop Luchian Triteanu, prin stăruința superioarei Epracsia Andronache, în anul 1925*».

Pisania. — Pisania vechii biserici, săpată într-o placă de piatră, de culoare vînată, dar de esență slabă, are cuprinsul următor: «*1890. Restaurat în timpul... Acest sfînt și dumnezeesc locaș cu patron Sf. Gheorghe s'au preînnoit prin stăruința îngrijitorului ieromonah Ierinarh (sic) Borsesc(u), în zilele preasf. episcop eparhiot D. D. Melchisedec*».

Pe marginea pietrei: «*Scris de monah Ieronim Bohuș. Temelia bis(ericii) Brazi, pusă la 1807*».

Paraclisul vechi are nevoie de restaurare. Bolțile de cărămidă vor trebui consolidate, iar zugrăvelile completate cu subiectele obișnuite.

Biserica nouă a fost construită din scîndură și a fost învelită cu șindrilă. În ea se păstrează cea mai mare parte din icoanele și obiectele de cult din vechea biserică dărîmată.

Din cele două biserici, n-au mai rămas astăzi decît două ruini, din pricina cutremurului cel mare din 1940, care a pus la grea încercare aproape toate orașele și satele din acest cot al munților Carpați. S-au păstrat obiectele și icoanele, aflate astăzi în noul paraclis, instalat în două încăperi de atelier, unite între ele și lungite printr-o încăpere nouă în care se află altarul.

Scurt istoric. — Din testamentul fostului mitropolit Teodosie, scris în jurul anului 1676, rezultă că moșia de la Brazi a aparținut acestuia și că este închinată Mînăstirii Bogdana, ctitorie a sa, după care, ridicîndu-se schitul Brazi, acesta a devenit metoc al Mînăstirii Bogdana. Dintr-un citat pe care îl dăm integral, după un manuscris aflat la mînăstire, rezultă metocurile pe care le avea vatra mînăstirii:

«*Partea de moșie împrejurul schitului în hotarul Crucii de Jos care se socotea și cu partea luncii care iarăși a fost cumpărată de fericitul întru pomenire Teodosie proin Mitropolit și o au afierosit schitului ace-*

tuia, 33 pogoane loc de arat la țarina Petroane în hotarul Străoanii de Sus și iaste și pădure după cuprinderea zapiselor care am cumpărat-o cu bani și au dat răzășii și danie la schit pe apa Sușița.

10 pogoane loc de arat tot în Sușița la țarina Flămînda și iaste și pușin codru în hotarul Crucea de Sus, din partea peștii danie și cu bani am luat-o la schit dela Toneșești precum arată zapisele lor. 10 pogoane loc de arat tij în Sușița tot în hotarul Crucea de Susu alătura cu moșia cea veche a schitului care este în partea luncii cumpărată aceia de proin mitropolitului Teodosie în hotarul Crucea de Jos și merge alătura din zarea în zare cu pădurea, cu apă, cu cîmpu precum spune scrisorile, ce sunt la schit».

Din înșirarea datelor de mai sus și pe cale de deducție, autorul manuscrisului arată că, înainte de a deveni ctitor al Schitului Brazi mitropolitul Teodosie, în aceste locuri ar fi trăit niște sihaștri, dintre care doi ar fi fost chiar frați, și anume Sava și Teofilact, care ar fi săpat cu ciocanul o peșteră în care au locuit. S-ar putea înțelege că peștera de care e vorba este săpată în piatră. Cercetînd la fața locului, se poate constata că săpătura aceasta este făcută în pămînt.

Același autor atribuie ridicarea schitului lui Dimitrie Schimonahul, care în 1827 stă în rîndul ctitorilor, alături de Sava și Teofilact, pe care tradiția păstrată pînă azi în minăstire îi arată ca pe trei frați.

Îndoiala pe care o are însă autorul manuscrisului este ridicată de cele două pomelnice, unul din 1827, altul din 1834, în care Sava schimonahul este trecut în urma lui Dimitrie.

De la finele secolului al XVII-lea de cînd se vorbește de Teodosie mitropolit și pînă în 1707, nu mai întîlnim alte date privitoare la Schitul Brazi. Anul 1807 pomenit de pisania din 1890 este însemnat de o condică din 4 mai 1825, «în care s'au scris toată averea sfîntului Schit Brazi, ținutul Putnei, mișcătoare și stătătoare înlăuntru și pe afară». Totuși, după pomelnicul cel care se află la proscomidie, «la anul 1834 s'au zidit acest sfînt locaș din temelie». Această dată este confirmată și de o însemnare făcută pe o cruce, de starețul Dimitrie : «Și am scris, ca să se știe, după ce s'au gătit de zidit biserica din schit, leat 1835 Februarie 2». În acest caz, zidirea bisericii mari cade la puțin timp după ridicarea paraclisului boltit de sub chiliile de miazăzi, zugrăvit la 1827.

Ieroschimonahul Dimitrie. — După datele culese din dicționarul geografic, autorul manuscrisului menționat arată că Dimitrie a venit prin 1812 de la Suceava, ca frate, s-a călugărit în Minăstirea Bogdana, unde s-a făcut preot și unde a ajuns și egumen. Părăsind Bogdana și plăcîndu-i locurile de la Brazi, a întemeiat și un schit, iar în 1834, a înălțat o biserică mare, din piatră și cărămidă, a zidit chilia cu două rînduri, din același material, «dela deal și dela vale de biserică», «un beci de 4000 de vedre și alte acareturi». După alte însemnări notate de însăși mina starețului Dimitrie, aceste lucruri s-au făcut în anul 1829, după ce temeliala bisericii s-a pus la 12 mai 1807.

În aceleași note, se mai arată că la 1 ianuarie 1821, are înfățișare cu Antonie, egumenul Minăstirii Bogdana în fața mitropolitului Veniamin pentru averea schitului și «*părțile de moșie ale Schitului Troțușanul s'au dat sub stăpînirea Schitului Brazi*». În 1825, pentru a scăpa Schitul Brazi de amestecul celor de la Bogdana, Dimitrie închină schitul său Mitropoliei Moldovei, cu care prilej, întocmește o catagrafie a întregii averi mișcătoare și nemișcătoare a Schitului Brazi. Pe atunci, clopotnița era așezată spre răsărit, deasupra paraclisului din «*peșteră*». «*Patru chilii sub un acoperământ de piatră, pivnița și cu chilia igumînicească acoperită cu draniță, făcută încă din 1824, cu cămări și cu altele, ce sunt trebuitoare înlăuntru*».

Catagrafia schitului, cuprinzînd spicuiți din averea mișcătoare și nemișcătoare, este următoarea:

«*Înlăuntru sfintei biserici cele ce se află: cărțile sfintei biserici*», printre care găsim: «*1 Evanghelie mai mică de Rîmnic pe Sf. pristol. 1 Minunile sfîntului Nicolae slovă de mină. 1 Floarea darurilor. 1 Propovedanie la oameni morți. 1 Neofit împotriva jidovilor. 1 Chipul cel mic și cel mare schivnicesc*».

Printre lucrurile bisericii găsim: «*3 părăchi poioasă păftale de argint, 1 aer zugrăvit pe pînză, 1 prapur zugrăvit pe pînză, 1 iconostas de lemn săpat și zugrăvit. 1 catăpeteasmă săpată pătrunsă și zugrăvită. 1 analoghi de citit în mijlocul bisericii. 2 cruci de lemn săpate de sfînțit apa. 3 mese de pînză pe sf. pristol cu flori. 1 teas de lemn zugrăvit de sfînțit apa. 2 sfeșnice mici de lemn, de mers înaintea catepetesmei și cu lumini de ceară deasupra după rînduială. 22 de strane în biserică după rînduială*».

Printre veșminte găsim: «*4 poioasă cu păftale de aramă. 3 sfînte cu procovețe cu văzduhurile lor. 1 sfîntul antimis cu sfîntul pristol. 1 stihari nou alb cu flori de mătase făcut de răposata maică Sofia Similache ce s'au călugărit la schit. Din cele ce se află la schit din afară de biserică: 4 chilii sub un acoperământ de piatră pe pivniță și cu chilia igumenească acoperită cu draniță făcută la anul 1824 cu cămări și cu altele ce sunt trebuitoare înlăuntru. 1 clopotniță de piatră de cinci stînjeți gospod înălțimea și sub clopotniță peșteră și altele despărțituri de piatră din jur împrejur spre întărirea clopotniței și de pus cele trebuitoare la vreme de nevoie. 12 vase de vin prin pivniță și cu cămară la schit în care s-au pus vin din vîile schitului acum în toamna trecută 1825, din vîile schitului. 4 pol pogoane vie lucrătoare la Deocheți tij a schitului. Părțile celele de moșie ce are schitul sub a sa stăpînire dobîndite toate prin osirdia ieroschimonașului Dimătrie, în afară de cele pe care le avea schitul prin o deosebită «*dietă*» dela mitropolitul Teodosie. 12 pogoane tij în Străoanii de sus la dealul Răpezii, unde au fost vîile schitului Lepșa și am avut și noi vîi și neșîind folositoare am lăsat locul slobod și să ară de oameni și dau dijmă la schit. 15 paș moșie la luncă în partea poșii încă zăce paș daniel la schit dela diaconița a lui Toader diaconu Beșleagă. 2 pămînturi la Țifești însă scurtătură pe care sunt trei case și două pogoane vie daniel la schit de monahia Avrămia. 1 loc de fîneț în moșia Verdea dat daniel de preotul Ioan Graur vechil la Zăbrăuț, cu zapis din let 1825 dă și*

1 moară cu două roate în apa Sușița, la gura Răpezii în hotarul Străoanii, cu zapisul din letu 1825, 1 loc de casă în târg în Focșani dat danie de răposatul, protopop Gheorghe Ghica al Focșanilor, cu zapis».

Din descrierea cadrelor de piatră ale ușilor de intrare în paraclis a ieșit, cred, părerea că întregul paraclis subteran este săpat în piatră. Același autor al manuscrisului menționat vorbește și de cele trei chipuri de ctitori zugrăvite și însoțite de inscripții, precum urmează:

«*Dimitrie ieroschimonah, nacealnic și ctitor Schitului Brazi*», deasupra chipului din stînga; «*Teofilact ieroschimonah*», deasupra chipului din dreapta, iar deasupra celui de al treilea; «*Sava schimonah, frați bunii*». De aci credința că toți acești trei călugări sînt frați buni.

Starețul Dimitrie se întilnește într-o seamă de însemnări de pe cărțile bisericii, ceea ce arată grija deosebită pentru ctitoria aceasta a sa. La 1 aprilie 1829, cîpătînd două volume ale *Antologhionului* de la Neamț, ca danie din partea părintelui «*Evstatie ieroschimonah dela Sfînta mănăstire a Neamțului spre veșnică pomenire*», nu uită a adăuga obișnuitul blestem pentru cel ce ar îndrăzni să le fure sau să le înstrăineze.

Pe un volum din *Viețile Sfinților*, de pe luna iunie, arată că fusese al unui oarecare «*Sofronie ieromonah*, cu șederea în Schitul Brazi, iar acum era al bisericii». Pe un *Apostol* din anul 1751 (1742—1743), care fusese al preotului Gheorghe Ghiorită din Clipicești, rămas la schit de la Samoil monahul, pentru pomenire, poartă data de 1831, pusă de starețul Dimitrie, cu precizarea că această carte să rămînă la paraclisul cu hramul Vovidenia. Pe un *Triod* cumpărat de la Radu Polcovnic, din Valea Seacă, ținutul Bacău, cu preț de 130 lei, însemnează că l-a dat paraclisului Prebojenia (Schimbarea la Față). «*în Schitul Brazi, 1830 Ghen.*».

Din aceste însemnări, reiese — precum spune autorul manuscrisului menționat — că la Schitul Brazi vor fi fost, pe lîngă biserica și schitul din peșteră, încă două paraclise: unul cu hramul «*Vovidenia*» (Intrarea în biserică) și altul cu hramul «*Probojenia*» (Schimbarea la Față). Ca explicație, se adaugă tot acolo că s-ar putea să nu fi fost două paraclise, ci numai unul, care să fi avut cele două hramuri, lucru ce se obișnuiește pînă în zilele noastre.

În 1833, în ziua de Bunăvestire, «*starețul Dimitrie și ctitorul sfîntului schit Brazi, cumpărînd un strastnic de Buda, îl hotărăște pentru paraclisul Probojenia*». În 1834, la 1 iulie, în timp ce ridică biserica de zid, cumpără cu 44 lei, Evanghelia tipărită de curînd, cu bani dați de paharnicul Șerban Bontaș din Panciu, iar pentru «*legatul în argint și fericatul în aur, cheltuiala toată era a sîrdăresii Elenii Pastii și spre temeii credinții*». iscălea și «*Ilarion ieromonah duhovnic schitului Brazi*» și «*Gherasim ieromonahul*». În 1835, februarie 2, starețul Dimitrie înseamnă într-un *Chiriacodromion* că a scris după ce s-a gătit de zidit biserica. Tot atunci, el notează că *Apostolul* tipărit la București în 1683, a fost al Mînăstirii Vizantea, a fost zălogit de la mînăstire, că, împreună cu o *Evanghelie* de la părintele Metodie schimonah, se fac danie, iar *Stratonicul* și cu *Mineii pe mai*, tipărite la

Buda și cumpărate de starețul Dimitrie, sînt dăruite paraclisului cu hramul Schimbarea la față.

Mihai Sturza vizitează biserica nou zidită, la 6 iulie 1835. Dintr-un raport al stăreției ținutului Putna, aflat într-un dosar de la «*departamentul trebilor din lăuntru*», cuprinzînd rapoartele stăroștiilor de ținuturi, se vede drumul urmat de vodă în acel timp: «*Prea Înălțatul Domn au sosit la satul Drăgănești din acest ținut (Tecuciu) noaptea la 29 către 30 a trecutii lunei iunii. De acolo la 1 a curgătorii luni au venit în tîrg(u) Tecuciului trecînd și la sat(u) Brăhășești și la 2 a curgătoarea s-au petrecut pînă la Focșani cu toată buna rînduială și mulțămiri pentru care plecat să aduci la știința cînstitutului dipartament 1835 Iulii 3. Marți la două a următo(a)rrii luni pe la 11 ceasuri turcești Prea'naltul Stăpîn Măria Sa vodă au sosit în acest ținut primîndu-se dela marginea ținutului cu toată țărămonia poruncită de acel dipartament făcîndu-să și aicea în oraș toată putincioasa țiromonii și mulțămire și astăzi pe la 10 ceasuri turcești s-au pornit către Odobești și Vrancea. De aceia cu plecăciune să aduci la știința dipartamentului; iar domnul ispravnic întovărășit privighetorii ocoalelor și căpitantul de slujitori cu comanda sa, s-au dus spre petrecerea Înălțimii Sale la marginea ținutului dinspre Bacău 1835 Iulie 4 zile. Către cînstitul dipartament al trebilor dinlăuntru, eforiia orașului Focșani. Raport.*

Prea'nălțatul d-n la 2 a următoarei, sara au sosit aici în oraș cari după povățuire cuprinsă prin porunca acelu dipartament Nr. 8567 cu toate mādulările au eșit spre întîmpinare împreună cu toți fruntașii orașului și la 3 reviduînd canțilaria eforii precum și pojărniceștile instrumentării gro(u) țin(u)tului ne-au mulțămît. De aceia cu plecăciune, să facă cunoscut în adăogire, că astăzi pi la 9 ceasuri sau pornit din acest oraș spre Odobești și înaintea 1836 Iulie 4 zile».

O însemnare a starețului Dimitrie arată că Mihai Sturza a vizitat schitul Brazi: «*Să se știe anul 1835 Iulie 6 cînd au fost Măria Sa Mihail Grigoriu-Sturza Voevod la schit la Brazi, Sîmbătă seara după ieșirea dela vecernie. Și au fost în biserica Sfîntului Gheorghe și i s'au cîntat «Axionul» și au șezut la cișmea și au băut apă. Apoi a mers în tîrgul Panciului și au mas într'acea noapte la casăle crucerului Bontăș și peste noapte s'au cutremurat pămîntul de două ori la patru ciasuri din noapte. Și am scris ca să se știe».*

Paraclisul din Peșteră. — După însemnările foarte puține ale starețului Dimitrie, rezultă că la 15 aprilie 1837, zugrăveala paraclisului din peșteră se isprăvise și în acea zi de joi, în Săptămîna Patimilor, el sfințește acest paraclis după toate rînduielile cuvenite, punîndu-i hramul Învierea Domnului.

Și pentru acest paraclis starețul Dimitrie cumpără cărți, cum este un *Apostol* de Neamț, cumpărat în Focșani, cu 60 lei, și un *Penticostar*, o dată cu un alt *Penticostar* pentru biserica cea mare.

Schitul Moșinoale. — În 1839, starețul Dimitrie era ocupat cu clădirea unui alt schit, pe moșia Schitului Brazi, cu clădirea Schitului Moși-

noaele, de pe apa Zăbrăuțului, numit și «*schitul cel nou de la poiana Mărul și Părul*». Prin 1841—1842, starețul Dimitrie dăruiește cărți și acestui schit.

În 1843, a murit și a fost îngropat la Schitul Moșinoaele, starețul Dimitrie, precum arată inscripția de pe o cruce pusă la mormintul lui, de un ucenic al său, protosinghelul Irodion Ciocîrlan, în 1883.

Alte însemnări, spicuite de pe cărțile Schitului Brazi, arată și alte nume de călugări donatori de cărți, cum e Sofronie ieromonahul, care în mai 1818, arată că, primind «*sfântul chip al schivnicilor aici la sfântul schit de la Brazi, din ținutul Putnei a dat cărțile că să stea nestrămutat spre vecinică pomenire*».

Despre acest Sofronie se pomeneste că a murit în 1841, februarie 14.

Condițiile în care erau primiți în mănăstire frații sînt date de însemnarea de mai jos: «*Să se știe de cînd s-au primit Ioan din sat(u) Humulești anul 1822. Fev. 1. Tocmeala i-ai fost 45 lei, și cămeși să spele ori la ce-l va pune și să învețe și carte iarna și sărbătoarea are blagoslovenie să șază, Timofteiu monah față. Eu dascăluș Tudorache am scris cu zisa mai sus numiților. Timofteiu față de 1828 Martii 26*».

Însemnări privind fenomene naturale: geruri, cutremure. — Se menționează că prin noiembrie 1846, Isaia monahul era ocupat cu legatul a două engolpioane.

Isaia monahul face însemnări pe cărți, despre sine și despre alte împrejurări din viața obștei: «*Știut să fie că în anul 1846, Mart. 25 m'am făcut erodiacon de vlădică Meletii din Sf. Spiridon (sic), în Eși și preot desăvîrșit de preasfințitul arhiereu Sofronii poștit de preasfințitul arhiereu Meletii. Și am însemnat ca să se știe. Isaia ieromonah păcătosul*».

«*Însemnări de cînd au făcut în scris părintele Bogdăneanul zestre sfințitului schit Brazi la anul 1847, Martie 10*».

«*Știut să fii, ca la anul 1854, Sept. 20 s'a cutremurat pămîntul și am însemnat ca să se știe. Isaia ieromonah dohovnic*».

«*Însemnări dela anul 1864 Ganar (sic) 7, au fost ger mare, cît au înghețat sf. sînge în potir*».

«*Dela anul 1865, martie 2, m'am schinicit eu Isaia schimonahul dela Brazi. Un alt călugăr Antonie monahu, gălățean de obîrșie, tot despre aceeași carte arată că este a schitului, «și să nu îndrăznească cineva din oameni ca să o tăinuască, ca să nu-și aducă pe dracu asupra sa*».

Însemnările cu proveniența cărților de la alte biserici, arată inscripția acestor cărți pe la diferite mănăstiri și biserici. O însemnare arată că o *Evangelie* tipărită la București în 1742, a fost cumpărată de Neagul (?) zahangiu, cu soția sa Ilinca și dăruită bisericii din Crucea de Jos. O alta, din 1757, pe niște *Liturghii*, spune că este «*a moșu mieu, a preotului Vasile ot Stulbicanî sin popii lui Constantin ot Vatra Câmpunugului*».

Pe un *Penticostar* din București, tipărit în 7290 (1782—1783), se notează că acesta a fost «*al bisericii preacuvioasei Paraschivii din satul Diocheți, cumpărată de Ioan popa ot Moviliță*».

După însemnare, urmează numele celor care au contribuit la cum-părarea lor.

Greutatea de a se procura o carte bisericească este dată de o însemnare de pe un Triod, datînd din 27 ianuarie 1784:

«Acestu sfînt triodu este cupăratu de ierei Constandache și de dascălu Gheorghe însă (se) știe cu au fost. Și cum că viînd numitul vînzătoriu în timpu la casa mea, adică a preotului Constandache, vîzînd că la biserică nu era triod, a zisu preotului sătenilor, ca să cumpere pe triod sătenii nu s'au apucat să dea nici-o para, zicîndu că n'au nici-o putere, că era vreme(a) lui Ghenarie, cînd se strînge temeiiului fumăritului iar preotul vîzîn(su) așa a luat pe dascăl și pe la fiștecare omu și la bogatu și la săracu și la străîni și la jidovi și la armeni, încă și la țigani și spuîndu-le și de sfintele scripturi, au plecatu pe creștîni și a da care cît i-au fost voia. Și cînd s'au cumpărat cartea ac(i)asta, umbla letu 1784, Ghenar 27».

Autorul manuscrisului mai arată că în biserică se află un sfeșnic de fier cu inscripția: «? Andronic 1798», cum și două pomelnice, unul din 1827, altul din 1834.

Lingă biserica schitului a fost înmormîntat scriitorul Ioan Slavici, mutat mai tîrziu în cimitirul din Panciu, ajuns de moarte în aceste părți, unde trăia la un ginere al său. Pe crucea de pe mormîntul lui Slavici era scris: «Născut 1848, Ianuarie 18, Ion Slavici † 7 August 1925».

Un număr de acte aflate la Arhivele Statului din București, amintesc de stareții și legăturile fostului schit Brazi cu bisericile din Focșani. Astfel în inventarul nr. 74 sînt rezumate aceste acte pe care le dăm în ordine cronologică.

Din cuprinsul actelor aflate la Arhivele Statului din București, rezultă că Dimitrie ieromonahul a fost starețul schitului pînă în 1824, în luna septembrie, căci la 25 septembrie, acest an, apare ca egumen al Brazilor ieromonahul Dositei.

Tot din aceste acte mai rezultă că Minăstirea Agapia din ținutul Neamțului, avea ca metoc biserica Sfîntul Dimitrie din Focșani, iar ca vechil, împuternicit al acestei minăstiri la metocul din Focșani, era în mod obișnuit starețul Schitului Brazi. Unii epitropi laici ai metocului din Focșani se dovediseră abuzivi.

Urmează un număr de 14 mențiuni, privind actele referitoare la Schitul Brazi și la legăturile acestui schit cu biserica Sfîntul Dimitrie din Focșani, metocul Agapiei.

1. «1756 (7264) Iun. 7. Cartea episcopului de Roman, Ioanichie, pentru hotărîtul și măsuratul locului Vămii din Focșani, loc domnesc care se mărginește cu dughiana lui Vicol. După copia făcută de Dimitrie starețul Schitului Brazi din Conдика M-rii Sf. Prooroc Samoil, pentru M-rea Agapia în 1825 Noemb. 14».

2. «1891 Sept. 14. Cartea Elisavetei, stareța m-rii Agapia prin care încredințează ca vechil, pentru moșiile din Balotești și averea bisericii Sf. Dimitrie din Focșani, pe ieromonahul Dositei, nacealnicul Schitului Brazi».

3. «1819 Dec. 9. Cartea mitropolitului Veniamin către Dositei ieromonahul, nacialnicul Schitului Brazi prin care îi aduce la cunoștință că este vechil al bisericii Sf. Dimitrie din Focșani și-l împuternicește să rezolve toate pricinile bisericii cu moștenitorii epitropiei Gheorghe Anagnost».

4. «1810 Ian. 19. Scrisoarea mitropolitului Veniamin către starostia de Putna, ca să fie sfătuiți enoriții (enoriașii) bisericii Sfintul Dimitrie din Focșani să lase biserica tot sub grija M-rii Agapia și să renunțe la cererea ce au făcut către Mitropolie de a-și administra singuri biserica și să primească pe ieroschimonahul Dosithei, vechil din partea M-rii Agapia pentru biserica Sfintul Dimitrie».

5. «1820 Feb. 12. Izvod de obiectele bisericii Sfintul Dimitrie din Focșani metohul M-rii Agapia, încredințate părintelui Dosithei la numirea sa ca vechil al bisericii».

6. «1820 Apr. 30. Ieromonahul Dosithei, nacialnicul Schitului Brazi, expune mitropolitului Țării Moldovei, reaua stare și proasta administrație a veniturilor bisericii Sfintul Dimitrie din Focșani, datorite neglijenței și necinstei epitropilor acestei biserici și mai ales a lui Gheorghe Anagnoste. Se plînge că documentele bisericii au fost intenționat rupte sau pierdute și de faptul că hanul lui Anagnoste chiar în ușa bisericii, necinstește acest locaș precum și cimitirul. Cere carte către stărostia de Putna, pentru a fi liber să remedieze aceste neajunsuri și carte de blestem pentru a dovedi cu martori veniturile acestei biserici. Școala domnească din Focșani...».

7. «1820 Noemb. 20. Cartea lui Mihai Grigore Suțu voevod către starostii de Putna pentru a cerceta neregulile săvârșite de Gheorghe Anagnoste, fostul epitrop al bisericii Sfintul Dimitrie din Focșani și moștenitorii săi față de M-rea Agapia, al cărei metoh este. Și împotrivirea orașenilor privitoare la hanul din ușa bisericii la cimitirul bisericii și la școala domnească...».

8. «1822 April 22. Gavril croitorul și soția sa Anastasia dau zăpisiul lor egumenului Dimitrie dela schitul Brazi, pentru schimbul unei case cumpărată de ei în Focșani, în cimitirul bisericii Sfintul Dimitrie, dela Gheorghe Anagnoste, fostul epitrop al acestei biserici, care casă o schimbă pe un loc, tot în Focșani, în afara bisericii, alături de hanul care a fost al lui Gheorghe Anagnoste. Veniamin mitropolitul Moldovei. Mențione că locurile din acest zăpis și din cel precedent de la fila 13 v. au fost sub stăpînirea hanului lui Vanghele Anagnoste, care n-a plătit de 8 ani bezmenul la biserica Vicol».

9. «1824 Sept. 25. Cartea mitropolitului Moldovei Veniamin, prin care numește vechil și epitrop al bisericii Sfintul Dimitrie din Focșani, metohul M-rii Agapia, pe Dimitrie nacealnicul Schitului Brazi».

10. «1825 Oct. 26. Zăpisiul lui Șerban Anghel prin care se îndatorează să plătească 3 lei de stîngen, bezmen, pentru trei stîngeni jumătate de moșia Schitului Brazi.

Dimitrie egumenul schitului Brazi».

11. «1826 Iul. 11. Pavel Barbul din Balotești vinde un răzor de moșie părintelui Dositei, egumenul Schitului Brazi, pe 30 lei. Martori. Mențiunea lui Dimitrie ieromonahul de la Brazi că răzorul a fost răscumpărat de preotul Constantin Răzvan, acesta întorcînd banii. (1826 Dec. 20)».

12. «1826 Dec. 1. Ioniță Izmă pentru schimb de moșii în Balotești cu ieromonahul Dimitrie, starețul Schitului Brazi din Crucea de jos. Martori».

13. «1827 Dec. 30. Preotul Constantin Răzvan din Bălotești cu fiii lui, schimbă un răzor răscumpărat de la Schitul Brazi cu altul al M-rii Agapia».

14. «1835 Mai 28. Vanghelache Anagnoste se îndatorează către părintele Dimitrie, starețul Schitului Brazi și epitrop al bisericii Sfintul Dimitrie din Focșani să plătească bezmen, pentru hanul și locul ce-l are pe proprietatea bisericii. Zapisul este întărit de stăroștia ținutului Putnei».

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

APOTEOZA ÎN FRESCA ROMÂNEASCĂ

Într-o lucrare recentă, apărută în revista «Studii și cercetări de istoria artei», se reactualizează din punct de vedere istoric și heraldic importanța vulturului bicefal de pe diferite picturi și obiecte ale primilor voievozi din Țara Românească: «*Insemnele domnești — vulturii bicefali cu crinul angevin între capete... Bineînțeles aceste însemne puteau constitui o moștenire heraldică fără semnificație politică*»¹.

Aceasta fiind o ipoteză, prin discuție, va fi elucidată.

Cunoaștem acest document. N. Iorga în *Istoria românilor*, scria: «Domnia lui Mircea înseamnă realizarea unei noi sinteze românești. Ea cuprinde și elemente balcanice. Numele mamei, Calinichia, e grecesc, sîrbesc al soției Mara... Mircea însuși e Mreșca (de la Marcu, patronul Venetiei, nume purtat de stăpînitorul de la Avlona-Valona, pe coasta Adriaticei). *Vulturii bizantini vor fi cusuți pe cnemidele marelui domn în fresca de la Argeș*»².

«Mircea era prin mama sa Calinichia strîns legat de acești stăpînitori balcanici care căutau să-și apere cum se putea interesul de dănuire..

În legăturile sale peste Dunăre, de mult Mircea ia Silistra, rămasă puțintel în vînt, dar «țerile lui Dobrotici» îi veniseră o dată cu titlul de «despot» al acestuia. El însuși, care o înseamnă aceasta în titlu, ca să arate calitatea acestui teritoriu, nu a sa, *poartă pe veșmînt vulturii bizantini*, ca și despotul Constantin de la Velbujd Chiustendil, al cărui chip îl avem, și probabil, și ca Ștefan al Serbiei, și el despot. El va fi datorit acest rang, căci era un rang, nu un titlu teritorial, originii, pe care o mențin, din cauza asemănării numelui său cu al seniorului de acolo, de la Avlona...

Atunci pentru a avea acolo și un titlu de drept, Mircea, căsătorit cu o sîrboaică, Mara, al cărui chip se vede la Brădet, va fi întrebunțat și legăturile cu urmașul cneazului-rege Lazăr, ucis la Cosova, cu Ștefan, creat despot bizantin ca și amicul său, seniorul de Lesbos (Militene), Francisc

1. Pavel Chihaia, *Observații asupra portretelor lui Mircea cel Bătrîn și doamnei Mara, de la Brădet*, în «Studii și cercetări de istoria artei», nr. 1, 1960, p. 254 și nota 3.

2. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 271. Idem, *La survivance byzantine dans les pays roumains*, București, 1913, p. 37.

Gattilusio, și va face a fi creat despot bizantin, fiind agregat astfel la Casa imperială a Paleologilor»³.

Mai târziu P. P. Panaitescu, în volumul *Mircea cel Bătrîn*, face următoarele precizări: «Despot n-a fost Mircea din naștere și din familie, își zicea așa în titlul său ca «despot al țării lui Dobrotici», pentru că stăpînea un despotat și exclusiv numai în legătură cu Dobrogea. În actele cu titlu mai scurt, în care Dobrogea nu e pomenită, Mircea nu-și zicea niciodată despot. Era despot al Dobrogei, întocmai cum era herțog sau conte de Făgăraș, pentru că stăpînea un comitat, nu pentru că între înaintașii lui ar fi fost vreun herțog unguresc. Așadar, Mircea nu era înrudit în nici un fel, nici cu Lazăr al Serbiei, nici prin mama lui cu Paleologii de la Bizanț»⁴.

Același istoric, în studiul *L'aigle byzantine sur les vêtements des princes roumains*, face următoarele aprecieri referitoare la vulturul aurit bizantin de pe portretul lui Mircea de la Cozia :

«Este vorba de o modă de imitație, care apare atît la țarii bulgari, cît și la craii sîrbi și chiar la alți domni români de mai târziu, de pildă la Neagoe Basarab pe fresca de la Snagov»⁵.

Acesta este stadiul în care se găsește chestiunea cu privire la semnificația reprezentării fastuoase a vulturului bicefal de pe frescele de la Cozia, Snagov și Curtea de Argeș, anume : «Înrudire cu familia imperială bizantină», — «O modă de imitație, care apare atît la țarii bulgari, cît și la craii sîrbi și chiar la alți domni români de mai târziu», — iar în ultimul timp ipoteza : «Insemne domnești și moștenire heraldică».

Să examinăm și noi aceste documente, înțelegînd să relevăm motivele care au determinat reprezentarea vulturului bicefal, precum și semnificația simbolului aflat pe veșmintele lui Mircea cel Bătrîn din fresca de la Curtea de Argeș.

Cu această ocazie vom preciza datele executării frescelor în care vulturii sînt reprezentați pe veșmintele lui Mircea cel Bătrîn și Neagoe Basarab.

Frescele de la Cozia. Biserica mare. Date. — Pe peretele de vest al naosului deasupra trecerii spre pronaos, se vede zugrăvită o pisanie : «zidită din temelie de bl <agoce>stivul răposatū domnū Io Mircea Voevod cel Bătrîn, la cursul anilor 6894 (=1385—1386)»⁶.

Deasupra mormîntului lui Mircea cel Bătrîn, se află un grafit extern pe latura de nord a bisericii, tradus astfel : «În anul 7025 (1517) s-a înoit această zugrăveală».

«Prefacerile orînduite de Neagoe vodă și apoi, în chip mai hotărîtor de Constantin Brîncoveanu, i-au schimbat caracterul doar mai mult în pronaos, de un alt caracter, și la pictura din naos, cea din prima despărțire

3. N. Iorga, *op. cit.*, p. 290—292.

4. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1943, p. 47.

5. P. P. Panaitescu, *L'aigle byzantine sur les vêtements des princes roumains*, în «Bulletin de la section historique de l'Academie roumaine», XVII, 1930.

6. Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mănăstiri, schituri și biserici din țară...*, în «Analele Acad. Rom.» Ser. II, Secț. II, tom. VIII (1886—1887), p. 24—25.

păstrându-se, în cadrele mici pe fond albastru, ca la zidirea dintru început»⁷

«Se știe că portretele lui Mircea cu fiul său Mihail (refăcute târziu după cele vechi), în costume apusene se ivesc atît în bolniță cît și în biserica principală...

I. Mircea cel Bătrîn în frescele din biserica mare și bolnița Mînăstirii Cozia.

Din nefericire, pictura murală din biserica mare de la Cozia, a fost refăcută la sfîrșitul veacului al XVIII-lea, așa că nu mai avem nici-o urmă a acestei arte din vremea lui Mircea»⁸.

«Fiind la Cozia și fiul Mihail, e de mai tîrzie vreme»⁹.

7. N. Iorga, *Istoria românilor...*, p. 349 ș. u.

8. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn...*, p. 145 și 174.

9. Stoica Nicolaescu, în «Bul. Mus. Mun. Buc.», I, 2, p. 329.

«Tot paharnicul Șerban Cantacuzino reface zăgrăveala din naosul bisericii (1707), și pe aceea din pridvor și restaurează în bună parte minăstirea»¹⁰.

Într-o frescă vedem portretul lui Mircea cel Bătrîn împreună cu fiul său Mihail, încoronăți, în costume medievale și susținând pe mîini biserica în miniatură. Inscricții slave traduse: «Io Mircea voievod ctitor» și «Io Mihail voievod».

Pe cnemidele (jambierele) lui Mircea sînt reprezentați vulturi bicefali auriți în atitudine de a-și lua zborul (vezi fig. 1).

Bolnița Coziei are o inscripție slavă din anul 7051 (1542—1543), de pe vremea lui Petru voievod, mai cunoscut sub numele de Radu Paisie, care amintește :

«Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșitul Sfintului Duh celui întru Treime slăvit Dumnezeu, s-a început și s-a săvîrșit această sfîntă biserică cu hramul Sf. Apostoli Petru și Pavel în zilele lui Io Petru voievod și al fiului său Marco-voievod și ale preasfințitului Mitropolit chir Varlam și sub egumenul ieromonah Ilarion; așijderea eu robul lui Hristos ieromonahul Maxim maistorul, care am fost învățător, ca să-mi fie spre odihnă. Și am scris eu mult-greșitul David și fiul meu Radoslav în anul 7051 (1542—1543)¹¹.

O frescă reprezintă pe Mircea cel Bătrîn alături de fiul său Mihail, încoronăți și în costume medievale. Marele voievod are pe mantie, deasupra pieptului, brodați vulturi bicefali. Ambii voievozi sînt înfățișați în poziție de rugăciune. Inscricția chirilică: «Io Mircea voievoda» și inscripția slavă, tradusă: «Io Mihail voievod» (vezi fig. 2).

Fresca de la Snagov. Datarea. — Pisania bisericii zăgrăvită din timpul lui Petru Voievod (cel Tânăr, 1559—1568), și aflată pe «păretele de către altar al zidului ce disparte pronaosul de naos»¹², precizează:

10. N. Ghica-Budești, *Restaurarea bisericii mari a Minăstirii Cozia*, Memoriu, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an. XXXI (1938), fasc. 95, p. 22 ș. u.

Ultimele cercetări ajunseseră la următoarele ipoteze: «Cu privire la datare dispunem de o inscripție zăgrăvită în pronaos pe un brîu alb din care se mai poate citi anul 6894 = (1386). Această dată se referă *probabil* la executarea picturii, iar biserica însăși trebuia să fie cu cîțiva ani mai veche..

Aceeași dată 6894, e repetată în altă inscripție din navă, zăgrăvită cu ocazia refacerii picturii din vremea brîncovenească în care se spune că la data de mai sus fusese zidită biserica». (V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române*, I, București, 1959, p. 193).

Bazat pe aceeași presupunere, un alt cercetător scria: «Terminarea definitivă a lucrărilor a mai întîrziat, desigur, cîtăva vreme, zăgrăvirea interiorului isprăvindu-se *probabil* — în cursul anului 6899, adică 1 septembrie 1390 și 31 august 1391» (Em. Lăzărescu, *Data zidirii Coziei*, în «Studii și cercetări de istoria artei», nr. 1, 1962, p. 133; la sfîrșit cu rezumat în limba rusă și franceză.

11. N. Iorgă, *Inscricții din bisericile României*, I, p. 173. Inscricția se află în pridvorul bisericii — bolnița.

12. Studiul prezent nu se ocupă de ctitorirea bisericii Minăstirii Snagov de către Petru cel Tânăr.

«În numele Tatălui și cu ajutorul Fiului și săvârșitul Sfântului Duh, amin. Iată eu robul stăpînului meu Is. Hs. Io Petru voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Țerii-Românești, și cu din inimă frații lui: Io Radu voevod văzurăm această sfîntă și dumnezească biserică precum este... din

II. Neagoe Basarab în frescele din biserica Minăstirii Snagov și din biserica episcopală Curtea de Argeș.

temelii zidită de Domnul răposatul Io Basarab voevod..., (Mitropolitul) Anania însă din îndemnare dumnezeiască dorirăm și binevoirăm de zugrăvirăm... spre veșnica pomenire pentru sufletul tatălui nostru Mircea voevod. Veșnica lui amintire. Anul 7072 (1563), luna lui Septembrie în 14. Ivan Postelnic»¹³.

13. V. Drăghiceanu, *Minăstirea Snagov*, Comunicare, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an. XXIV (1931), fasc. 67, p. 42.

În tabloul ctitorilor, este zugrăvit portretul lui Neagoe Basarab alături de fiul său Teodosie. Neagoe împreună cu Mircea Ciobanul ține pe palme biserica în miniatură.

Neagoe Basarab are brodat în aur, spre poalele veșmîntului vulturul încoronat și cu aripile desfăcute (vezi fig. 3).

Frescele de la Curtea de Argeș. Date. — Biserica episcopală de la Curtea de Argeș a fost posesoarea unor fresce, pe care astăzi le avem conservate la Muzeul de Artă al R.P.R., Secția de artă feudală.

Zugrăvirea bisericii a fost executată în anul 7035 (1526) septembrie 10, după cum este arătat în inscripția din timpul lui Radu de la Afumați: «...După porunca lui Neagoe voevod și după voința lui, s-a zugrăvit și chipul Domniei mele aici, și cu prea iubită soție a Domniei mele Doamna Roxanda, fiica însăși a acestor binecinstitori domni Neagoe și Despina. Pomeneste-ne pre noi, Pre Sfinta Născătoare de Dumnezeu întru împărăția fiului Tău și ne învrednicește pre noi a sta la dreapta lui, Amin. Și s-a zugrăvit la anul 7035 (1526) septembrie în 10 zile, cu mina lui Dobromir zugravul».

Mai târziu, în veacul al XVII-lea, unele fresce au suferit transformări. În inscripția din fațada principală, care flanchează ușa de intrare, este menționat Neagoe Basarab ca întemeietorul bisericii și Șerban Cantacuzino, care a reparat-o în anul 7190 (1682), august 25¹⁴.

O inscripție scrisă cu roșu, pe zidul de sud al altarului amintește pe «Stan zugrav i brat ego Iacov zugrav sin popei Radu ot Rășinari, meseța septembrie 1 zile let 7270 (1761). Pămînt și cenușe. Eu Filipul».

Pe baza acestei inscripții Gr. Tocilescu credea că zugrăvirea bisericii a fost făcută măcar în parte¹⁵.

La sfîrșitul veacului al XIX-lea Lecomte du Nouÿ reface întreaga pictură.

Fresca ce face obiectul prezentului studiu, este socotită pînă în prezent ca fiind executată în secolul al XVI-lea.

Neagoe Basarab, ctitorul bisericii este reprezentat împreună cu Doamna Despina și cei șase copii ai lor; Neagoe și doamna sa susțin pe mîini biserica în miniatură.

Spre poalele vestmîntului voievodului vedem vulturul brodat în aur, încoronat și cu aripile desfăcute (vezi fig. 4).

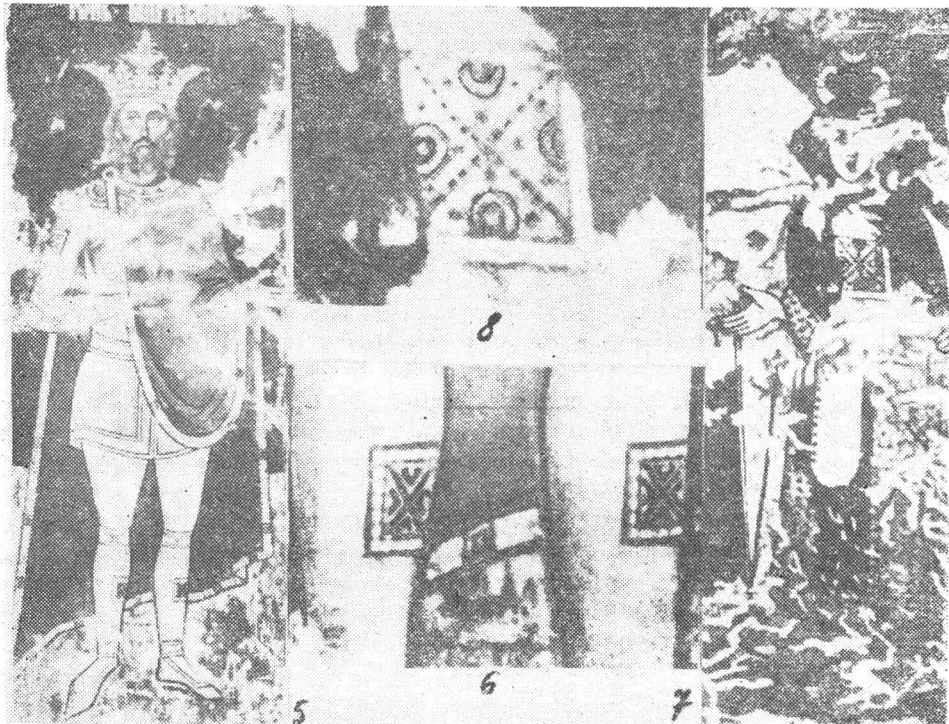
Mircea cel Bătrîn. — Am arătat mai sus că N. Iorga, pentru întărirea susținerii sale scria: «Vulturii bizantini vor fi cusuți pe cnemidele marelui domn (Mircea) în fresca de la Argeș» (vezi fig. 5).

Reprezentările brodate pe cnemidele cît și pe mînele tunicii spre umeri, ale lui Mircea cel Bătrîn le descriem astfel: într-un pătrat de perle se află înscrisă crucea decusata conturnată de patru semilune stilizate. Acesta este simbolul «dușmanilor Islamului» (vezi fig. 6).

14. Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra citorva mănăstiri, schituri și biserici din țară*, în «Mem. Acad. Române», ședința din 1 apr. 1886, București, p. 52.

15. Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 53-54.

Pentru întărirea susținerii noastre, prezentăm una din primele înfățișări ale acestui simbol, aflată în fresca din Kusejr (Kuseir) Amra (la răsărit de Marea Roșie), în care Roderic, ultimul rege al vizigoților și care a ocupat tronul Spaniei (710—713), poartă pe piept brodat acest simbol (vezi fig. 7 și 8)¹⁶.

III. Fig. 5: Mircea cel Bătrîn frescă din biserica episcopală Curtea de Argeș. Fig. 6 și 8: Simbolul «*dușmanilor islamului*» aflat pe cnemidele lui Mircea cel Bătrîn (Fig. 6) și pe pieptul lui Roderic (Fig. 8). Fig. 7: Roderic ultimul rege al vizigoților și rege al Spaniei — frescă din Kuseir Amra.

Acest semn distinctiv l-au purtat marii luptători contra semilunei iar Mircea cel Bătrîn este printre primii luptători pentru credință și stăpînitor cu mare faimă.

Concluzii. — Vulturul bicefal, brodat pe veșmintele lui Mircea cel Bătrîn din frescele de la Cozia cît și vulturul brodat pe veșmintele lui Neagoe Basarab de la Snagov și Curtea de Argeș, este reprezentarea apoteozei acestor voievozi și are semnificația gloriei, cu scopul de a per-

16. E. de Lorey, *Ars Islamica*, I, 37, fig. 16.

petua amintirea mai multor acțiuni strălucitoare și de o putere extraordinară.

În antichitate apoteoza era legată de cultul străbunilor; era omagiul de recunoștință acordat după moarte fondatorului unui stat sau unui cetățean eminent, indiferent dacă era consacrat sau nu în mod oficial.

Grecii ne-au lăsat numeroase reprezentări ale apoteozei, pe care romanii le-au imitat, așa cum au făcut cu tot ce se referă la artele frumoase.

Din concretizările apoteozei imperiale romane, prezentăm două camee: *cameea claudiană*, conservată în Muzeul Național din Viena, care are reprezentat pe împăratul Claudiu alături de soția sa Agrippina junior, având în față pe Germanicus cu soția sa Agrippina senior, iar între ei un vultur cu aripile în atitudine de a-și lua zborul. Bărbații poartă pe frunte cununi de lauri, iar femeile diademe de aur.

Aici, scena apoteozei, care de obicei reprezintă ducerea sufletului mortului în Olimp, este oglindită prin simbolul vulturului care-și ia zborul.

Referitor la datarea executării acestui obiect de artă, trebuie să se țină seama că dintre cei patru «divi», Agrippina junior a murit cea din urmă, la anul 59, cinci ani după moartea împăratului Claudiu (vezi fig. 9).

Pe coperta renomitului *Codex aureus*, aflat în Biblioteca din Trier, este încrustată o camee de sardonix, reprezentând apoteoza unei familii imperiale romane din secolul al II-lea. Împăratul are pe frunte o cunună din frunze de lauri. Toate personajele sînt îmbrăcate în togi și dau impresia că stau pe spatele a doi vulturi cu aripile deschise (vezi fig. 10).

Din reprezentarea apoteozei pe aceste camee desprindem următoarele: prezența vulturilor în atitudine de a-și lua zborul, are rolul de simbol al apoteozei; apoteoza a fost reprezentată după moartea împăraților, iar personajele poartă cununi și sînt îmbrăcate în haine de ceremonie.

Creștinismul nu a desființat reprezentarea apoteozei, însă caracterul ei religios este înlocuit cu omagiul adus celui apoteozat. Astfel, primii împărați creștini sînt proclamați «divi» după moarte: Constantin cel Mare, Constans I, Iovianus, Valentinian I, Gratianus, Teodosiu I și Onorius (Honorius).

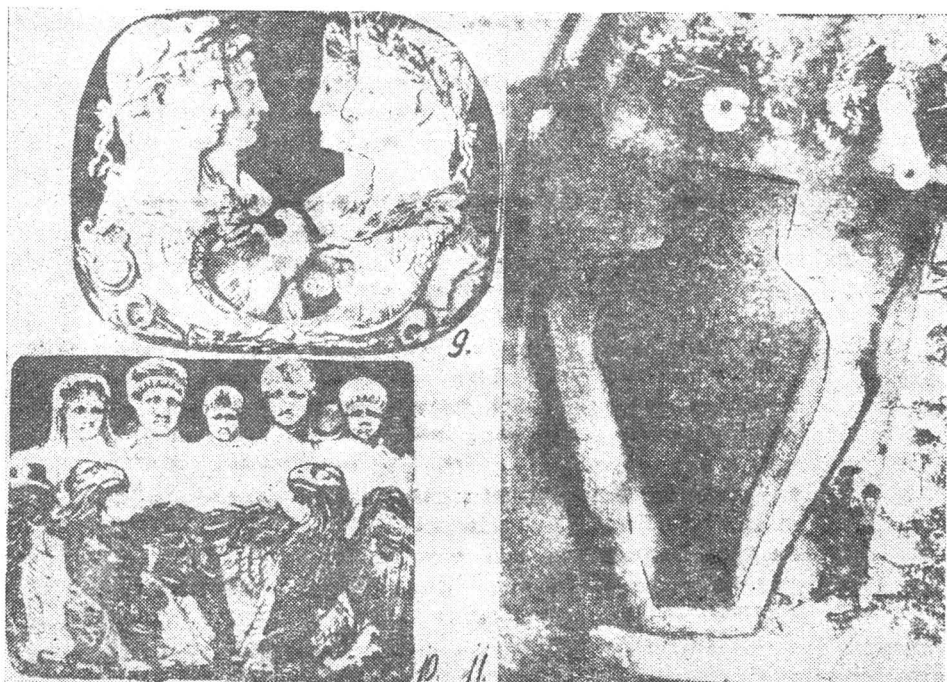
Din arta modernă amintim cele mai reprezentative opere, astfel: «Apoteoza lui Carol Quintul», tablou pictat de Tițian și conservat în Muzeul del Rey din Madrid, «Apoteoza lui Henric al IV-lea», tablou pictat de Rubens și conservat în Muzeul Louvre, «Apoteoza lui Napoleon», tablou pictat de M. Ingres și distrus în incendiul din Paris la 1871.

Rezultă clar, că apoteoza voievozilor români se datorește atât renunțării pe care și l-au cîștigat, cît și influenței spiritului vremii, cu înclinațiile ei spre arta antică. Această orientare spre antichitate o vedem concretizată și în forma de sarcofag egiptean a mormîntului lui Mircea cel Bătrîn de la Cozia (vezi fig. 11).

În frescele de la Cozia, Snagov și Curtea de Argeș, fiind reprezentați mai mulți membri ai familiei voievodului, fresca respectivă a fost executată după moartea celui care a trăit mai mult.

Reprezentarea vulturului în frescele românești, dă impresia de forță și majestate, iar aripile aurite, deci luminate, simbolizează puritatea, sentimentele înalte care trebuie să împodobească sufletul celui apoteozat.

La fel ca și în unele reprezentări ale apoteozei imperiale romane, vulturul sau vulturii brodați pe veșmintele voievozilor români, sînt înfățișați luîndu-și zborul, avînd numai rolul de simbol al apoteozei și nu în îndeplinirea acțiunii de a transporta «divii» cu întregul ceremonial.

IV. Fig. 9 și 10: camee cu reprezentarea apoteozei romane. Fig. 11: mormîntul lui Mircea, cel Bătrîn de la Cozia.

Vulturul este reprezentat de obicei pentru împărați.

Portretele voievozilor români sînt idealizate, cu coroane de dimensiuni mai mari fapt relevat de unii istorici¹⁷, în haine de ceremonie, iar coafura cu bucle lungi, neobișnuite în alte documente iconografice.

Așadar, înlăturînd din studiul iconografiei lui Mircea cel Bătrîn ipotezele că vulturul bicefal, brodat pe veșmintele lui «s-ar datora înruderii

17: N. Iorga, *Istoria românilor...*, vol. IV, p. 298: «Neagoe Basarab în fresca de la Snagov) în veșminte împărătești, cu înaltă coroană pe cap...».

Vulturul roman reprezentat cu două capete, cu aripile desfăcute și cu un singur corp, simbolizează imperiul roman divizat în cel de apus și cel de răsărit, rămînînd un singur corp cu două capete.

Acest simbol însușit de Imperiul bizantin, îl vom comenta într-un studiu special.

voievozilor români cu familia imperială bizantină», sau că ar fi «influență nu numai decît bizantină, ea putînd veni și de la curtea stăpînitorilor bulgari sau sîrbi»¹⁸, sau ultima susținere fără valoare istorică, precum că ar reprezenta «însemne domnești», — stabilim că acest semn distinctiv reprezintă apoteoza voievodală română.

Pe baza acestor concluzii, precizăm că frescele în care este oglindită apoteoza, au fost executate după moartea voievozilor reprezentați în ele, eliminînd astfel ipotezele care mai persistă și astăzi și care spun: «friza ctititorilor la Mînăstirea Cozia datează de la sfîrșitul secolului al XIV-lea»¹⁹.

Pentru completarea prezentului studiu redăm *caracterizări făcute voievozilor români apoteozați, atît din textele străune contemporane, cît și din paginile istoriografiei românești.*

«*Mircea*, zice un cronicar turc, era un principe ghiaur, un mare erou ghiaur».

Este o laudă prețioasă care vine de la dușman și e caracteristic că e pusă în acest loc în cronicile turcești : atunci cînd Mircea era pe cale să dispună de tronul sultanilor ; în ea este un amestec de teamă și de admirație²⁰.

Constantin Costenețchi, biograful lui Ștefan Lazarevici, scria : «Acolo era stăpînitorul Valahiei, binecredinciosul și prea vestitul și marele voievod Mircea»²¹.

Istoriografia românească caracterizează astfel pe marele voievod : «În adevăr, în lupta lui Mircea aflăm cele trei caracteristice de temelie, pe care le găsim la toți marii conducători ai neamului nostru de atunci înainte : E în lîi *luptătorul* pentru creștinătate, cel ce se află de sentinelă în postul cel mai înaintat al Europei. Ca și Ștefan, Ioan Corvin și Mihai, el apără creștinătatea întreagă, e alături de comunitatea ei politică și spirituală, primește loviturile cele mai grele în față. E apoi un *adunător de pămînt românesc*, în Făgăraș și Amlaș, în Dobrogea ; un protector pentru Moldova și Ardeal cum va fi mai tîrziu Ștefan al Moldovei și mai ales Mihai. E în sfîrșit un *diplomat*... În politică este un cuceritor, cu sabia lărgeste hotarele, cucerește țări care nu fuseseră nicicînd ale strămoșilor lui din scaunul domnesc; trece hotarul de ape al Dunării și se așează cu temei dincolo. Cutează să gîndească, el cel mic, la stăpînirea împărăției turcești, înlătură un sultan, ridică pe altul, apoi pe al treilea. Oștile lui luptă pe Cornul de Aur lîngă Bizanț și la Salonic. O asemenea politică n-a mai făcut nimeni, n-a mai gîndit-o nici un domn român...

Mircea n-a fost numai un luptător : rămîne pentru istorie unul din marii meșteri organizatori, i-am spune un *bun gospodar român*, nu numai un adunător de pămînt românesc, dar și chibzuit orînduitor al acestui

18. C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, 1938, p. 485.

19. I. D. Ștefănescu, *Originea și evoluția unor teme care apar în arta bisericească*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», an. XL (1964), nr. 1—2, p. 46.

20. Geise, p. 65. Acest pașaj e tradus de Leunclavius, *Historiae...*, Frankfurt, 1591, col. 418 (Apud P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn...*, p. 310).

21. Constantin Costenețchi, *Cronica bulgară*, p. 296 (Apud P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 315).

pământ. Asemenea oameni în trecutul nostru se numeau *ctitori* și precum biserica are părinții ei, care i-au așezat temeliiile, și țările au pe ai lor, fără de care n-ar fi fost temelia tare a începuturilor»²².

Poetul grec Maximos Trivalis, contemporan al lui *Neagoe Basarab* a compus o epigramă în stil homeric în greaca veche. Voievodul român este numit «divinul Neagoe, marele conducător al războinicilor Misiei». De asemenea patriarhul Nifon intervine la «conducerea continuă și statornică» ca Neagoe să fie așezat «în divinul sanctuar al Olimpului»²³.

La sfințirea Minăstirii Curtea de Argeș care s-a săvârșit în anul 1517, august 15, a luat parte și Kir Gavriil, Protul Sfintului Munte Atos, după cum mărturisește în lucrarea sa, *Viața Sfintului Nifon, patriarhul Constantinopolului*.

Iată cum era caracterizat Neagoe Basarab de contemporanul său : «Și nu numai creștinilor fu bun, ce și păgînilor și fu tuturor tată milos-tiv, asemenindu-se Domnului celui ceresc, care strălucește soarele său și ploa și pre cei buni și pre cei răi, cum arată Sfinta Evanghelie»²⁴.

Istoriografia românească caracterizează astfel pe marele voievod :

«Fără îndoială, Neagoe a fost cu totul deasupra înaintașilor și urmașilor săi, în scaun, în privința înzestrării bisericii Răsăritului. Rămîne în istoria românilor ca un mare ctitor, cel mai mare ctitor și opera aceasta înseamnă ridicarea și poate salvarea culturii ortodoxe căzute în sărăcie și prigoană sub stăpînirea turcilor»²⁵.

«Să nu uităm de altfel că pe fresca de la Snagov, Neagoe este singurul domn român de la Mircea încoace înfățișat cu vulturul bizantin de aur cu două capete cusut pe hainele lui brocart roșu. Această înfățișare de lux bizantin se potrivește cu străfulgerarea trufașă a cuvintelor de foc din scrisorile lui. Neagoe era un mare stăpînitor ortodox, cu ceva oriental, nu un suflet de ascet ; din această latură a personalității lui decurge opera lui de înzestrare a Bisericii Ortodoxe»²⁶.

Reprezentarea apoteozei acestor voievozi a fost determinată atît de faima ce au binemeritat-o în istorie, cît și de influența spiritului vremii.

Acestea au fost motivele care au hotărît pe urmași de a perpetua în veac aducerea aminte.

In legătură cu sigiliile lui Mircea cel Bătrîn. — Într-o lucrare recentă Prof. Aurelian Sacerdoțeanu cu ocazia studierii sigiliilor lui Neagoe Basarab arată importanța ce prezintă sigiile Țării Românești în cîmpul că-

22. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn...*, p. 346 ș. u.

23. S. P. Lambros, *Catalogue of Athos*, I. 402 (Ms. 3816, 282, Dionislat, sec. al XVI-lea).

24. *Viața și traful Sfintului Nifon, patriarhul Constantinopolului*, Ed. Tit Simedrea, București, 1937, p. 26.

25. P. P. Panaitescu, *Invățăturile lui Neagoe Basarab. Problema autenticității*, București, 1946, p. 15.

26. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 17.

rora se află înscrise două personaje încoronate și afrontate avînd între ele un arbore : «Acest tip heraldic crește de la simple capete, în timpul lui Mircea cel Bătrîn, la bust și ajunge sub domnia lui Neagoe Basarab la corp întreg fără picioare; întregirea imaginii se va face în secolul al XVI-lea. În această figură noi vedem oglindindu-se stema țării»²⁷.

Cunoaștem aceste documente sigilografice, ale căror interpretări au fost adunate cu grijă în lucrarea Titulatura domnilor și asocierea la domnie²⁸.

Să cercetăm și noi aceste documente de o valoare de netăgăduit pentru istoria Țării Românești și să dezlegăm enigma închisă în ele.

În timpul lui Mircea cel Bătrîn stema Țării Românești era reprezentată și sub forma următoare: două capete încoronate, între ele arbore stilizat.

Acest sigiliu de tip iconografic se prezintă în două variante distincte:

a) Sigiliu oval de mărime 20—25 mm, în cîmpul căruia sînt înscrise două capete purtînd coroane princiare, între ele arbore stilizat. În exergă între două eclipse perlate, legenda «† MIRChA * * * VOIVODA * * * ET».

Această variantă se întilnește pe documentele emise între anii 1403—1415, exemplu pecetea atîrnată de diploma lui Mircea cel Bătrîn, prin care înnoiește vechiul tratat de alianță cu regele polon Vladislav Iagello. Este scrisă în limba slavă și dată din Giurgiu la (23 septembrie) 1403 (vezi fig. 12). De asemenea fig. 13 reprezintă pecetea aceluiași voievod (c. 1415)²⁹.

b) A doua variantă, tot sigiliu oval, de mărime 20—25 mm cu stilizare deosebită la arbore ale cărui rădăcini sînt vizibile. În exergă între două elipse perlate legenda : «† MIRChA * * * VOVODA» (vezi fig. 14).

Această variantă o întilnim pe privilegiul vama din 6 august 1413, acordat de Mircea cel Bătrîn negustorilor din Brașov³⁰.

Reprezentarea celor două capete de bărbați încoronate, s-a presupus că ar figura asocierea la domnie: domnul titular (Mircea cel Bătrîn) și fiul-domn asociat (Mihail) moștenitor prezumtiv, care își trăgeau puterea de a domni din (presupusul) «arbore al vieții». Această ipoteză era susținută, cu toate că : «nu se cunoaște vreun izvor diplomatic, intern sau extern, în care să figureze direct, în titulatură, monogramă sau altundeva (?), specificarea limpede a asocierii dintre acești voievozi, specificare făcută în forma în care ne-am aștepta și ar fi normală, adică prin înscrierea laolaltă a numelor și calității celor doi voievozi asociați»³¹.

27. Aurelian Sacerdoțeanu, *Contribuții la studiul diplomatiei slavo-române. Sfatul domnesc și sigiliile din timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521)*, în «Romanoslavica», vol. X, (1964), p. 415, nota 2.

28. 1960.

29. Academia R.P.R. III/1 (copie fotografică) și F. III-9.

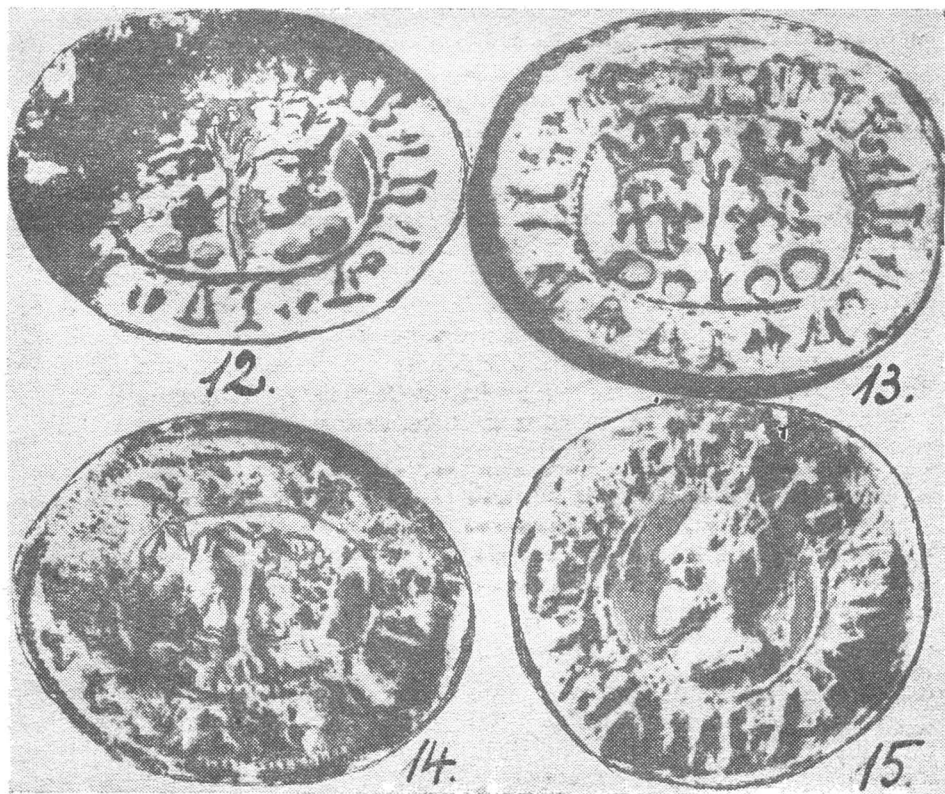
30. Arh. St. Brașov, *Pergamentul* nr. 779; I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească, în sec. XV și XVI*, București, 1905, p. 3—6.

31. *Titulatura domnilor...*, p. 281.

Diplomatica. — În formula diplomatică *narratio* care face parte din contextul actului și cuprinde expunerea motivelor în directă legătură cu obiectul actului care au determinat emiterea lui, și anume în hrisoavele solemne ale lui Mircea cel Bătrîn, se află precizată *filiațiunea emitentului*. Astfel în hrisoavele acestui domn destinate Minăstirii Tismana :

„† Понеже азъ иже въ Христа Бога благоверныи, Іо Мирча воєвода милостивъ божеѣмъ господинь въсен Оугровлаѣин, въ началѣ богадарован-

V. Fig. 12, 13 și 14: sigiliile lui Mircea cel Bătrîn. Fig. 15: sigiliul lui Mihail.

наго ми господства верѣтолъ въ земли господства-ми на мѣстѣ рѣкомѣмъ Тисмина монастырь, вгоже свѣтопочившии рудѣтельъ господства-ми, Іо Радва воєвода, отъ основанїа въздвиже и свѣтопочившии братъ господства-ми, Іо Данъ воєвода, мншѣмъи въцми покрѣпи“.

[«† Pentru că eu cel întru Hristos Dumnezeu binecredincios, Io Mircea-voievod din mila lui Dumnezeu domn a toată Ungrovlahia, la începutul domniei mele, dăruite de Dumnezeu am aflat în țara domniei mele, la locul

numit Tismana o minăstire, pe care sfînt răposatul *părintele domniei mele, Io Radul voevod*, a ridicat-o din temelii și sfînt răposatul frațele domniei mele, Io Dan voievoda, a întărit-o cu multe lucruri»] ³².

Filiațiunea este arătată atît în documentele anterioare lui Mircea cel Bătrîn, cit și în cele emise după el, astfel în hrisovul lui Dan I pentru Minăstirea Tismana, din anul 6894 (1385) octombrie 3, în narratio este arătat :

„† Понеже азъ иже въ Христа Бога благовѣрный, Іоу Данъ воєвода и милостивъ божіеиъ господинь всені Оуггровлахін въ началѣ богодарованнаго ми господства шертѣхъ въ зѣманъ господства-ми, на мѣстѣ рекомѣмъ Тисмана, мнѣнастерь вѣщѣемъ дѣлы недосвершєнъ, егже свѣтопочишій благоуствєнъи воєвода Радѣль, рѣдїтель господства-ми шт шєнованїа въздвиже, прѣкращєніаже живота, несєбрьши“.

[»† Pentrucă eu cel întru Hristos Dumnezeu binecredinciosul, Io Dan voievod și din mila lui Dumnezeu domn a toată Ungrovlahia, la începutul domniei mele dăruite mie de Dumnezeu am aflat în țara domniei mele, la locul numit Tismana o minăstire nu întru toate terminată, pe care sfînt răposatul, binecinstitorul voevod Radul, părintele domniei mele a ridicat-o din temelie, dar n-a terminat-o din pricina scurtării vieții] ³³.

Iar în documentul pentru Minăstirea Cozia și Cotmeana al voievodului Mihail urmașul lui Mircea cel Bătrîn (fără dată), filiațiunea emitentului este precizată în cuprinsul formulei diplomatice intitulatio :

„† Язъ иже въ Христа Бога благочестивъ и христолюбивъ и богомлю мазанымъ, Іоанъ Шихана воєвода, сынъ сладчайшїи Іоу Ширчю благовѣрнѣмъ и христолюбивѣмъ и самодержавномъ, вѣанкомъ воєводѣ, милостѣ божїа и вождїа даршєанїемъ, нпронявольнїемъ родитєлѣ господства-ми, благопроняволнїи господство-ми, сеонимъ благымъ пронявольнїемъ, чистымъ и свѣтлымъ срдѣцїемъ и даровахъ“.

[»† Eu, cel întru Hristos Dumnezeu binecinstitorul și de Hristos iubitorul și de Dumnezeu uns, Ioan Mihail voievod, fiul prea dulcelui Io Mircea binecredinciosului și de Hristos iubitorului și autocratului, marelui voievod, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu și cu voia părintelui domniei mele, a binevoit domnia mea, cu a sa bunăvoință, cu inimă curată și luminată și am dăruit...»] ³⁴.

În acest document este arătată clar și *asocierea la domnie*, precum și în documentul dat brașovenilor și rijnovenilor :

„† Іоанъ Шихана воєвода и господинь, даєатъ господство ми сіа шрнзмо господства-ми сѣмзи Брашовѣномъ и Рѣжновѣнѣмъ, тако варє кон чловѣкѣ шт зѣманъ господства ми рѣдїтелѣ и господства-ми“.

32. Arh. St. Buc., S. I., nr. 4, nr. 5, nr. 8; *Documente privind istoria României, veacul XIII, XIV, și XV*, nr.: 25, 29, 31.

33. Arh. St. Buc., S. I., nr. 2; *Documente* nr. 22.

34. Arh. St. Buc., *Condica M-rii Cozia*, nr. 712, f. 251—252; *Documente* nr. 39.

[«† Ioan Mihail, voievod și domn, dă domnia mea această poruncă a domniei mele brașovenilor și rijnovenilor : orice om *din țara părintelui domniei mele și a domniei mele...*»] ³⁵.

Contrar susținerii de pînă acum — prin care se arăta nedocumentat că : «Obișnuit însă, asocierea a fost figurată în sigiliu, dar numai în Țara Românească, prin reprezentarea a două personaje încoronate : în dreapta, domnul titular (de obicei, părintele), în stînga, domnul asociat (de obicei, fiul), avînd sau ținînd între ei un arbore» ³⁶ — *pe acest ultim document emis de Mihail asociat la domnie al lui Mircea cel Bătrîn, este aplicată pecetea lui Mihail, reprezentînd un singur personaj și avînd următoarea legendă : „† Іѡ Мнѣанль воіводѧ“* [«Io Mihail Voievod»]. (vezi fig. 15).

De acum înainte precizarea filiațiunii este arătată sau în cuprinsul documentelor, sau în legendele pecetilor, uneori în ambele.

Rezultă clar că cele două capete încoronate care sînt înscrise în sigiliile mici ovale din timpul lui Mircea cel Bătrîn, oglindesc *filiațiunea* cu înfățișarea predecesorului domnului, cît și a domnului posesor al sigiliului.

În decursul timpului aceste capete încoronate se vor transforma în busturi, apoi în corpuri întregi fără picioare, pentru ca întregirea imaginii să se facă în secolul al XVI-lea ³⁷.

Arborele. — Am văzut în sigiliile lui Mircea cel Bătrîn, că între cele două capete încoronate se află înscris un arbore stilizat (vezi fig. 12 și 13), care mai tîrziu va avea rădăcinii vizibile (vezi fig. 14).

Cultul arborelui este de origină veche. În mitologie se atribuie fiecărui zeu cîte un arbore, astfel zeului Mars-Ares frasinul din lemnul căruia se făceau săgeți, arcuri și lănci ³⁸).

Popoarele evului mediu și modern, considerau arborii nu ca obiecte de cult ci ca *monumente demne de a transmite posterității amintirea unui eveniment important*. Astfel au fost arborii libertății cunoscuți și de greci și de romani. Acest obicei a fost împrumutat de majoritatea țărilor europene. Unii arbori din cauza amintirilor legate de ei, au cucerit o existență istorică.

În concluzie, în sigiliile mici ovale de tip iconografic, din timpul lui Mircea cel Bătrîn, stema țării era înfățișată astfel : două capete încoronate

35. Arh. St. Brașov, nr. 217; I. Bogdan, *Documente...*, nr. 3, p. 7—8: Sigiliul lui Mihail pînă în prezent inedit, ne-a fost comunicat de prof. A. Sacerdoțeanu la 10 dec. 1964, pentru care îi mulțumim și pe această cale.

36. Primul care a emis această ipoteză a fost C. Moisil, *Sigiliile lui Mircea cel Bătrîn*, în «Revista arhivelor», VI (1945), nr. 2, p. 269; Ipoteza a fost adoptată de O. Iliescu, *Domni asociați în țările române în secolele al XIV-lea și al XV-lea*, în «Studii și cercetări de istorie medie», II (1951), nr. 1, p. 47. Mai tîrziu în *Titulatura domnilor...*, p. 254.

37. General P. V. Năsturel, *Nova plantatio*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», vol. XV, 1914.

38. Primul sigiliu în care personajele sînt unite printr-un arbore asemănător frasinului, este de la Radu cel Frumos (vezi figura la St. Nicolaescu, *Documente slavo-române...*, București, 1905, p. 234—235; Mai tîrziu P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 28).

și afrontate care reprezentau filiațiunea, avînd între ele «arborele» care transmitea posterității amintirea unui eveniment important: *Intemeierea Țării Românești*.

*

Iarăși despre un document numismatic. — Revista maghiară «Numizmatikai Közlöny», referitor la studiul nostru *Un document heraldic*, face următoarele considerații:

«În acest studiu, autorul se străduiește să dovedească, cu ajutorul unei bogate literaturi și a unor analogii heraldice, că acele capete de negri care figurează în blazoanele din evul mediu, erau simbolul conducătorilor, principilor etc. care au participat la luptele împotriva turcilor. Între monumentele cu capete de negri include și dinarii, așa numiți saraceni ai lui Ludovic cel Mare. Din punctul de vedere al cercetătorilor maghiari însă capetele de negri de pe monedele lui Ludovic aveau cu totul alt rol. Capul de negru apărea inițial numai ca marcă de monetărie pe monedele lui Ludovic cel Mare și după toate probabilitățile era marca de monetărie a lui Mesztegyei Szerecsen Jakab care începînd cu anul 1352 a funcționat timp mai îndelungat ca șeful cămării care emitea monede din Pecs-Szerém. Pe dinarii de la sfîrșitul domniei lui Ludovic cel Mare a figurat ca efigie capul de negru pentru că în acel timp, Szerecsen Jakab avea o influență foarte mare asupra treburilor financiare ale țării și acest fapt a avut ca urmare fenomenul, s-ar putea spune, unic de transformare a mărcii de monetărie în efigie. Probabilitatea acestei presupunerii este întărită și de izvoarele documentare contemporane care amintesc despre dinarii saraceni ai lui Ludovic sub numele de «denarii Saracheni» sau «monete Saracheni». (Huszár Lajos)³⁹.

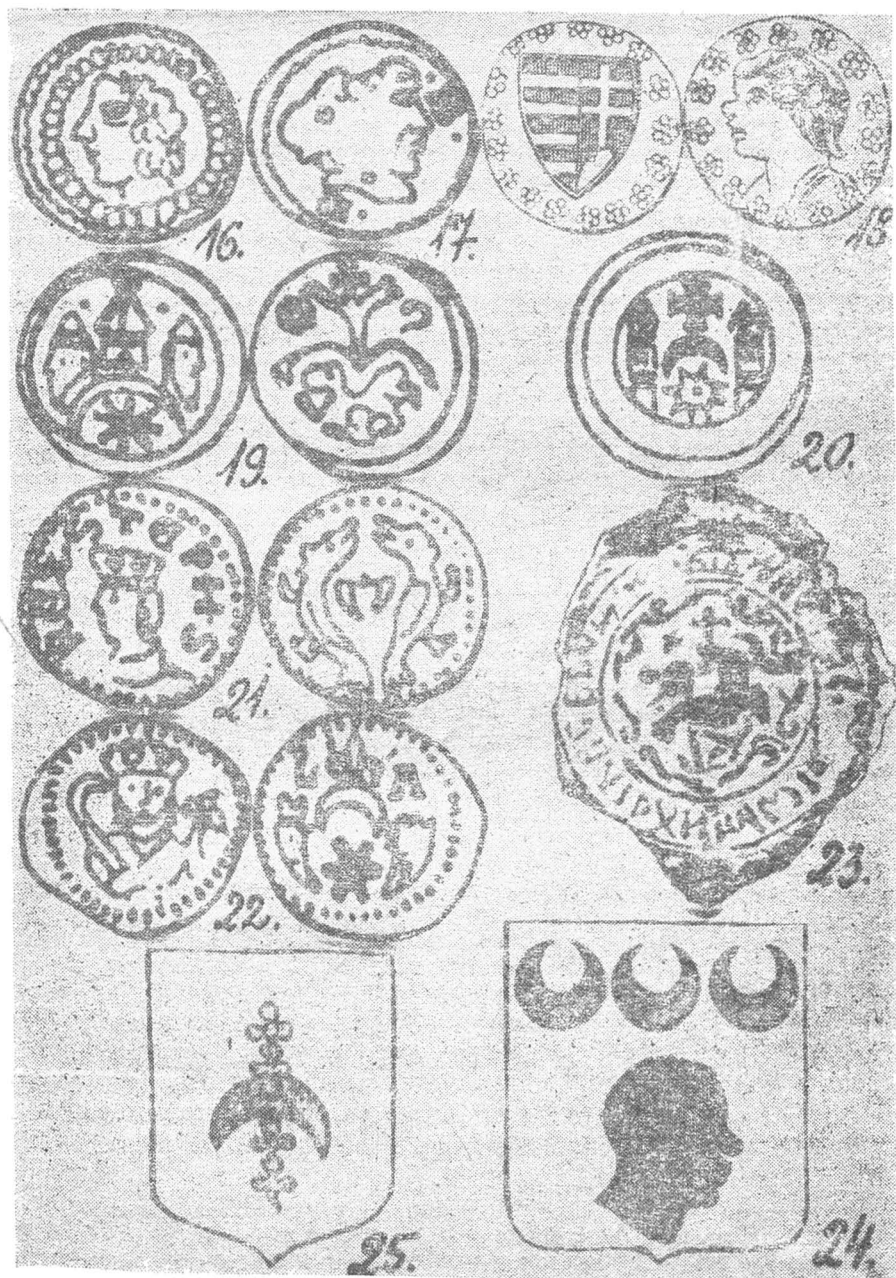
În prezentul studiu vom aduce noi documente în afară de cele arătate în lucrarea *Un document numismatic*⁴⁰, pentru ca în lumina cercetărilor întreprinse să corectăm ipotezele citate mai sus.

Simbolul capului de negru înscris pe monedele maghiare este un rebus numismatic și va fi întotdeauna dominat de simboluri creștine iar alături de stema țării sau efigia suveranului. Acest simbol medieval care reprezintă mahomedanismul învins de creștinătate, are ca atribut semiluna și va fi uneori înlocuit cu *oni* sau *semilun* în descreștere sau *turnată*.

În timpul lui Bela al III-lea (1172—1196) au circulat dinari reprezentînd capul unui personaj și despre care numismatul Huszár Lajos ne face următoarea comunicare: «Pe banii ungurești (bracteatele) ai lui Bela al III-lea (nr. C.N.H. I 272 și 277) mai pot fi văzute ca efigie capul de negru sau o efigie asemănătoare. Subliniez — ne comunică savantul maghiar —, că epoca în care au fost bătute monedele amintite a fost stabilită

39. «Numizmatikai Közlöny», Szerkeszti Huszár Lajos, LXII—LXIII. Evfolyam 1963—1964, Akadémiai Kiadó, Budapest 1964; Stelian Metzulescu, *Un document heraldic*, în «Glasul Bisericii», XVIII (1960), nr. 1—2, p. 101—102.

40. Stelian Metzulescu, *Un document numismatic*, în «Glasul Bisericii», an. XXII (1963), nr. 5—6.

VI. Fig. 16—22: monede maghiare reprezentînd mahomedanismul învins: simbolul capului de negru, semiluna răsturnată sau dragonul. Fig. 23: sigiliul inelar al lui Mihai Viteazul. Fig. 24 și 25: steme.

numai pe bază de presupuneri, deoarece din acea perioadă există foarte puține date scrise»⁴¹ (vezi fig. 16 și 17).

Înțelegem să completăm colecția monedelor medievale maghiare pe care se află înscris simbolul capului de negru, cu un dinar pe care îl descriem astfel: *Av.* În exergă cerc de șaptesprezece roze; în centru scut despîcat, în dextra patru fascii de argint pe fond roșu, în senestra crucea de Lorena de argint înfiptă într-un vîrf de munte tot de argint, pe fond roșu. *Rv.* În exergă cerc de șaisprezece roze; în centru înscris simbolul capului de negru (vezi fig. 18)⁴².

O monedă care a circulat în timpul lui Andrei al II-lea (1205—1235) și prezintă o deosebită importanță (reprodusă la nr. 158 (226), o descriem astfel: *Av.* În exergă două cercuri concentrice, fără legendă. În centru semiluna cu vîrfurile în jos (răsturnată = versé), avînd între vîrfuri o stea cu opt raze și acostată de două capete de negri cu bandă; totul surmontat de o biserică în miniatură. *Rv.* În exergă două cercuri concentrice, fără legendă. În centru, sub un pom înfrunzit, un leu în mers: simboluri creștine (vezi fig. 19).

O variantă a aceluiași tip monetar o aflăm pe dinarul (bracteate), reprodus tot în desen la nr. 160 (282). Dinarul îl descriem astfel: În exergă cercuri concentrice fără legendă. În centru semiluna răsturnată, avînd între vîrfuri o stea cu opt raze, surmontată de o cruce bizantină; totul încadrat de două turnuri (vezi fig. 20).

În timpul lui Ștefan al V-lea (1270—1272) a circulat și moneda reprodusă la nr. 274 (292), pe care o descriem astfel: *Av.* Într-un cerc perlat în exergă se află efigia suveranului avînd legenda: «REX STEPHS». *Rv.* Într-un cerc perlat în exergă, doi dragoni rampanți, avînd între ei o semilună răsturnată (din care se văd vîrfurile) (vezi fig. 21).

Din același tip monetar al fig. 19 și 20 face parte și moneda din timpul lui Ladislau al IV-lea Cumanul (1272—1290), cu diferența că semiluna răsturnată este surmontată de simbolul creștin floarea (sau coroana). Vedem cum și efigia regală înscrisă pe aversul monedei domină reversul (vezi fig. 22).

Sfragistica. — Pentru întărirea susținerilor noastre reproducem din sfragistica Țării Românești sigiliul inelar al lui Mihai Viteazul, descris astfel: Între două cercuri concentrice legenda slavă: „† [СІЮ ПРЧАТЬ] ІW МНЛАНА КОРОДА“. În centru este înscris un scut cu marginile neregulate, timbrat cu o coroană imperială cu cruce; în cîmp, vulturul cruciat în zbor, în stînga semiluna răsturnată, în dreapta soarele. Vedem crucea dominînd întreaga reprezentare (vezi fig. 23)⁴³.

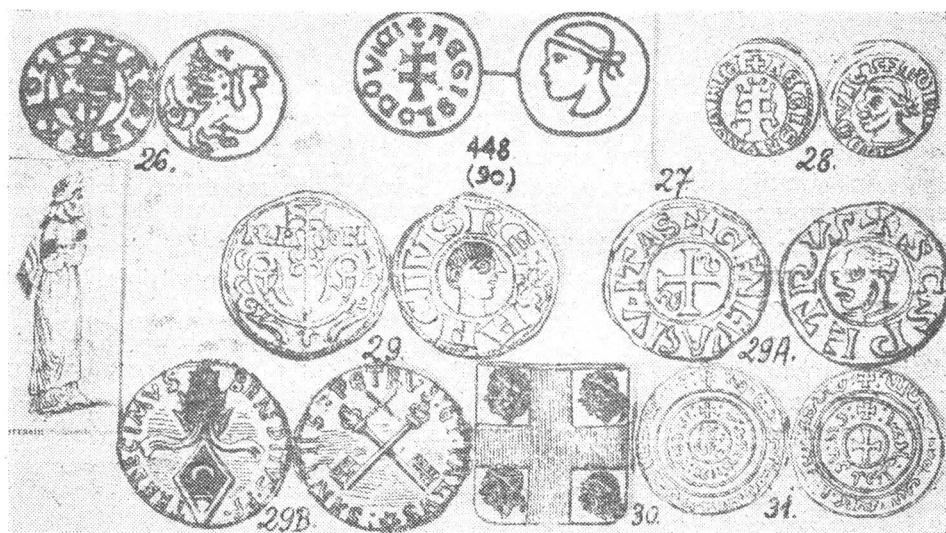
41. Comunicare ce a binevoit să ne-o facă la 9 aprilie 1963.

42. Moneda este reprodusă după B. P. Hașdeu, *Etimologicum Magnum Romaniae*, tom. III, 1893, p. 2569—2570 și lipsește din *Corpus nummorum Hungariae*.

43. Aurelian Sacerdoțeanu, *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*, în «Revista Arhivelor», IV (1941), nr. 2, p. 308: «Actul care a fost pecetluit cu acest sigiliu, trebuie datat între 1593—1596».

Heraldica. — Într-un studiu anterior arătam că : «stemele în care semiluna însoțește simbolul capului de negru, întăresc semnificația lui și în acest caz semiluna este un atribut al acestui simbol». Aceasta am susținut-o cu ocazia descrierii stemei De Mauret (Languedoc) și stemei Bizet pe care o reproducem (vezi fig. 24).

De asemenea prezentăm stema orașului Isaccea (Dobrogea), pe care o descriem astfel : Într-un scut cu câmpul de argint se află înscrisă o *semilună răsturnată*, de culoare roșie. Semiluna este surmontată de o

VII. Fig. 26: monedă din timpul lui Carol Robert. Fig. 27—28: monede din timpul lui Ludovic cel Mare; Fig. 29: monede din timpul lui Sancio Ramirez al Aragonului. Fig. 29 A: monedă pontificală. Fig. 29 B: moneda papii Benedict al XIII-lea Avignon. Fig. 30: Stema lui Pedro I al Aragonului. Fig. 31: Besant sarachen.

cruce bizantină roșie care domină, iar între virfurile semilunii se află o cruce de aceeași culoare (vezi fig. 25)⁴⁴.

Referitor la *dragonii* înscriși pe reversul monedei din timpul lui Ștefan al V-lea, trebuie să precizăm că dragonul simbolizează erezia, diavolul, păgînismul, în speță mahomedanismul. Am văzut că dragonii încadrează o semilună, iar aversul monedei care are înscrisă efigia suveranului domină reversul.

Moneda din timpul lui Ladislau al IV-lea Cumanul are pe aversul ei efigia regală și domină reversul care are înscrisă o *semilună răsturnată* și surmontată de o coroană sau floare, simboluri creștine.

Aceeași semnificație simbolică o are și reprezentarea de pe moneda din timpul lui Carol Robert (1307—1342), reprodusă la nr. 394 (44), unde,

44. Stelian Metzulescu, *Semiluna simbol heraldic*, în «Glasul Bisericii», an. XX (1961), nr. 11—12 :

pe *avers* se află înscrisă stema țării: scut despicat și fasciat și domină reversul care înfățișează un *dragon* surmontat de o cruce (vezi fig. 26).

Numismatica maghiară, după cum am văzut, socotește că «efigia» capului de negru este legată de persoana unui tezaurar din timpul lui Ludovic cel Mare, bazându-se în primul rând pe «probabilitatea unei presupunerii» (E feltevés valószínűségét), în asociere cu textul unei *diplome contemporane* datată din 15 martie 1375 și aflată în Arhiva Națională sub nr. D.L. 62523. Fragmentul din diplomă care se referă la acest lucru este următorul: «pro decem et octo marcis denariorum usualium moderno tempore currentium presidente domino nostro Rege ymaginem seu superscriptionem magistri Saracheni». [Pentru optsprezece dinari uzuali care circulă în timpul modern, domnind stăpînul nostru rege, (dinar) care poartă efigia sau sigla maestrului Saracenus...»].

Acest fragment, fiind singura dovadă contemporană, merită să fie repus în discuție, pentru elucidarea unui imbrogljo numismatic care datează de aproape un secol.

Interpretarea textului latin. Conjunția «seu» pusă între «*imagine*» și «*superscriptionem*» arată că dinarii purtau sau efigia sau sigla lui Saracenus, în nici un caz pe amîndouă.

În nici un caz nu se poate ști dacă acest Saracenus putea înscrie efigia pe monedă, iar partea doua a fragmentului în care este vorba de siglă (*superscriptionem*) ar putea să sugereze ideea, potrivit practicilor monetare că tezaurarul și-a pus numai sigla.

Este tot atît de interesant că s-a dat mai multă importanță presupusei efigii (*imagine*) a maestrului Saracenus, în schimb cel de-al doilea cuvînt (*superscriptionem*) a fost ignorat.

Cercetînd monedele din timpul lui Ludovic cel Mare, pe nici una nu apare semnătura ispravnicului sau arendașului sau administratorului mai multor cămări, sau a tuturor monetărilor din Ungaria medievală (1342—1382), cu numele de Iakale Szerecsen.

Chiar numismatul Horváth în lucrarea sa precizează: «Dovezi de diplome prin care să se stabilească semnul corporației sau atelierului nu există».

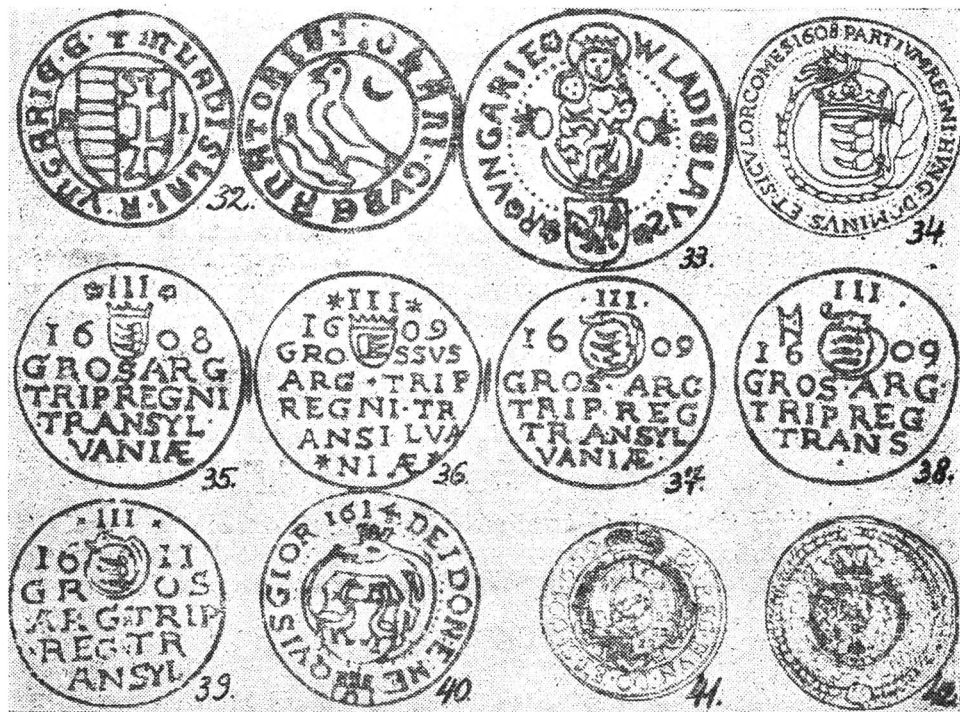
Această semnătură (*superscriptionem*) este în realitate sigla sau marca monetăriei, iar alte ori sigla tezaurarului, de altfel așa cum și numismații o recunosc. Dar această siglă este reprezentată numai prin litere bine definite, astfel sigla *P* ar înfățișa semnul șefului monetăriei Petre din Chimle, sau sigla atelierului din Buda.

Iar în ceea ce privește sigla cămării din Pécs-Szerém numismații uzează de o «nouă» metodă de cercetare și anume: «Numismații maghiari în cazul monedelor pe care capul de negru se află în același loc ca și celelalte mărci de monetărie, adică lateral sau jos, nu văd în capul de negru altceva decît o marcă a monetăriei și, deoarece, după date sigure, Szerecsen Jakab a fost șeful cămării din Pécs-Szerém, considerăm cu siguranță că aceasta

este marca lui, cu atât mai mult, cu cât nu putem face legătura între cămara din Pécs-Szerém și altă marcă»⁴⁵.

«Această ipoteză are piină într-un anumit grad o bază sigură prin documentele contemporane, care încă din timpul lui Ludovic cel Mare și ulterior domniei lui, numesc aceste monede «denarii saracheni» sau «monede saracheni»⁴⁶

VIII: Fig. 32: monedă din timpul lui Ioan de Hunedoara. Fig. 33: Reversul monedei lui Vladislav al II-lea Jagello. Fig. 34—42: Revers de monede transilvănene din timpul suzeranității turcești.

În lucrarea de bază a actualei numismatici maghiare, a Dr. Unger Emil⁴⁷, vedem că din totalul de 34 reproduceri de monede emise în timpul lui Ludovic cel Mare, abia 12 au înscris diferite sigle ale monetarului sau atelierului monetăriei nici una a lui Iakab Szerecsen.

45. Din comunicarea mai sus amintită. O comparație nu este un argument.

46. Din comunicarea pe care savantul Huszár Lajos a binevoit să ne-o facă la 27 februarie 1963.

47. Magyar Éremhatározó Oszeállította: Dr. Unger Emil, Középkos, II, füzet, Budapest, 1960, planșa XXII și XXIII.

Acest fapt ne determină să susținem că nu era o necesitate absolută înscrierea vreunei sigle pe monede.

De asemenea, din același total de 34 reproduceri de monede, trei au înscris simbolul capului de negru în asociere cu Sfântul Ladislau și este înscris sub halebarda acestui sfânt, sau la picioarele lui Ludovic cel Mare. Alte trei monede au înscris simbolul capului de negru pe revers având legenda care precizează: «† Moneta Ludovici» și sînt dominate de aversul care reprezintă crucea de Lorena cu legenda: «† Regis Hungarie» sau de stema țării⁴⁸.

Mai interesantă ni se pare comunicarea făcută de numismatul Huszár Lajos, în care se face următoarea precizare: «Această reprezentare a capului de negru este totuși legată de persoana lui Szerecsen Jakab și anume, la început ca marcă de monetărie din timpul isprăvniciei lui la cămara din Pécs-Szerém, iar mai târziu ca *efigie*, la sfîrșitul domniei lui Ludovic cel Mare»⁴⁹.

Știm că efigia reprezintă întotdeauna pe suveran și este înscrisă numai pe aversul monedelor. Contrar susținerii numismaților maghiari, ultima monedă din timpul lui Ludovic cel Mare și reprodușă în lucrarea lui Dr. Unger Emil are simbolul capului de negru înscris pe reversul ei (vezi fig. 27).

Am văzut cum cu o sută de ani mai înainte de suirea în scaun a lui Ludovic cel Mare, tezaurarul lui Andrei al II-lea cuteza să înscrie pe monede nu un cap de negru, ci două⁵⁰.

Desigur că și acest fapt nu avea legătură nici cu marca atelierului și nici cu siglele sau efigiile mai multor tezaurari ai timpului.

Era simbolul de luptă al creștinătății medievale în contra musulmanilor cotropitori ai Europei. Această epocă în care au fost bătute monedele, corespunde cu cea de-a cincea cruciadă (1217—1221) la care luase parte și poporul maghiar.

Capul de negru, semiluna răsturnată și surmontată de cruce — sînt simboluri ale victoriilor creștinătății împotriva musulmanilor medievali.

Am arătat cu altă ocazie că pe la sfîrșitul domniei lui Ludovic cel Mare, au fost emise monede care au pe revers înscris simbolul capului de negru și purtau *denumirea* de «monete saracheni» sau «zerechini»: erau «denariis saraceni» și «grosis saracheni».

Aceste monede le descriem astfel: *Av.* Într-un cerc perlat exterior și altul liniar interior, legenda: «† Regis Hungarie». În centru înscrisă crucea de Lorena, avînd brațele terminate cu cîte două măciulii (pommeté).

Rv. Între două cercuri concentrice legenda: «† Mone[ta] Lodovici». În centru înscris simbolul capului de negru, cu bandă (vezi fig. 28).

Am arătat că simbolul capului de negru reprezintă păgînismul învins, în speță mahomedanismul.

48. Cercetările numismatice pînă în prezent au luat drept avers al monedelor, reversul lor.

49. Din comunicarea făcută la 9 aprilie 1963.

50. O piesă identică se află în colecția Cabinetului numismatic al Academiei R.P.R., înreg. sub nr. 1719/22.

Pentru întărirea susținerii noastre prezentăm monede ale regatului Aragon din timpul lui Sancio Ramirez I (1063—1094) cit și al lui Pedro I (1094—1104). Aceste monede care erau dinari sau oboli îi descriem astfel:

Av. În exergă două cercuri concentrice perlate, fără legendă. În centru înscrisă o cruce cu picior, acostată de fleuroane, iar în cele două părți cuvîntul: «ARA-GON», așezat transversal în cîmpul superior. Pe piciorul crucii, sub cuvîntul ARA-GON, cit și în părțile laterale exterioare, sînt înscrise semilune, care prin așezarea lor sînt dominate de cruce.

Rv. Între două cercuri concentrice perlate legenda: «SANCIUS REX». În centru *simbolul capului de negru*, întors uneori spre dreapta sau spre stînga (vezi fig. 29).

Pentru monedele lui Pedro I este reprodus același tip iar legenda este *Av.* «ARA-GON». *Rv.* «PETRUS REX».

De asemenea erudiții să ia aminte că și unele monede pontificale au înscrisă pe *avers* o cruce bizantină și legenda: «† GENEVASIV-ITAS», iar pe revers se află înscris simbolul capului de negru și legenda: «† SCS. PETRUS» (vezi fig. 29 A).

Figura 29 B reprezintă moneda de aur a papii Benedict al XIII-lea (Avignon 1384—1423) pe al cărei *avers* se află înscrisă o semilună răsturnată și surmontată de o tiară (tripla coroană a papilor).

Este meritul tezaurarului Szerecsen Jakab, care cunoscînd semnificația simbolică a capului de negru, l-a copiat de pe monedele spaniole și pontificale, pe monedele din timpul lui Ludovic cel Mare.

Este un merit deosebit, pe care-l relevăm. Numai așa se explică faptul că acest tezaurar devine favoritul regelui.

Și în heraldică victoriile poporului aragonez sînt reprezentate de asemenea prin simbolul capului de negru. Astfel, Pedro I, în urma luptei victorioase pe care a avut-o la 18 noiembrie 1096 pe cîmpia de la Alcoraz (Alarcos), nu departe de orașul Huesca, în care patru regi mauri (mahomedani) au fost găsiți morți, își schimbă vechile armoarii ale regilor Aragonului. Astfel, el introduce în scutul său, într-un cîmp de argint, crucea Sfîntului Gheorghe de culoare roșie, conturnată cu «patru capete de negri» fiecare cu bandă regală de meșină (vezi fig. 30).

Referitor la *denumirea monedelor* emise în timpul lui Ludovic cel Mare pe care se află înscris simbolul capului de negru și anume «denarii saracheni» sau «monete saracheni», trebuie să precizăm că această denumire a fost dată și mai înainte monedelor bătute de către conducătorii cruciaților pentru posesiunile lor de pe «Pămîntul Sfînt». Aceste monede care imitau dinarii califilor și se numesc «*besanți saracheni*», au circulat între anii 1251—1257.

În urma interzicerii de către papa Inocențiu al IV-lea (1243—1254) de a mai fi bătute monede purtînd numele lui Mahomed, cruciații au emis acești «*besanți saracheni*» cu inscripția (legenda) în limba arabă dar purtînd crucea și numele lui Iisus.

Moneda are legenda tradusă astfel: «Un singur Dumnezeu. Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh. Bătută la Acra în anul 1251 de la întruparea Mîntuitorului

și de la renașterea noastră, și prin El noi sintem ocrotiți și iubiți. Noi slăvim prin crucea Domnului Iisus pe Mîntuitorul în care se află fericirea veșnică și viața noastră». Legendele sînt precedate de cruciulițe, iar reversul are în centru înscrisă o cruce bizantină (vezi fig. 31).

Rezultă clar că denumirea de «saraceni» dată monedelor care au fost emise la diferite epoci, este legată de simbolul capului de negru care reprezintă mahomedanismul învins. Știm că «saraceni» sau «sarazini» este numele dat în evul mediu arabilor care invadaseră Europa și Africa.

Pentru argumentarea afirmației potrivit căreia simbolul capului de negru înscris pe monedele lui Ludovic cel Mare ar reprezenta efigia tezaurarului Szerecsen Jakab, istoriografia maghiară mai face și următoarele considerații: «Ar fi deosebit de curios ca acest simbol să se găsească pe monedele lui Ludovic cel Mare, care a luptat relativ puțin împotriva turcilor, în schimb pe monedele lui Ioan de la Hunlode și Matei I (Mathias Corvinus) nu-l găsim de loc, cu toate că aceștia și-au petrecut întreaga viață luptînd împotriva turcilor» (*Comunicarea* din 9 aprilie 1963).

Imagini ca de pildă simbolul capului de negru se impun în reprezentările grafice în momentele cînd iau naștere mari inițiative și desfășurarea lor este iminentă. Ulterior folosirea acestor imagini va fi tot mai rară, iar acțiunile care le provocaseră fiind în plină ascensiune sau la apogeu, le vor înlocui cu alte simboluri, dar cu aceeași semnificație: semiluna și dragonul.

Vom arăta cum reprezentarea acestor mobile heraldice, prin așezarea lor, dovedesc starea de independență sau dependență în care această țară se afla față de Poarta Otomană la data cînd erau înscrise în numismatică și heraldică.

Dinarul din timpul lui Ioan de Hunedoara (1446—1453) are înscrisă pe revers o semilună în descreștere, fără a fi însoțită în concavitatea sa de o stea, (reprodus la nr. 494 (156) (vezi fig. 32).

Cercetînd istoriografia turcă aflăm următoarele: «Luna nouă apropiată de Venus este considerată ca semn de bun augur, fericire, forță, noroc în creștere» (Fevzi Kurtoglu, *Turk Bayragi ve Ai Yldiz*, Ankara, 1938; *İslâm Ansiklopedisi*, Istanbul, 1941, 1946, 1949).

Rezultă că lipsa lui Venus — simbol al forței și al norocului în creștere — din apropierea semilunei, atît în numismatică cît și în heraldică, trebuie pusă în mod categoric în seama acelorora care și-au adus contribuția la declinul gloriei otomane, printre care se înscrie și numele lui Ioan de Hunedoara.

Numai privită sub acest aspect semiluna poate avea sensul dat de istoriografia turcă care susține: «Pe vremea cruciadelor (cît și mai tîrziu) semiluna a devenit simbol al victoriei musulmanilor asupra creștinilor». (Fevzi Kurtoglu, *op. cit.*, p. 141).

În concluzie numai vraja stelei Venus dădea fericire și mai ales forță celor care, sub semnul semilunei, au ținut îngenunchiată secole de-a rîndul aproape jumătate din creștinătate.

Florinii de aur din timpul lui Ladislau al II-lea Jagello (1490—1516). prezintă o deosebită importanță prin faptul că semiluna este surmontată de înfățișarea Maicii Domnului cu Iisus în brațe, (reprodus la nr. 620 (259 B). Acest simbol distinctiv evocă timpuri glorioase (vezi fig. 33).

Oglindă fidelă a realităților timpului, sensibile la orice răsturnare de valori, monedele se vor înscrie între martorii ascensiunii și instaurării dominației turcești asupra principatului Transilvaniei.

Pe talerul din timpul lui Gabriel Bathory (1608—1613) vedem pe revers înscris un dragon care înfășoară scutul și coroana regală (reprodus la nr. 208). Dragonul este reprezentarea plastică a suzeranității turcești asupra Transilvaniei din acel timp (vezi fig. 34).

Un deosebit interes reprezintă moneda de trei parale (gologan) emisă la diferite date (reprodusă la nr. 217, 218, 219, 220 și 221) și al cărei revers înfățișează evoluția înlocuirii scutului și coroanei cu dragonul (vezi fig. 35, 36, 37, 38 și 39).

Reversul florinului de aur din timpul lui Gabriel Bethlen (1613—1629), reprezentând dragonul încoronat, are o semnificație simbolică ase-mănătoare (reprodus la nr. 252) (vezi fig. 40).

De asemenea talerii de aur din timpul lui Acatiu Barsai (1658—1660) au înscrise pe revers doi dragoni care încadrează scutul (vezi fig. 41).

Tot din timpul suzeranității turcești asupra Transilvaniei prezentăm un ducat al lui Mihail Apaffi (1661—1690), pe al cărui revers sînt înscrise doi dragoni care înconjoară scutul (vezi fig. 42).

Concluzii. — Din cercetările numismaților maghiari, întreprinse pînă în prezent, reiese un fapt foarte important și anume: Szerecsen Jakab este ismailit și de religie islamică, iar stema sa familiară ar fi fost un cap de negru, cu bandă. De asemenea noțiunea de mahomedan (saracen) era exprimată printr-un cap de negru (maur).

Aceeași cercetători susțin că tezaurarul Szerecsen Jakab cutează să-și înscrie efigia pe monedele lui Ludovic cel Mare și cu legenda: «† Moneta Lodovici», iar pe reversul lor «crucea de Lorena», cu toate că tezaurarul era mahomedan (ismailit).

Reiese că, întrucît această stemă numită vorbitoare era a familiei lui Szerecsen Jakab, unul din strămoșii săi luase parte sau la cruciade sau la luptele contra musulmanilor și fusese victorios.

Așadar, înlăturînd din studiul monedelor din timpul lui Ludovic cel Mare ipoteza că tezaurarul Szerecsen Jakab ar fi avut reprezentat capul de negru la început ca siglă personală, sau ca marcă de monetărie, iar mai târziu ca efigie, — trebuie să știm că simbolul capului de negru era folosit, atribuit sau însușit de acei regi, cavaleri, orașe și țări, care au luat parte la cruciade, la războaiele contra musulmanilor. După cum am arătat cu altă ocazie, simbolul capului de negru fiind însușit de Ludovic I cel Mare, devine *emblemă sa personală* și explică faptul că este înscrisă pe toate

monedele emise, atât de monetăria din Buda, cât și din Pécs Szerém, o anumită perioadă, până la sfârșitul domniei.

Credem că acest studiu⁵¹ împreună cu acela pe care l-am intitulat *Un document numismatic*⁵² vor ajuta viitoarele cercetări.

Astfel am lămurit o pagină de numismatică medievală a poporului prieten maghiar.

STELIAN METZULESCU

51. În completarea bibliografiei să se vadă și: A. Turtwängler, *Die antiken Germanen-Geschichte der Steinschneidekunst im klassischen Altertum*, Leipzig-Berlin, 1900, I—III; din ultimul volum am reprodus fig. 9 și 10. Dictionnaire des antiquités (Daremberg-Saglio), I, A—B, Paris, 1877, p. 323 ș. u.; Menken, *Consecr. Augustorum ex numis illustr.*, Lips., 1694; Nitzsch, *De apotheosis apud Graecos vulgatae causis*, Kiel, 1840; Limburg—Brouwer, *Hist. de la civilis. morale et religieuse des Grecs*, t. VII, ch. XXXV. Groning, 1841; Marquardt, *De provinc. Roman. conciliis et sacerdot.*, in *Ephemeris epigr.*, 1, p. 200; Preller, *Rom. Mythologie*, p. 769, 1865; Mowat, *Le Domus divina et les Divi*, Viena, 1866 (extrait du Bulletin épigraphique de 1885—1886); Dom. E. Roulin, *Linges, insignes et vêtements liturgiques*, (Lethielleux, Paris, 1930); R. P. Michel, *Les vêtements sacrés* (Étude préparatoire au pèlerinage eucharistique a Jerusalem, en 1893); Constantin Moisil: *Cameea Orghidan și reprezentarea apotezei imperiale romane*, în «Bul. Soc. Numis. Rom.», an. XXXVII, nr. 91, 1943, p. 11—38; H. Gourdon de Genouillac, *Les mysteres du blason*, Paris, 1863; M. Bachelin-Defforenne, *Les sciences des armoiries*, Paris. 1880; Réthy László, *Az Olah Nyelv és Nemzet Megalakulása*, Budapest, 1887; Horváth Henrik, *A budai pénzverde művészettörténete Késői Középkorban*, în «Numizmatikai közlöny», XXX—XXXI, 1931—1932; Schulek Alfred, *Vegyeshazi Kérlalaink pénzei és Korrendjük*, în aceeași revistă. Prin Biblioteca Centrală Universitară din București am primit fotocopia diplomei din 15 martie 1375, aflată în Arhiva Națională și purtând următoarea mențiune: «Magyar Országos Leveltar. Mohácsolóti Grűjtemény, Dl. 62523 sz. oklevél 634/1961. O. L. szám. 1961.IV.26 Ian.»; A. Engel et R. Serrure, *Traité de Numismatique du Moyen Age*, tome deuxième, Paris, 1894; L. Réthy, G. Probszt, *Corpus Nummorum Hungariae*, 1958, Graz; A. Blanchet et A. Deudonné, *Manuel de numismatique française*, tome deuxième, Paris, 1916; A. Parmentier, *Album historique*, 3 vol. Paris, 1909; Huszár Lajos, *A budai pénzverés története a Középkorban*, Budapest, 1958.

52. Vezi nota 40.

D O C U M E N T A R E

EXPULZAREA LUI POPA ȘAPCĂ ȘI ANII EXILULUI SAU: 1849 — 1856

La 1 iulie 1849, «Înalta Curte criminalicească» din București, înființată prin firman domnesc, în 1848, pentru judecarea celor ce luaseră parte la revoluție, și-a încheiat lucrările cu cincisprezece condamnări grele și câteva mai puțin aspre «pentru ispășire a greșelilor făptuite», pe când toți ceilalți «arestuiți», la stăruințele lui Fuad-Efendi, au fost grațiați de Sultan, hotărârile fiind puse imediat în aplicare.

La 6 iulie 1849, Preotul Radu Șapcă, singurul dintre cei închiși la Văcărești trecut în *Firmanul pentru exilarea capilor revoluțiunii din Țara Românească*¹, este scos din închisoare, fără a mai fi judecat, iar la 8 iulie, este trecut peste graniță². A doua zi, 9 iulie, se împlinea un an și o lună de când sfîntise stindardele naționale, la Islaz.

Pentru faptul că era preot, i s-a fixat locul surghiunului în Muntele Atos³, marea cetate a mînaștirilor creștine din Orient, care s-a bucurat din belșug de daniile voievozilor români, începînd de la Mircea cel Bătrîn și pînă la domnitorii din epoca fanariotă: aceștia din urmă nefăcînd altceva decît să întărească prin hrisoave prinse în calapoade domnești, daniile osîrduitorilor lor înaintași, fără să aibă însă și sentimentele creștine și naționale ale acelor. O cincime din suprafața pămîntului românesc era închinată mînaștirilor din Muntele Atos, Ierusalim, Antiohia și Alexandria, pînă în cele mai depărtate colțuri ale pămîntului creștin⁴.

Scos din închisoare, Preotul Radu Șapcă, *subt bună pază*, este îndrumat spre Giurgiu, mai sărac decît biblicul Iov. Potrivit hotărîrilor caima-

1. *Anul 1848 în Principatele-Române*, Vol. V, București, 1904, p. 261.

2. C. D. Aricescu, *Capii revoluțiunii române de la 1848*, I, București, 1866, p. 113.

3. E. Regnault, *Istoria politică și socială a Principatelor Danubiene*, (trad. I. Fătu, Iași, 1856), p. 446. I. Eliade Rădulescu, *Amintiri asupra istoriei regenerării române în evenimintele de la 1848*, traducere din limba franceză, București, 1893, p. 3.

4. I. Popescu-Spineni, *Procesul mînaștirilor închinăte*, București, 1935.

camului Constantin Cantacuzino și ale Sfatului administrativ că, «pentru întreținerea arestanților; visteria se cade să se despăgubească din averile adevăraților pricinuitori ai revoluției»⁵, tuturor exuaților li se confiscaseră averile, astfel că și Preotului Radu Șapcă i se luase tot ce brumă agonisise în satul Celei.

Este pornit pe drumul de țară, străjuț de grupuri de copaci netăiați, rămași mărturie din întinsele păduri ale Mănăstirii Văcărești. Trecînd mai departe, cît vedea cu ochii, în această zi de cuptor, pe cîmpiile întinse, peste care tremura, în zăpușala amiezii, *apa morților*, secerișul fusese bogat; grîul strîns în clăi aștepta treerișul, pentru a umple hambarele proprietarilor și arendașilor de moșii, fericiți că din belșugul anului vor duce mai departe viața de huzur și lenevie, pe care o făcuse cunoscută, în 1826, bătrînul și înțeleptul boier Constantin Radovici din Golești, pe cînd robii, iobagii și clăcașii, desculți, flămînzi și goi, se vor întoarce, bătute de vătăfi, în bordeiele lor de cîrțițe.

Din îndepărtatul ascunziș al sufletului îi va fi răsărit pe buze amarul din cîntecul de jale al străbunilor săi Moți:

Munții noștri aur poartă,
Noi cerșim din poartă'n poartă!...

potrivindu-și vorbirea cu cele ce vedea în față-i:

Holda noastră aur poartă,
Noi cerșim din poartă'n poartă!

La Giurgiu, și-a risipit privirea pe coama valurilor repezi ale Dunării, căutînd să le înțeleagă glasul, care îi aduceau ecoul suferințelor clăcașilor din Celeiul Romanatilor, din mijlocul cărora fusese smuls.

Cu trecerea peste graniță a Preotului Șapcă se încheie ultimul act din drama jucată în toamna anului 1848 pe pămîntul Țării Românești. Cortina cădea grea peste atîtea vise și peste atîtea suferințe îndurate, ca apoi, peste 10 ani (1859), să se ridice iarăși, ca un revărsat de zori, spre lumină, spre unirea mult visată, prevestitoare a mult doritei libertăți...

Nu avem nici o însemnare din care să deslușim drumul parcurs de Popa Șapcă pînă la Sfîntul Munte. Nu știm dacă a mers pe jos, străbătînd Bulgaria de-a lătul ei, sau a urmat același drum ca și ceilalți exilați: de la Ruscuc, prin Șumla, la Varna și, de aci, cu corabia, pînă la Constantinopol, apoi singur pînă la Muntele Atos, unde n-a rămas prea multă vreme. Ura călugărilor greci de la mănăstirile din Muntele Atos, știindu-l că fusese unul dintre aceia care luptaseră să le smulgă din ghiare veniturile moșiilor din Țara Românească, îi vor fi făcut viața din surghiun — deși slujitori ai lui Hristos — mai amară decît în iad. Autoritățile turcești, la cererea lui, i-au îngăduit să meragă la Brusa și a rămas aci, în mijlocul acelora, care, ca și el, se nevoiseră să scape din sclavie pe fiii neamului său.

Într-o notiță găsită în hîrțile răposatului Iorgu Giurescu, unul din cei exilați la Brusa, aflăm și pe Preotul Radu Șapcă: «Scarlat Filipescu, Ioan Negulici, Grigore Zossima, Grigore Ipătescu, Dimitrie Florescu, Iorgu Văleanu, C. Serghiade, Căpitan Serghie (Serurie), Căpitan Lăzureanu, Alexandru Zane, Iorgu Giurescu, Dimitrie Duțulescu, Petre Cernătescu, Juncărul Alex. Manu, Nicolae Rusu (Lăcusteanu), Const. Pădeanu, Niță Magheru (nepotul lui Gh. Magheru), frații Radu și Alex. Golescu, Simion Călugăru. Mai tîrziu, fu internat la Brusa și *Popa Șapcă*»⁶. În 1853, printre aceștia se găsea și preotul Atanasie (Luzin)⁷.

La Brusa. — Ajuns la Brusa, Popa Șapcă găsește pe tovarășii săi de luptă ajutați de guvernul turc cu cîte 1000 de lei vechi pe lună, pe care îi primeau fiecare încă de la 1 aprilie 1849. Venit mai tîrziu printre ei, nu fusese trecut pe lista acestora și trăia acum din mila lor.

După un timp, se adresează lui Reșid-Pașa, ministrul de externe al Sublimei Porți, în limba franceză⁸, cerînd să i se «elibereze o *tescherea* (permis) cu îngăduința de a pleca în străinătate s-au în orice altă provincie din Imperiu, unde aş putea trăi din munca mîinilor mele...» încetînd de a mai «fi forțat să rămîn într-un oraș, unde, pentru a trăi, trebuie să-mi sacrific demnitatea de om, fiind pus în situația de a cerși».

În urma acestei scrisori, Sublima Poartă îi aprobă aceeași sumă lunară ca și celorlalți, din care contribuie acum și el la suma ce se trimite lui Eliade, la Paris, care, timp de doi ani, desfășoară o mare și rodnică activitate publicistică în sprijinul cauzei românești, prin ziarele: «Europa democratică», «Presa», «Săptămîna», «Liga Popoarelor», «Pozitivul»,

6. C. D. Aricescu, *op. cit.* II, p. 76; N. Rusu-Lăcusteanu, în *Amintri din trecut*, Craiova 1896, p. 102, afirmă că la Brusa erau 24. Se poate ca unii dintre ei să fi plecat în altă parte, la Smirna, Constantinopol etc., unde se mai găseau și alții.

7. C. D. Aricescu, *Capii revoluțiunii...*, p. 91.

8. C. D. Aricescu, *Correspondența scrisă și acte inedite ale Capilor Revoluțiunii Române de la 1848*, II, București, 1874, p. 89—90, cu Nota: După copia aflată între hîrțile răposatului G. Giurescu:

«A son *Altesse Reschide Pacha*, ministre des affaires étrangères de la S. P.

«*Altesse!*

«Interné dans la ville de Brouse, et sans avoir les moyens de existence que le gouvernement de la S. P. accordé à tous les exilés politiques, je me vois forcé pour vivre de mandier mon pain.

Plusieurs fois je me suis adressé au gouvernement de la S.P. en le priant de me donner ce qu'on ne saurait refuser au prisonnier de guerre même, le moyen d'existence; mais toutes mes demandes sont restées sans résultat.

Maintenant je viens prier V. A. de vouloir bien ordonner à qui de droit à fin qu'on *tescherea* me soit délivré, avec la permission de partir pour l'étranger ou pour toute autre province de l'Empire, ou je pourrais vivre du travail de mes mains.

Le gouvernement de la S.P. est trop juste et trop éclairé pour insister à ce que je sois forcé de rester encore dans une ville ou, pour vivre, il me faudrait sacrifier ma dignité d'homme étant réduit à l'état de mendicité.

J'ai l'honneur d'être de Votre *Altesse* le très humble et très obéissant serviteur.

Radu Șapca (prêtre valaque)»

«Timpul», «Reforma», «Creditul», «Republica», «Vocea Poporului», «Evenimentul» și altele⁹. De asemenea, publică în limba franceză: *Protectoratul, Istoria regenerațiunii române și Aimințirile unui proscris*.

În urma unei atît de fecunde activități publicistice, Eliade putea să scrie chiar fără modestie, într-o scrisoare din 4 octombrie 1850:

«Astăzi nu este autor, nu este gazetă a Franței, a Germaniei, a Poloniei Prusiene, care, vorbind de drepturile națiilor și să nu numească și pe România și adesea înaintea altor nații. Unde, cînd am venit la 1849, deputații însuși ai Adunării Naționale franceze nu știau unde se află acei București, dacă sînt în Tartaria, unde au auzit că ar fi o Bucharie; geografiile colegiilor, atlasele clasice învăța(u) că Moldo-Vlahia este întrupată cu alt Stat; peste curînd veți vedea alte prefaceri, pentru că lumina și-a făcut loc»¹⁰.

Iar în altă scrisoare, din 9 iunie 1851, adresîndu-se celor internați la Brusa, spune, între altele:

«Amicii mei și frați,

«...Dacă Franța cunoaște astăzi, mai bine decît în 1848, naționalitatea română, Mișcarea sa, principiile sale, aspirațiunile sale către viitor, Patria nu este datoare această binefacere decît abnegației voastre, generozității voastre. Voi ați dat toate speșele publicațiunilor, proprii a lumina opiniunea și a salva într-o zi România.

«Umili oșteni necunoscuți, voi ați contribuit fără ambițiune, ați suferit exilul, sărăcia, mizeria și ați împărțit pîinea voastră spre a subveni (subvenționa) la trebuințele pe care cauza comună le cerea.

«Sustinători devotați de la începutul Regenerațiunii, voi ați servit Patria ca cei dintîi înaintea primejdiei, și ca cei din urmă înaintea ambiției. Fără nici un nume în mișcare, voi n-ați avut alt scop decît de a trece de martiri necunoscuți ai Regenerațiunii române. Vă adresez această scrisoare spre a vă exprima recunoștința mea și a face cunoscut posterității devotamentul vostru, marile voastre sacrificii și modestia voastră. Respectați-mi entuziasmul, el este un tribut ce vă datoram.

«Mulțumită oferirilor voastre patriotice, intrigile dușmanilor¹¹ s-au făcut cunoscute Europei. Națiunea noastră își atrage din zi în zi simpatii puternice și respectabile, și dușmanii au fost în fine goniți din sfîntul nostru pămînt.

«Poporul a făcut mișcarea; inamicii, agenții lor și amăgiții lor au falsificat-o, și prin sacrificiile voastre bănești, am reușit a o prezenta lumii, curată, nobilă, generoasă, așa cum s-a făcut, în onoarea unei națiuni ce merită o soartă mai bună¹².

9. N. R. Lăcusteanu, *Scrisori din exil*, p. 734; c.f. I. Crețu, *Viața lui Eliade*, București, f. a. p. 103.

10. I. Eliade, *Scrisori din exil*, p. 44; c.f. I. Crețu, *op. cit.*, p. 104.

11. În «Curierul de ambe sexe», p. 103.

12. N. R. Lăcusteanu, *Scrisori...*, p. 105—106.

Acı, la Brusa, se găsea un imam (preot mahomedan), cunoscut de exilați, precum și de Ion Ghica, în anul 1849, cu prilejul venirii acestuia aci, pentru a se ocupa de soarta internaților români. Acest imam fusese orînduit de Sarenî-Pașa, guvernatorul Hudavendighiarului, să le fie călăuză, pentru a vizita mormintele vechilor sultani. În timpul acestei vizite, au constatat cu toți că imamul turc vorbea cea mai neaoșă limbă românească. «Acel imam — notează Ion Ghica — era fiul unui țăran român din satul Mola-Braim, din județul Brăila. Intrînd, de copil, servitor la un agă turc din cetatea Brăilei, la căderea fortăreței, la 1828, s-a dus cu stăpînu-său și depărtîndu-se de ai lui, a învățat carte turcească, a fost admis la Madrescava de la giamia Sultan-Selim și a îmbrățișat islamismul»¹³.

În cîte nopți, sub cerul oriental, spuzit de stele, nu vor fi stat de vorbă Preotul Radu Șapcă și cu imamul român din Brăila, amintindu-și cu drag de satele lor lăsate departe în lunca minunată a Dunării!...

Despre cele ce vor fi făcut sau lucrat românii noștri la Brusa nu avem prea multe însemnări, în afară de formarea corpului de ingineri de șosele al vialetului Hudavendighiarului, cu sprijinul lui Ion Ghica și alcătuit din tinerii români¹⁴: Alexandru Zane, Const. Serghiade și C. Pădeanu, care mai lucraseră în țară, avînd ca practicant pe N. Rusu-Lăcusteanu¹⁵, pentru construirea unei șosele de piatră, care să lege Brusa cu Marea de Marmara, trecînd peste munți.

«Înțelegerea între guvernator și noi — scrie N. R. Lăcusteanu — s-a făcut (ca) să ne pună la dispoziție cîte o mie de muncitori pe zi, cu un director turc, și uneltele trebuincioase. Pentru spese, casa vialetului ne da cîte o mie de lei turcești lunar de fiecare. Printr-aceasta, colegii mei au aflat distracție și mijlocul de a învăța și lucrarea șoselelor; apoi, pe deasupra, *nouă tuturor* ne aducea considerație și puțința de a trăi mai larg.

«Construcția șoselei¹⁶ s-a terminat înainte de începerea războiului Crimeii din 1854. Un asiatic. Apolodor din Damasc — scrie cu mîndrie N. R. Lăcusteanu — a făcut cel dintîi pod peste Dunărea de jos; un grup de ingineri români au construit, în Asia, cea dintîi cale pietruită, între Marea de Marmara și Brusa. Astfel, românii expatriați au lăsat urme puternice pe pămîntul exilului. Ei au onorat patria pentrucă lucrarea lor care va dăinui peste veacuri, nu e a numelui lor de familie, ce de atunci au fost uitate de trecători, ci a neamului națiunii lor, despre care istoria va vorbi»¹⁷.

De bună seamă, că și ceilalți tovarăși de suferință, fiind oameni luminați, au fost folosiți la lucrarea acestei șosele ca supraveghetori, conducători, sau șefi de echipe etc. Preotul Radu Șapcă va fi fost printre cei dintîi, ca unul care era obișnuit cu munca grea, încă din copilăria-i tristă și săracă, între clăcașii Celeiului.

13. Ion Ghica, *Opere complete*, Vol. IV, București, 1915, p. 12.

14. *Ibidem*, p. 44.

15. N. R. Lăcusteanu, *Scrisori...*, p. 109.

16. Șoseaua, lungă de 32 km, leagă Brusa cu portul Mudama de la Marea de Marmara.

17. N. R. Lăcusteanu, *Scrisori...*, p. 110.

«În Turcia — scrie N. Iorga — erau ținuți cu cinste Magheru, Boliac, chiar un Marin Ionescu, un Zalic, Sârghicescu, Iscovescu, un *papa Șapcă*, dar mai ales Ion Ghica, bunul prieten al lui Colquhoun, consulul englez din București, care avea grija corespondenței emigranților...

«Pribeगी stăteau mai mult la Constantinopol și la Brusa, dar, din cînd în cînd, erau semnați la Dunăre, în Turcia, în Rusciuc, în Vidin¹⁸, ca o amintire și o amenințare pentru «Hospodarul Țării». Turcii nu se învoiau de loc să-i îndepărteze, și încă mai puțin să-i prigonească»¹⁹.

Disensiuni între emigranți. — La Paris, în 1848—1849, Eliade, alături de ceilalți doi membri ai fostei Locotenențe Domnești, Christian Tell și N. Goleșcu, a scris și a semnat memorii și proteste către Cabinetele Mariilor Puteri Europene, în care susținea și apăra scopul revoluției române de la 1848. Pe această temă însă Eliade ajunsese curînd în mare deosebire de păreri cu mulți emigranți de la Paris și din alte părți, care atacau cu furie și suveranitatea turcească, ceea ce Eliade nu găsea că este politic și prudent în împrejurările de atunci. În această acțiune a lor, Eliade vedea tot mîna dușmanilor țării²⁰, între care socotea și pe Ion Ghica²¹, ginerile marelui boier muntean Mavrus. Eliade credea că numai sub suzeranitatea Turciei se poate asigura autonomia țării. Pentru aceasta, propunea eliberarea Principatelor, iar, în acest scop, Franța să fie convinsă să dea concurs larg Turciei.

Din pricina acestor păreri contrarii, — cu toate că fiecare, la rîndul său, nu dorea decît să fie folositor țării — și din alte fapte mărunte, care, datorită stării psihologice inerente emigrațiunilor, luau în ochii lor proporții catastrofale, s-au născut disensiuni între emigranții de pretutindeni, grupîndu-și fiecare adepții ideilor și părerilor lor²². De aci, scrisori pline

18. Povesteau bătrîni că preotul Radu Șapcă, în acest timp, a trecut adesea Dunărea cu barca, la Celei, unde rămînea ascuns cîteva zile, ca apoi să se întoarcă între ceilalți exilați; mai ales, după începerea războiului din 1853, cînd se găsea la Șumla, în Bulgaria.

19. N. Iorga, *Viața și Domnia lui Barbu Știrbei, Domnul Țării Românești, (1849—1856)*, Vălenii de Munte, 1904, p. 40.

20. I. Crețu, *op. cit.*, p. 104 și 107.

21. Eliade a mers pînă acolo, încît l-a socotit pe Ion Ghica, fostul său elev, ca trădător al cauzei românești, încă de pe vremea cînd acesta se afla trimis ca «agent al românilor revoluționari» pe lingă Poartă, în care calitate rămăsese și în timpul revoluției. Cînd Turcia a schimbat pe Suleiman Pașa din fruntea trupelor venite, oarecum binevoitoare, în Țara Românească, prin Fuad-Efendi, care a avut o purtare dușmănoasă față de cauza românească, a crezut că această schimbare de atitudine din partea Sublimei Porți se datorește, în parte, și trădării lui Ion Ghica, sub influența socrului său, Mavrus. De zile nu l-a numit decît cu numele de «fiu al pierzării» (I. E. Rădulescu, *Amințirile și impresiile unui proscris*, trad. G. O. Gabrea, p. 99), deși între timp Ion Ghica a fost numit, de către Turci, guvernator al insulei Samos, ridicîndu-l și la rangul de *bey* (prinț), adevărindu-se, astfel, că, în opoziție cu socrul său, Ion Ghica era de partea acestora. Împăcarea între Eliade și Ghica s-a produs abia după întoarcerea lor din exil.

22. De răul acesta n-a scăpat nici N. Bălcescu, unul dintre cei mai echilibrați oameni ai revoluției, care nu da curs liber părerilor de moment. Vezi: Nicolae Bălcescu: *Opere*, București, 1952, p. 241—245: *Scrisoarea din Constantinopol către Al. G. Goleșcu (Arăpila)*, din 8 martie 1849.

de bănueli, de acuzări și de invective, altele care respiră ură și invidie²³, despre care, cu multă înțelepciune scrie Ion Ghica: «...exilatul, departe de patrie, despărțit de familie și de toate afecțiunile sale din tinerețe și din copilărie, trăit în lipse și privațiuni, d'abia tolerat pe pământul unde a putut găsi un trist adăpost, își înăsprește spiritul, își împietrește inima, se crede persecutat, trădat, spionat și devine bănuitor și, de multe ori, chiar nedrept și pizmuitoar»²⁴.

La Șumla. — Cu toate aceste disensiuni dintre ei, zvonindu-se despre un nou război, emigranții români mai de seamă, prin noiembrie 1853, începură să se adune în Constantinopol, cu scopul de a se înscrie în corpul de voluntari proiectat. Astfel că, mulți dintre ei, chiar cu opinii separate, s-au văzut iarăși împreună, luptând pe același front, cu același scop.

Războiul Crimeii a început în anul 1853.

La sfârșitul lunii decembrie a aceluiași an, Eliade, recunoscut pentru atitudinea sa, este chemat de Inalta Poartă, din insula Chios, unde se găsea împreună cu soția și copiii săi, încă din iulie 1851, și trimis la Șumla, pe lângă Omer-Pașa²⁵.

La Șumla, întâlnim pe N. Rusu Lăcusteanu, care se înscrie în corpul de geniu turc, al cărui comandant era Grigore Mihai Sturdza, sub numele de Mustafa-Pașa, și este trimis la construcția întăririlor de la Kioteș-Kioi, din munții Balcani, pe Căpitanul Daivos, cel care se luptase cu turcii, în ziua de 13 septembrie 1848, la Cazarma pompierilor din Dealul Spirii, pe cadetul Măleanu, pe *Preotul Radu Șapcă*, și pe mulți alții.

Disensiunile despre care am vorbit mai sus, dăinuiau încă, dovadă cele cuprinse în scrisoarea din 12 aprilie 1854 a Preotului Radu Șapcă, din Șumla, către Nicolae Pleșoianu, care se găsea la Smirna, și din care vedem cu prisosință caracterul său cinstit, pus în slujba adevărului, neținând seama de oricine ar fi fost acela, care ar fi căutat să-l abată de pe această cale :

«Cu părintească binecuvîntare

«D(ragă) Pleșoene,

«Astăzi mă pomenii cu D. Iliad că mă cheamă la Dumnezeu acasă, și s'apucă să-mi citească o scrisoare de șapte bucăți de coale de hîrtii, arătîndu-mi că Iancu Ghica²⁶ ar fi dat ecstrucții lui Tell ca să înceapă revoluția la Islaz cu jafuri, și să facă anarșie²⁷; și dacă nu eram eu, se făcea; unde de făcia era și preotul Șapcă. În acea scriere se zicea că Tell ar fi poruncit la trei unterofițeri a duce lada cu bani de la zapciu; că Tell ar fi stat cu toporul în mână ca s'o spargă. Dându-mi (Eliad) acea

23. Ion Ghica, *op. cit.*, IV, p. 4.

24. *Ibidem*, p. 4—5.

25. I. Crețu, *op. cit.*, p. 111; N. R. Lăcusteanu, *Scrisori...*, p. 111 și 112.

26. Ion Ghica, căruia i se mai spunea și Iancu.

27. Anarhie.

scrisoare ca s'o iscălesc, eu i-am spus : Domnule Eliad, eu cînd oi iscăli trebuie să fie ființa adevărului, căci nu este așa precum ai scris Dumneata ; ci Tell a zis lui Mihalachi Hagiadi și mie ca să mergem împreună cu pomojnicu subt-ocîrmuirii să numărăm banii, aducîndu-i la D. Tell, ca să dea fitanță. Ducîndu-ne să numărăm banii lada era închisă ; noi am zis pomojnicului ca să ducă lada la D. Tell; pomojnicu a chemat doi dorobanți și au luat lada și au dus-o la Tell. Părîndu-i-se (lui Tell) că bani sunt prea puțini, a întors-o tot cu acel dorobant.

«Pe Tell nu l-am văzut cu toporu în mină, nici ca să zică să spargă lada ; dar D. Iliad mi-a zis : că dacă era(u) bani (în ladă) D. Tell au nu spârgea (lada)? Iar eu i-am răspuns: nu, D-le, că dacă era(u) bani, o punea în căruță și aducea pe zapciu de la Caracal, și o descuia, și se lua(u) banii, după cum s-au luat de la Caracal, la 18 Mai (!), precum și de la Craiova, dîndu-se fitanță de primirea lor. Toate acestea spuindu-le D-lui Iliad, nu a mai zis nimic.

«Așa dară eu sunt sănătos, precum doresc și despre Dv. Arată cocoanei «Eliza complementele mele; așa și D-lui Tell,

Și vă bunecuvîntez
Preotul Șapcă»²⁸

1854 Aprilie 12
Șumla

La Rusciuc. — În toamna aceluiași an, îl întîlnim pe Preotul Șapcă la Rusciuc, de unde adresează o cerere Domnitorului Barbu Știrbei, probabil prin intermediul lui Colquhoun, pentru a obține intrarea în țară.

La 3 noiembrie 1854, Domnitorul Știrbei se adresează lui Rașid-Pașa, în acest scop, astfel :

«A. S. Altesse *Rechid-Pacha*, etc. etc.
(București) 3 Noembrie 1854.

«Monseigneur,

Le Prêtre Radou Schapka, du bourg Tscelai, m'a adressé de Roustciouk, ou il se trouve actuellement, une pétition à l'effet d'obtenir sa rentrée dans le pays.

«Comme le petitionnaire se trouve figurer sur la liste des expatriés à suite des événements de 1848, j'intercede auprès de V. A., pour qu'Elle venille bien s'intéresser en faveur dudit prêtre et lever l'interdiction qui a été mise à sa rentrée en Valachie.

«Veuillez agréer, etc.

*) Șters : «de la recomander a la haute clémence de Sa Majesté Impériale, afin qu'elle daigne lever, etc.»²⁹.

28. C. D. Aricescu, *Correspondența secretă...*, III, București, 1875, p. 29—30.

29. N. Iorga, *Correspondența lui Știrbei Vodă*, vol. I, *Correspondența politică*, București, 7904, XXXIII, p. 495.

Nu deslușim de nicăieri rezultatul acestei intervenții făcută de Domnitorul Știrbei în favoarea Preotului Radu Șapcă, și nici cînd acesta a revenit, liber, în mijlocul poporenilor săi din Celeiul Romanaiilor ; în orice caz, în primăvara anului 1856, trebuie să fi fost în mijlocul a lor săi, după tratatul de pace dela Paris (30 martie 1856), cînd toți proscrisii au avut voie să revină în țară.

Mulți însă nu s-au mai întors : Nicolae Bălcescu, spiritul cel mai echilibrat, moare de tînr, la Palermo, în Italia, la 28 noiembrie 1852. În cimitirul ortodox din Constantinopol, sub același monument funerar³⁰, își dorm somnul de veci : Profesorul Ion Negulici, Preotul Atanasie Luzin și pictorul Barbu Iscovescu³¹...

Prin pacea de la Paris, Principatele sînt puse sub garanția colectivă a Marilor Puteri contractante ; Turcia își ia angajamentul să păstreze Principatelor o administrație independentă și națională ; se iau măsuri de a consulta națiunea asupra reformelor ce dorește să aibă ; se autoriză Principatele de a-și crea o armată după trebuințele și puterile sale ; se recunoaște neutralitatea teritoriului românesc.

În felul acesta, Europa apuseană, pune temelia unui stat românesc la Dunăre, cu toate opunerile și sfortările viclene ale Austriei de a paraliza acțiunea binevoitoare a celorlalte Mari Puteri de a contribui la realizarea acestui stat.

Sămînța aruncată de revoluționarii din 1848 și de înaintașii lor începuse să dea roade. Luptele, suferințele și jertfele lor nu fuseseră zadarnice.

Pr. EM. PASCULESU-ORLEA

---

30. Ridicat de Al. Cristofi și Gh. Magheru, cu banii rămași de la Barbu Iscovescu. Vezi: C. D. Aricescu, *op. cit.*, III, p. 141—143.

31. N. Bălcescu, născut în București, în anul 1819, înmormintat în cimitirul săracilor din Palermo ; I. Negulici, născut în Cimpulung (Muscel), la 1831, mort în iunie 1851 ; Preotul A. Luzin, născut în Craiova, la 21 octombrie 1823, mort la 21 octombrie 1853 ; și B. Iscovescu, născut în București, la 1816, mort la 24 octombrie 1854.

VIATA BISERICESCA ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

CONFERINȚELE DE ORIENTARE PE PRIMUL TRIMESTRU AL ANULUI 1965

Potrivit ordinelor nr. 647 și 2163/965 ale Sectorului Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, între 2—5 martie 1965, au avut loc, la toate protopopiatele din cuprinsul Eparhiei Bucureștilor, conferințele de orientare, pe primul trimestru al anului 1965.

Conferințele s-au ținut sub președinția delegaților chiriarhali, astfel:

— marți, 2 martie, la protoieriiile: Alexandria (președinte — P. C. Consilier Pr. Dr. Gh. Soare); Cimpina (președinte — P. C. Consilier Pr. Leonida Mateescu); Fetești (președinte — P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor); Giurgiu (președinte — P. C. Pr. Prof. Al. I. Ciurea); Oltenița (președinte — P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale); Răcari (președinte — P. C. Consilier Pr. Emanoil Hodrea);

— miercuri, 3 martie, la protoieriiile: Călărași (președinte — P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor); Muscel (președinte — P. C. Consilier Pr. Vasile Ștefan); Titu (președinte — P. C. Consilier Pr. Dr. D. Fecioru); Tîrgoviște (președinte — P. C. Consilier Pr. Stan Dimancea); Videle (președinte — P. C. Consilier Pr. Ion Popa);

— joi, 4 martie, la protoieriiile: Lehliu (președinte — P. C. Consilier Pr. Emanoil Hodrea); Roșiori de Vede (președinte — P. C. Pr. Prof. Al. Ciurea); Slobozia (președinte — P. C. Consilier Pr. Dr. Gh. Soare); Teleajen (președinte — P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal);

— vineri, 5 martie, la protoieriiile: Circ. I Capitală (președinte — P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal); Circ. II Capitală (președinte — P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal); Circ. III Capitală (președinte — P. C. Pr. Prof. Ioan Coman); Găiești (pre-

ședinte — P. C. Consilier Pr. Vasile Ștefan); Ploiești-oraș (președinte — P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu); Ploiești-raion (președinte — P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației patriarhale).

La unele protoierii, au participat la conferință și delegați din cadrul Departamentului Cultelor sau al organelor locale de stat.

Conferințele s-au deschis prin oficierea unui Te-Deum, după care toți protoierii din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor au adresat cuvinte de bun sosit, în care au fost exprimate bucuria și interesul mereu crescând pe care preoțimea din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor le-a arătat și le arată problemelor ce constituie subiectele conferințelor de orientare.

Un deosebit interes a suscitat tema actualiei conferințe, privitoare la importanța monumentelor de artă religioasă, importanță și interes pe care toți protoierii au căutat să le reliefeze în cuvântările lor de bun sosit, adresate delegaților chiriarhali și reprezentanților Departamentului Cultelor.

Interesul și importanța subiectului acestei conferințe, cum și faptul că ea a avut loc în ajunul alegerilor de deputați de la 7 martie, au fost subliniate, de asemenea, de toți președinții conferințelor, în cuvântările lor de răspuns.

P. S. Episcop Dr. Antim Tirgovișteanul, președintele conferinței de la protoieria raionului Teleajen, de pildă, după ce și-a exprimat bucuria de a participa din nou în mijlocul preoțimii din raionul Teleajen, în a căror activitate constată «lucruri bune și îmbucurătoare». — referindu-se la tema conferinței — a ținut să sublinieze că «toate monumentele de artă bisericească rezultate dintr-un înalt simț artistic, constituie o comoară a trecutului nostru național, prețuită nu numai de poporul nostru, ci chiar de străinătate, ele uimind pe toți străinii, delegați sau turiști, care venind în țara noastră, le-au vizitat, fiind atrași de frumusețea și de valoarea lor. De aici, datorita Bisericii de a le păstra și rostul subiectului pe care îl are conferința de astăzi». În continuare, amintind de alegerile de la 7 martie. P. S. Episcop și-a exprimat încrederea că «preoții noștri vor merge la alegeri... în fruntea credincioșilor lor, pecetluind cu votul lor dorința ca poporul nostru să pășească într-o nouă etapă de realizări și mai mari».

Răspunzînd cuvintelor de bun venit ale protoiereului de la Circ. I Capitală, P. S. Episcop Dr. Visarion Ploieșteanul, referindu-se la «importanța apropiatului eveniment politic de la 7 martie 1965», a insistat ca «îndatoririlor ce ne revin fiecăruia la locul de muncă unde sîntem rinduiți, să facem față cu cinste printr-o ținută demnă de «preot-cetățean», pătrunși fiind de dragostea fierbinte pentru Biserica noastră Ortodoxă Română și pentru patria noastră, cu convingerea că nobilele idei și țeluri cuprinse în Manifestul F.D.P. cuprind idei prin excelență creștine, care promovează în primul rînd pacea în lume, bunăstarea, progresul, cultura și fericirea oamenilor».

În toate răspunsurile delegaților chiriarhali, s-au adus binecuvîntările Prea Fercitului Părinte Patriarh Justinian.

După cuvîntările de bun sosit și de răspuns, s-a trecut la constituirea biroului conferințelor.

Făcîndu-se apelul nominal, s-a constatat că în toate protopopiatele preoții au răspuns, aproape 100% cu prezența lor la aceste conferințe. Cele cîteva absențe înregistrate au fost pricinuite de motive legale și de ordin major, după cum a reieșit din actele justificative trimise la protoierii de cei în cauză.

S-a trecut apoi la susținerea referatelor. Tema referatului pentru aceste conferințe a fost: *Importanța monumentelor de artă bisericească și grija pentru păstrarea lor. Îndatoririle preoțimii.*

Data fiind frumusețea și însemnătatea subiectului, preoții s-au preocupat cu atenție de această temă și, atît referenții principali, cît și coreferenții și ceilalți preoți care au luat cuvîntul, au purtat discuții interesante în legătură cu tema, desfășurate într-o manieră științifică, plină de entuziasm.

După aprecierile delegaților Centrului Eparhial care au prezidat conferințele de orientare, au întocmit referate demne de remarcat preoții: Em. Păsculescu -Orlea de la parohia Mihai Vodă — protoieria Circ I Capitală; Gh. Becuț de la parohia Cotești — protoieria raionului Muscel; Ioan Stănescu de la parohia Topoloveni — protoieria raionului Muscel și Ioan Turcu de la parohia Buda — protoieria raionului Videle.

Pr. Emil Păsculescu-Orlea, bunăoară, după ce a arătat, între altele, că monumentele de artă bisericească au importanță din punct de vedere istoric-național, artistică și cultural, stăruind îndeajuns asupra fiecăruia din aceste aspecte, a subliniat grija deosebită pe care o are astăzi statul nostru față de monumentele istorice și artistice. — În trecut lăsate în părăsire de vechile orînduiri, — spunînd următoarele: «Statul nostru cheltuiește astăzi bani grei cu opera de restaurare a monumentelor de cultură, ceea ce în trecut se făcea prea puțin. Grija manifestată de conducerea statului față de monumentele istorice și artistice ale poporului nostru a fost împărtășită încă de la început de Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. În felul acesta, Biserica Ortodoxă Română s-a alăturat la orice inițiativă de restaurare și de conservare a monumentelor de artă bisericească, de care se leagă nu numai trecutul poporului nostru, ci și trecutul Bisericii Ortodoxe Române însăși... S-a realizat în colaborare cu statul restaurarea unui mare număr de mînăstiri și biserici: Catedrala, Paraclisul și clopotnița Mitropoliei din București, biserica Domnița Bălașa, Mînăstirea Căldărușani, turnul și biserica Brebu, ansamblul Mînăstirii Dealu. Apoi, Sala Gotică de la Trei Ierarhi din Iași, biserica Sfîntul Teodor din Iași, Mînăstirea Neamțu, turnul bisericii din Piatra Neamț, Mînăstirile Sucevița, Moldovița și Slatina. De asemenea, Mînăstirile: Cotmeana, Brîncoveni, Govora, Bistrița, Dintr-un-Lemn, Manu, Cozia, Tismana, Gura Motrului. În fine, diferite biserici de lemn, din regiunea Maramureș, turnul și biserica din Lechita-Cluj, catedrala din Sibiu. etc. Numai în anul 1955 și numai una din eparhiile Bisericii noastre, Arhiepiscopia Bucureștilor, a cheltuit cu aceste restaurări suma de 7.200.000 lei». S-au făcut și «se fac lucrări temeinice..., lucrări de înaltă artă bisericească, iar Ierarhii Bisericii le supraveghează cu deosebit drag și interes. Străinii care vin și ne vizitează

țara rămîn de-a dreptul surprinși cînd vîd această activitate de restaurare a monumentelor de artă bisericească în plină desfășurare».

Pe marginea referatelor, am spus, s-au purtat discuții interesante, fiecare vorbitor aducînd completări sau făcînd propuneri demne de luat în seamă. Reținem dintre propunerile privind îndatoririle preoților față de monumentele istorice și de artă bisericească, pe cele formulate de Pr. Gheorghe Prejneanu de la parohia Scaune din protoieria Circ. I Capitală: a) «Să răspundă cu rîvnă la purtarea de grijă a Cîrmuirii statului și a Conducătorii Bisericii pentru păstrarea, înfrumusețarea și restaurarea monumentelor de artă bisericească și istorice; b) Să dea toată atenția legiuirilor statului și Bisericii, cu privire la monumentele de artă; c) Nu numai preotul parohiei are aceste îndatoriri, ci și ceilalți slujitori, preoți și diaconi, cum și cîntăreții și consilierii parohiali; d) Să păstreze cu grijă tot materialul istoric și documentar aflat în biserici și în arhivele parohiale; e) Să descifreze toate inscripțiile descoperite, să le identifice și să le aducă la cunoștința forurilor competente; f) Să nu înstrăineze obiectele de artă bisericească; g) Să popularizeze și să stimuleze în popor dragostea față de obiectele și monumentele de artă bisericească».

După susținerea referatelor și după discuțiile pe marginea lor, președinții conferințelor au făcut aprecieri asupra modului cum a fost dezvoltată tema, asupra completărilor aduse de coreferenți, ca și de ceilalți preoți care au luat cuvîntul, fiecare președinte aducînd completările necesare, acolo unde a fost cazul. S-au tras concluzii îmbucurătoare, centrate în jurul convingerii că preoții s-au preocupat de această problemă, au studiat-o și s-au străduit să și-o însușească și s-o prezinte cît mai limpede și mai complet, în cadrul referatelor sau discuțiilor purtate.

Partea a doua a conferinței a fost consacrată evenimentului de la 7 martie 1965 — alegerile de deputați în Marea Adunare Națională și în sfaturile populare, — cum și comunicărilor Centrului Eparhial.

Fiecare președinte a dezvoltat în fața preoților și a celorlalți participanți prezenți la conferințe referatul *Cu privire la alegerile de deputați în Marea Adunare Națională și în sfaturile populare*. S-au scos în evidență epocale realizări ale regimului de democrație populară din țara noastră, în cei 20 de ani de la instaurarea lui, punîndu-se accentul pe necontenita creștere a bunăstării oamenilor muncii în sectoarele vieții materiale: social-economic și spirituale: cultural-artistic și religios, pe plan intern, și a conviețuirii pașnice cu toate popoarele, pe plan extern.

Desprindem în legătură cu această temă cîteva idei din cuvîntarea rostită de P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, care a prezidat conferința la protoieria Circ. II Capitală. Arătînd că la data de 7 martie 1965 «toți fiii Patriei sînt chemați să aleagă și să trimită pe cei mai buni și mai devotați reprezentanți ai săi, ca deputați în Marea Adunare Națională și în sfaturile populare regionale, raionale și orășenești», subliniind apoi «realizările mărețe din patria noastră în ultimele două decenii», cum și «condițiile prielnice asigurate cultelor din țara noastră de regimul puterii populare», P. S. Sa a spus în continuare: «În noile condiții de viață și libertate, Biserica noastră și-a manifestat conștiința ei patriotică, aducînd

un real sprijin năzuințelor de mai bine și înfăptuirilor din țara noastră. În acest răstimp, Biserica și-a putut dezvolta nestingherit propria sa activitate. Principiul libertății de conștiință: «nimeni nu poate fi urmărit pentru credința religioasă sau pentru necredința sa» a fost o realitate nedesmintită. «Nu vom uita — a subliniat P. S. Sa — că în 1948, s-a putut înfăptui visul de două veacuri și jumătate de așteptare, legat de reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, iar în 1955 s-a săvârșit canonizarea unor sfinți români». Date fiind condițiile optime de dezvoltare și de manifestare religioasă pe plan extern, Biserica noastră s-a afirmat și în afară «la un nivel pe care nu l-a atins niciodată în trecutul său», a stabilit legături cu toate Bisericile surori, și relații ecumenice. Astăzi, solii Bisericii Ortodoxe Române străbat țări, continente și oceane, ducând mesajul păcii și al dragostei de oameni, mesajul înfrățirii și colaborării creștine... Astăzi, avem în Consiliul Ecumenic al Bisericilor cinci reprezentanți permanenți, dintre care unul în Comitetul central. În Conferința Bisericilor Europene avem patru reprezentanți, dintre care unul ca președinte: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei. În Conferința Creștină pentru Pace avem opt reprezentanți. Cum să nu fim recunoscători patriei noastre și conducătorilor ei, care ne oferă aceste condiții și posibilități de afirmare liberă a Bisericii noastre?». În încheiere, P. S. Antm și-a exprimat convingerea că «ziua apropiatelor alegeri va însemna prilej de manifestare a dragostei și atașamentului tuturor față de conducătorii țării noastre, și va duce la hotărîrea de a sprijini și mai departe înflorirea patriei noastre și noile ei succese».

Pe aceleași coordonate și-au dezvoltat tema și ceilalți delegați chiriarhali. Numeroși preoți care au luat parte la discuții în legătură cu alegerile de la 7 martie, au arătat realizările înfăptuite în satele și orașele lor, în cei 20 de ani de la instaurarea regimului democrat-popular în țara noastră. Peste tot, au arătat aceștia, s-a schimbat radical fața lucrurilor. S-au construit școli, spitale, dispensare medicale, cămine culturale; s-au pietruit drumuri și șosele; s-a introdus lumina electrică, s-au instalat stații de radioficare. Numeroși locuitori și-au construit case noi, și-au cumpărat mobilă, aparate de radio și televizoare, iau parte la filme cinematografice, la șezători, concursuri artistice; sînt abonați la ziare și reviste, frecventează bibliotecile căminelor culturale, caselor de cultură și cluburilor din întreprinderi. A crescut nivelul de viață materială și spirituală al tuturor.

Însuflețiți de aceste mărețe înfăptuiri — de neconceput în trecut — preoții și-au luat îndatorirea de a participa împreună cu enoriașii lor la alegeri, dînd cu toții votul candidaților Frontului Democrației Populare.

În continuarea lucrărilor conferințelor, președinții au adus la cunoștința celor prezenți o serie de comunicări ale Centrului Eparhial, privind activitatea Bisericii Ortodoxe Române pe plan intern și extern, în ultima vreme.

Pe plan intern, au fost menționate: înlînirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu preoțimea Capitalei, cu salariații Centrului Eparhial și ai Institutului și Seminarului teologic, în ziua de 1 ianuarie 1965

și colecta pentru Fondul Central Misionar și recomandări pentru rezultate cât mai bune.

Pe plan extern, au fost menționate: reuniunea neoficială a membrilor Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene — Geneva, 11 decembrie 1964, — la care au participat: I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei — unul din cei 7 președinți; ședința Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor — 12—21 ianuarie 1965 — cu participarea I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, membru în Comitetul central; ședința plenară a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene și a Comitetului său consultativ — Viena, 8—10 februarie 1965 — cu participarea I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei și a Pr. Prof. Ioan G. Coman; ședința de constituire a Departamentului de studii al Conferinței Creștine pentru Pace — 17—19 februarie 1965 — cu participarea Pr. Prof. Ioan G. Coman și a Diac. asist. I. Bria; înființarea parohiei ortodoxe române din Londra, cu numirea ca paroh a Pr. Prof. Vintilă Popescu; încetarea din viață a D-lui Vasile Onea, președintele coloniei române din Austria.

Consumându-se discutarea tuturor problemelor înscrise pe ordinea de zi a conferințelor, în încheiere, toți cei prezenți și-au exprimat deplina satisfacție cu privire la modul în care s-au desfășurat lucrările. Delegații centrului eparhial au felicitat călduros pe protoierei și pe preoții prezenți, îndemnându-i spre noi și mereu mai frumoase realizări, și asigurându-i că vor aduce la cunoștința Prea Fericitului Părintre Patriarh Justinian, frumoasele lor rezultate în activitatea pastoral-socială și patriotică și-l vor încredința de tot devoțamentul față de Biserica Ortodoxă Română și față de scumpă noastră patrie, Republica Populară Română.

REDAȚIA

PREOTUL NICOLAE CĂLINESCU

În ziua de 22 februarie 1965, după o grea suferință, s-a stins din viață în spitalul Fundeni din Capiatlă, preotul Nicolae Călinescu de la parohia Corbii Mari, raionul Titu.

Născut la 6 martie 1904, în comuna Ștefan cel Mare, raionul Găiești, preotul Nicolae Călinescu a urmat cursurile seminarului Nifon Mitropolitul din București, pe care le-a absolvit în 1927.

În anul 1928, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Udeni din raionul Titu. Aici păstorește pînă în 1947, cînd, la cerere, este transferat la parohia Corbii Mari, unde a funcționat pînă la încetarea din viață.

Slujba înmormintării, oficiată de un sobor de 11 preoți, a avut loc în ziua de 25 februarie 1965. Cu acest prilej, Preoții Aurel Pană de la parohia Corbii Mici și Nicolae Popescu de la parohia Petrești au vorbit despre viața și activitatea celui decedat, evidențiind însușirile sufletești fundamentale ale acestuia: modestia și sinceritatea, — și au transmis familiei îndurerate mângâieri și încurajări.

După slujba prohodirii, sicriul cu corpul neînsuflețit al părintelui Călinescu, purtat pe brațe de preoții slujitori și însoțit de credincioșii veniți să-și ia rămas bun, a fost înmormintat în cimitirul bisericii, unde slujise pînă la încetarea din viață. Fie-i veșnică amintirea și Dumnezeu să-l odihnească în pace !

ASISTENT

PREOTUL NICOLAE MADAN

În ziua de 18 martie 1965, s-a stins din viață în orașul Giurgiu, unde se retrăsese cu familia după ieșirea la pensie, preotul Nicolae Madan, fost slujitor la parohia din comuna Pietrele, raionul Giurgiu.

Născut pe plaiuri moldovene în anul 1884, dintr-o familie modestă, după terminarea seminarului în anul 1906, tînărul absolvent, înzestrat cu o voce frumoasă, intră pentru cîtva timp ca solist într-un cor bisericesc, pentru ca, după aceea, să fie încadrat într-un post de cîntăreț de strană.

În anul 1914, după ce s-a căsătorit, a primit hirotonirea în treapta de preot pe seama parohiei Malcoci.

Din anul 1944, preotul Nicolae Madan a funcționat la parohiile Merii Petchii din raionul Urziceni și Pietrele din raionul Giurgiu, — la aceasta din urmă pînă în anul 1962, cînd a ieșit la pensie.

Slujba prohodirii a fost oficiată în biserica Sfînta Treime din Giurgiu, în ziua de 21 martie, de un sobor de 12 preoți, în frunte cu P. C. Protoiereu Dumitru Acsinte.

În frumosul panegiric pe care l-a rostit cu această ocazie, Părintele Protoiereu a scos în evidență însușirile sufletești ale celui decedat, stăruind asupra modestiei, bunătății și devotamentului acestuia puse în slujba aproapelui. Datorită acestor trăsături sufletești, a arătat vorbitorul, peste tot pe unde a poposit sau pe unde a păstorit, el a lăsat o diră de lumină, pe care vor merge de-a pururi gîndul și amintirea neșterse ale preoțimii giurgiuvene, ale păstoriiților și ale tuturor celor ce l-au cu-

noscut. În încheiere, a transmis sincere condoleanțe familiei și rudelor greu încercate.

După slujba prohodirii, sicriul cu corpul neînsuflețit, urmat de numeroși credincioși, a fost transportat la cimitirul Smârda din oraș, unde a fost înhumat.

Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în pace !

ASISTENT

EPISCOPIA BUZĂULUI

PREOTUL TRAIAN D. POPESCU

Cu cîtva timp în urmă a încetat din viață venerabilul preot Traian D. Popescu fost preot paroh al parohiei Nehoiși din raionul Cislău fostul județ Buzău. Născut la anul 1885 în comuna Nehoiși, din părinți muncitori, decedatul preot atinsese vârsta de 79 ani.

Învățătura de carte a primit-o la școala din sat și la școala nr. 1 din orașul Buzău, după care la 1896 a intrat la seminarul teologic din Roman unde a făcut cursul inferior. Ultimele patru clase le-a absolvit la Seminarul Central din București, după care s-a înscris la Facultatea de teologie din București, luînd diploma de licență în anul 1910, distingîndu-se prin inteligență, viațiciune și multă putere de muncă.

La 15 august 1911, s-a preoțit pentru biserica din satul natal Nehoiși, unde a păstorit pînă în 1961, cînd s-a pensionat. Iar între anii 1926—1939 a fost protopop al Circ. 6 Pătîrlage. Pentru comportarea sa demnă în calitatea de protopop, cît și pentru alese merite pastorale, prin decret special i s-a conferit de către episcopul Ghenadie Niculescu rangul de iconom stavrofor și dreptul de a purta briul și culionul roșu «spre a se distinge ca pildă și vrednicie printre ceilalți preoți». Și astfel, toată activitatea plină de roade duhovnicești și gospodărești a preotului Traian Popescu s-a consemnat în paginile condicilor de inspecție ale parohiei Nehoiși pe curgerea a 50 de ani. De numele lui a rămas legată construirea frumoasei și monumentalei biserici din Nehoiși, o adevărată «catedrală a munților» cum a numit-o P. S. Episcop al Buzăului Antim, cum și împlinirea a numeroase realizări pe tărîm bisericesc și cetățenesc.

La moartea lui au luat parte credincioșii îndurerați ai parohiei Nehoiși, iar preoții din toate satele de munte ale raionului au venit să facă sobor de priveghere și de prohodire la căpătiul vrednicului preot, care le fusese îndrumător, povățuitor și frate în ale preoției. Cuvîntul de doliu a fost rostit de P. C. *Preot Ioan Dobrescu*, Protopopul raionului Cislău, care a elogiât personalitatea defunctului și a evocat faptele sale

de bun păstor și vrednic slujitor al Bisericii. A mai vorbit și parohul Ioan Briciu-Nehoiși, după care răposatul preot Traian D. Popescu a fost îngropat lângă biserica la a cărei zidire și-a jertfit tot elanul tinereții și al preoției sale.

Vrednică să-i fie amintirea !

PREOTUL HRISTACHE TATU

La 26 martie 1965, a încetat din viață preotul Hristache Tatu, parohul parohiei Valea Sării, raionul Focșani. El moare în vîrstă de 61 ani. Defunctul preot și-a desfășurat munca sa pastorală și socială mai mult în ținutul Vrancei și a fost stăpinit tot timpul de modestie și bunăcuviință reușind să inspire credincioșilor săi și autorității bisericești mult respect și apreciere.

Preotul Hristache Tatu s-a născut în satul Dălhăuți; tatăl i-a murit pe front în primul război mondial, iar mama s-a pierdut acasă de lipsuri sub ocupația dușmană. La sfîrșitul războiului Hristache Tatu, în vîrstă de 15 ani, era orfan de ambii părinți, avînd în grija sa două surori și o bunică neputincioasă și purta el greul familiei.

A fost preotit în anul 1939 la parohia Islam-Giaferca, județul Tulcea, de unde s-a transferat curînd la Poiana și apoi la Valea Sării în ținutul Vrancei. Foarte muncitor, era priceput la mînuirea fierăstrăului și a rîndelii. Își muncea cu ardoare pămîntul greu roditor din satul de munte, pusese vie lângă casă pentru îndulcirea copiilor și rînduise în grădină cîteva șiruri de stupi de albine. Casa lui era deschisă oricui.

La prohodirea trupului neînsuflețit al preotului Tatu au luat parte numeroși preoți din Vrancea și credincioșii parohiei, care au deplîns moartea preotului lor. În fruntea slujitorilor la înmormîntare a stat *P. C. Preot Ion Munteanu*, Protopopul raionului Focșani, care a și vorbit în numele clerului focșănean și al P. S. Episcop Antim al Buzăului, exprimînd regrete pentru pierderea acestui cuminte și evlavios preot. Toți cei prezenți au rostit din inimă creștineasca dezlegare «Dumnezeu să-l ierte».

PREOTUL IOAN NEGOIȚESCU

Parohia Sfîntul Neculai din orașul Buzău a fost văduvită de unul din slujitorii săi — preotul Ioan Negoîtescu — care a decedat la 27 martie 1965 în vîrstă de 64 ani, din cauza unei scurte și neiertătoare suferințe.

Înmormîntarea defunctului preot a avut loc în ziua de 31 martie 1965, în asistența numeroșilor enoriași, a preoților din orașul Buzău și a

P. S. Episcop Antim al Buzăului, care — așa cum a făcut întotdeauna — a venit să privegheze la căpățiul celui răposat și să-i binecuvinteze drumul ultim către veșnicul locaș al odihnei.

După oficierea slujbei prohodirii a vorbit *Preotul Cosma Alexandrescu* slujitor al parohiei Sfintul Neculai, care în numele slujitorilor bisericești, al consiliului și comitetului parohial, cât și în numele credincioșilor din parohie, a exprimat profundul regret pentru pierderea iubitului lor coleg și părinte și a adresat familiei sentimente de sinceră compasiune pentru greaua încercare suferită. Din cuvîntarea sa plină de emoție și de respect față de cel adormit, desprindem caracterizarea ce i-a făcut și care corespunde realității: «În toată viața sa, în toată comportarea, în slujirea sa preoțească, preotul Ioan Negoîtescu a dat dovadă de preot bun, de om bun. Fire blîndă dar voioasă, plină de un optimism sănătos, răspîndea în jurul său bucuria și plăcerea de a trăi. Spiritual și glumeț cite o dată, își păstra totuși demnitatea de preot, inspirînd tuturor respectul cuvenit. Era măsurat în vorbă, prietenos cu toată lumea... A fost și un bun coleg, un bun frate de preoție, îngăduitor și iertător... Pentru frumoasa sa comportare preoțească, pentru meritele sale pastorale, conducerea bisericească a Eparhiei i-a acordat înalta distincție bisericească de iconom, iar în ultimii ani a fost numit membru supleant în Consistoriul Eparhial».

A vorbit apoi *P. C. Protopop N. Sburlan* al raionului Buzău în numele clerului, după care *P. S. Episcop Antim Angheliescu* a adresat îndureratei familii cuvinte de mîngîiere și îmbărbătare, iar credincioșilor le-a dat îndemnul să cinstească memoria celui răposat și să se roage pentru el.

După ce s-a înclinat în fața sicriului, P.S. Episcop a dat ultima binecuvîntare arhierescă supusului său slujitor, apoi s-a retras. În continuare preoții prezenți au ridicat pe umeri sicriul cu corpul neînsuflețit al preotului Ioan Negoîtescu și după ce au înconjurat biserica, au pornit cu tot cortegiul spre cimitirul Sfintul Gheorghe, unde a avut lor înhumarea.

Veșnică să-i fie pomenirea !...

Pr. MARIN M. NEGULESCU

NOTE DE LECTOR; RECENZII

Constantin Tischendorf. — La 18 ianuarie 1965 s-au implinit 150 de ani — dată menționată de unele publicații teologice — de la nașterea lui Lobegott Friedrich Constantin Tischendorf, teolog evanghelic luteran bine cunoscut de teologia tuturor confesiunilor creștine pentru rodnicia sa activitate în domeniul criticii textului Noului Testament.

Născut la 1815 în Lengenfeld (R.D.G.), ca fiu al unui medic legist, a studiat filologia clasică și teologia la Universitatea din Leipzig și în 1838 a obținut titlul de doctor în filozofie. În 1840 e numit docent privat pentru Noul Testament la Facultatea de teologie de pe lângă Universitatea din Leipzig, în 1845 e profesor biblică, creată special pentru dînsul. Critica biblică negativă — care ajunsese la apogeu în 1835, cu lucrarea lui David Friedrich Strauss *Viața lui Iisus* — îl determină pe Tischendorf să se ocupe de cercetarea critică a textelor biblice puse în discuție. În acest scop supune unei minuțioase cercetări edițiile existente ale Noului Testament în limba greacă și anume pe bază de manuscrise, pe care permanent le-a examinat, comparat și apreciat, voind să stabilească un text neotestamentenț, dar cunoștințele teologice și filologice ale prof. Tischendorf, dublate de o înaltă acuitate a vederii fizice și a atenției, cărora nu le scăpa nici cel mai insignifiant lucru, plus nepotolitul său zel și răbdarea sa de fier, îl îndreptăteau din *Novum Testamentum Graece* are ca prefață lucrarea sa de fier, în total au fost 24 — (1840), în care tratează critic diferitele recenzii ale textului Noului Testament. Ultima ediție este «Eeditio octava critica maior», apărută în două volume (1869, («prolegomena») la această ediție; a scris-o urmașul său la catedră, Caspar René cu «Prolegomena» lui Grégory este și azi indispensabil pentru studiul textului Noului Testament.

Pentru stabilirea textului grec al Noului Testament, Tischendorf a cercetat manualele din diferite biblioteci din Germania, Franța (Paris: Bibliothéque Nationale), Londra (British Museum), Oxford, Cambridge, Roma (Biblioteca Vaticana) Patmos, Smirna, Constantinopol, Atena, Petersburg (Leningrad) ș.a. A descoperit și achiziționat manuscrise grecești, latinești, ebraice, siriene, copte, etiopiene, arabe, druse, armenie, georgiene, îmboșgăind cu ele multe biblioteci și îndeosebi biblioteca palimpsestul *Codex Ephraemi Syri rescriptus* (secolul este primul care studiază tatele obținute. Tot pe atunci a studiat și *Codex Bezae* (V-lea), publicînd rezultatele Epistolele pauline, publicînd asemenea constatările făcute. La Roma i s-a pus la dispoziție *Codex Vaticanus*, dar numai pentru șase ore; în 1866 pentru 42 de ore.

În 1844, vizitînd Mînăstirea Sfînta Ecaterina din Sinai, găsește în bibliotecă, în coșul cu hîrtii, 129 pagini, pe care le identifică imediat ca făcînd parte dintr-o *Septuaginta din secolul al IV-lea*. 43 pagini, sub numele *Codex Friderico — Augustanus*, le dăruiește Bibliotecii universitare din Leipzig. În februarie 1853 (a doua vizită la Sinai) află într-o carte bisericească un petec de hîrtie (probabil servea ca semn pentru citit), care cuprindea cîteva versete din Facere, cap. XXIV. În 1859 (a treia vizită la Sinai), cînd credea că nu mai află nimic nou, iată că în seara zilei de 4 februarie economul Mînăstirii îi arată în chilia lui un pachet cu 347 foi de pergament; 199 foi Vechiul Testament, în limba greacă, 148 foi întreg Noul Testament, plus *Epistola lui Barnaba* și a treia parte (prima) din *Păstorul lui Herma*. Foile i-au fost lăsate lui Tischendorf întii să le copieze, la Cairo, apoi să le ia la Petersburg pentru a le publica într-un studiu, și mai tîrziu au fost dăruite Bibliotecii publice din Petersburg. La Crăciun 1933, British Museum din Londra le-a cumpărat pentru 100.000 pfunzi lire — cea mai mare sumă plătită pentru un manuscris-pergament. Acest manuscris — minunată lucrare a școlii caligrafice din Alexandria — datează cam din anul 330, deci aproximativ contemporan cu *Codex Vaticanus*, — și sînt amîndouă cele mai vechi manuscrise-pergament ale Bibliei și, implicit, ale scrisului antic, cunoscute pînă acum. O ediție științifică a acestui manuscris a publicat Tischendorf în 1862, sub titlul *Bibliorum Codex Sinaiticus Petropolitānus*.

Publicațiile științifice ale lui Tischendorf indică o cifră apreciabilă. Pentru descifrarea lui «*Codex C*» (*Codex Ephraemi Syri rescriptus*), Universitățile din Breslau, Oxford și Cambridge i-au acordat titlul de «*Doctor honoris causa*» în teologie; pentru activitatea sa științifică multe societăți l-au numit membru și multe state l-au cinstit cu diferite decorații.

A murit la 7 decembrie 1874 (Leipzig), scriind în testamentul său: «*Dumnezeu să binecuvînteze cea ce las urmașilor: e lucrul Său*».

Pe piatra de pe mormîntul prof. C. Tischendorf e gravat textul de la Ioan XVII, 24. — (*Z.d.Z.* 3/1965).

Emil Brunner, profesor de teologie sistematică în Zürich și teolog bine cunoscut confesiunilor creștine, a împlinit în decembrie 1964 vîrsta de 75 ani. Alături de Karl Barth, Emil Brunner este unul dintre cei mai însemnați reprezentanți ai «*teologiei dialectice*».

Dintre lucrările sale, care sînt peste 30, menționăm *Mijlocitorul*, *Omul în contradicție*, *Dreptatea*, etc. Mai notăm că între 1953—1954 Brunner a ținut la Universitatea creștină internațională din Tokio cursuri despre filozofia și etica creștină, ceea ce a fost de real folos tinerei generații a creștinilor asiatici. A activat și în cadrul Mișcării ecumenice (Congresele de la Amsterdam, 1948, Evanston, 1954) — (*Z.d.Z.* 3/1965).

Wolfgang Hans Hollweg. *Getrennt um der Einheit willen* (Despărțiti de dragul unității), München. 1964.

În broșura aceasta autorul — preot al Bisericii vechi-catolice în München, — vrea să arate rolul ce i-ar reveni Bisericii Vechi-Catolice în năzuința de azi pentru realizarea unității Bisericii.

Mișcarea ecumenică a Bisericilor neromane și ecumenismul Bisericii Romano-Catolice au un element comun, spune autorul, și anume faptul că ele pun, cu privire la unitatea Bisericii, fiecărei confesiuni întrebarea: care-i sensul existenței separate a fecăreia dintre ele? Azi se recunoaște tot mai mult că împărțirea Bisericii pe confesiuni și grupe nu corespunde nici ființei ei și nici vocii lui Dumnezeu. Faptul acesta silește fiecare confesiune să dea răspuns întrebărilor: 1) cum justifică ele îndreptățirea sau chiar necesitatea existenței lor separat; 2) ce interpretare dau

situației lor de membre ale creștinătății care năzuiește spre unire; 3) cum ar voi să intervină pentru înlăturarea împărțirii nefirești a Bisericii. De aceste întrebări ar trebui să se țină seama în discuțiile dintre confesiuni asupra înfăptuirii unității lor. Biserica Veche-Catolică a avut totdeauna conștiința datoriei de a se strădui pentru înfăptuirea unității Bisericii. La 1874, Ignatz von Döllinger preciza misiunea Bisericii Vechi-Catolice în privința aceasta în următoarele puncte: 1) să dea mărturie pentru adevărul creștin vechi și împotriva noilor erezii despre puterea juridicțională universală și despre infailibilitatea papală; 2) să prezinte o Biserică tot mai mult curățită de rătăcirii și superstiții și tot mai apropiată de Biserica veche neîmpărțită și 3) să servească de instrument pentru viitoarea reuniune a creștinilor și Bisericilor.

Aceste trei puncte sînt valabile și azi, adăugînd însă că în unele privințe situația bisericească de azi este schimbată față de cea din 1870. Îndeosebi mișcarea biblică și cea liturgică au introdus noi puncte de vedere în discuțiile dintre Biserici.

Biserica veche-catolică respinge dogmele despre infailibilitatea și jurisdicția universală papală, socotindu-le necatolice și de aceea neobligatorii pentru conștiință și ca fiind contrare învățăturii și practicii vechii Biserici neîmpărțite. În privința aceasta, vechii-catolici sînt în plin acord cu ortodocșii și cu anglicanii. Cele două dogme sînt impedimentele hotărîtoare pentru dorita reunire a creștinilor despărțiți împotriva lor Biserica Veche-Catolică se bazează pe vechea Biserică creștină și de aici numele: Biserica Veche-Catolică.

Dogmele de la 1870 ale Bisericii Romano-Catolice își au rădăcina, afirmă autorul, în concepția acestei Biserici despre rolul conciliilor și despre procesul formulării dogmelor după schisma de la 1054. Biserica latină apuseană a crezut că ea poate convoca concilii, fără participarea părții răsritene a creștinătății, și poate da hotărîri dogmatice obligatorii pentru întreaga Biserică.

Biserica Romano-Catolică, excomunicînd pe cei care se opuneau hotărîrilor Conciliului I de la Vatican, i-a silit pe vechii-catolici să formeze o comunitate bisericească despărțită de Roma. Și în felul acesta, fără voia lor, vechii-catolici sînt în afară comuniunii cu Roma și resping dogmatizările de la 1870, străduindu-se totodată pentru înfăptuirea unității Bisericii pe temeiul doctrinar al Bisericii neîmpărțite din primul mileniu al creștinismului.

La împărțirea Bisericii în răsăriteană și apuseană, fatal a fost faptul că Biserica latină apuseană cuprîndea numai un singur patriarh, — ceea ce a făcut-o să piardă treptat înțelegerea pentru independența relativă a patriarhatelor și a însemnătății acesteia pentru structura Bisericii. Pe acest suport se poate înțelege bine dezvoltarea dogmatică a primatului juridicțional al papii precum și eforturile Bisericilor răsăritene unite cu Roma de a li se respecta independența bisericească. Astfel Bisericile răsăritene unite sînt conștiința vie, înăuntrul Bisericii Romano-Catolice, împotriva erorilor făcute de aceasta.

Faptul că în Conciliul al II-lea de la Vatican se accentuează mult demnitatea episcopatului și colegialitatea în funcția episcopală, poate fi socotit un indiciu că se face un început de corectare în conținutul dogmei despre primatul juridicțional al papii. Se stăruie mereu asupra structurii episcopale a Bisericii, ceea ce confirmă concepția Bisericii Vechi-Catolice că primatul papii este onorific și că Biserica se sprijină pe totalitatea episcopilor. Nu-i de așteptat însă — subliniază autorul de confesiune veche-catolică — să intervină curînd o corectare formală a dogmei despre primatul juridicțional al papii. Mai puțin se poate nădăjdui așa ceva în privința dogmei despre infailibilitatea papală. În privința acesteia încă nu se schițează nici o modificare. Dar după cercetările sale, afirmă autorul, este foarte mic numărul catolicilor care cred cu adevărat în infailibilitatea papală. Promulgată, dar practic neacceptată, dogma infailibilității papale n-ar trebui să bareze drumul spre unitatea Bisericii. Bazată pe doctrina și practica vechii Biserici, Biserica Veche-Catolică trebuie să stăruie mereu, subliniază autorul, asupra acestui punct vulnerabil al Bisericii Romano-Catolice.

Străduințele Bisericii Vechi-Catolice pentru unitatea Bisericii au pînă acum rezultatul practic că ea și cu Biserica Anglicană se recunosc reciproc ca părți ale Bisericii, celei una, catolice și apostolice. Iar cu ortodocșii s-au reluat tratativele

pentru realizarea unei depline comunități bisericești. Dar, afirmă autorul, și în cadrul Bisericii Vechi-Catolice există unele fărâmițări confesionale și de aceea lucrarea ecumenică a Bisericii Vechi-Catolice trebuie să fie îndreptată spre frații din celelalte confesiuni, — dar și în interiorul ei. În activitatea ei ecumenică Biserica Veche-Catolică nu urmărește să formeze o Biserică împotriva Romei, ci să realizeze reforme practice în sensul și în spiritul vechii Biserici. Și reformele introduse în eparhiile vechi-catolice sînt de natură, afirmă autorul, să convină și Bisericii Romano-Catolice și Bisericii Protestante. În felul acesta Biserica Veche-Catolică crede că poate contribui la reunirea creștinilor.

Autorul induce apoi cîteva aspecte ale situației Bisericii Vechi-Catolice de azi și care ar putea servi ca orientare în lucrarea pentru înfăptuirea unității Bisericii.

Astfel, el arată că în cadrul Bisericii Vechi-Catolice eparhiile dispun de independență largă, avînd fiecare constituția ei. Episcopii se întrunesc în conferințe episcopale periodice sub conducerea episcopului de Utrecht, care dispune de un primat onorific. În conducerea spirituală a eparhiei sale, fiecare episcop este independent, în celelalte privințe este legat de adunarea eparhială din care fac parte și mireni. Eparhiile au liturghii proprii, deosebindu-se întreolaltă prin tradiții locale. Căsătoria preoților nu anulează caracterul sacramental nici al preoției, nici al căsătoriei. Și teologia romano-catolică în zadar se străduiește să lămurească credincioșilor sfîntenia căsătoriei, cît timp Biserica Romano-Catolică însăși impune preoțiilor sale celibatul.

În general, afirmă autorul, Biserica Veche-Catolică poate servi cu structura sa ca model și instrument pentru înfăptuirea unității Bisericii.

E un studiu interesant, mai ales că punctul de vedere al Bisericii Vechi-Catolice în lucrarea ei ecumenică este în multe privințe în acord cu concepția Bisericii Ortodoxe.

Prof. O. BUCEVSCI

D. Tudor, Drobeta, București, 1965, 77 p.

Pentru cunoașterea monumentelor patriei noastre, editura Meridiane a publicat o serie de cărți interesante. Astfel menționăm *Sarmizegetuza*, de Acad. C. Daicoviciu și N. Daicoviciu; *Garvăn-Dinogetia*, de I. Barnea; *Tomis*, de V. Canarache; *Castelul de la Hunedoara*, de O. Velescu; *Mogoșoaia*, de R. Popa; *Cetatea Alba Iulia*, de Al. Popa și T. Berciu; *Histria*, de Acad. E. Condurache; *Callatis*, de C. Preda; *Cetatea Bran*, de Ana Maria Henegariu; *Monumente medievale din Sebeș Alba*, *Monumente istorice din Oltenia*, *Cetăți țărănești din Transilvania* etc.

Între aceste tipărituri se înșiră și *Drobeta*, cel mai vechi nume al așezării de la Turnu Severin.

Din cele mai îndepărtate vremuri vatra actualului Severin devenise un nod de drumuri importante. Pe aici trecea o cale de-a lungul Dunării, se cobora în Banat, ca să continue spre răsărit, spre inima Olteniei. O altă cale importantă venea din Transilvania, pe valea Jiului pînă la Severin, de unde peste apele domoale ale Dunării se prelungea cu multe ramificații către Marea Egee și Marea Adriatică.

Ca oraș la răscruce de drumuri și ca port de seamă la Dunăre, Drobeta a avut o numeroasă și variată populație, ce s-a romanizat treptat, treptat.

Între documentele de artă romană de la Drobeta interesante sînt cele de natură religioasă. Un pictor din Drobeta a sculptat în piatră chipul zeului Jupiter, după aspectul capului unui dac, pe care îl avea ca model din rîndul numeroșilor băștinași. Menționăm un basorelief al zeului Jupiter pe tron, avînd deasupra busturile zeilor solari și acvila, pasărea sa favorită. Este o sculptură realizată în calcar de Breznița, poate opera unui pietrar dac, deoarece zeul poartă părul și barba la fel ca dacii reprezentați pe basoreliefurile columnei lui Traian de la

Roma. Printre monumentele funerare de la Drobeta se află sculptura lui Tanatos, zeul morții, în atitudinea unui copil adormit, rezemat de o torță.

Inscripțiile, statuetele, reliefulurile și alte monumente legate de cult fac dovada venerării multor divinități. Zeii oficiali ai panteonului roman dețin locul de seamă.

Urmează o serie de zei aduși de către soldați, sclavi, coloniști, negustori etc., din locul de baștină. Inscripțiile ne-au transmis știri despre existența unui templu dedicat «Mării Mame a zeilor» (Cybele). Cultul lui Bachus este atestat la Drobeta prin șase reliefuluri din marmură și o statuie de bronz.

Geniile, considerate atunci ca spirite ocrotitoare și îndrumătoare ale oamenilor în viață, sînt figurate pe un frumos altar închinat de Cn. Aemilianus, fost primar și preot al municipiului Drobeta. Mitras zeul persan al soarelui și luminii vieții, e reprezentat la Drobeta prin mai multe monumente. O figurină de bronz înfățișează pe un zeu victorios.

Un comandant militar din Drobeta închină lui Jupiter Cohortalis (protector de cohortă) un altar cu o inscripție, în numele tuturor centurionilor de sub ordi-nele sale.

Alte monumente importante de la Drobeta (Turnu Severin) sînt podul lui Traian, Castrul lui Traian (primul din seria cetăților de piatră ridicate de romani în Dacia) și băile romane.

Majoritatea descoperirilor făcute pînă azi se păstrează în muzeul situat într-un local construit recent, lângă ruinele Drobetei.

Lucrarea de față este de importanță pentru cunoașterea trecutului de pe meleagurile noastre. În același timp cartea servește drept călăuză pentru vizitarea monumentelor de la Turnu-Severin (Drobeta).

N. NEAGA

Viorel Cosma, *Ion Vidu — Un maestru al muzicii corale*, Editura muzicală a Uniunii compozitorilor din R.P.R., București, 1965. 256 p.

Monografia de față, editată în condiții excepționale de Uniunea compozitorilor din R.P.R., se datorește muzicologului bănățean Viorel Cosma și poate fi considerată ca un medalion complet al vieții, activității, creației și rolului jucat în domeniul muzical de «doinitorul Banatului», de marel și neîntrecutul Ion Vidu.

În cele 256 pagini, monografia tratează despre: Copilăria și anii de uce-nicie — p. 5; Între vocație și obligație — p. 16; Pe meleagurile bănățene — p. 30; La porțile măiestriei — p. 43; Răsună un cîntec nou — p. 57; Se adună norii — p. 87; Furtunile victoriei — p. 106; Asfințitul — p. 114; Procesul de creație al compozi-torului — p. 134; Cîntecul popular, izvorul viu al creației compozitorului — p. 152; Mesajul patriotic al operei compozitorului — p. 170; Noutate, originalitate, mă-iestrie artistică — p. 179; Cronologia vieții și activității artistice a lui Ion Vidu și a Reuniunii române de cîntări și muzică din Lugoj — p. 213; Catalogul creației lui Ion Vidu — p. 220; Discografie — p. 239; Repertoriul muzical al dirijorului Ion Vidu — p. 241; Bibliografie — p. 245.

În aceste capitole, autorul încearcă a restabili elementele viabile, permanente din creația valorosului nostru înaintaș, spre a explica succesul durabil al unor pagini muzicale, ca: Ana Lugojana, Grînele vara se coc, Preste deal, Negruța, Răsu-netul Ardealului, etc., — pagini muzicale ce s-au înscris și au permanență în repertoriul tuturor formațiilor corale din patria noastră.

Ion Vidu și-a înscris numele în istoria culturii românești nu numai ca dirijor și compozitor, ci a desfășurat și o muncă de pionierat ca folclorist, ziarist, scriitor și profesor.

Firul vieții celui ce a dus faima cîntecului bănățean începe în satul Mînerău, pitoresc ținut al moșilor. A văzut lumina zilei la 17 decembrie 1863. Tatăl său, învățătorul Petre Vidu — zis Vidovici, avea un glas puternic de bariton și stăpînea meșteșugul cîntării tradiționale. Era nelipsit de la strana bisericii. Mama sa,

Iorsana Vidu și-a păstrat portul pînă la moarte și a muncit la cîmp, pentru agonisirea traiului.

Petru Vidu moare de timpuriu, iar Iorsana este răpusă în floarea vîrstei de o epidemie de holeră. Le rămîn în urmă cinci copii : Maria, Petru, Ioan, Saveta și Mihai.

Inimosul protopop Constantin Gurban a pus ochii pe Ion, care n-a cunoscut în copilărie nici belșugul, nici bucuria jocului fără griji. Micul Iancu, cum i se zicea în familie, îmbrăcat în tradiționala cămășuță de moț, colinda văile și lua contact cu viersul duios al fluierului, înfiripindu--i-se în suflet ca un prim vis «un fluier». Fluierul a însemnat pentru Ion Vidu mai mult decît un simbol muzical; a fost socotit un talmăcător al gîndurilor, al durerilor și aspirațiilor răvășite de necazuri și lipsuri ale țaranului român.

La vîrsta de 11 ani, găsește căldura sufletească în casa protopopului Gurban; aici, cunoaște pe «baciul Ilie», pe care-l socotește ca prim dascăl în ale cîntării. Baciul de la stîna protopopului îi dăruiește un «nou fluier». Datorită faptului că Ion Vidu era orfan și fiu de învățător, cît și relațiilor protopopului Gurban, tînărul Ion e primit ca bursier la Institutul pedagogic teologic din Arad, — aceasta după terminarea cursului primar în satul natal.

A absolvit Institutul cu calificativul «eminent»; dar, nemulțumit de muzica învățată aici și de constatarea că teologii și preparanzii nu știu să cînte nici pricesnele, nici heruvicile, se hotără, în 1879—1880, să deslușească cîntarea bisericească și laică cu teologul Solomon Luminosul, la Conservatorul din Arad. În 1881, după absolvirea Institutului, e trimis învățător în comuna Seleuș-Cighirel, unde ia contact direct cu folclorul regional. Obligațiile de învățător confesional îl aduceau în fiecare sărbătoare în strana bisericii.

În 1883, e chemat de episcopul Ioan Mețianu la catedra de muzică a Institutului pedagogic teologic din Arad, cu un salariu de 40 florini pe lună. Ca tînăr compozitor, își dă seama că are nevoie de un bun îndrumător, astfel că intră în corespondență cu maestrul Gavriil Muzicescu. În corespondența purtată, Muzicescu îi subliniază deficiențele în compoziție, puținătatea cunoștințelor și-i dă sfatul de a studia tehnica compoziției într-un conservator, deși el studiasse teoria, armonia, cîntarea corală, flautul, vioara și pianul.

În 1887—1888, își ia atestatul cuvenit și pornește spre Lugoj, oraș pe care l-a înălțat la rangul de «capitală muzicală a Banatului». Aici, moțul se identifică cu folclorul bănățean, pe care-l prelucrează, ajungînd să fie numit «doinitorul Banatului».

La Lugoj, în acest timp, muzica populară și bisericească era socotită «keine Musik». Are mult de luptat și e încurajat de Muzicescu, care-i trimise piese corale populare și religioase, pe care le popularizează în mediul acesta nemțit. Ion Vidu nu renunță la gîndul de a vizita Iașul și aci învață meșteșugul corului de la cel mai autorizat maestru al epocii, G. Muzicescu; aci a mai fost îndrumat și alt compozitor ardelean, Timotei Popovici.

Toată activitatea muzicală și-o desfășoară Ion Vidu în cadrul «Reuniunii române de cîntări și muzică din Lugoj», care ține contact permanent cu Iașul, iar mai tîrziu cu Societatea corală «Doina» din Turnu-Severin, și «Carmen» din București. După moartea lui Gavriil Muzicescu, în 1904, conducătorul corului Carmen rămîne Dumitru Kiriac, cel mai devotat coleg al lui Ion Vidu. E cunoscut faptul că Kiriac îl consulta pe Ion Vidu atunci cînd pornea o acțiune artistică mai mare, mergînd adesea chiar la Lugoj.

Amîndoi au avut țăria, caracteristică marilor personalități, de a înfrunta minoritatea retrogradă a societății și de a da glas aspirațiilor mulțimii. În 1904, Ion Vidu e implicat într-un proces și acuzat pentru delictul de revoltă, dar eșecul tentativei de condamnare a însemnat pentru el o prețioasă victorie morală. Puțin mai tîrziu, primește o altă lovitură: soția sa, Silvia Codreanu-Vidu, după o boală fără leac, închide ochii pentru totdeauna. În 1911, se recăsătorește cu Sidonia Vița și are bucuria venirii pe lume a unei lor copile, Lia. În 1913, ia contact cu societatea corală «Armonia» din Craiova. În timpul primului război mondial, Vidu e acuzat de crimă de lezmajestate și trimis în lagăr, pentru complot împotriva statului

maghiar. Aici, scrie: *Irmosul Întâmpinării; Născătoare de Dumnezeu; Doamne sfinte și începe Marea Liturghie*. După terminarea războiului, revine la Lugoj și în 1919, e numit titular la catedra de muzică a liceului Coriolan Brediceanu. Începe o nouă activitate; își apropie o seamă de tineri, printre care se numără și compozitorul Filaret Barbu, viitorul conducător al renumitului cor bănățean.

În 1920, când ia ființă Societatea Compozitorilor Români, numele lui Vidu e pronunțat printre alți entuziaști participanți, ca G. Dima și Tiberiu Brediceanu. Anul 1922 rămîne un an fierbinte pentru bătrînețea marelui compozitor. Frămîntat mereu de alcătuirea unei Federații a tuturor corurilor și fanfarelor din România, nu a putut realiza decît o Asociație a corurilor și fanfarelor din Banat, care, în 1931, număra 160 coruri, 40 fanfare, cu circa zece mii artiști amatori.

În 1925, concertează la Craiova și aci primește ultimele aplauze. Se retrage de la conducerea corului și rămîne mai departe dirijor formal, pentru a instrui pe Onea Gheorghe, pentru repertoriul bisericesc, iar pe Vasile Olariu pentru muzica laică. Nemulțumit de acesta, alege apoi pe Filaret Barbu, care a ridicat continuu prestigiul artistic al corului bănățean.

În 1926, deși suferind, e numit inspector general de muzică, pentru școlile normale din țară, iar în 1927, avansat inspector general pentru întregul învățămînt secundar din țară, ajungînd astfel într-o funcție didactică superioară.

În 1928, Ion Vidu, în vîrstă de 65 ani, e pensionat, dar continuă să scrie. În 1930, e invitat de Episcopia Olteniei, spre a ține la Mînăstirea Cozia un curs, de șapte săptămîni, cu dirijorii corurilor din Oltenia; aici, îi vine ideea de a scrie o liturghie bănățeană. Un atac de congestie cerebrală l-a început, apoi o congestie pulmonară, îi întrerupe firul vieții, în ziua de 7 februarie 1931.

Modestia exprimată ca ultimă dorință, de a fi condus la groapă într-un sicriu de lemn, slujit de un preot și un cor de copii și asistat numai de rude, nu a putut fi satisfăcută, întrucît Lugojul i-a organizat o impresionantă ceremonie, demnă de amintirea celui ce a contribuit la răspîndirea și îndrăgirea cîntecului românesc. Trupul lui a fost înmormînat în cimitirul de sub Dealul Viilor, unde odihnesc și Ion Popovici-Bănățeanu, Traian Grozăvescu, Coriolan Brediceanu, Valeriu Braniște și alți luptători neînfricați ai Banatului.

Despre Vidu s-a scris mai mult decît despre alți creatori români. Vidu a fost un creator, un factor de unitate națională și un mare educator. În procesul de creație, s-a folosit de flaut, de armoniu și de urechea sa excepțională. A scris cu creionul și guma de șters a purtat-o permanent cu sine. A notat tot ce a auzit mai interesant. De la vestitul lăutar Nica Iancu Iancovici a preluat «Lugojana», atît de original realizată în bine cunoscuta lucrare corală «Ana Lugojana». A înregistrat cele mai mici amănunte ale cîntării de strănă, ale jocurilor populare și ale oricăror melodii auzite. În melodiile populare a descoperit valențe artistice capabile de prelucrări în stilul compoziției culte, cum sînt doinele, în care el a găsit melancolia, tristețea și sufletul apăsător al țaranului ardelean. Ritmul acesta de parlandorubato al doinelor bănățene a fost capabil a genera o pulsație interioară corurilor sale. Pentru el, apelul la folclor era un ideal artistic. Opera lui Ion Vidu e mare; creația lui muzicală este alcătuită din: coruri pentru copii, coruri bărbătești, coruri mixte, balade și legende, cîntece pentru voce și pian, lucrări instrumentale, muzică de scenă, armonizări și prelucrări corale după diferiți autori.

Amintim aci numai cîteva din marile lui creații: Moșul la drum, Preste deal, Negruța, Ana Lugojana, Andaluză, Auzi valea, Bobocel și inele, Ilenuță, Coasa, Jalba norei, Taci bărbate, Grînele vara se coc, Nu-mi place, Răsunetul Ardealului etc.

Am lăsat în final o altă latură a creației lui Ion Vidu, din studiul muzicologului Viorel Cosma, și anume creația în domeniul religios.

Sublinjem, în primul rînd, creația în domeniul colindelor, acest gen muzical popular încă nevalorificat pe atunci din partea compozitorilor.

Din arhiva «Reuniunii române de cîntări și muzică din Lugoj», în 1895, figurau deja o serie de colinde armonizate de compozitor, pentru cor bărbătesc. Vidu a formulat — se pare printre primii la noi — ideea originii creștine semiculte a cîntecelor de stea.

A scris în acest domeniu minunate creații pentru cor bărbătesc, dintre care amintim: Colinda junelui, Colinda mamei, Raza soarelui, Colinda fetei, Ce sără-i d-astăsară. Melodiile le-a cules din folclor și a fost surprins de uimitoarea bogăție ritmică, metrică, melodică și arhitectonică a colindelor.

Ion Vidu a scris foarte mult și pe tărîmul muzicii bisericești. Elev al celui mai mare compozitor de muzică religioasă din secolul trecut, Gavriil Muzicescu, seminarist la Propagandia din Ardeal, învățător la școlile confessionale, dirijor al unei formații tutelate de Biserică, Ion Vidu a cunoscut profund cîntarea de la strană din Banat, Crișana și Moldova. A cunoscut tot așa de bine muzica corală de ceremonie rusă și sîrbească. Pentru Biserică, a scris foarte mult; a compus liturghii mixte, bărbătești, cîntări funebre, axioane, pricezne și diverse heruvice. El a identificat cîntare psaltică cu expresia spirituală străveche a poporului român. A văzut în melosul psaltic o comoară națională a poporului român. Este adevărat că în tinerețe a tolosit o armonie simplă, notă contra notă, rareori apelînd la stilul imitativ, iar mai tîrziu melodia s-a îmbogățit vizibil cu note ornamentale. Respectul față de tradiția muzicii psaltice de peste Carpați l-a privat uneori pe Vidu de îndrăzneală și înnoiri ale stilului bisericesc, de care ar fi fost capabil. El și-a impus o auto-îngrădire, lăsînd ca urmașii să stabilească tipul cel mai potrivit. Aceste rezerve l-au împiedicat în cele din urmă să-și situeze creația religioasă la nivelul cuceririlor artistice ale lui Gavriil Muzicescu, D. G. Kiriac și Gh. Cucu.

Creația religioasă a compozitorului Vidu e bogată: Liturghia Sfîntului Ioan, a Sfîntului Vasile, Mîntuiește Doamne, Priceasna Doamne, Doamne, Împărate Ceresc, Învierea Ta, Hristoase, Psalmul XXVI, Hristos a înviat, Condacul Nașterii și al Paștelui, Îrmosul Floriilor, al Întîmpinării, Veniți popoare, diverse cîntări funebre, etc.

Îată ce și cît reprezintă creația lui Ion Vidu pentru Biserică. A fost și va rămîne mare prin tot ce a scris și ocupă un loc important în istoria muzicii românești.

Trebuie să recunoaștem că cultura lui artistică, din pricina condițiilor istorice, n-a dispus de orizontul larg al lui Iacob Mureșanu, Gh. Dima, G. Muzicescu și D. G. Kiriac. Deși nu a conșus o școală de compoziție, ca Iacob Mureșanu, deși n-a găsit în Lugoj un mediu muzical înfloritor, ca Ciprian Porumbescu și Gh. Dima la Brașov, Gavriil Muzicescu la Iași și D. G. Kiriac la București, deși nu și-a transmis de la catedra unui conservator de stat experiența acumulată de-a lungul anilor, I. Vidu merită să fie alăturat marilor dascăli ai școlii corale românești. Ca și D. Kiriac, Ion Vidu a exercitat o influență vizibilă asupra generației următoare de compozitori urmași, care la ora actuală dau poporului nostru valoroase lucrări muzicale.

Am prezentat monografia muzicologului Viorel Cosma despre marele compozitor Ion Vidu și am insistat îndeosebi asupra creației lui în domeniul bisericesc.

Pr. ALEX. DELCEA

Alexandru Piru, *Liviu Rebreanu*, Editura Tineretului, București, 1965, 118 p. + 8 planșe foto.

Cartea de care ne ocupăm — o sinteză monografică asupra vieții și operei marelei scriitor romîn Liviu Rebreanu —, este alcătuită din șapte capitole, o *Bibliografie* și o listă a traducerilor din opera scriitorului, intitulată *Rebreanu în limbi străine*.

Capitolul I este închinat vieții scriitorului, capitolele II, III și IV — scrierilor, capitolul V — concepției despre literatură și arta literară, capitolele VI și VII — tehnicii stilistice și, respectiv, caracterului operei sale.

Disponînd de o bogată informație, autorul acestei monografii, conferențiarul universitar Alexandru Piru de la Facultatea de limba și literatura română a Uni-

versității din București, prezintă cu lux de amănunte viața și opera talentatului scriitor, stărdund îndeosebi asupra momentelor reprezentative ale vieții acestuia, cum și asupra acelei părți din opera și activitatea sa de scriitor, care l-au consacrat în istoria literaturii române.

Ardelean de origine, Liviu Rebreanu s-a născut la 27 noiembrie în satul Tîrlișua (azi în raionul Beclean), ca fiu al învățătorului Vasile Rebreanu.

După terminarea școlii primare în comuna Maieru, Liviu Rebreanu urmează cursurile secundare la liceul unguresc din Năsăud și la liceul german din Bistrița, unde termină în iunie 1900. După liceu, urmează doi ani la Școala reală superioară de honvezi din Sopron (N.—V. Ungariei), apoi intră bursier la Academia «Ludovic-Georg» din Budapesta, pe care o absolvă după trei ani. La 1 septembrie 1905 e făcut sublocotenent de infanterie. Rămîne în cadrele armatei pînă în februarie 1908, cînd demisionează.

Încă de cînd era în armată începuse să scrie, în anul 1907 avînd gata un volum de nuvele satirice, în limba maghiară, inspirate din viața militară (p. 7).

Debutul literar și-l face în noiembrie 1908 la revista «Lucaefărul» din Sibiu, în care publică o novellă, *Codrea*, republicată mai tîrziu sub alte titluri.

În toamna anului 1909, Liviu Rebreanu trece munții și vine la București.

În publicistica bucureștenă el debutează tot cu o novellă, *Volbura dragostei*, tipărită la 25 octombrie 1909 în revista «Convorbiri critice» a lui Mihail Dragomirescu, și republicată, de asemenea, și sub alte titluri.

Arestat în 1910, la cererea guvernului austro-maghiar, după o scurtă detenție în închisoarea Văcărești, Liviu Rebreanu este extrădat și internat la Gyula în Ungaria, de unde, după șase luni de închisoare, e achitat și revine la București (p. 10).

După o scurtă activitate la revista teatrală «Scena», scoasă împreună cu dramaturgul Mihail Sorbul (cumnatul său de mai tîrziu) în vara anului 1911, Liviu Rebreanu e luat de Emil Gîrleanu, care era director, ca secretar literar al Teatrului Național din Craiova; între timp se căsătorise cu actrița Fany Rădulescu. O dată cu înlocuirea lui Emil Gîrleanu de la direcția teatrului craiovean, Liviu Rebreanu, împreună cu soția, vine din nou la București, reluîndu-și activitatea literară și gazetărească la revistele «Flacăra» și «Rampa». În 1912, i se publică la Orăștie primul volum de nuvele, intitulat *Frămîntări*. Proiectează, culege și așterne pe hîrtie material pentru viitoare lucrări.

În 1916 publică două volume de nuvele — *Golanii* și *Mărturisire*; lucrează asiduu la un roman, *Zestrea*, pe care, mai tîrziu, îl va abandona.

Refugiat în Moldova în timpul ocupației germane din primul război mondial, după semnarea păcii de la București, Liviu Rebreanu se întoarce în Capitală. Își reia îndeletnicirea scriitoricească. În calitate de director al colecției «Scriitorii celebri», prefațează sau traduce o seamă de lucrări din literatura română și universală: *Alexandru Lăpușeanul*, de C. Negruzzi; *Mihnea Vodă cel Rău*, de Al. Odobescu; *Buchetiera din Florența*, de V. Alecsandri; *Vălul negru*, de Ch. Dickens; *Așa vorbit-a Zarathustra*, de Fr. Nietzsche, ș.a. (p. 15—16).

În 1919 publică un nou volum de nuvele, *Răfuiala* — unele din ele fiind republicări din volumele anterioare, altele lucrări noi, apărute inițial în coloanele revistei «Șburătorul» a lui E. Lovinescu, revistă al cărei redactor era, în acel an, Liviu Rebreanu.

La 29 decembrie 1919 i se joacă pe scena Teatrului Național din București, *Cadrilul*, prima sa comedie.

În noiembrie 1920 publică romanul *Ion*, «întîia capodoperă a scriitorului, care deși a cucerit repede masele de cititori..., n-a avut aceeași primire în critica vremii» (p. 17). Doi ani mai tîrziu, în 1922, publică romanul *Pădurea spînzuraților* și o nouă ediție a lui *Ion*.

Între anii 1924—1934 a fost președinte al Societății Scriitorilor Români, iar între 15 noiembrie 1924—17 octombrie 1925 a condus revista «Mișcarea literară».

În 1926, Liviu Rebreanu ia parte la un congres al scriitorilor la Berlin și la un congres al autorilor dramatici, ținut la Madrid. Un an mai tîrziu călătorește la Roma, și la Paris, așternînd pe hîrtie impresii din aceste călătorii. Împreună cu al-

tistul Aristide Demetriad merge în 1928 la festivitățile centenarului Ibsen de la Oslo. Tot în această vreme apare romanul *Ciuleandra*.

Alături de Victor Eftimiu și Corneliu Moldovanu, din 1928 pînă în 1930, Liviu Rebreanu este director al Teatrului Național din București. În acest răstimp — în 1929 — publică romanul *Crăișorul*. Tot în acest an scriitorul primește premiul național pentru proză.

În anul 1932 apare valorosul roman *Răscoala*, în două volume. Din acest an pînă în ianuarie 1934, Liviu Rebreanu conduce gazeta «România literară», pe care o voia să fie «un îndreptar pentru cei ce sînt amenințați să nu se mai poată orienta în haosul, care ne înconjoară (p. 25).

După apariția romanului *Răscoala*, care a însemnat punctul culminant al creației sale, Liviu Rebreanu publică, între altele, romanele *Gorila*, 2 volume, în 1938, *Amîndoi*, în 1940, inferioare din punctul de vedere al valorii literare.

Pentru rodnică și însemnata sa activitate literară, la 29 mai 1939, marele scriitor ardelean este ales membru activ al Academiei Române, la propunerea lui Mihail Sadoveanu. În discursul de recepție rostit cu acest prilej, a tratat tema *Lauda țăranelui român*.

Între 1940—1944, Liviu Rebreanu este ales din nou director al Teatrului Național. Tot acum conduce ziarul «Viața». În 1943, o dată cu publicarea volumului *Amalgam*, o culegere de articole noi și vechi, activitatea literară a lui Liviu Rebreanu, spune Al. Piru, poate fi socotită încheiată, deși scriitorul mai avea în ciornă, în lucru, două romane: *Păcală și Tindală*, pe care autorul l-ar fi dorit să fie «opera mea cea mai reprezentativă, matură — dacă s-ar putea o epopee a vieții românești...» și «*Minunea minunilor*», o vehementă satiră la adresa unor practici de natură biocidă folosite de hitleriști (p. 28).

Bolnav, suferind în ultima vreme de tumoare canceroasă, Liviu Rebreanu încetează din viață la 1 septembrie 1944, în vîrstă de numai 59 ani.

*

Prezentînd în continuare opera scriitorului, Al. Piru se ocupă mai întîi de nuvele, ca partea care marchează începutul activității sale scriitoricești.

Socotite, sub raportul valorii lor, «cel puțin egale cu nuvelele contemporane ale lui Agîrbiceanu, Gîrleanu și Sadoveanu», nuvelele lui Liviu Rebreanu, insuficient apreciate la data tipăririi lor, «aduceau în literatura vremii o lume nouă, tărănimia și mica burghezie a satelor» (p. 30).

Adevărate «exerciții în vederea marilor creații următoare», nuvelele lui Liviu Rebreanu, raportate la sursa de inspirație și la conținut, pot fi împărțite în: a) nuvele inspirate din viața de cătănie (*Codrea, Catastrofa*, ș.a.), unde autorul lor pune «problema soldatului român într-o armată străină»; b) nuvele din viața satului, a țărănimii (*Ofilire, Răfuiala, Proștii, Nevasta*, ș.a.), concepute pe «antagonismele de clasă în genere și pe acelea din sinul țărănimii în speță»; c) nuvele din viața orașului, cu o tematică variată, inspirată fie din «lumea de clasă», pe care autorul a avut prilejul s-o cunoască de-a lungul celor câteva luni de detențiune la Văcărești și prin lectura „Vagabonzilor” lui Gorki («*Culcușul, Golanii* ș.a), fie din viața de toate zilele a micii burghezii (*Filibaș, Ocrotitorul, Cuceritorul, Norocul, Cumpăna dreptății, A murit o femeie* ș.a); d) în fine, nuvelele inspirate din primul război mondial (*Hora morții, Catastrofa, Ițic Strul dezertorul*), în care sau «studiază soluția tragică pe care războiul imperialist o aduce în viața oamenilor — simpli, combătuți de conflicte sociale adînci», sau «pune problema intelectualului burghez într-un stat plurinațional silit să lupte pe front împotriva fraților de aceeași nație», sau «tratează soarta soldatului evreu din armata română în timpul războiului» (p. 39).

Apărute mai întîi în diferite reviste, nuvelele lui Rebreanu au fost strînse și publicate pe parcurs în mai multe volume: *Frămîntări, Golanii, Cuibul visurilor, Gamenii de pe Someș, Nuvele*, — unele din ele, cuprinse în volume anterioare, apărînd — după obiceiul autorului lor — republicate și în volumele de mai tîrziu.

*

Liviu Rebreanu și-a încercat posibilitățile literare și în teatru. A scris trei comedii de moravuri sociale: *Cadrilul*, *Plicul* și *Apostoli*, — intenția lui fiind, spune autorul studiului de care ne ocupăm, de a aduce «o contribuție oricât de modestă la dezvoltarea artei dramatice românești» (p. 42), — intenție lăudabilă dar, în fapt, nerealizată valoros, — teatrul rămânând, astfel, «latura minoră» a activității sale scriitoricești (p. 30).

*

Dacă nuvelele sînt niște «exerciții în vederea marilor creații de mai tîrziu», dacă piesele de teatru reprezintă o «latură minoră» a activității sale, în romane însă Liviu Rebreanu s-a arătat «un creator extraordinar». Cu toată inegalitatea de valoare dintre ele, romanele constituie partea cea mai solidă a operei sale; ele l-au consacrat definitiv ca mare scriitor național și universal.

Data fiind importanța acestor scrieri în literatura noastră, Alexandru Piru consacră analizei romanelor lui Liviu Rebreanu cel mai întins capitol din întreaga lucrare (p. 45—90).

Deși în literatura română apăruseră înainte de *Ion*, primul său roman, o serie de remarcabile scrieri de acest gen, ca de pildă: *Ciocoii vechi și noi* (1863), de N. Filimon; *Romanul Comăneștenilor* (1894—1910), de Duiliu Zamfirescu; *Mara* (1906), de I. Slavici; *Arhengeheli* (1913), de I. Agirbiceanu; *Neamul Șoimăreștilor* (1915), de M. Sadoveanu, ș.a. (p. 45 și 57), «nici una din aceste monografii — constată autorul lucrării de care ne ocupăm — n-a constituit un model pentru Rebreanu», care «pentru a stăpîni bine limba maternă cum și materia și tehnica transpunerii ei în roman», apelase fie la scrierile lui I. Pop Reteganul, fie — respectiv — la Tolstoi, Balzac sau Zola (p. 45).

Ion, *Pădurea spinzuraților* și *Răscoala* sînt, în ordine, cronologică, creația de culme a lui Liviu Rebreanu ca romancier. Alături de acestea se înscru: *Adam* și *Eva*, *Ciuleandra*, *Crăișorul*, *Jar*, *Gorila*, *Amîndoi*, romane de valoare mai modestă, îndeosebi ultimele trei.

Tematica romanelor sale este destul de variată. În *Ion*, observă autorul studiului, tema principală este «competiția pentru pămînt» (p. 50). De aceea, eroul principal, în goana obsedantă după pămînt, folosește la maximum singurele mijloace ale ființei sale proprii, «isteția și robustețea», mergînd, în ajungerea acestui suprem țel, pînă la actele cele mai brutale, «pînă la dezumanizare» (p. 52).

Vrînd să dea senzația vieții trăite din plin, în acest roman sînt înfățișate momentele capitale ale existenței: nașterea, nunta, moartea, «caracterizate printr-o anumită periodicitate calendaristică», — toate «țesute organic în textura povestirii», ceea ce «face să crească sensibil, pînă la debordare, albia romanului, lăsînd o impresie copleșitoare de viață» (p. 56).

Pădurea spinzuraților, roman de analiză psihologică, tratează un caz de conștiință, născut din conflictul între datoria de cetățean al imperiului, mai mult chiar, de ostaș sub arme în timp de război, a lui Apostol Bologa, eroul principal al romanului și sentimentul de apartenență la neamul românesc împotriva căruia e obligat să lupte. Al. Piru arată, pornind de la această situație, că, pe de o parte, «intenția autorului a fost de a condamna războiul în genere și mai cu seamă războiul purtat de imperiul austro-ungar, despre care se spunea că este o vastă închisoare a popoarelor» (p. 58); iar pe de altă parte, compunerea acestui roman are și o motivare strict personală: Liviu Rebreanu a scris o «mișcătoare pledoarie» pentru reabilitarea postumă a fratelui său Emil, ofițer în armata austro-ungară — în roman *Apostol Bologa* —, ucis fără vină la 14 mai 1917, prin spînzurare.

Răscoala este cel mai valoros roman al lui Liviu Rebreanu; e un roman social. Strîns legat de *Ion*, în care lupta pentru pămînt era purtată individual în scopul realizării bunăstării unui singur ins, romanul *Răscoala* cuprinde «întreaga masă țărănească tinzînd la îndeplinirea aspirațiilor ei colective». Vastă epoea a mișcărilor țărănești din primăvara anului 1907, scrierea aceasta cuprinde un număr

apreciabil de personaje din toate straturile sociale: mari moşieri, mari burghezi politicieni, înalţi funcţionari din aparatul de stat împreună cu uneltele lor de presiune, intelectuali şi mici burghezi de la oraşe şi sate, arendaşi, ţărani săraci, mijlocaşi şi chiaburi — fiecare categorie cu reprezentanţii ei tipici, cu mentalitatea, cu obiceiurile şi interesele lor proprii.

În acţiunea romanului se înfruntă două lumi diametral opuse, aparţinând, socialmente, la două tabere: lumea exploatatărilor şi lumea exploataţilor. Se ciocnesc interese vitale şi pentru unii şi pentru alţii, ciocnire care începe şi treptat-treptat se dezvoltă, accelerându-se, pînă atinge maxima intensitate, de la «Se mişcă ţara» pînă la «Focurile». Meritul lui Rebreanu — spune Al. Piru — stă, între altele, în faptul că «în *Răscoala* a zugrăvit cu incomparabilul său talent un moment autentic din acest război de clasă» — al cărui sfîrşit a fost o sîngeroasă represiune din partea celor puternici, pronunţînd prin aceasta «o condamnare de amploare nemaicunoscută a exploatării şi asupririi» (p. 80). Sub raportul valorii social-artistice, conchide autorul, romanul *Răscoala* este de neîntrecut: «nici o operă a literaturii noastre dintre cele două războaie mondiale nu a pus mai cu putere o problemă socială şi nu a tratat-o mai profund, la un nivel artistic similar», deşi a mai fost abordată de C. Stere în *Uraganul* (1936), al VIII-lea volum din romanul *În preajma revoluţiei*, şi de Cezar Petrescu în cele trei volume din romanul *1907* (p. 84).

Romanul filozofic *Adam şi Eva* pune şi dezvoltă «problema fericirii spirituale» legată de ideea de metempsihoză. Pornind de la «motivul unic al dragostei neîmplinite plasat în şapte peisaje şi epoci istorice diferite», lucrarea aceasta este mai puţin un roman şi mai mult o «suită de cronici epice... de evocări ale civilizaţiilor» în felul nuvelei *Avatarii faraonului Tlă* şi mai ales al poemului *Memento mori*, scrise de M. Eminescu (p. 64 şi 65).

Un alt roman, *Ciuleandra*, tratează un caz patologic: Într-un acces de gelozie iraţională, eroul principal comite omucidere şi, obsedat de un fapt semnificativ din viaţa fiinţei ucise, acesta sfîrşeşte prin a înnebuni. «Ideea care se desprinde din acest roman, arată Al. Piru, este că antagonismul dintre clase nu se poate concilia în nici un fel şi că între aristocraţie şi ţărănimă (categoriile sociale din care Rebreanu şi-a scos cei doi eroi principali, *n.n.*) există o incompatibilitate absolută» (p. 69).

După acest roman s-a turnat în 1930, cu acelaşi titlu, cel dintîi film sonor românesc, ne informează autorul lucrării.

Crăişorul (intitulat şi *Crăişorul Horia*) este romanul închinat răscoalei ţăranilor ardeleni din 1784 în frunte cu Horia, Cloşca şi Crişan. În acest roman se înţilnesc «pagini cutremurătoare, de o înaltă valoare literară» (p. 70).

Ultimele trei romane ale lui Rebreanu poartă pecetea unei rapide şi sensibile scăderi a posibilităţilor sale creatoare. În ele observă Al. Piru «o stranie lipsă de conştiinţă artistică şi o curioasă dezorientare ideologică».

În romanul *Jar* se analizează cazul sinuciderii unei fete din lumea burgheză.

Romanul *Gorila* a fost scris ca împreună cu *Ion* şi *Răscoala* să alcătuiască o trilogie a vieţii social-politice româneşti din primele patru decenii ale secolului nostru. Departe de a fi de valoarea celor două romane-fracţi, *Gorila* a însemnat un eşec în această intenţie, datorită faptului că datele realităţii sînt copiate inform, în stil de reportaj, cu abandonarea oricărei atitudini faţă de viaţa politico-socială din «perioada de fascizare a ţării pînă la dizolvarea parlamentului burghez şi instaurarea dictaturii regale (1933—1938)» (p. 86).

Amîndoi, ultimul dintre romanele publicate de Rebreanu, este o scriere poliţistă, de slabă factură epică. Acţiunea se axează pe anchetarea unei duble crime din lumea burgheză de la noi.

Vorbind despre concepția estetică a marelui scriitor ardelean, Al. Piru arată, citind înseși cuvintele autorului, că «frumosul în concepția lui Liviu Rebreanu nu este o simplă «născocire»; în literatură el nu poate fi decât «creație de oameni și viață» (p. 92).

Rebreanu este un teoretician al scrisului anticalofil. Expresia pentru el este numai un mijloc nu un scop: «Prefer — spune autorul *Răscoalei* — să fie expresia bolovănoasă și să spun într-adevăr ce vreau, decât să fiu șlefuit și neprecis. Strălucirile stilistice, cel puțin în opera de creație, se fac mai totdeauna în detrimentul preciziei și al mișcării de viață. De altfel cred că e mult mai ușor a scrie frumos, decât a exprima exact...».

Despre *modernism*, la modă în vremea aceea, marele romancier spunea: «Adevăratul, prețiosul modernism înseamnă rivna de a produce valori estetice îmbrăcate în spiritul timpului, dar cu un nivel mai înalt decât al epocii precedente. Adevăratul artist trebuie să-și însușească organic tot ce s-a produs valoros în domeniul său pînă la dînsul și să adauge în plus ceea ce are el. Acest adaos, acest plus este modernismul adevărat, care va fi valoros indiferent dacă se va înfățișa în hlamidă romantică, în haină realistă, sau în dantela simbolistă. Nu etichetele sînt hotărîtoare în artă, ci valoarea estetică» (p. 94).

*

Realismul — dus uneori la naturalism — și obiectivitatea, ca trăsături fundamentale ale scrisului său, au făcut din Rebreanu un scriitor «antiliric», observă Al. Piru. Din această pricină, pentru Tudor Arghezi, Rebreanu era un «simplu înregistrator de fapte cu ochiul de mort și mintea somnolentă, adică fără vreun adaos personal care să le complinească și să le transforme» (p. 98). Aceeași impresie o avea și N. Iorga.

Conform concepției sale realiste, afirmă mai departe autorul acestei lucrări, sub raport stilistic, pe Rebreanu îl interesează, «exactitatea exprimării», «corespondența dintre idee și expresie», «adecvarea stilului la proveniența și vorbirea obișnuită a personajelor».

Lexicul lui, de ușoară coloratură ardeleană, mai ales la începutul activității, este alcătuit din termeni regionali și dintr-un număr rezonabil de neologisme (p. 100). Ca figuri stilistice, el folosește în mod curent epitetul, comparația și, foarte rar, metafora, — compoziția ocupînd cel mai mare loc între aceste figuri stilistice (p. 101).

În sintaxa lui Rebreanu, elipsa este un procedeu frecvent întilnit, ea apărînd sub forma «înteruperii expunerii, produsă fie de factori inhibitorii interni, fie de condiții exterioare, de situații critice care recomandă prudență» (p. 103).

*

În ultimul capitol al lucrării sale, Al. Piru repetă, rezumînd, cîteva din trăsăturile fundamentale ale personalității, concepției ideologice-literare și caracterului operei lui Liviu Rebreanu, — operă elaborată «de pe pozițiile realismului și ale realismului critic încă de la început», în trei etape: prima (1907—1917) — etapa nuvelor realiste, realist-critice și naturaliste; a doua (1917—1932) — etapa principalelor romane realiste și naturaliste; a treia (1933—1943) — etapa romanelor naturaliste (p. 106).

Scriitor care — după expresia lui Tudor Vianu — «a dat vieții o operă și operei o viață», Liviu Rebreanu, spune în încheiere autorul lucrării de care ne-am ocupat, «se alătură cu lumea lui, lumea spațiului specific național românesc, celor mai mari creatori din literatura universală în domeniul romanului, lui Balzac și Zola, lui Tolstoi și Șolohov, lui Vega și Reymont, lui Thomas Mann și Galsworthy» (p. 107).

*

În *Bibliografia* de la sfîrșitul lucrării sînt înfățișate în ordinea apariției lor, cu indicarea editurii în care s-au tipărit, toate volumele din opera lui Rebreanu publicate pînă astăzi — unele însumînd peste cincisprezece ediții. În fiecare volum de nuvele și povestiri sînt arătate, în paranteză, și bucățile care îl alcătuiesc.

În spațiul rezervat lui *Rebreanu în limbi străine* sînt trecute toate lucrările marelui scriitor român traduse și publicate peste hotare, cu arătarea, de asemenea, a bucăților care alcătuiesc volumele traduse și cu indicarea traducătorului, a anului și a editurii în care au apărut, — începînd din timpul vieții scriitorului pînă astăzi. Aflăm din această listă că Rebreanu a fost tradus în următoarele limbi: italiană, franceză, cehă, spaniolă, portugheză, poloneză, chineză, finlandeză, greacă, rusă, germană, sîrbă, maghiară, croată, bulgară, turcă.

*

Un număr de opt planșe-foto reprezentînd imagini din viața și activitatea scriitoricească a lui Liviu Rebreanu îmbogățesc și ridică valoarea lucrării lui Al. Piru, pe care am prezentat-o cititorilor revistei noastre.

ADRIAN N. POPESCU

CERCETĂRI ȘI PRECIZĂRI NOI CU PRIVIRE LA ARTA MEDIEVALĂ

Numărul 2/1964 al periodicului «Studii și cercetări de istoria artei», apărut în Editura Academiei R.P.R., cuprinde unele articole referitoare la monumente de artă medievală din care reținem:

1. Sorin Ulea, *Gavril Uric, primul artist român cunoscut*, p. 235—263.
2. Teodora Voinescu, *Cea mai veche operă de argintărie medievală din Moldova*, p. 265—289.

3. Florentina Dumitrescu și Radu Crețeanu, *Elemente din veacul al XVIII-lea la biserica din Leordeni* (com. Popești-Leordeni, oraș București), p. 295—306.

Interesul deosebit pe care îl prezintă aceste studii pentru noi, ne îndatorează să ne ocupăm în cele ce urmează de datele esențiale și concluziile stabilite de autori.

Gavril Uric, primul artist român cunoscut. — Studiul este o succintă analiză a operei de miniaturist realizată de monahul Gavril Uric de la Mînăstirea Neamț, în lucrarea sa, *Tetravanghelul din 1429* — cel mai vechi monument păstrat de pictură medievală moldovenească și prima creație din istoria picturii românești ce poate fi legată de o individualitate precis conturată (p. 235).

Autorul prezintă mai întîi condițiile istorice în care s-a format și s-a dezvoltat școala moldovenească de pictură, ultima în ordine cronologică dintre școlile naționale de tradiție bizantină. Începuturile sale datează din a doua jumătate a veacului al XIV-lea «ele confundîndu-se cu însăși începuturile statului moldovenesc, constituit în 1359».

O dată cu formarea statului feudal, noile cerințe încep să se manifeste și în domeniul artei. Pentru satisfacerea lor, se face apel la meșterii din centrele culturale ale lumii ortodoxe. Ținîndu-se seama de vecinătatea Moldovei cu țările sud-slave, se presupune că, meșterii veniți au fost de peste Dunăre. Formele picturii sud-slave și în primul rînd cele sîrbești «au familiarizat mai ușor și în versiuni mai libere tînărul mediu artistic moldovenesc cu iconografia și procedeele picturii de tradiție bizantină». Semnificative sînt prezența unor elemente iconografice cu origini în pictura sud-slavă din veacul al XIX-lea ce se pot identifica în pictura moldovenească din a doua jumătate a veacului al XV-lea (p. 243).

Conflictul Moldovei cu Constantinopol sîsta în orice fel de legături și schimburi social-culturale timp de aproape zece ani. Conflictul era alimentat de îndîrjirea moldovenilor de a nu primi ca episcop pe trimisul Patriarhiei Ecumenice continuînd să mențină mai departe în scaun pe Iosif. Situația aceasta se normalizează o dată cu venirea la conducerea Moldovei a lui Alexandru cel Bun (1401—1431). În ciuda decăderii politice și economice a imperiului bizantin, tînărul stat nord-dunărean a devenit în scurt timp foarte receptiv la formele culturii bizantine.

Se evidențiază rolul istoric al picturii din epoca paleologilor în formarea școlii moldovenești, care «nu s-a format prin încrucișarea mecanică a unor influențe, ci prin prelucrarea și transformarea profundă a formelor străine, sub acțiunea creatoare

a geniului local». Totodată «respingînd instinctiv ceea ce era străin spiritului românesc, ei le-au preluat, și le-au interpretat prin prisma propriei lor viziuni despre frumos dîndu-le o nouă viață. Și astfel s-a născut o școală moldovenească de pictură, prima școală națională a poporului român» (p. 245).

Faptul că monumentele care au precedat cea de a doua jumătate a veacului al XV-lea lipsesc, aceasta aduce — după constatarea autorului — prejudicii serioase reconstruirii evoluției care a urmat-o școala moldovenească de pictură din primele sale începuturi. În afara citorva broderii din această perioadă, nu ne-au mai rămas decît miniaturile realizate de monahul Gavriil în *Tetravanghelul din 1429*. «Aceste miniaturi ilustrează însă în chip demonstrativ, pe deoparte, rolul important pe care l-a jucat arta bizantină de capitală în procesul de formare al școlii moldovene de pictură, iar pe de altă parte acțiunea creatoare a mediului local. În aceasta și constă importanța principală a miniaturilor lui Gavriil pentru istoria artei moldovenești».

Gavriil se născuse cu puțin înainte de 1400; tatăl său fiind caligraf al cancelariei domnești. Spre bătrînețe tatăl lui primi cînul mîntiei sub numele de Paisie. Mediul prielnic de acasă familiariză pe Gavriil încă din anii copilăriei cu arta scrisului și a împodobirii cărților, pe care o va dezvolta mai târziu, o dată cu îmbrăcarea rasei monahale, în cel mai vestit centru de cultură al Moldovei medievale — Mînăstirea Neamț. În 1447 Gavriil a încetat din viață. Urmașii cinstindu-i memoria după cuviință îi mutară osemînteles din vechea biserică a mînăstirii în locașul nou zidit de Ștefan cel Mare în 1497. Lespedea de mormînt a fost descoperită de curînd sub pardoseala pronaosului bisericii mari, de către Sorin Ulea.

De la Gavriil ne-au rămas 12 manuscrise. Dintre acestea, numai *Tetravanghelul din 1429* este împodobit cu miniaturi. Faptul este motivat de destinația specială a manuscrisului, confirmată de altfel de însăși spusele alcătuitorului: «Cu binevoînța Tatălui și cu învățătura Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh s-a lucrat acest tetravanghel în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului domn Io Alexandru Voievod, domn al întregii țări a Moldovlahiei și a bine cinstitoarei sale doamne Marina care arzînd de dorință, fiind adoratoarea de dragostea cuvîntelor lui Hristos, cu zel a dat și a scris acesta, în anul 6937 (1429), și s-a terminat în luna martie, în 13 zile, cu mina lui Gavriil monahul, fiul lui Uric, care a scris în Mînăstirea Neamț».

Ca execuție tehnică, miniaturile lui Uric au o puternică aprență antică. «Acuitatea cu care miniaturistul a intuît, sub învelişul bizantin, valorile artei antice, precum și finețea mijloacelor tehnice cu care a știut să le dea viață, ilustrează nu numai talentul și rafinamentul său artistic, ci și temeinica sa familiarizare cu cele mai bune modele ale culturii artistice constantinopolitane».

Inspirîndu-se din pictura bizantină, Gavriil nu a făcut o simplă lucrare de copist, ci a adaptat formele picturii bizantine propriei sale sensibilități, redînd în imagini expresivitatea înțeleasă și simțită de artist.

Sorin Ulea, după ce face o comparație a miniaturilor realizate de Gavriil Uric și cele mai reprezentative piese de miniatură bizantină din epoca de înflorire a paleologilor, constată că, figurile evangheliștilor miniaturistului român și-au pierdut mult din asprimea și severitatea ascetică caracteristică artei bizantine. Ele sînt mult mai senine (cf. fig. 8).

Tot o tendință proprie de realizare, se observă din partea artistului nostru și în interpretarea liniei. De unde la miniaturistii bizantini linia este agitată, cu multe zigzaguri, ceea ce face să se imprime personajului «un aer crispat», în miniaturile lui Uric, linia devine lină, mlădioasă, dînd personajelor o înfățișare blîndă, senină și odihnitoare. Interpretarea aceasta «suplă» și «fluidă» a liniei va constitui una din trăsăturile specifice creațiilor celor mai reprezentativi pictori moldoveni ai secolelor al XV-lea și al XVI-lea. Între aceștia, se amintesc ieromonahul Gavriil, autorul frescelor de la Bălinești și Dragoș Coman, autorul frescelor de la Arborea.

Uric poseda o înaltă tehnică de prelucrare și utilizare a culorii. «Măiestria cu care Gavriil realizează modelarea prin nuanțe și treceri foarte delicate de la un ton la altul și de la umbră la lumină este tot atît de evidentă în tratarea corpului, ale cărui forme armonioase sînt puse în valoare prin subtile mulare a veșmintelor, ca

și în tratarea figurilor, a căror forță de expresie este în mare măsură rezultatul unei savante diferențieri de planuri și volume» (p. 250).

Imaginea omului, așa cum a văzut-o și a realizat-o Gavril Uric, este cu totul diferită de modelele bizantine și de cele sud-slave. Comparînd portretul Sfîntului Evanghelist Luca cu portretul Sfîntului Evanghelist Matei, executat de meșterul sîrb Radoslav, se observă o diferențiere de viziuni în arta acestora care denotă că Uric nu era un artist venit din sudul Dunării. Ceva mai mult, formarea profesională a artistului în spiritul artei antice a avut loc nu prin filieră sud-slavă, ci în contact direct cu arta constantinopolitană (p. 251).

Uric era călăuzit de o concepție personală în artă. Pentru a înlătura monotonia, el nu așează portretele Sfîntilor Evangheliști în ordinea urmată de miniaturiiști bizantini, ci în «contrapunere directă, două cite două».

În ce privește grafica manuscriselor sale, aceasta face din ele o adevărată operă de artă. «În frontispiciile mari și luxoase, realizate prin dezvoltarea amplă dar rațională a unei teme de origine bizantină; curcile și liniile întretăiate, în înflorirea veselă a inițialelor, în forma elegantă a liniilor cunoscută în slavistică sub numele de «scriere moldovenească» se resimt ca și în miniaturi, aceleași calități, — simț al proporțiilor, înaltă decorativitate și profund rafinement — ce disting orice creație autentică a artei românești din toate timpurile, de la pictura exterioară moldovenească la covorul țărănesc, de la broderiile vremii lui Ștefan cel Mare la pînzele unui Luchian și Tonitza» (p. 256).

Un element nou adus în sprijinul adevăratei origini a lui Uric este și acela că în Sinaxarul din *Tetравангhelel de la Oxford*, apare un termen românesc „*празнуєм*“ (prăznuim) (p. 256). A. I. Lațimirski plecînd de la mărturisirea lui Uric că «*Tetравангhelel din 1429* este scris de mîna sa «...a fiului lui Uric» («...снa оУрѣковa») identifică pe Gavril cu vestitul cărturar bulgar Grigorie Țablac, al cărui părinte se numea Uric. În această privință meritul este al lui D. P. Bogdan, de a fi precizat că numele Uric nu este decît «porecla, devenită nume, al unui om care în viața sa fusese scriitor de urice (documente) și deci că monahul Gavril era fiul unui diac al cancelariei domnești a Moldovei». Mai tîrziu, tot D. P. Bogdan, va arăta într-o altă lucrare a sa că românismul *празнуєм* este «extrem de important», iar *Tetравангhelel de la Oxford* — «splendida Evanghelică... este scrisă... de un român» (p. 257).

În lumina noilor documente istorice, este dezbătută o ultimă ipoteză cu privire la origina artistului, susținută de I. Iufu în articolul său *Despre prototipurile literaturii slavo-române din secolul al XV-lea* în «Mitropolia Olteniei», an. XV (1963), nr. 7—8, p. 511—535.

Popularitatea de care s-a bucurat artistul român a făcut ca toți «artiștii cărții» din secolele al XV-lea și al XVI-lea să continue tradițiile ornamentale — viniete, inițiale, forma literelor, punerea în pagină — lăsate moștenire de Gavril Uric în manuscrisele sale (p. 262).

Ieromonahul Gavril Uric rămîne un mare artist al vremii sale, iar opera sa constituie «introducerea firească și necesară la istoria picturii medievale moldovenești».

Cea mai veche operă de argintărie medievală din Moldova. — Autoarea sintetizează cercetările întreprinse în legătură cu ferecătura în argint aurit a raclei Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, cel mai vechi relicvar de la noi.

Teodora Voinescu caută să reconstituiească înfățișarea de odinioară a raclei în care au fost transportate în Moldova moaștele mucenicului în prima jumătate a veacului al XV-lea, aducîndu-se în acest scop argumente din cele mai convingătoare.

Potrivit unor păreri emise de cercetători, s-a crezut multă vreme că lada sculptată de la Putna a fost prima raclă în care moaștele martirului s-ar fi păstrat pînă în veacul al XVII-lea, cînd au fost așezate într-un sicriu mai nou făcut de Miron Barnovschi (p. 266).

Teodora Voinescu constată că «cercetătorii au confundat permanent sicriul de lemn în care se țîn efectiv relicvele, cu racla ferecată în care se află introdus acest sicriu, nediferențînd acest sicriu de căptușeală în lemn a raclei pe care sînt

prinse plăcile metalice. Nu o dată drept elemente de datare au fost folosite tocmai părțile adăugate sau transformate cu prilejul unor reparații particulare. Astfel se explică cum din coroborarea unor asemenea texte rezultă la un moment dat că moaștele se găsesc, în același timp, în două sau chiar trei raclе».

Posibilitatea ca racla să fi aparținut veacului al XVI-lea — executarea ferecăturii fiind pusă în legătură cu mutarea (1589) moaștelor din biserica Mirăuților, în noua catedrală metropolitană a Sucevei cu hramul Sfântul Gheorghe — din informațiile legate de acest eveniment nu rezultă «că racla ar fi fost făcută sau chiar numai reînnoită în acest timp» (p. 267).

Se citează ca argumente următoarele date semnalate de Cronică murală din Suceava: «În anul 7097 (1589), iunie 24, a acoperit biserica mitropoliei și a făcut și clopotniță și a adus și pe sfântul Ion la mitropolie» (cf. nota a 12-a). Deși sînt înscrise în cronică toate celelalte reparații făcute edificiului mitropolitan, se face pomenire numai de o strămutare a moaștelor.

Ipoteza amintită, a unui presupus scriu executat în vremea domniei lui Miron Barnovschi de la începutul veacului al XVII-lea, nu rezistă criticii. Dar, se reține că o reparație a raclеi a avut totuși loc în Polonia. Din protocolul din 16 noiembrie 1780 al consistoriului bazilian, rezultă că s-au confecționat două rame de argint, una la raclă și alta la scriu. Aceste reînnoiri se disting și azi pe raclă.

În vreme ce argintăria feței raclеi este cea amintită în inventar, ilustrînd legenda sfîntului Ioan, celelalte fețe ale raclеi sînt îmbrăcate într-o ferecătură mai recentă și de cu totul altă factură (p. 269).

În afara intervențiilor survenite la fețele laterale, autoarea ține să precizeze că «latura din față a ferecăturii, decorată cu scenele martiriului sfîntului Ioan, a rămas cea veche, fiind deci o operă anterioară veacului al XVII-lea, dată la care moaștele au fost transportate în Polonia».

O. Tafrali a văzut în ferecătura de la Suceava o operă de argintărie lucrată la sfîrșitul veacului al XIX-lea în țară, constituind o donație făcută bisericii Sfîntul Gheorghe de niște credincioși din Botoșani. Este vorba tot de aceeași confuzie ce se făcea între scriul de lemn și racla ferecată.

Teodora Voinescu stabilește că racla Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava păstrează trei părți, aparținînd la trei etape diferite, după cum urmează:

1. Latura din față, cu legenda sfîntului Ioan, este cea mai veche.
2. Aplicele, daniile ale lui Miron Barnovschi, au fost executate în 1627 și sînt opera unui argintar moldovean.
3. Ferecătura celorlalte fețe laterale este lucrată în Polonia în timpul cînd moaștele se aflau la Zolkiew (1686—1783), (p. 276—277).

După ce face aceste constatări, Teodora Voinescu se întreabă: de cînd datează ferecătura cu legenda martiriului sfîntului Ioan cel Nou?

Teodora Voinescu stabilește mai întîi ordinea și sensul fiecărei scene de pe criterii iconografice și prin compararea lor cu textul scris al legendei.

Iată ordinea, de la stînga la dreapta, a scenelor începînd din registrul superior: 1) «Chemarea lui Ioan în fața mai-marilor cetății» (fig. 5); 2) «Dezbrăcarea sfîntului» (fig. 6); 3) «Judecătorul poruncește să se aducă multe toiege» (fig. 7); 4) «Baterea cu toiege» (fig. 8); 5) «Punerea în temniță» (fig. 9); 6) «Readucerea sfîntului înaintea «ighemonului» (fig. 10); 7) «Baterea din nou a sfîntului de către «ighemon» și slugile sale» (fig. 11); 8) «Sfîntul purtat prin cetate legat de coada unui cal. Tăierea capului sfîntului» (fig. 12); 9) «Îngerii veniți la locul martiriului. Un oarecare păgîn vrea să-i săgeteze. Înțelepciunea acestuia» (fig. 13); 10) «Slobozirea păgînului de pedeapsă» (fig. 14); 11) «Îngroparea mucenicului» (fig. 15); 12) «Încercarea frîncului de a răpi trupul martirizat al sfîntului» (fig. 16).

După o analiză succintă a scenelor, autoarea conchide că nu poate fi «o lucrare de serie, modernă, cum s-a crezut, ci este, evident, opera unui artist cu mîna experimentată și sigură» (p. 282).

În capitolul despre «Datarea ferecăturii» se citează rezultatul cercetărilor întreprinse de O. Luția asupra picturii de la Voroneț, care stabilește că meritul de a fi introdus în iconografia pictată legenda martirizării Sfîntului Ioan cel Nou revine

zugravilor din veacul al XVI-lea, iar ferecătura racliei Sfintului Ioan cel Nou este o lucrare din secolul al XVII-lea, executată în Polonia.

Sorin Ulea, în articolul: *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești*, din «Studii și cercetări de istoria artei» (X (1963), nr. 1, p. 57—93), socotește datarea — secolul al XVII-lea — stabilită de O. Luția «prea tîrzie» și explică «originea iconografiei legendei Sfintului Ioan, așa cum se află ea zugrăvită la Voroneț, și sensul politic național al acesteia» (p. 283). După părerea sa, legenda ar fi luat naștere în timpul mitropolitului Grigore Roșca (1541—1562) «în momentul în care tema asediului Constantinopolului devenise nu numai importantă, dar și primejdioasă». «Rezultă de aici — remarcă autoarea — că, dacă zugravii de la Voroneț au creat iconografia legendei către mijlocul veacului al XVI-lea, arginturului nu i-a mai rămas decât să prelucreze în altă tehnică o tematică ce-și găsisse forma de exprimare mai întîi în pictură». Este adevărat că în veacul al XVI-lea legenda sfintului Ioan este des reprezentată în întregime sau fragmentar la Mănăstirile Bistrița (paraclis), Voroneț (fig. 17 și 18) și în biserica Sfintul Gheorghe din Suceava, iar în secolul al XVII-lea la Sucevița (fig. 19). De asemeni în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, ciclul îl regăsim nu numai în picturile murale din Mănăstirile Secu și Sihăstria Secului ci și în pictura de icoane, cum sint cele două serii de medalioane pictate foste ale baldachinelor de lemn sculptate ce au acoperit racla sfintului de la întoarcerea din Polonia, pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea (p. 283). Se observă că din nici un ansamblu pictural nu lipsește scena aducerii moaștelor sfintului în Moldova. Deosebirea fundamentală dintre piesa de argintărie și toată această pictură, rezidă tocmai în lipsa acestei scene de pe ferecătura racliei. Această omitere este considerată de Teodora Voinescu ca «un argument de bază în sprijinul ipotezei că argintăria nu aparține veacului al XVI-lea, ci este mai veche decît picturile de la Voroneț». Totodată, omiterea din iconografia racliei a scenei aducerii în Moldova a sfintului Ioan cel Nou «pledează în favoarea ipotezei că racla a fost executată într-o epocă în care ideea de sfînt patron nu căpătase încă însemnătatea pe care ajunsese să o aibă la mijlocul veacului al XVI-lea» (p. 284).

În sprijinul datării piesei de argintărie de la Suceava din prima jumătate a secolului al XV-lea, printre altele suficiente argumente, tot atît de convingătoare, este și acela al comparării celei mai vechi versiuni a vieții sfintului Ioan cel Nou scrisă, cu iconografia operei de argintărie din prima jumătate a secolului al XV-lea. Legenda sfintului Ioan cel Nou de la Suceava s-a scris în Moldova, la Mitropolia Sucevei între 1437 și 1439 după încetarea din viață a lui Alexandru cel Bun (p. 288). Ferecătura însă, a fost alcătuită «după toate probabilitățile» în timpul domniei lui Alexandru cel Bun.

Elemente din veacul al XVIII-lea la biserica din Leordeni (Com. Popești-Leordeni, oraș București). — Autorii semnaleză la biserica din Leordeni existența unor interesante elemente de arhitectură și de mobilier. Importanța lor este cu atît mai mare, cu cît, «aparțin unei epoci anterioare celei a construcției» — biserica fiind zidită în anii zbuciumatului război ruso-turc (1806—1812) de marele vornic Mihail Manu.

Față de decorul exterior al edificiului «tratat în neoclasicul întîlnit în secolul al XIX-lea», portalul bisericii se evidențiază la prima vedere, formînd «un plăcut și neașteptat contrast». Ca proveniență, este o piesă autentică din secolul al XVIII-lea, adusă de la un alt monument și inclusă în ctitoria Vornicului (p. 297).

Existența în centrul lintoului a stemei celor două țări românești presupune neapărat o ctitorie domnească (cf. fig. 2). Se precizează că este exclus ca o persoană particulară sau una dintre boierimea de frunte să fi îndrăznit să poruncească o astfel de stemă. Este posibil ca Mihail Manu, găsind portalul acesta undeva părăsit, să-l fi luat așa cum era el și să-l fi folosit la ctitoria sa, sacrificîndu-i numai partea lui superioară, cu pisania. «Nu-i va fi fost străin poate nici gîndul că dubla stemă se potrivea de minune atît cu ambele slujbe cu care fusese cinstit sub diferiți domni în ambele principate, cît și cu cele două domnii din Moldova și din Țara Românească, ale cumnatului și protectorului său, Constantin Ipsilanti, care,

de drept, dacă nu de fapt, mai era încă domn al Țării Românești în timpul construirii bisericii».

Singurul domn din secolul al XVIII-lea care a întipărit cele două steme alăturat pe fațadele ctitorii sale a fost Nicolae Mavrocordat. Deci, — conchid autorii — la o ctitorie din timpul acestui domnitor trebuie să ne gândim în primul rând pentru clasarea piesei. Sobrietatea «rinceau»-lui motivează mai de grabă această perioadă a lui Nicolae Mavrocordat decât aceea a lui Constantin Brîncoveanu, a Ghiculeștilor sau a Țacovițeștilor, în care decorul devine mai încărcat, mai bogat (p. 299). Lei ce împodobesc baza portalului sînt des întîlniți ca element decorativ la construcțiile din epoca brîncovenească și post brîncovenească, încă de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și în tot timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu și a lui Nicolae Mavrocordat (p. 300). Lei de la Leordeni reproduc întocmai pe cei ce strălujesc intrarea bisericii celei mari a Mînăstirii Văcărești — ca și aceștia, ei ni se înfățișează așezați «afronțați».

O ipoteză — după părerea autorilor, cea mai verosimilă — în privința provenienței portalului bisericii din Leordeni este aceea că el s-ar fi aflat inițial la casele domnești de la Foișor «clădite de Nicolae Mavrocordat la începutul domniei sale, în același timp cu Mînăstirea Văcărești, sau imediat după aceasta, pe cînd biserica a fost clădită mult mai tîrziu, în anul 1745, de domnița Zmaranda și de Constantin Mavrocordat».

Dată fiind importanța acestor case, ale căror ziduri se mai pot vedea și astăzi în partea de apus a bisericii, este greu de crezut — susțin autorii — ca ele să fi fost folosite vreme de mai bine de două decenii fără să cuprindă și un locaș de rugăciune (p. 301). Înainte de a se ridica biserica, «trebuie să fi existat un paraclis și putem presupune că portalul aflător azi la Leordeni ar putea fi cel al paraclisului în chestiune». Ceea ce întărește și mai mult această ipoteză este îngustimea portalului față de dimensiunile bisericii. Se amintește că «în 1813 casele domnești din jurul bisericii Foișor erau dărăpănate, trebuind să fie reparate». În situația aceasta se găseau desigur și cu cinci ani înainte pe vremea cînd se ridica biserica din Leordeni. De aceea «este foarte probabil ca vornicul Mihail Manu, — învoindu-se cu egumenul Mînăstirii Radu Vodă, — ajunsă pe atunci proprietară a fostelor case de la Foișor — să fi luat portalul paraclisului, devenit fără rost prin construcția bisericii din 1745, pentru a-l duce la ctitoria pe care tocmai o înălța în apropierea Foișorului».

Alt element tot așa de străin de ansamblul bisericii este și iconostasul. Ca decor, el prezintă motive vegetale (vița de vie, cu frunze și struguri și o floare de mici dimensiuni cu cinci petale avînd frunze alungite) și medalionul încadrat de două fișii înguste de mărimea unor panglici, netede sau ondulate. Întreaga sculptură a iconostasului este concepută în spiritul stilului baroc, care caracterizează de altfel întreaga creație artistică românească din prima jumătate a secolului al XVIII-lea (p. 303).

Celelalte piese de mobilier sculptat, jîlțul arhieresc, tetrapodul și amvonul, compun un ansamblu unitar legat de iconostas (p. 304).

În lipsa datelor, stabilirea provenienței mobilierului pare și mai dificilă. A-l atribui — asemeni portalului — unui presupus paraclis al caselor de la Foișor, este, — susțin autorii — imposibil, atît ca stil cît mai ales prin proporțiile timpiei, incompatibile cu dimensiunile reduse ale unui paraclis (p. 305).

Autorii conchid că mobilierul ar fi aparținut inițial fostei biserici «de piatră» a satului dispărut Cula (sau Furduiești) de unde au fost aduse de Mihail Manu pentru înfrumusețarea interiorului ctitoriei sale din Leordeni (p. 305—306).

*

Dotate cu un aparat critic bine întocmit și însoțite de imagini sugestive, studiile de față aduc noi lumini asupra unor interesante monumente de artă medievală românească și asupra istoriei acestei arte.

IOAN F. STANCULESCU

Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1965, Viena, Tipografia Paul Gerin, 1965, 290 p.

Întocmit prin osirdia Preotului Profesor Dr. Gheorghe Moisescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, care a purtat și grija tipăririi, *Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena* se înscrie printre publicațiile frunțase din Patriarhia Română. Cel de al patrulea Almanah de merinde sufletească pentru credincioșii români ortodocși din Viena, pe anul 1965, se deschide cu o caldă *Sfătuire duhovnicească* pornită către dinșii din inima iubitoare a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Sfintei noastre Biserici. «Povățuim pe iubiții noștri fii duhovnicești din capitala Austriei să trăiască în cea mai bună înțelegere între ei, pentru ca lumea văzînd faptele lor cele pline de virtute, să le aducă laudă». Așijderea, îi îndeamnă Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh, «să trăiască în pace și cu cei de alt neam, cinstindu-le credința și iubindu-i ca pe semenii lor». Lăudînd vrednicia românilor din Viena și Austria pentru dragostea arătată eroilor neamului nostru care odihnesc somnul de veci departe de sinul patriei, în pămîntul austriac, Prea Fericitul Părinte Patriarh a dăruit o troiță falnică și cruci de piatră lucrate la noi în țară, și trimise în Austria să străjuiască la căpățiiul fraților noștri morți pe cîmpurile de luptă ale celui dintîi război mondial. De asemenea pentru biserica ortodoxă română din Viena, Prea Fericitul Părinte Patriarh a luat hotărîre de a trimite în dar credincioșilor ortodocși români «o catapetează sculptată în lemn, după izvodul artei noastre străvechi, urmînd ca după aceea să le împodobească locașul de închinare «cu zugrăveală și cu toate cele ce mai sînt de trebuință».

În încheierea acestei duioase «sfătuirii duhovnicești», Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian își exprimă nădejdea că iubiții săi fii sufletești din Austria, ca și înaintașii lor, vor fi credincioși neabătuți ai Bisericii noastre și tot așa de buni cetățeni ai statului unde viețuiesc acum și că nu vor conțeni să păstreze dragostea, pacea și bună înțelegerea între ei, rugînd pe atotputernicul Dumnezeu să-i aibă sub ocrotirea Sa cea sfîntă, să le ajute în toate silințele ce depun pentru păstrarea dreptei credințe și să reverse asupra tuturor harul Său cel ceresc, spre mîntuirea sufletelor și spre dobîndirea bunătăților veșnice (p. 7).

După partea calendaristică îmbogățită cu prețioase date istorice, urmează cuvîntul P. C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, care în «Mărturisire și Legămînt» ne destăinuie gîndurile și năzuințele care au stat la temelie izvodirii acestui almanah de credință ortodoxă și simțire românească.

Întorcînd filele Almanahului pe anul 1965, întîlnim mai întîi rubrica intitulată «Popas sufletesc», cititorul va sorbi stropi de învățătură ortodoxă despre *Hristos, Domnul păcii și al dreptății*, înfățișat în cuvinte alese de Înalț Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei. În continuare, I.P.S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, vorbește despre *Făptura nouă*. Rubrica se încheie cu sfaturile părintești culese din opera episcopului Buzăului Dionisie Romanu (n. 1806, † 1873).

Prezent ca întotdeauna în paginile Almanahului, maestrul Tudor Arghezi deschide rubrica de «Însemnări și amintiri», evocînd pe *Eminescu student*, la Viena, bineînțeles. Deosebit de prețioase sînt datele privind *Filologia română la Universitatea din Viena*, furnizate de cunoscutul Profesor Dr. C. Th. Gossen de la Universitatea din Viena. Duioase sînt și *Amintirile*, depănate aici, în pragul vîrstei de 90 de ani, de Protos Dr. Virgil Ciobanu, «unul dintre puținii supraviețuitori ai acelor vremuri cînd s-a înființat capela».

Bogața rubrică a «Mărturiilor din trecut» cuprinde, colaborările din țară. Astfel semnalăm printre altele, următoarele studii: *Pribegia Mitropolitului Ignatie al Ungrovlahiei la Viena*, de Prof. Alexandru Elian; *Notele de călătorie la Viena ale lui M. Kogălniceanu din anul 1844*, de Prof. Dan Simonescu; *Honterus și Viena*, de Dr. Ștefan Juhas, rectorul Institutului teologic protestant de grad universitar din Cluj; *Mihai Viteazul la Viena*, de Pr. Dr. Nicolae Șerbănescu; *Petrache Poenaru student la Viena*, de Prof. Dr. George Potra; *Ciprian Porumbescu la Viena*, de Viorel Cosma; și *George Enescu la Viena*, de George Bălan; *Viena în folclorul românesc*, de Gh. Alexe.

Rubrica se încheie cu evocarea unui prieten al poporului român: *Pastorul sas Stephan Ludwig Roth (1796—1849)*, făcută cu căldură și competență de tânărul asistent Mircea Păcurariu, de la Institutul teologic universitar din Sibiu.

Mult gustate de credincioșii ortodocși români din Austria sînt «Cuvintele din bătrîni». Anul acesta ei se vor delecta citind: *Viața prea cuviosului Macarie Romanul*, scrisă de Dosoftei, Mitropolitul Moldovei (1671—1686). *Cuvînt de suirea în scaunul de mitropolit al Țării Românești, 28 ianuarie 1708*, de Antim Ivireanul, Mitropolitul Ungrovlahiei (1708—1716), și *Incepătura istoriei vieții luminatului domn Constantin Brîncoveanu*, de cronicarul Radu Greceanu.

Continuînd tradiția literară a vechilor calendare românești tipărite odinioară la Viena, Almanahul de față cuprinde și o rubrică de «Spicuiți literare» din operele lui Alecu Russo, Mihail Eminescu, Ion Creangă, St. O. Iosif, Emil Gîrleanu, George Coșbuc, Ion Ghica, Panait Cerna, I. L. Caragiale, Octavian Goga, N. Iorga, Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu și Radu D. Rosetti.

În continuarea Almanahului credincioșilor ortodocși români din Viena, pe anul 1965, publică rubrica «Meleaguri românești».

Cititorul român departe de țară, își va reîntipări cu acest prilej frumoasele locuri și monumente ale patriei, dorind să le revadă. Printre materialele publicate la această rubrică semnalăm *Restaurarea monumentelor de arhitectură religioasă în România*, de Prof. Grigore Ionescu, directorul Direcției Monumentelor Istorice; *Bisericile de lemn din Maramureș*, de Alexandru Bădăuță; *Tîrgoviștea*, de Alexandru Vlahuță (1858—1919); *Grădina pămîntului de aur — Clujul*, de Miguel Angel Asturias; *Un concediu la Mamaia*, de Ernst Jankowitsch; *Plimbări prin Delta Dunării — Paradisul păsărilor din Europa*, de Ernst Dressler; *Am fost din nou acasă*, de Thereza Eyker; *București*, de Hanna Kindler, și *Singurătatea*, versuri de Grigore Toma Gri-goraș, din Bistrița-Năsăud.

Ultima rubrică «Pe firul vremii» este o cronică bogată a vieții religioase, culturale și artistice desfășurată de românii din Austria în cadrul parohiei lor din Viena. De asemenea sînt date știri și fapte culturale petrecute în țara noastră în decursul anului trecut.

Mergînd și noi pe firul vremii, călăuziți de Almanahul pe care l-am prezentat aici, vom întîlni următoarele creștături pe răbojul timpului: «La 75 de ani de la moartea poetului Mihail Eminescu (1850—1889)», de Dr. Traian Sofonea; «Centenarul Universității din București», de Teodor N. Manolache; «Centenarul Capelei din Baden-Baden (1864—1964)», de Pr. Scarlat Porcescu; «In memoriam — Paul Constantinescu, Tudor Vianu, George Georgescu, de Prof. Dr. Gheorghe Moisescu; «Cronica Patriarhiei Române pe anul 1964», de Preotul Prof. Ioan G. Coman; «Cronica parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1964», de Preotul Prof. Dr. Gheorghe Moisescu; «Activitatea Coloniei române din Austria în cursul anului 1964», de G. Sereda.

Cititorii de limbă germană au posibilitatea de a lua cunoștință de cuprinsul atît de bogat și de variat al Almanahului citind rezumatele bine realizate de B. Beermann și grupate în «Zusammenfassung».

De încheiere, — așa cum preciza Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în *Sfătuirea duhovnicească* de la începutul Almanahului «se cuvine să mai arătăm, că prin înfăptuirile ce a izbutit să agonisească în anii din urmă, parohia ortodoxă română din Viena strălucește azi în cununa obștilor noastre bisericești de peste hotare». Almanahul pe anul 1965 este o dovadă strălucită în acest sens.

G. A.

REVISTA REVISTELOR

TREI STUDII NOI DESPRE ÎNVĂȚĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB *

I, I. C. Chițimia expune diferitele opinii exprimate pînă acum despre *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, «una din cele mai de seamă realizări ale vechii noastre literaturi românești». Inexistența unei ediții critice și comentate a «Învățăturilor» îngreuiază rezolvarea problemelor controversate¹. Ideea autenticității «Învățăturilor» a fost susținută de Nicolae Iorga, iar D. Russo a negat-o, socotind lucrarea o compilație de gen bizantin, «o pseudoepigrafie», opera unui călugăr din secolul al XVII-lea. În timp ce Vasile Grecu² s-a situat pe linia autenticității, aceea semnalată la Nicolae Iorga. P. P. Panaitescu reafirmă ideea că opera revine unui călugăr din secolul al XVII-lea, situînd-o în vremea lui Radu Mihnea (1611—1616; 1619—1621), fiind alcătuită în vederea educării fiului acestuia, Alexandru Coconul, iar în ultima vreme, rectifică susținînd că opera a fost scrisă în a doua jumătate a secolului al XVI-lea³.

Analizînd «Învățăturile» într-un cadru mai larg, de cultură și literatură comparată, I. C. Chițimia consideră versiunea românească «cea mai completă», față de cea slavonă și grecească, prezentîndu-se ca cea mai «augmentată și prelucrată din cîte se cunosc, încadrîndu-se în genul de literatură parenetică» a cărei răspîndire

* I. C. Chițimia, *Considerații despre «Învățăturile lui Neagoe Basarab*, în «Romanoslavica», VIII (1963), p. 309—339; Dan Zamfirescu, *Învățăturile lui Neagoe Basarab, Problema autenticității*, în același număr de revistă, p. 341—401; P. P. Panaitescu, *Învățăturile atribuite lui Neagoe Basarab. O reconsiderare*, în același număr, p. 403—424.

1. *Versiunea românească* cea dintîi descoperită și îndreptată, e publicată de Ioan Eclesiarhul, *Învățăturile bunului și credinciosului Domn al Țării Românești Neagoe către fiul său Teodosie*, București, Tip. Colegiul Sf. Sava, 1843; O reeditare cu o nouă îndreptare a limbii a dat-o N. Iorga, *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, Vălenii de Munte, 1910, VIII + 383 p.

Pentru *versiunea grecească*: V. Grecu, *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (versiunea grecească), București, 1924. Pentru *versiunea slavonă* vezi fragmente studiate de învățatul rus P. Lavrov, *Slova nakaratelnia voevod valasskogo Ioanna Neagoia k sinu Teodosie*, S. Petersburg 1904, XXXVI + 62 p.; de asemeni fragmentele slavone, traduse în ordinea din versiunea românească, în P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*, București, 1959, p. 215—316.

2. Vasile Grecu, *Izvor sau prelucrare din Învățăturile lui Neagoe*, în «Omagiul lui Ioan Lupăș», București, 1943, p. 295—316; Idem, *Manuscrisul din 1654, pretins pierdut, al Învățăturilor lui Neagoe Basarab*, în «Convorbiri literare», 72, 1939, p. 1851—1865; Idem, *Învățăturile lui Neagoe Basarab* (versiunea grecească), București, 1942.

3. P. P. Panaitescu, *Autenticitatea Învățăturilor lui Neagoe Basarab*, în «Convorbiri literare», 1944, p. 733—739; P. P. Panaitescu, *Învățăturile lui Neagoe Basarab. Problema autenticității*, București, 1946, 80 p. (Extras din «Balcania», 1942), recent în «Romanoslavica» VIII, 1963, p. 403—424.

intensă se constată în cultura veche a popoarelor. Codicele rusesc, *Sbornicul lui Sviatoslav din 1076*, conține scrieri parenetice, în majoritatea lor atribuite Sfântului Ioan Hrisostom, Sfântului Gheorghe, Sfântului Nil, Patriarhului Ghenadie. Lucrări de același gen constatăm în evul mediu și Renaștere, la cehi, polonezi, italieni și în lumea sud-estic europeană. Lucrarea spaniolului Antonio de Guevara, *Libro aureo del gran emperator Marco Aurelio con el Relox de Principes*, (1528), care a circulat în diverse limbi, prelucrată și în românește⁴ se încadrează în același gen de tratate, alcătuite în scopul de îndreptar al vieții, de învățatură morală și cavalierească.

Educarea fiilor de monarhi în vremea Renașterii constituie o preocupare principală în tratatele laice, primind o sferă mai largă de aplicare, referindu-se și la alte categorii sociale. (Vezi *Despre virtute sau despre viața omului bine crescut*, 1603, 1631, în limba poloneză). Operele bizantine: *Învățăturile lui Vasile Macedoneanul* (867—886), *către fiul său Leon*, lucrarea «De administrando imperio» a lui Constantin Porfirogenitul (913—959); *Sfaturile* lui Manuel Paleologul, scrise pentru fiul său, în 1417, ne oferă similitudini de simțire, de recomandări detaliate privind viața de curte, arta luptei, sfaturi vinătorești etc. După opinia lui I. C. Chițimia, nici una din versiunile cunoscute din «Învățăturile lui Neagoe», nu ne oferă originalul în forma lui primă, avînd de-a face cu texte pline de adaosuri, interpolări, făcute de traducători și copişti, în gustul și spiritul vremii acestora. Originalul se pare că era mult mai descărcat de date și învățături religioase, accentul fiind pus pe învățatura practică. Cei care au prelucrat textul «Învățăturilor» «au gîndit și au scris în spiritul învățării și vieții lor» clericale. «Învățăturile» sînt scrise din inițiativă voievodală și dintr-o concepție laică, iar ulterior au fost prelucrate de un călugăr, în «Cuvîntul de îngropare», în «Regulile de purtare la masă», în capitolele despre primirea solilor, despre felul cum trebuie dus războiul, în sfaturile despre cinstirea boierilor, a ostașilor — putem întrepătrunde spiritul primordial de concepție laică voievodală. Paginile cu privire la jalea provocată de înmormîntarea maniei la care nu luase parte domnitorul, fusese exprimată în legătură cu moartea copiilor săi, mai ales a lui Petru, care trebuia să mostenească tronul, degață un impresionant lirism, făcînd cu neputință să fie opera unui călugăr, care compune după o sută de ani de la evenimentele ce au avut loc: «Regulile de purtare la masă», sfaturile în legătură cu primirea solilor și alte elemente ne arată că avem de-a face cu «sfaturi inovatoare scoase de voievod din trăirea și experiența personală a domniei», experiența de viață a domnitorului fiind «izvorul gîndului de a scrie o asemenea operă». Ceremonialul primirii solilor constituia o tradiție, inclusă în practica voievodală, iar un călugăr e foarte puțin probabil să fi acumulat astfel de cunoștințe exacte și detaliate, cum apar în «Învățături». Luxul, eticheta și fala de la curte, cu greu ar fi putut apărea ca recomandate de un călugăr, ca și principiile și directivele de tactică militară, care denotă experiență războinică și concluzii edificatoare. Modul cum e descrisă organizarea gărzii voievodale, unitățile de luptă, împărțite în trei cete, care corespund realităților istorice și confirmărilor contemporane⁵, îndreptățesc și mai mult opinia, mai ales, analizînd pasagiile cu privire la purtarea războiului, că ne aflăm departe de mentalitatea și înțelegerea unui călugăr, «Învățăturile lui Neagoe» avînd mai degrabă un caracter personal și special de «testament rezumativ». Analizînd filologic unii termeni controversați (tun, pușcă, leață), pe baza cărora P. P. Panaitescu își argumenta datarea mai tîrzie a «Învățăturilor», ca și o serie de argumente aduse împotriva autenticității⁶, Chițimia crede că numai o ediție critică și comentată va putea redă ceea ce aparține originalului și ceea ce a fost adăugat mai tîrziu. Neagoe Basarab era format într-o atmosferă de spiritualitate exclusiv religioasă, ceea ce explică atribuirea «Învățăturilor» unor autorități culturale creștine. Moartea fiu-

4. Prelucrarea se datorează lui N. Costin sub titlul *Ceasornicul Domnilor*. Vezi studiul lui N. Cartoian, *Ceasornicul Domnilor*, București, 1941.

5. Vezi *Viața lui Nișon*, ed. Tit. Sîmedrea, 1937; B. P. Hașdeu, *Ioan Vodă cel Cumplit*, ed. I. C. Chițimia, Craiova, 1942 (Col. «Clasicii români comentați»).

6. P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române*, p. 245, p. 48.

lui său Petru, moartea mamei sale iubite, lingă care Neagoe Basarab n-a fost, evenimente strict personale, au declanșat această operă, «au născut o nouă atitudine de viață». Nu cumva aci rezidă și înălțarea locașului de la Curtea de Argeș, pentru care s-a renunțat într-o măsură la lux, bijuterii și aur? O nouă educație i se cuvine și urmașului. Dumnezeu nu trebuie gonit din educația laică a voievodului țării. Din contră, era necesară armonia vieții, împăcarea lumii acesteia cu lumea cealaltă, împăcarea posibilă în mintea lui, numai pe calea bătăută de credința creștină» (p. 390). Întîlnim în paginile «Învățăturilor» o durere sufletească vie, naturală nu travestită, iar timbrul lor liric exprimă gândurile și sentimentele personale ale voievodului care era inconjurat de o mare pompă, de cărturari de seamă, greci, știa bine slavonește, învățase grecește, putînd ușor cunoaște opere bizantine de mistică și opere parenetice. Avea legături cu lumea occidentală, cu italieni⁷, iar în 1519 dorește să aibă legături cu Biserica papală și cu papa însuși⁸. Chițimia apreciază că pot fi atribuite lui Neagoe capitolele despre îngroparea maicii Neaga, dispariția lui Petru, despre boieri, regulile de purtare la masă, eticheta solilor, despre modul cum trebuie dus războiul, normele de judecare, despre dăruirea ce trebuie făcută demnitarilor țării, ca și alte capitole care scurt timp după moartea lui Neagoe, au fost acoperite de o față bisericească, prin alte fragmente și straturi de redactare, probabil persoana fiind un duhovnic. Partea de început a «Învățăturilor», «Rugăciunea la ieșirea sufletului», ca și sfîrșitul, sînt adăose, într-o formă și gust eclesiastice, un îndreptar în care pasajele au fost legate inabil și care era merit astfel să fie util deopotrivă și călugărilor. Alcătuitorul compilorator vedește un remarcabil talent, scrisul său fiind străbătut de avînt, de lirism, de căldură ca și stilul lui Neagoe. «E de ajuns să citească cineva paginile în legătură cu dubla existență a lui Iisus ca om și Dumnezeu pentru a se convinge de aceasta»⁹. Discuțiile privind «autenticitatea» nu trebuie să estompeze valoarea intrinsecă a operei, care ne oferă o corespondență evidentă de vibrație și de stil între autorul originalului slavon și autorul traducerii românești, efectuată în secolul al XVII-lea. Appreciate sub raportul valorii de stil, atît originalul slavon¹⁰ cît și traducerea în limba română din secolul al XVII-lea, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* constituie cea dintîi operă de compoziție și inspirație poetică laică, aflîndu-ne departe de simple copii și tipărituri slavone și de probabilele traduceri românești ale vremii. Ne aflăm în fața «unei prime scrieri originale masive, încheată din gîndire și simțire românească», și găsim în această traducere românească, un grai viu, ce degajă proșpețime și căldură, abundente comparații și figuri de stil. Dînd ca exemplu numeroase citate din «Învățături» pentru a arăta calitatea estetică și profunda lor valoare de meditație și mișcător lirism, autorul articolului consideră că această operă a avut un caracter de sine stătător și numai ulterior a fost contopită cu alte straturi și copiată într-un codice la un loc, de vre-un compilorator. Operă autentică a domnitorului Neagoe Basarab într-o formă restrînsă iar mai tîrziu adăugîndu-se noi pasaje și capitole, «Învățăturile», conchide I. C. Chițimia, se înscriu ca una din cele mai de seamă realizări în vechea noastră literatură românească.

ÎNVĂȚĂTURILE LUI NEAGOE. PROBLEMA AUTENTICITĂȚII

II. Dan Zamfirescu în studiul său de 60 de pagini, trecînd în revistă opiniile contradictorii întîlnite pînă acum în istoria culturii românești despre «Învățăturile lui Neagoe», inclusiv ideile din articolele lui Chițimia și P. P. Panaitescu, — dezvoltă o expunere cu fine precizări în cunoașterea culturii teologice, în care se încadrează opera domnitorului Țării Românești. Argumentele lui Russo sînt com-

7. Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, ed. N. Iorga, p. 115.

8. E. Hurmuzachi, *Documente*, II, partea 3-a, București, 1892, p. 307—309.

9. Vezi *Învățăturile lui Neagoe*, ed. N. Iorga, p. 136—139.

10. St. Romanski, *Mahnreden des walachischen wojwoden Neagoe Basarab an seinem Sohn Theodosios*, în «Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache» (G. Weigand), XIII (1908), p. 113—114: «scrierea este una din cele mai frumoase opere ale literaturii slavone din vremea respectivă».

bătute, iar condițiile politico-sociale ale domniei lui Neagoe Basarab sînt cercetate în lumina ultimelor metode de cercetare. Dan Zamfirescu nu exclude posibilitatea unei colaborări a lui Neagoe «cu un cărturar al vremii» în redactarea «Învățăturilor», orice concluzie tranșată părindu-i-se «prematură». Prestigiul de cultură al lui Neagoe nu e singular; țarul Ivan cel Groaznic (1533—1554), țarul Alexei Mihailovici (1645—1676), deasemeni erau adînci cunoscători ai problemelor teologice. Ca și Ștefan cel Mare, Radu cel Mare, Neagoe Basarab face din Biserică un mijloc de întărire a tronului domnesc. Cugetător religios, domnitorul muntean apare ca și un teoretician militar cu vastă experiență. Cultura noastră a dat culturii mondiale figuri ca Nicolae Milescu, Dimitrie Cantemir, mult apreciați în vremea lor, iar epoca lui Neagoe Basarab e dominată de curentul religios isihast. Așchia spiritualitate ortodoxă isihastă fusese fixată de Simeon Noul Teolog (949—1022), ale cărui scrieri au circulat intens în țara noastră¹¹. Neagoe ne apare ca tipul unui monarh isihast într-o vreme cînd boieri, mame, soții și fiice de domni, se călugăresc, iar *Viața lui Nifon* ne dă detalii referitoare la atmosfera religioasă din această perioadă. Capitolul «Despre sîntirea icoanelor», din *Învățăturile lui Neagoe*, pare adresat întregii societăți contemporane, fiind, «de fapt un breviar isihast». Dan Zamfirescu respinge argumentele lui Russo și P. P. Panaitescu referitoare la o așa-zisă incognomență între profilul de om crud și brutal al lui Neagoe, care ar reieși din corenșența sa diplomatică și imaginea tradițională de domn-blînd și cuvios. Un epitrahil donat Mînăstirii Xenofont din Atos¹² ne prezintă pe Neagoe cu soția sa Despina, cu cei trei fii și cele trei fiice, iar pagini de cronică¹³ relevă probleme de conștiință confirmîndu-ne adîncile rădăcini ale concepției religioase ce apar în «Învățături»¹⁴. Acestea sînt o «replică literară la marea țară clădire a Mînăstirii Argeș și la înflorirea artei miniaturistice și a argintăriei muntene, care se manifestă în aceeași epocă». Un capitol semnificativ pentru ilustrarea concepției social-politice a domnitorului, e «Cuvîntul de învățătură al lui Neagoe Voevod către prea iubitul său fiu Teodosie și către alți unși ai lui Dumnezeu despre milostenie și pace», în care ideile despre relațiile dintre domnitor, boieri și sfinți, apar cu pregnanță. Astfel de recomandări ne arată un domn puternic, centralizînd

11. Vezi Al. Ellian, *Les rapports byzantino-roumains*, în «Byzantinoslavica», 1958, nr. 2; Dan Zamfirescu, *Manuscrite slave cu traduceri din Sf. Simeon Noul Teolog*, în «Ortodoxia» XI (1959), p. 535—566; Idem, *Supranumele Sf. Simeon Noul Teolog*, în «Ortodoxia», X (1958), p. 395—429; I. Bria, *Sîntirea tainică a prezenței harului după Sf. Simeon Noul Teolog*, în «Studii Teologice», VIII (1956), p. 470—486, studiile lui I. Hausherr, V. Krivoșein, etc.

12. Marcu Beza, *Urme românești în Răsăritul ortodox*, București, 1935; Maria Ana Musilcescu, *Portretul latic brodat în arta medievală românească*, în «Studii și Cercetări de Istoria artei», IX (1962).

13. «După aceea (uciderea lui Vlăduț-în), Basarab Vodă tare s-a căit de moartea lui Vlăduț Vodă, ci au chemat patriarhi, vlădicii, episcopii, egumenii, preoții, călugării, diaconii și s-au strîns în Cetatea Tîrgovistii de au făcut sfințit mir cu multe rugăchuni și slujbe dumnezeiești la sfința mitropolie, care laste făcută de dinsul» (*Istoria Țării Românești, 1290—1690*, Ed. C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 205).

14. «Rugăciunea la ieșirea sufletului», e nucleul din care au crescut «Învățăturile» iar orația funebră «cînd au îngropat a doua oară oasele mamei sale în mînăstirea Argeș», prima de acest fel din cultura română, pare a fi o altă operă de sine stătătoare. Pietrele de mormînt ne arată moartea a trei copii ai lui Neagoe: Anghelina, Ioan, Petru. Oasele Neagăi, mama domnitorului, au fost așezate alături de ale lui Petru. Osemintele domniței Despina, soția lui Neagoe, «doamna monahia Platonida», decedată în 1554 la Sibiu, sînt aduse după doi ani de mitropolitul Anania, la Mînăstirea Curtea de Argeș, alături de mormintele întregii familii domnești. În pomelnicul familiei Brancovici, din mînăstire, domnița Despina figurează tot călugărită «gospodja monahia Platonida». Vezi I. C. Filitti, *Despina princesse de Valachie, fille présumée de Jean Brancovitch*, în «Revista Istorică Română», I, (1931), p. 249—250; Aceiași, *Banatul Olteniei și Craioveștii*, Craiova, 1933; Al. Odobescu, *Episcopia de Argeș*, în «Convorbiri Literare», XLIX (1905), p. 116—117; Al. Lepădatu, *Mormîntul Doamnei Despina*, în «Revista Istorică», VII (1921).

forța statului și știind să acorde boierilor cinstea cuvenită, conform ideii de auto-crație domnească și poruncilor religios-morale, «dreptatea față de toți». «Învățăturile» exprimă direct personalitatea, ideile și preocupările domnitorului Neagoe Basarab, care a dovedit în tot cursul vieții sale pasiunea pentru cultură și gust artistic¹⁵. Departe de a prezenta anacronisme, contraziceri, provenind din contribuția literară a vreunui călugăr, «Învățăturile» relevă un autor «trăind în miezul evenimentelor epocii sale», preocupat să lase moștenire fiului său și altor domnitori experiența matură, politic spirituală. Dacă expresii similare de cultură, întâlnite la popoarele vecine, ca și în Renașterea occidentală¹⁶, ne servesc numeroase exemple de capete încoronate, profund preocupate de creația de cultură spirituală, în egală măsură, Neagoe Basarab, «contemporan al lui Ștefan cel Mare», poate fi alăturat de Marcu Aureliu, Constantin Porfirogenitul, Simion al Bulgariei, Vladimir Monomahul, Ivan cel Groaznic și alții, «Învățăturile» sale fiind rodul unei epoci de «maxim avânt al culturii în Țara Românească», o vastă operă ce reprezintă «chintesența a trei veacuri de dezvoltare socială, politică și culturală a țărilor române»¹⁷.

INVĂȚĂTURILE ATRIBUITE LUI NEAGOE BASARAB. O RECONSIDERARE

III. Studiul lui P. P. Panaitescu ridică obiecții împotriva autenticității «Învățăturilor», afirmând că sînt o «scriere pseudo-epigrafă» alcătuită nu de un domn, ci de un călugăr, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cînd figura lui Neagoe trecuse mult în legendă, cînd trăsăturile sale laice se estomposeră, iar faima sa de mare întemeietor de biserici și mînăstiri, crescuse. Ele exprimă un monument de cel mai mare interes, neprivind însă «nici» persoana, nici vremea lui Neagoe Basarab, ci epoca apariției statului nobililor, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea». În general argumentarea se axează pe aceleași linii ca și studiul său anterior¹⁸, utilizînd criteriile de analiză internă a textului. Momentul politic ce reiese din «Învățăturile» lui «pseudo-Neagoe» exprimă o doctrină a statului centralizat, condus de domnie, realitate socială care nu corespunde decît celei de a doua jumătăți a secolului al XVI-lea. Domnia lui Neagoe Basarab în Țara Românească apare ca o încercare de cirmuire a marilor boieri Craiovești. Neagoe e primul boier, ales de

15. N. Iorga, *Doou documente din arhivele raguzane relative la un sol trimis la Venetia de Basarab al III-lea Neagoe*, în «Arhiva», X (1898), nr. 66—69; Victor Brătulescu, *Frescele din Biserica lui Neagoe de la Argeș*, 1942; Nicolae M. Popescu, Nifon II, patriarhul Constantinopolului, București, 1964; St. Ștefănescu, *Rollul boierilor Craiovești în subjugarea Țării Românești de către turci*, în «Studii și referate privind istoria României, I, București, 1954, p. 697—718; *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 621—625; Toma G. Bulat, *Din domnia voievodului Neagoe Basarab*, în «Închinare lui Nicolae Iorga, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani», Cluj, p. 73—83, etc.; St. Nicolaescu, *Un prețios chivot de la Neagoe Basarab Voievod în Mînăstirea Dionisii din Sf. Munte Atoș*, București, 1939.

16. Machiavelli, *Principiile*, trad. Nina Facon, București, 1960; Ch. Diehl, *Figures byzantines*, vol. I, ed. a XI-a, Paris, 1930; G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei românilor*, vol. VII, București, 1935; E. Turdeanu, *La littérature bulgare du XIV-e siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947; Al. Piru, *Literatură română în perioada feudală (1400—1780)*, în «Limbă și literatură», vol. V, București, 1961; St. Ciobanu, *Domnitorul Moldovei Petru Rareș în literatura rusă veche*, în «Revista Istorică Română», XIV, 1944, p. 315—332; A. D. Mikhailov, *Les poètes da'mates de la Renaissance au XV—XVI-è siècles*, în «Vestnik istorii mirovoi kul'tur», 1961, nr. 1; —Barbu T. Cîmpina, *Idei călăuzitoare ale politicii lui Ștefan cel Mare*, în «Studii», X (1957).

17. «Hrisoavele, corespondența diplomatică, pisanile de la Argeș, acțiunile sale politice și cultural-religioase, Viața lui Nifon, panegiric al domniei lui — toate acestea ne arată în Neagoe, nu doi oameni deosebiți, ci mai mult registre sufletesti și intelectuale, cărora le-au corespuns firesc mai multe sfere de activitate, în care domnul venea de flecare dată cu în-treaga lui personalitate complexă și cu un vădit talent literar.» (Dan Zamfirescu, *op. cit.*, p. 368).

18. P. P. Panaitescu, *Învățăturile lui Neagoe Basarab, Problema autenticității*, București, 1946. («Biblioteca Institutului de studii balcanice»).

boieri dintre boierii, fiu al lui Pîrvu Craiovescu, mare vornic, ridicat în scaun de Craiovești, care întrerupe firul familiei domnitoare descendente din primul Basarab. Doctrina politică expusă în «Învățăture», apare opusă marii boierimii, ceea ce e în contradicție cu realitatea istorică a timpului. Neagoe ajunge domnitor, fiind adus în scaun de boierii Craiovești, cu ajutor turcesc, iar principalele funcții în Țara Românească, erau ocupate de Craiovești. Se constată o contradicție flagrantă între tonul doctrinei domniei autoritare, a puterii centrale exercitate împotriva boierimii mari, din «Învățăture» și epoca istorică a lui Neagoe, în care el ni se prezintă ca primul domn boier, impus de un grup de familie și care cirmuiește împreună cu el. Politica internă a lui Neagoe și a relațiilor lui cu Craioveștii nu corespunde politicii de centralizare a statului feudal, împotriva boierilor mari, așa cum e zugrăvită în «Învățăture» și cum dealtfel o practicase Ștefan cel Mare în Moldova, iar în Țara Românească Mircea Ciobanul și Petre Cercel, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Datele oferite de Gavriil Protul de la Atos, autor al *Vieții patriarhului Nifon*, care a fost la curtea lui Neagoe, ne furnizează prețioase indicații cu privire la atmosfera politică a domniei lui Neagoe, din care reiese că el a fost tutelat de marii boieri, cu care era rudă de singe. P. P. Panaitescu constată o «contrazicere internă», «între doctrina ascetică expusă în «Învățăture» și exercitarea puterii monarhice. Critica istorică relevă contradicțorii de conținut între sfaturile de domnie, de cirmuire, de practică politică realistă, necesare unui cirmuitor și interpretările, adausurile ulterioare, care îndeamnă la părăsirea lumii, recomandând «atitudinea mistică în fața vieții». O analiză stilistică a «Învățăturilor» ne-ar conduce spre o detectare a pasajelor controversate, permițându-ne o identificare completă a materialului de compilație. După P. P. Panaitescu spiritul general din «Învățăture», e cel «trăit în mediul mistic minăstiresc». Autorul încercînd să scrie o operă de propagandă politică, nu se poate deslipi intru totul de mediul monastic în care e format. Această modalitate explică intrucitva coexistența în «Învățăture» a contrazicerii între doctrina politică a domniei și «ascetismul» riguros.

Lucrarea e alcătuită de un călugăr «autor al întregii cărți», care a adoptat numele lui Neagoe Basarab, mulți ani după moartea domnitorului, Genul scrierilor pseudo-epigrafice abundă în istorie. La sfîrșitul secolului al XV-lea, *Învățăturile polone adresate regelui Ioan Albert*, atribuite lui Callimachus, erudit italian de la curtea polonă nu-s scrise de el, iar sfaturile adresate țarului Rusiei, Ivan al IV-lea, scrise în 1549, sînt atribuite de autor lui Petru Rareș, domnul Moldovei. Ca formă și stil «Învățăturile» se înrudesc cu literatura istorică moldovenească din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Numai în această perioadă apare genul de cronică, cu un stil înflorat și erudit într-un moment politic corespunzător schimbărilor care se petrec în societatea românească: apărarea autorității domniei împotriva asaltului boieresc spre dobîndirea puterii centrale a statului feudal. În genul lucrării «Învățăture», apar acum opere cronice de factură bizantină, plină de imagini, alegorii și erudiție. Substratul social intern nu îngăduie o formă de suprastructură culturală, care să nu corespundă fazei lui specifice, iar de o influență externă «a isihaiștilor în țările române în secolul al XVI-lea, nu poate fi vorba». «Învățăturile lui Neagoe», sînt integral dominate de ascetism și misticism. Opere ca «Ceasornicul domnilor», *Învățăturile* lui Manuel Paleologu, scrierea lui Petrarca, De republica optime administrando, *Sfaturile* lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului, adresate fratelui său Moise, domnul Moldovei¹⁹, ca și alte opere parenetice ajung la o îmbinare religioasă a domniei feudale cu cea politică, nu au profil atît de tranșant teologic, nu recurg la misticism și ascetism; acest fapt ar constitui «negarea și condamnarea misiunii politice a unui monarh». Ele sînt lucrări edificatoare, ce cuprind sfaturi privind realizarea dreptății, utilizînd întreaga gamă de nuanțe a moralei creștine sociabile. Prezența în «Învățăturile lui pseudo-Neagoe» a unor întinse pasaje din *Dioptra* (Oglinda) lui Filip Solitarul²⁰, carte eminentemente ascetică, mărește și mai

19. Vezi P. P. Panaitescu, *Petru Movilă și românii*, București, 1939.

20. I. Negrescu, *Influențele slave asupra fabulei românești*, în «Arhiva», 1925, p. 181—189; D. Russo, *Studii bizantino-române*, București, 1907.

mult șansele de fixare a operei în rîndul unei pseudo-epigrafii, al cărei alcătuitor și-a ascuns personalitatea sub numele respectat al lui Neagoe, ca un gir de autoritate în prezentarea recomandărilor și staturilor sale imbinat de o concepție monastică, creștin-ortodoxă. Operă de strictă mentalitate ascetică, prezentată într-un gen de erudiție și retorică profilate pe baze bizantine, apărînd puterea autoritară a domnitorului împotriva boierilor, «Învățăturile», monument politic și literar «nu privesc nici persoana nici vremea lui Neagoe Basarab», fiind o creație mai târzie, ce aparține celei de a doua jumătăți a secolului al XVI-lea, probabil domniei lui Mircea Ciobanul, sau Petru Cercel.

Cele trei studii prezentate prin criterii de exegeză internă și confruntări interesante ne apropie de spiritul autentic al «Învățăturilor», care atît în versiunea slavonă, ca expresie de gîndire medievală românească și mai ales în traducerea românească mai târzie, cu deosebite calități stilistice, ne furnizează un document important de cultură națională, cu nimic mai prejos de «operele» diferiților monarhi, bazei, țării, cu care a fost comparat. Înainte cu o sută de ani de domnia lui Neagoe Basarab, minăstirile Muntelui Atos și centrul de cultură Constantinopol furnizau culturii voievodale românești manuscrise-cărți, care erau integrate în ritmul vieții firești de cultură, fiind transpuse de caligrafii, diecii români, din noua ortografie a redacției sîrbe, în noua ortografie a redacției medio-bulgare, singura redacție folosită de români în literatură religioasă. «Aceste cărți au cunoscut cea mai largă răspîndire pe întreg teritoriul locuit de români. Ele au ajuns să constituie un procent de aproape 80% din întreaga literatură slavo-română din secolul al XV-lea»²¹.

Școlile noastre de slovenie de caligrafi și cărturari, din secolul al XV-lea din Moldova (la Moldovița, Bistrița, Neamț), «copiau manuscrisele achiziționate de la Constantinopol, comandate de voievod pentru nevoile cultice și culturale ale mîmăstirilor și bisericilor moldovene, vechi și nou-zidite». O bună parte din «Tetraevangheliere», «Apostol», «Ceaslov», «Molitvenic», «Psaltiri», scrise în Moldova în secolul al XV-lea, ne oferă nu numai documente de strălucire caligrafică ci și de profundă cugetare religioasă exprimată în substanța cărților de cult. Cele 15 manuscrise transpuse de caligraful și cărturarul Gavriil de la Neamț, fiul uricarului Paisie, degajă o deosebită și profundă pregătire de cultură, iar «lucrarea sa de transpunere poate fi considerată pe drept cuvînt științifică»²². În 1429, Gavriil de la Neamț transcrie în redacție medio-bulgară textul *Tetraevanghelului*, așa cum apare în *Tetraevanghelul lui Nicodim de la Tismana*, scris în anul 1405, în noua ortografie a redacției sîrbe», «ajungîndu-se ca în a doua jumătate a secolului al XV-lea, literatura slavo-română să posede mai multe tipuri și variante pentru fiecare din aceste cărți»²³.

În 1404 Alexandru cel Bun obținînd autonomia bisericească, prin recunoașterea de către Patriarhia Ecumenică a mitropolitului Iosif al Sucevei, întreprinde «o largă acțiune de organizare a Bisericii Moldovei, din care voia să facă un stîlp puternic al domniei sale». Trimite pe boierul Alexandru să negocieze la Constantinopol. Patriarhia Ecumenică avea interesul ca Ortodoxia să fie întărită în Moldova, unde

21. I. Iufu, *Despre prototipurile literaturii slavo-române din secolul al XV-lea*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963), nr. 7-8, p. 511-535. Vezi p. 532-533. O bună parte din manuscrisele slavo-române, raportate secolelor al XII-lea—al XIV-lea, «se socotesc într-un fel sau altul de origină română» (A. I. Iațiml'ski, *Grigore Țambac*, în: Damian P. Bogdan, *Documente privind Istoria României*. Introducere, vol. I, București, Editura Academiei R. P. R., 1966, p. 32). «În procesul de formare a literaturii ruse, a jucat un rol important contactul literar dintre vechea Rusie și țările vecine, în primul rînd cu Bizanțul și Bulgaria. Din aceste țări au fost aduse în Rusia mai cu seamă diverse modele de literatură bisericească. Prin intermediul literaturii bulgare și al tălmăcirilor bulgărești după lucrările bizantine a fost înșușită de asemenea, așa numita limbă slavonă-bisericească (*Istoria literaturii ruse*, vol. I, — sec. al X-lea— al XVII-lea, traducere, București, Edit. Științifică, 1963, p. 37).

22. I. Iufu, *art. cit.*, p. 533.

23. I. Iufu, *art. cit.*, p. 533.

catolicismul ajunsese să pătrundă pînă în familia voievodului²⁴, Legăturile diplomatice și schimburile economice, culturale cu țările vecine, ecurile profunde ale prezenței poporului românesc, acte culturale, de artă, de vitejie, sînt semnalate cu cinste și admirație de popoarele europene²⁵.

Într-o astfel de ambianță — istorico-culturală, — cercetată în adîncile ei resurse, evaluată în ce are ea specific, Neagoe Basarab, domn cu preocupări de intensă cultură spirituală, cu o activitate necurmată de a ridica biserici, de a dezvolta contacte cu Constantinopolul, cu Muntele Atos, ne apare cu îndreptățită și incontestabilă certitudine, ca «autor», în înțelesul nostru modern, al «Învățăturilor», monument autentic de simțire și gândire românească din epoca feudală, expresie a geniului poporului nostru, ale cărui nuanțe le exprimă.

i

C. BARBULESCU

24. Vezi importanța culturală acordată Bisericii de Alexandru cel Bun, în *Istoria României*, II, 1962, p. 389—398. De asemenea N. Iorga, *Istoria Românilor în chipuri și icoane*, Craiova, Ramuri, 1921, p. 104. «Literatura au fost cîntările bisericești, laudele sfinților, oratoria, predicile, filozofia, dezbaterile diplomatice; abia cite o cronică a mai trăit pe lângă dîsele păstrînd și știința împlîrîrilor de la Curte, pe lângă cunoașterea luptei necurmate, înăuntru și în afară, pentru ortodoxie», (p. 119).

25. «Adevărații protectori și binefăcători ai Muntelui Atos sînt domnitorii creștini din provinciile dunărene, din Valachia, Moldova și Serbia. Acești vasali ai Porții Sublime înlocuiesc pe împărații bizantini din trecut. Multe minăstiri lor le datorează reînnoirea. Kutlumus, Xeropotamu, Karakallu, Xenofontes și altele sînt restaurate și îmbogățite cu ajutorul danielor românești. Emmanuel Arnaud de Mendieta, *La presqu'île des caloyers Le Mont Athos. Préface de M. Pierre Pascal*, Paris, Desclée de Brouwer, 1956, p. 48—49, Petra S. Năsturel, *Le Mont Athos et ses premiers contacts avec La Principauté de Valachie*, în «Bulletin de l'Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen», București, 1963, 1/2, p. 31—38; N. Iorga, *Le Mont-Athos et les pays roumains*, în «Buletinul Secției istorice», 1914, 2, p. 149—213. «Dă o actualitate incontestabilă pentru Rusia secolelor al XV-lea—al XVI-lea, este monumentul literar: *Povestirea despre Dracula, voievodul muntean*. Autorul vorbește despre el cînd cu simpatie, cînd cu groază, uneori cu admirație, alteori cu indignare» (*Istoria literaturii ruse*, vol. I, (sec. al X-lea—al XVIII-lea) traducere, București, Editura Științifică, 1963, p. 162. Vezi I. Bogdan, *Vlad Tepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, București, 1896. Pandelet Olteanu, *Limba povestirilor slave despre Vlad Tepeș*, București, Editura Academiei R.P.R., 1961. Despre Petru Rareș în conștiința contemporanilor, vezi deasemenea recenzia lui P. P. Panaltescu în «Studii», XV (1962), nr. 1, p. 212—217, despre I. Peresvetov, *Socinenia*, ed. critică, îngrijită de A. A. Zimin, Moscova—Leningrad, 1956; St. Ciobanu, *Domnitorul Moldovei Petru Rareș în literatura rusă veche*, în «Revista istorică română», 1944.

TIPOGRAFIA
INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MISIUNE ORTODOXA
BUCUREȘTI

41.603